

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

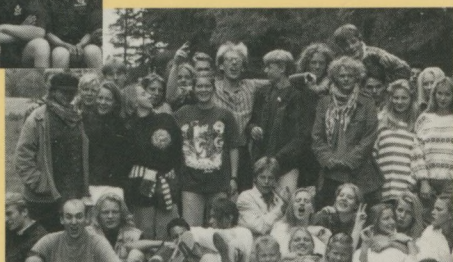
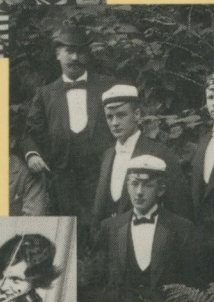
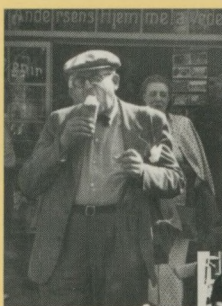
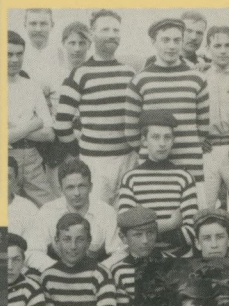
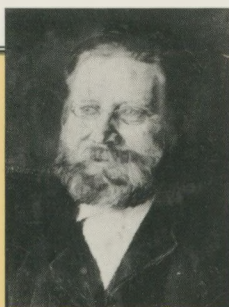
Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SKOLEN I BIRKERØD . 1868-1993

Fragmenter af Birkerød Gymnasiums historie i 125 år

Forsats for: Den første skole. Tegning af Elisabeth Mantzius.

Forsats bag: Den ny skole. Luftfoto 1992.

SKOLEN I BIRKERØD 1868-1993

Skolen i Birkerød

1868-1993

*Fragmenter af
Birkerød Gymnasiums historie
i 125 år*

REDIGERET AF
REKTOR ERIK JØRGENSEN

Forord

Historie med mening er en levende forbindelse mellem fortid, nutid og fremtid. Det behøver ikke at kunne ses i hver linje eller hvert punkt, men for den informerede og interesserede læser skal denne forbindelse helst være klart til stede.

Det er grunden til, at alle bidragydere til dette værk bortset fra borgmesteren er nuværende eller tidligere elever eller lærere. Næsten alle, jeg har spurgt, har sagt ja, og det har overbevist mig om, at denne levende historie ikke kun eksisterer i mit hoved.

Vi er i den særlige situation, at der i 125 år ubrudt har været kostskole. Derfor har der til alle tider her været en langt større forståelse for alment menneskelige forhold end på mange andre skoler, hvor det akademiske har fået lov til at dominere helt eller næsten helt.

Jeg har haft megen fornøjelse og stort udbytte af de møder, vi har haft i redaktionskomitéen, og jeg retter en hjertelig tak til Ole Lange, Jens Rahbek Rasmussen og Jørgen Ginnerup. Vore møder har været fagligt og sagligt vigtige, og vi har også givet os tid til at tale om alt muligt andet, som har forekommet os relevant. For mig har disse samtaler været helt nødvendige for at holde mig på eller i nærheden af sporet. Også en varm tak til Erland Kolding-Nielsen, selv om han måtte trække sig fra dette con amore-arbejde for at forberede Det nye Kongelige Bibliotek.

Lektor Per Bruun Jørgensen har ydet et kolossalt stort arbejde ved udskrivningen af de mange forskellige former for tekstbehandling, vi har modtaget. Tak for det og ligeledes tak til adjunkt Bent Egaa Kristensen for omhyggelig korrekturlæsning.

Sidst men ikke mindst takker jeg min sekretær, fuldmægtig Dorte Errebo.

Hun har deltaget i alle redaktionsmøderne, skrevet referater, lavet mødeindkaldelser, med tålmodighed og præcision renskrivet mine (og en del andres) manuskripter med mange ændringer, med indlevelse og forståelse, samtidig med at hun har passet sit daglige arbejde.

Jeg er glad for, at vi fandt frem til at samarbejde med et lokalt forlag om udgivelsen af denne bog. Hans Jørgen Strandberg har med dygtighed og interesse været til stor hjælp for mig, der med hensyn til bogudgivelser er amatør.

Skolens historie, heller ikke den der går til 1993, er ikke færdigskrevet, og de reaktioner fra læsere, som vil glæde mig mest, er rettelser, bidrag til nye værker, supplementter af enhver art. Nærværende bog skal kun ses som en spæd begyndelse til et grundigt arbejde med skolens historie, og skal det fortsatte værk blive godt, kræver det hjælp fra mange. Særlig fra de sidste 25 år mangler der bidrag fra tidligere elever. De kommer forhåbentlig. På forhånd tak.

125 år har bevirket, at dagens samfund og skole er meget forskellig fra situationen i 1868, men nogle områder er i deres substans ens: kostskolen har en dominerende og definerende betydning for skolen: mere end andre skoler bliver vi meget interesseret i den enkelte elev og hans eller hendes udbytte af ophold og undervisning. Ligesom for 125 år siden har vi i dag en særlig gruppe af og en særlig forpligtelse over for børn af danskere, som arbejder i udlandet. Internationalisering er ikke nyt her, men en gammel tradition, som stadig udvikler sig, senest med International Baccalaureate (IB). På samme måde føler vi det også i dag af helt afgørende betydning at kunne tage os godt af de elever, som på den ene eller den anden måde har sociale problemer.

Tuborgfondet takkes for støtte til bogens udgivelse. Den danske Bank, Birkerødbutikkerne, murermester Kildehøj, gartner Frede Asmussen, firmaet B. E. Nielsen og rengøringsselskabet Anders Andersen takkes ligeledes for støtte til vore fødselsdagsarrangementer.

Min familie takkes, fordi de med vanlig - og usædvanlig - tålmodighed har båret over med mig, når jeg har forsømt dem.

Erik Jørgensen

SKOLENS LEDERE FRA 1868

Johan Mantzius
1834-1890
Ledede skolen fra grundlæggelsen 1868 til sin død. Cand.phil.

Lucius Koefoed
1856-1929
Skolebestyrer 1890-93, læreruddannet Skaarup Sem. Cand.phil.

Johannes Plesner
1857-1922
Skolebestyrer 1893-1905. Cand.theol.

Aage Mantzius
1876-1947
Rektor 1905-15.
Cand.mag.

H.C. Engelsen
1871-1968
Rektor 1905-41.
Cand.theol.

H.V. Brøndsted
1893-1977
Rektor 1941-48.
Mag.scient. (Zoologi)

Preben Arentoft
1903-76.
Rektor 1948-67.
Mag.art. (Historie)

H.H. Færkel
1918-91
Rektor 1967-80. Cand.mag.
(Historie, engelsk, idræt)

Erik Jørgensen
f. 1935
Rektor fra 1980.
Mag. art. (Historie)

Indhold

Forord	5
Skolens ledere fra 1868	7
ERIK JØRGENSEN Mantzius' hjemskole i Birkerød 1868-1915	10
JENS RAHBEK RASMUSSEN Fra privatskole til statsskole 1915-1941	57
JØRGEN GINNERUP Birkerød Statsskole under besættelsen	89
OLE LANGE Fra de kolde Fyrre til de varme Tressere	108
STEPHEN COOPER OG ANDRE ANSATTE Birkerød Gymnasium 1967-1993	125
EJLER BILLE Erindringer fra min kostskoletid	166
POUL ASTRUP En Thybo på Birkerød Kostskole	173
OLE S. THAMSEN BKS – Birkerød Kostskoles Samfund	179
HELGE HJORTDAL Fussballer	184

TORBEN RECHENDORFF	
Omkring skoletroppen i 50'erne	190
PIL DAHLERUP	
En skoleglad piges erindringer	195
BIRGITTE MOYER	
Tre generationer i en Birkerød familie	202
UFFE ELLEMANN-JENSEN	
Pressefriheden og »alt det udenoms« i 50'erne	209
JØRGEN DUE	
Birkerød Kostskole og musikken	214
MOGENS B. LANGE	
Lejrskole og ekskursioner	221
IB BONDEBJERG	
Kostskoleerindringer på grænsen til ungdomsoprøret	225
HANNE BERTELSEN	
Om kostskolen i dag	241
ANDERS BUHELT OG MIKKEL EGELUND JENSEN	
Og skolen går sin gang	243
OVE ALMINDE	
Birkerød by og Birkerød Gymnasium	245
Litteraturliste	250

Mantzius' hjemskole i Birkerød 1868-1915

Af Erik Jørgensen

OVERSIGT OVER SKOLENS YDRE HISTORIE

*"Et simpelt Bondehus var Skolens første Hjem,
med straatækt Tag det sig bag Løvet dulgte,
og af Elever, hused det vel næppe fem;
men større Skarer snart i Sporet fulgte,
og Hus ved Hus i Haven vokste frem.
Højt løfter sig nu over Løvets Bræm
en Række Gavle; som en Stenens Skrift
fortæller de dig Mantzius' Skoles Saga -
hans Livs Bedrift!"*

Sådan kan det siges - og blev sagt - i Jannik Lindbæks kantate ved skolens 25 års jubilæum i 1893. Med lidt andre ord kan man slå fast, at skolens historie i og for sig begynder ikke i 1868, men i 1858, da cand. phil. Johan Mantzius som 24-årig blev ansat som huslærer af sognepræsten i Birkerød, Begtrup. Allerede fra starten eller i hvert fald meget snart blev det til, at Mantzius ikke kun underviste præstens børn, men også enkelte andre børn fra landsbyen Birkerød og nogle pensionærer i præstegården. Dels var Mantzius efter alt at dømme en fremragende lærer, og dels har præsten på den måde ikke alene skullet betale hele hans løn.

Efter at Mantzius den 6. april 1868 var blevet gift med den velhavende Elisabeth Mollerup, begyndte skolen den 14. april med nogle få pensionærer og nogle få lokale drenge som elever, først i et lejet hus, men efter 1½ års forløb blev der købt eget hus med en stor grund. Med det stigende elevtal blev der brug for mere plads, og i en række etaper

blev skolen gradvist udvidet og moderniseret. De større byggearbejder foregik i 1880, 1884 - dette år bl.a. kombineret gymnastik- og festsal - 1888 bl.a. med indretning af specielle undervisningslokaler til fysik og naturhistorie. Det var en ganske imponerende aktivitet, der blev udfoldet i Mantzius' levetid, men også efter hans død fortsatte udvidelser og forbedringer. Plesner gjorde det i 1898. I hans aftale med fru Mantzius fra 1893 var fastsat, at han ved fratræden som bestyrer skulle have godtgjort udgifter til forbedringer. Endelig var det behovet for en større tilbygning og modernisering, som i 1905 bragte H.C. Engelsen og hans fars penge til skolen.

Baggrunden for disse stadige udvidelser var naturligvis den betydelige vækst i elevtallet, som ses af nedenstående oversigt for udvalgte år:

<i>År</i>	<i>antal elever</i>	<i>piger</i>	<i>kostelever</i>
1868	20	0	3
1877	67	0	43
1880	63	0	45
1885	108	0	71
1890	108	0	84
1891	120	0	90
1892	116	0	87
1893	104	0	74
1894	150	0	71
1895	150	27	71
1900	151	5	68
1905	142	8	70
1910	172	45	55
1915	183	65	44

Der er ikke er nogen entydig sammenhæng mellem udviklingen i elevtal og de bygningsmæssige foretagender, som til tider i højere grad må skyldes ønsket eller kravet om forbedringer end om egentlige udvidelser. Som forholdene var dengang, skulle der også bruges megen plads til boliger til forstander/bestyrer/rektor, kvindelige funktionærer m.m. I tilknytning til lejekontrakten mellem fru Mantzius og Plesner den 9. april 1893 blev der udfærdiget en oversigt over

bygningerne: "14 Klasseværelser. 1 Gymnastiksal. 2 Sløjdklasser. 1 Spisestue. Bestyrerens Lejlighed: 7 Værelser. 3 Værelser til kvindelige Funktionærer. 5-6 Pige kamre. 29 Elevværelser og Lærerværelser. 1 Badeværelse. 2 Sygestuer. Køkken. Bryggers. Kældere. Strygeloft m.m. Centralvarmeapparat i Hovedbygningen. Stald. Vognport. 2 Karlekamre".

Et par bemærkninger til denne opregning. Er den manglende præcision omkring antallet af pigekamre et udtryk for, at her var man kommet til det helt inferiøre? De lærere, som boede på skolen havde et værelse af samme type som elevværelserne, dog at læreren boede alene, hvad eleverne kun gjorde mod en betydelig ekstrabetaling. Når man vurderer bygningsmassen, skal man endelig huske, at indtil kort efter 1905 boede en ret stor del af kosteleverne hos forskellige gifte lærere ude i byen. Når man tænker på Birkerøds beskedne størrelse dengang, forstår man, at skolen har spillet en stor rolle i byen også kvantitativt. Når man lægger elever og alle slags ansatte med familier sammen, drejer det sig om mere end 100 personer, der har boet i byen takket være skolen.

En del af den ydre historie er også stærkt knyttet sammen med skolens ledere gennem tiden. I dette afsnit frem til 1915 er Johan Mantzius behandlet ret indgående. Dels var han skolens grundlægger og leder de første 22 år, og dels kom han også til at præge den stærkt længe efter sin død. De holdninger og mål, han havde formuleret, blev i hovedsagen gældende i hele denne periode. Dette hænger også sammen med, at skolen stadig var en privatskole, og at dagelever og piger først i de seneste år af dette afsnit kom til at spille en større rolle.

Mantzius har tydeligvis været optaget af, hvad der skulle ske med skolen efter hans død. Det fremgår af oplysninger, Aage Mantzius giver i sin bog om faderen, men det ses også af et brev fra februar 1890 til Mantzius fra S.A. Christensen, som senere blev rektor for Nykøbing Katedralskole. Det fremgår af brevet, at de har drøftet ansættelse på Birkerød for Christensen med en aftale om, at han senere skulle blive bestyrer. Men hans overvejelser ender med et afslag, begrundet både med usikkerhed om økonomien og videnskabelige ambitioner.

Da Mantzius døde i september 1890, blev inspektør Koefoed bestyrer. Alt tyder på, at han har bestræbt sig på at føre skolen videre i den

gamle ånd. Meget konkret vides der ikke om hans person, men stort set alle udtalelser om ham er ret kritiske med hensyn til hans skoleledelse. Elevtallet gik til sidst påfaldende ned, og der synes at være almindelig enighed om, at skolen var ved at komme i alvorlig krise, og dette var baggrunden for hans fratræden i 1893.

Johannes Plesner indgik den 9. april 1893 en lejeaftale med fru Mantzius om leje af skolen. Han blev skolebestyrer og blev godkendt af Undervisningsministeriet uden problemer, da han ud over sin teologiske uddannelse havde en forholdsvis omfattende undervisnings erfaring bag sig. Han berømmes højt af sine gamle elever, både dem, han havde undervist i historie, og dem, han "bare" havde været rektor for. Plesner forsøgte at åbne skolen for piger, men efter alt at dømmе faldt det ikke i god jord hos drengenes forældre, og først efter 1905 udviklede skolen sig til at blive en egentlig fællesskole, vel at mærke for pigernes vedkommende kun hjemmeboende. Alligevel steg elevtallet fra før 100-120 til nu at ligge på 140-150 elever. Antallet af kostelever var dog nogenlunde konstant. Skolens vækst og slid og forældelse nødvendiggjorde bygningsmæssige ændringer, som Plesner ikke havde råd til. Det var baggrunden for, at han i 1905 trådte tilbage for at blive forstander for Blindeinstituttet. Han ville gerne være blevet på Birkerød og forsøgte at få en aftale med Aage Mantzius, som ejede skolen, om et fælles ejerskab, dog således at Plesner alene skulle være skolens leder. Dette ville Aage M. ikke være med til. Om det strandede på grund af økonomiske overvejelser eller fordi Aage M. også gerne ville fungere som skoleleder, er jeg ikke klar over. Enhver skole er for sin overlevelse afhængig af at have elever.

Sløjdeundervisning

Derfor sørgede man også for omtale i aviser og blade, når der var lejlighed til det. Det var der fx. i forbindelse med lederskiftet 1905, som blev omtalt mange steder, stærkt i en artikel på forsiden af Kolding Avis den 14. juli 1905. Overskriften var "En Mønsterskole", og det hed bl.a.: "Kostskolen i Birkerød er en af Danmarks bedste og mest ansete Skoler.... Ved Sløjd, baade i og udenfor Skoletiden, og ved Gymnastik og Idræt skaffes der Eleverne saa megen legemlig Bevægelse som Læsearbejdet tillader. Der gives dem Adgang til gode Foredrag og Oplæsninger og sunde Fornøjelser..... Skolebestyrer Plesner, som nu forlader Skolen, efterlader sig det smukkeste Minde. I de Aar, han har været knyttet til Skolen, har han ledet den med stor Dygtighed og megen Kærlighed til Arbejdet.... Idræt øves i stor Udstrækning ved Birkerød Skole, navnlig Tennis og Fodbold, desuden, naar Lejlighed gives, Kriket, Langbold, Skisport, Skøjteløbning og Kælkefart....Mellem Lærere og Elever hersker der det bedste Forhold. Kort sagt, i enhver Henseende er Birkerød Kostskole Idealet af en Skole".

I hvert fald endte det i 1905 med, at cand.mag. Aage Mantzius og cand.theol. H. Chr. Engelsen i fællesskab blev ejere af skolen, idet Aage M. som sin part indskød den eksisterende skole og Engelsen (bagved ganske vist hans far) indskød kontanter, som muliggjorde et større nybyggeri. I følge Engelsen kom der meget hurtigt kurrer på tråden mellem de to ejere: de var meget forskellige som personer, arbejdede ikke lige meget, vurderede pædagogiske og økonomiske problemer helt forskelligt. Udadtil har de dog tilsyneladende forstået at holde en nogenlunde ensartet linje. Elever fra den periode taler i hvert fald kun om modsætninger i den allersidste tid.

Med hensyn til elevtal gik det udmærket i kompagniskabets tid. Det skyldtes mest, at skolen nu virkelig blev en fællesskole. En anden vigtig ændring var, at alle kosteleverne nu kom til at bo på skolen, hvor en del af dem før havde boet hos nogle af de gifte lærere i byen.

JOHAN MANTZIUS

Der kan ikke være tvivl om, at Mantzius har været en stor personlighed. Det fremgår mest direkte af, at han på 22 år gennemførte udviklingen af Birkerød til en efter tidens forhold stor og betydningsfuld kostskole. Det ses også af de mange mindeord om ham, som er

kommet ved mange lejligheder. Jeg gengiver enkelte af dem i det følgende.

I mindebogen fra 1893 om Mantzius skrev Christian Wad et stykke om "Kostskolen i Danmark". Han var cand. theol. og havde været lærer på Birkerød 1876-79 og senere oprettet Bogø private Realskole sammen med Chresten Berg. Han skildrer forskellen mellem de mere institutionsprægede kostskoler, man kender fra fx. England og her i landet Herlufsholm og Sorø og på den anden side de mere hjemprægede kostskoler, og han slutter med at skrive: "Men den Mand, som mere end nogen anden har givet Stødet til den nye Retning i Kostskolens Udvikling, er Mantzius. Uden i Forvejen at have noget klart Overblik over den Vej, han vilde gaa, har han ladet sig lede af sin Kærlighed til Gerningen og sin sunde Fornuft. Efterhaanden udvidedes hans Blik, han optog stedse, hvad godt han fik Øje paa, og det lykkedes ham mere og mere at lede sin Skole i et bestemt Spor. Andre ville maaske søge andre Midler og Veje, men Mantzius er Banebryderen, og hans Navn fortjener at mindes, saa længe den danske Kostskole bestaar".

Den problematiske Koefoed skrev indledningen i mindebogen hvor især nedenstående linjer omtaler Mantzius' indsats: "Naar man ser hen til Skolens Beliggenhed i en Landsby med et ringe Opland for Latinskoleundervisning og dens ringe antal af elever i Begyndelsen, maa man takke Vor Herre for, at den har faaet Trivsel, saa at den trods det, at den ved sin Fremkomst var en ny Fremtoning heri Landet, er naaet op til at være kendt over hele Landet. Som første Mand til at høste Æren herfor vil Johan Mantzius altid staa..."

Et tredje bidrag til mindebogen er skrevet af inspektør Albert Svendsen "Et Par Ord om Opdragelsesanstalter og deres Berettigelse", hvor det med direkte relation til Johan Mantzius hedder: "Det var ikke for intet, at Joh. Mantzius - den geniale Pædagog med den usvigelige Tro paa, at ethvert Barnehjerte kunde vindes, om end det tog Tid - havde til Valgsprog: "Kæmp for alt, hvad du har kært!"

Jens Jacob Lassen kom i Birkerød Skole 1889 og anfører i sin korte beskrivelse fra 1918 bl.a.: "Jeg er bange for, jeg var en Skuffelse for Mantzius. Han havde sat ret store Forventninger til mig som en livlig og opvakt Dreng, men jeg kom ikke op til hans Forventninger. De mortuis nil nisi bene, men jeg tror, at det for en stor Del ogsaa skyldes ham, at han ikke fik det bedste ud af mig. Han var en stræng og, som

alle brystsvage, meget kolerisk Mand, og jeg var et ret nervøst Temperament, saa det kom af og til til ubehagelige Scener mellem os". Andre har givet udtryk for den opfattelse, at Mantzius blev mildere i sine senere år. Hvis det er rigtigt, har vi her en understregning af, at han i en periode må have været meget streng, for J.J. Lassen var der i Mantzius' allersidste leveår, og selv om der ikke direkte står, at Mantzius gav Lassen prygl, er det dog af hele sammenhængen den sandsynligste slutning.

Kjeld Lassen var lillebror til Jens Jakob Lassen, men var kommet på kostskolen året før, altså i 1888 og forlod den med almindelig forbedelseseksamen i 1896. Han beretter i et manuskript med spredte erindringer, at han kort før Mantzius' død havde været med til den store synd at spise tvebakker, som en anden dreng havde hugget fra skolens spisekammer. Et par dage efter blev han kaldt til Mantzius og var sikker på, at det var på grund af tvebakkerne, men "Længe stod jeg i Mantzius' Kontor. Han saa bare paa mig - han kunde faa mig til at bekende et Mord om det lystede ham. Saa kom det endelig - jeg havde uden Tilladelse købt hos Skomager Randløv et Par sorte Læder-Gymnastiksko, som jeg havde forelsket mig i. Angiveren var min egen Broder Jens - det endte med en Advarsel." Kjeld Lassen har været 10-11 år på det tidspunkt, og det virker overbevisende, som han fortæller, hvor overvældet han har været af Mantzius' personlighed. Henrik Haar som senere blev sognepræst i Søllinge var 1872-75 lærer på skolen. I 1893 nedskrev han nogle erindringer om bl.a. Johan Mantzius, som i uddrag er udgivet af hans søn Helge Haar i Birkebladet, marts 1930. "...Han havde stor Kærlighed til Børn og særegne Evner til at opdrage og undervise. Han stod på bestemt kristelig Grund uden dog at være udpræget Grundtvigianer eller kirkelig Partimand. Han forstod ogsaa godt at ordne og administrere og at vælge Medarbejdere, som under hans Ledelse kunde oparbejde den nye Skole. Han var en meget elskværdig og sangvinsk Natur, tilbøjelig til Hæftighed og stræng Behandling af Børnene, naar han ansaa det for fornødent. Der gik i Birkerød et Sagn om, at han engang som Huslærer i Præstegaarden havde givet en Elev en saa kraftig Ørefigen, at denne var faldet igennem en Panelvæg ind i Nabostuen, og en spøgefuldt Proprietær paa Egnen havde engang som Julegave sendt ham et Knippe Birkeris. Han modarbejdede dog selv og overvandt mere og mere sin medfødte Hæftighed, og skønt Børnene altid havde stor

Johan Mantzius med sin »familie«. Fra Birkebladet nr. 8, 1925.

Respekt for ham og Angst for Stævnemøderne i hans Studerekammer, vandt han dog i høj Grad deres Tillid og Kærlighed..... fik iværksat ikke faa offentlige Møder paa Skolen, en Vinter endogsaa en hel lille Højskoleundervisning for unge Piger. Han var en høj, bredskuldret Mand med lyst Fuldskæg og havde ikke saa lidt af en gammel nordisk Høvdingeskikkelse, en Njal, navnlig naar han sad i sin store højsædeagtige Lænestol og fortalte islandske Sagaer. Men der var tillige noget mildt og vennesælt ved ham, især naar han omgikkes Børn og Kvinder... Ogsaa for den lille Landsby og dens Omegn satte M. forskellige gode Ting i Gang. Et Asyl for Smaabørn blev oprettet og stærkt besøgt, senere ogsaa en lille Pigeskole under hans Søsters Ledelse og en Børnehave m.m. Først langsomt vandt disse forskellige "Nyheder" Tilslutning fra Egnens faste Befolkning, og lige saa lidt som Peter Rørdam og la Cour i Lyngby lykkedes det egentlig M. at give Bondebefolkningen her en folkelig og kristelig Vækkelse i grundtvigsk Retning, trods de mange Foredrag og Møder, Bibellæsninger og Op-læsninger, som særlig Lærerne og andre tog flittig Del i. Det synes, som om den nordsjællandske Bondestand er noget tung og træg og kun lidet modtagelig og bevægelig i aandelig Henseende. Dog sluttede nogle faa Familier sig til Skolen og dens Liv Skolen naaede efter-

haanden en stærk Tilgang af Elever og Pensjonærer, saa at dens Tal en Tid endog var større end en af Statens Latinskoler, Ribe, og den ansaas for bedre som Opdragelsesanstalt end Sorø og Herlufsholm, ja adskillige Drengene flyttedes fra Odense Latinskole til Birkerød... - Blandt de Mænd, som M., der ikke var nogen ensidig Partimand, kaldte til Skolen eller Egnen som Talere ved offentlige Møder, kan jeg nævne Præsterne C.J. Brandt, Hostrup, Joh. Clausen, Lorenzen o.fl. Hans Broder, den fremragende Skuespiller glædede ogsaa den talrige Kreds med sine udmærkede Oplæsninger... Og da saa Slutningen kom, uventet og brat, en Søndag Aften i September 1891 (fejl for 1890, og jeg ved ikke, om det er sognepræsten eller hans søn, der har skrevet forkert, - eller om det er en trykfejl), gik det som et Suk med Sorg hen over vort lille Fædreland, hvor han i saa mange Aar havde været smaas og stores trofaste Ven: Mantzius i Birkerød er død....et Minde-skrift om Mantzius ...gid det ikke maa blive en Gravsang over den Gærning og den Skole...."

Her får man igen en stærk fornemmelse af, at der var alvorlig fare på færde for skolen i forbindelse med Koefoeds ledelse, som jo altså sluttede med skoleåret 1892/93.

Birkebladet den 20. april 1934 var et mindeblad om Mantzius. Blandt artiklerne en af Valdemar Rønnenkamp-Holst, som var kostelev 1879-83, hvor han som privatist blev student ved Borgerdydsskolen i Bredgade. Han fortæller, hvordan huslæreren i hans grundtvigsk prægede hjem i foråret 1879 havde fået fat i programmet fra Birkerød Kostskole, og at familien fik et meget positivt indtryk både af programmet og af den brevveksling, der fandt sted, inden han så blev optaget på skolen: "Kammeratskabet var godt, der var ikke tale om, at de ældre Elever havde nogen Kommando over eller var onde mod endelige mishandlede de smaa, saaledes som det efter, hvad der blev fortalt, kunde ske paa Kostskolerne i Sorø og på Herlufsholm... Det var os forbudt at spille Kort og Rygning var kun tilladt i de højere Klasser. Den havde endelig det Fortrin for Kostskolerne på Herlufsholm og Sorø, at den var et Hjem for os... Det i Skoleprogrammet af 1879 og i Brevvekslingen med Mantzius udtalte blev for mit Vedkommende fuldstændig opfyldt".

Sammesteds er der en lille artikel af Johannes Scheller, elev 1868-75, som bl.a. skriver at "de personlige Egenskaber og Evner Johan Mantzius var i Besiddelse af, gjorde ham vel nok til sin Tids betydeligste

Skolemand, ogsaa fordi han forstod at hæve sine daværende Læreres Muligheder op i et højere Plan.... Genierne sætter Skel i Tiden. Han virkeliggjorde den geniale Tanke - Kostskolen - eller Skolen i Forbindelse med et *Hjem*, denne vigtige Side af Livet, som Drengene maatte savne paa de iøvrigt udmærkede Skoler som Sorø eller Herlufsholm".

Skoleprogrammet fra 1891 var det første efter Mantzius' død. Her blev bl.a. aftrykt hovedindholdet af en artikel i Højskolebladet, skrevet af en af skolens gamle elever, cand.mag. H.Bæk:

"Mange af hans Elever ere maaske aldrig rigtig komne ud over det første Indtryk: den strenge Lærer, eller har først i en senere Alder kunnet indse, hvad der skete med dem i hans Hus, at der inderst laa en dyb Kærlighed til dem, og at dette var hans Opgave over for hver Dreng: at faa et Menneske frem. Mantzius's Blik kunde være strengt. Naar hans Øjne saa i Vrede ud gennem Brillerne, da kunde ingen staa for dem. De alene har faaet mangen Dreng til at bekende sin Brøde. Og han kunde straffe haardt. Men saa man disse Øjne milde, saa ham le, da forstod man, at han havde et stort, varmt Hjerte, at intet var ham mere fremmed end Vredagtighed og kold Strengthed".

I mindebogen skrev ogsaa hans tidligere elev og senere højskoleforstander Holger Begtrup et afsnit om "Mantzius som Børnelærer", bl.a.: "Det var et strengt Arbejde for en svagelig Mand, og det var ikke så underligt, at han tit blev nervøs og hidsig, naar Svarene kom trægt og dumt fra Drengene. Jeg har overværet mange Scener i hans Timer, som ikke kan prises, og som han selv led under bagefter. Men jeg var en af de lykkelige, som kunde lære mine Ting, og som aldrig har faaet et ufortjent Slag af hans kraftige Haand. Derfor har jeg for mit eget Vedkommende kun lyse og gode Minder fra min Skolegang hos ham. Mantzius var jo dengang en Begynder i Opdragelsens svære Kunst og fejlede tit i sin strenge Iver. Han blev paa sine ældre dage en langt bedre Opdrager af den store Flok og fulgte mere humane pædagogiske Grundsætninger, men som Lærer har han aldrig gjort et større og mere værdifuldt Arbejde end i de Aar, da han var ene om det og helt ofrede sin Kraft paa den daglige Undervisning. Senere hen, da han kom i Spidsen for den store Kostskole, fik han saa mange forskellige Opgaver at løse, at Timelæsningen blev noget mere underordnet for ham. Og dette var vistnok en Lykke for ham. Han kunde umuligt i Længden have udholdt den opslidende Lærergerning, der selv for

raske Mennesker ofte nok bliver en trykkende Byrde, naar de har mistet det uforknytte Ungdomssind og dets elastiske Livlighed. Jeg mener ogsaa, at den store Latinskole, Mantzius efterhaanden fik sat i System, med dens faste Rammer og bestemt afstukne Kundskabsmaal var en mindre gunstig Arbejdsplads for hans ejendommelige Lærerevner end den lille frie Skole, som han begyndte med, og som han fuldstændig kunde forme efter sine egne Ønsker".

"Jeg skal derfor slutte denne korte Oversigt med det Vidnesbyrd, at Mantzius' Undervisning efter mit Skøn har lagt en sund Grundvold for det senere Livs Udvikling i de forskellige Retninger, hvori Børneskolen aandelig og hjærtelig kan forberede os, og at han efter min oprigtige Mening var en af vort Lands bedste Lærere - i det mindste for os, som holdt inderligt af ham, og som fik Del i alt det Solskin, hans rige Personlighed kunde sprede omkring sig".

Bogen indeholder ogsaa nogle af de store ord, som løjtnant Klinkby nemt greb til:

"Uden Overdrivelse tør det siges, at Johan Mantzius var paa sit Omraade et født Geni, en AladdinsNatur, der, som det synes, "skaber alting af sig selv og hviler ej, før hele Bygningen staar færdig". Den ham medfødte og iboende Kraft og Evne som Skolemand og Opdrager stammer fra den Gudernes hemmelige Verden, hvorfra vi Mennesker, eller en Del af os, vel stundom hører en Susen og mærker et Udslag, men som vi desuagtet som oftest staar meget uforstaaende og ikke agtpaagivende nok overfor".

Flere af de citerede kommer ind på den spænding, der har været mellem den lyse og muntre Mantzius på den ene side og den strenge og straffende Mantzius på den anden side. Han har ogsaa selv følt sin brug af legemlig straf som et problem. Det behandler han i et efterladt manuskript, som jeg må lade ligge i denne sammenhæng, men helt kort kan det konstateres, at han sent i sit liv klart har været modstander af legemlig straf - men alligevel selv brugt den i hvert fald til tider.

SKOLENS MÅLSÆTNING OG HOLDNING

Selv om det ikke skildrer hele virkeligheden, forekommer det mig rimeligt at begynde med at se på det billede, skolen søger at udbrede

af sig selv, og dette ses ganske særligt i de årlige skoleprogrammer, hvor jeg vil indlede med at se på, hvad der eksplicit udtrykkes om ideer og holdninger - og derefter gå noget nærmere ind på, hvad der siges om aktiviteterne på skolen.

Det første program i egentlig forstand udkom i 1879 - når man ser bort fra en i 1877 udsendt fortegnelse over, hvad der i de forskellige klasser var blevet læst i månederne august til november. Her er indeholdt Johan Mantzius' helt centrale programerklæring, som gengives i sin helhed.

"Skolen stiftedes for 11 år siden med det maal for øje at byde et godt og kærligt hjem med et alvorligt og omhyggeligt tilsyn for børn og unge mennesker, som for deres undervisnings eller opdragelses skyld maatte forlade deres eget hjem. Af erfaring vidste jeg alt dengang, at ikke faa savnede og ønskede et saadant sted, hvor de kunde vente at finde baade en undervisning, der svarede til de fordringer, de stillede, samt et paalideligt tilsyn, som kun kan gives, hvor én eller flere udelukkende anvende deres kraft derpaa. Jeg vidste, at der maatte kunne ventes elever ikke blot fra hjem, hvor ved dødsfald faderen eller moderen var kommen til at staa ene om børnenes Opdragelse og derfor behøvede fremmed hjælp, men ogsaa fra mange, der anse det for heldigst for drenge, at de, naar de have naaet en vis alder komme ud fra hjemmet. Jeg tvivlede derfor ikke om, at det maatte kunne lykkes at faa en saadan skole igang, som i mange aar havde ligget i min tanke og været mine ønskers maal, dersom min hustru og jeg kunde vinde tillid og tilslutning. Med inderlig taknemlighed tør jeg sige, at vi har vundet dette baade hos forældre og elever, at de fleste af disse ere komne til at staa os nær og ere vedblevne at holde en nær og os saare kær forbindelse vedlige med os, ogsaa efter at de have forladt vor skole. Først og fremmest have vi haft for øje at faa de unge til at føle sig hjemme hos os og at vinde deres tillid, saa at de følte, at ogsaa tilrettevisninger og de krav, der stilledes til dem, fremgik af godhed for dem. - Vort hus er i alt indrettet som i en families med mange børn. Vore daglige værelser staa til enhver tid aabne for eleverne, og de opholde sig der ogsaa, naar de ikke ere optagne af skolearbejde, ere ude i det frie eller beskjæftigede med støjende haandgjerning, hvortil de om vinteren have en egen stue".

Understregningen af at Birkerød Kostskole så langt som overhovedet muligt stræber efter at fungere som et hjem for eleverne er vigtig at

holde fast i, fordi det er et væsenstræk i skolens billede af sig selv, som man udtrykker endnu i dag - med rette eller urette, det kommer vi tilbage til. - Når netop dette betones stærkt, viser det også skolens karakter af først og fremmest *kostskole*. Det er påfaldende, at der i dette første program udelukkende er tale om skolen som kostskole, selv om dog 1/4 af eleverne var dagelever fra Birkerød og omegn. Med forsigtighed kan man i denne programartikel også se noget om, hvilke kredse Mantzius især regnede med/stilede efter at få elever fra. Der er tale om hjem, hvor moderen eller faderen på grund af ægtefællens død er kommet til at stå alene - og det kan da også af elevlisterne ses, at der om kosteleverne ganske ofte står anført, at faderen er død. Når man kun kan se noget om faderens død, hænger det sammen med, at der altid efter elevens navn stod anført: "søn af NN" eller "søn af afd. NN", idet der naturligvis før NN anføres en stillingsbetegnelse. I øvrigt er der grund til at lægge vægt på, at forældre ved at sende deres barn til Birkerød både sikrer barnet den *ønskede undervisning og et pålideligt tilsyn*, "som kun kan gives, hvor én eller flere udelukkende anvende deres kraft derpaa". Udover henvendelsen til de hjem, hvor faderen eller moderen var død mente Mantzius at kunne appellere til "mange, der anse det for heldigst for drenge, at de, naar de have naaet en vis alder, komme ud fra hjemmet." Dernæst fremhæver Mantzius, at det væsentlige mål er "at faa de unge til at føle sig hjemme hos os og at vinde deres tillid, saa at de følte, at ogsaa tilrettevisninger og de krav, der stilledes til dem, fremgik af godhed for dem".

Dermed er vigtige momenter kommet frem: der skal undervises og stilles krav, der skal være tilsyn, men der skal også være kærlighed, godhed og åbenhed, og endelig skal der være plads til leg i det fri og til "støjende haandgjerning". I de supplerende meddelelser om den daglige husorden kan man få udbygget indtrykket fx ved de mange præciseringer af, hvilke aktiviteter, der foregik på hvilke tidspunkter af dagen: vækning, måltider, lektielæsning, morgenandagt, ophold i det fri, musiceren, højtlesning. Velordnet og regelmæssigt, således som borgerskabet nok satte pris på.

Endelig kunne man også nævne, hvad der vistnok straks fra skolens begyndelse lægges vægt på i Birkerød, at der foretages udflugter med eleverne, således i slutningen af skoleåret 1879/80 en todages tur til Kullen, hvad der selvsagt var en mere omstændelig affære dengang

Lærere på skolens tennisbane omkring år 1900.

end nu. Vi er hermed inde på oplevelsessiden af tilværelsen, som også blev tilgodeset ved, at forskellige kulturpersonligheder fra København og omegn samt nogle af skolens lærere i vintersæsonen holdt foredrag, oplæsninger og andet på skolen. Jeg skal senere komme nærmere ind på en række af disse aktiviteter, her kun nævnt kort, fordi de i programmet også er taget med for at give forældre og potentielle forældre et indtryk af, hvad det var for et liv, deres børn gik ind til, hvis de blev kostelever i Birkerød.

Dette spørgsmål blev taget op fra en anden synsvinkel i skoleprogrammet for 1881/82, hvor skolens læge, dr.med. Ditlevsen beskrev "Sundhedsplejen i Kostskolen", et emne, der jo rigtignok også må have interesseret en del af forældrene. Lægen gennemgår bygningerne og skildrer luft- og lysforhold, ligesom der berettes om opvarmning og ventilation. Man får noget at vide om foranstaltningerne ved smitsomme sygdomme, fx anvendelse af et særligt isolationsværelse, - og i hvert fald har der ingen epidemier været i de 9 år, dr. Ditlevsen har været skolens læge. Uden at der gås i detaljer oplyses det, at latrin- og afløbsforhold er "fortrinligt ordnet". I øvrigt vil man fra begyndelsen af skoleåret 1882/83 udbygge omsorgen for og journaliseringen af den enkelte elevs helbredsforhold. Dr. Ditlevsen oplyser også, at "Skolebordene er udførte af Hr. Hofstolemager Hansen (hvis søn var kostelev en række år) efter hans og Hr. Kommunelæge Hertels Model". Der står derimod ikke noget om de sundhedsbefordrende foran-

staltninger, en undervisningsministeriel kommission i 1884 foreslog indført som lov (paragraf 40): "I Undervisningstimerne skulle Lærere og Lærerinder paase, at Børnene indtage en fri naturlig Holdning, som Regel med Ryggen støttet mod Ryglænet.... De skulle endvidere særlig have deres Opmærksomhed henvendt paa, at Børnenes Hænder altid er synlige fra Lærerens Plads".

Det forekommer indlysende, at det er vigtigt at orientere netop om sundhedsforholdene på en skole, og ganske særlig på en kostskole, og måske er det også en tanke, der er kommet nærmest af sig selv. Men idéen kunne også være foranlediget af fx. den bog, "Om Sundhedsforholdene i de højere Dreng- og Pigeskoler i Kjøbenhavn", som læge A. Hertel udsendte i 1881 efter en spørgeskemaundersøgelse af et meget stort antal skolebørn. Han siger her bl.a.: "Den fuldstændig ensidige Uddannelse, som baade Dreng og Piger hidtil have faaet herhjemme, har vist, hvortil det fører, naar man forsømmer *den legemlige Udvikling*: denne maa optages som et ganske anderledes væsentligt Led i hele Opdragelsen, lige fra den tidlige Barnealder op til den voxne Alder. Den opvoxende nervøse, anæmiske Ungdom kræver en langt omhyggeligere Pleje, end der hidtil er blevet den til Del, hvis den skal have nogen Udsigt til at danne en kraftig og dygtig Efter-slægt". Muligvis var det Hertels bog, der i 1882 førte til, at Undervisningsministeriet nedsatte en kommission til at undersøge sundhedsforholdene ved skolerne. Kommissionen afgav betænkning i 1884.

Blandt resultaterne var, at sygeligheden blandt latinskoleelever både var højere end almindeligt for aldersklasserne og, end den var for yngre skoleelever. Problemerne var særlig store i København, men også på de to skoler, "hvor der med Undervisningen er forbunden Opdragelse", Sorø og Herlufsholm. Birkerød er ikke nævnt, fordi den ikke havde eksamensret, da kommissionen lavede sine undersøgelser. Et af de midler, kommissionen ligesom dr. Hertel anbefalede, var mere gymnastik, leg og fysisk aktivitet i det hele.

Nu kan man jo ikke have alt med i en kort redegørelse, men da der nu var tale om en kostskole, kan det nok undre, at der i lægens beretning ikke er ét ord om maden, som der ellers nok kunne siges noget om og givetvis også blev sagt en del om, især om de forskelle der var mellem madkvalitet og -art til yngre og ældre elever. (Dette fremgår indirekte af Plesners første skoleprogram, 1893/94, hvor det

hedder: "Med Hensyn til Maaltiderne er den Forandring indført, at Maden er ens for alle, og at der ved Frokosten serveres en varm Ret)". Aage Mantzius kommer i sin bog ind på dette emne. Han slår fast, at der var mad nok, men siger også, at maden var "noget for sparsom", og navnlig er han ked af forskellen mellem de små og de store og siger: "Det undrer mig, at min Fader ikke saa Skævheden i dette Forhold eller af andre blev gjort opmærksom derpaa". Fuldt af tillid er han til, at faderen ville have ændret forholdene, hvis han havde tænkt over det. Men sådan forholder det sig ikke. Nytårsdag 1885 skrev Antonius Sparrevohn, læge i Korsør og far til 4 drenge på kostskolen, et brev til Mantzius, som næppe kan have glædet modtageren. Efter den obligate nytårshilsen hedder det: "Nu maa De ikke blive vred, naar jeg taler alvorligt med Dem. Alt er som det bør være paa Birkerød med Undervisning og Tilsyn, men Kosten er daarlig, jeg har tiet længe...som Læge vil jeg have at Drengene i deres Opvæxt, hvor Naturen kræver saa meget, skal (have) god og nærende (kost), da man ellers ikke kan vente at stille Fordringer til deres aandelige Præstationer. Mine Drengene ser anæmiske ud hver Gang de komme fra Birkerød, og jeg kan ikke tilskrive det Overanstrengelse, altsaa maa det gaa paa Ernæringens Regning..... Jeg fordrer ikke at mine Drengene skulle have Herreretter, men jeg fordrer at Maden skal være ordentlig tillavet og fri for Haar og andet Uappetitligt. Jeg har ogsaa det imod Skolen, at de ikke faar eens Kost over det Hele, og jeg synes nok, at det kunde indrettes saaledes, da Betalingen er saa høj, at derfor kan der nok præsteres god og kraftig Underhold". Den ældre Mantzius har altså ikke været ukendt med kritikken, men det fik ham ikke til at ændre skolens praksis, hvad enten det har været økonomiske eller pædagogiske forhold, der har været afgørende.

I øvrigt mener Aage Mantzius, at det var hans fars venstresindlag, der havde skaffet ham disse 4 Sparrevohn'er, hvis far skulle have været en ivrig agitator for skattenægtelse og riffelbevægelse. Hvorom alt er, de blev i hvert fald på skolen. Et senere brev fra læge Sparrevohn fra den 24. september 1885 tyder på en vis indforståethed mellem lægen og Mantzius. Den gode venstrelæge har nogle lidt højtravende bemærkninger, men også andet om forskelligt, men først om sine drenge, "der nu fra Hjemmet skal aandelig og legemlig udvikles til en selvstændig og dygtig Karakter, der kan udfylde sin Plads i Samfundet i den Livsstilling, som de selv frivillig vælge til Fædrelandet".

dets Ære og Gavn, som trofaste ædelbaarne Sønner af gamle for Tiden haardt betrængte Danmark". Den egentlige Provisorietid var netop begyndt. Måske er det også rigtigt, at Berg satte sine to sønner Ejner og Sigurd ind på Birkerød Skole - ikke som kostelever, han boede på det tidspunkt i Hillerød - fordi han ville have dem på en venstrepræget skole, men det blev kortvarigt. De var på skolen en del af skoleåret 1878/79, det var jo også længe før skolen fik eksamensret. Hvorfor de blev meldt ud i marts 1879 ved jeg ikke, men det i denne sammenhæng afgørende er, at det er et af flere indicier på Mantzius' venstreholdning.

Ved denne tid, altså begyndelsen af 1880'erne begynder tilsyneladende det mere organiserede fritidsliv. Det meddeles i årsberetningen for 1881/82, at der af lærere og elever er dannet en skytteforening, som holder øvelser to gange om ugen. Især på grund af kostskolen er der i det hele taget drevet megen sport. Af de dyrkede discipliner fra skolens første 50 år kan i flæng nævnes fægtning - i begyndelsen kaldet hugning - , skydning, tennis, roning, svømning, langbold, cricket, bandy, isbådesejlads, skøjteløb - ja heller ikke dengang har det været hver vinter, dette kunne lade sig gøre. Men først og sidst er der blevet spillet fodbold. Ingen ved præcis, hvornår det er begyndt, men det er velkendt at den første daterede fodboldkamp i dansk historie blev spillet mellem Birkerød Kostskole og et hold fra K.B. søndag den 16. december 1883. Kampen blev spillet på Rosenborg eksercerplads, og skolens hold vandt med 4 - 1. Jeg har hverken i skoleprogrammerne eller i det gennemgåede arkiv fundet omtale af fodbold på et tidligere tidspunkt, men det må jo i hvert fald være begyndt lidt før planlægningen af kampen. Man kan af programmet for 1894-95 se, at man har organiseret spillet i en klub, som holdt 10 års jubilæum i efteråret 1894 ved at spille en kamp med gamle elever. Denne første kamp af den type endte 2-2, og med den blev der indledt en tradition, som varede til 1973. Den "evige" vandrepokal, som gamle elever i 1921 udsatte til vinderen af disse kampe holdt indtil 1967. BKS gav en ny pokal som blev brugt til 1973, hvor skolen vandt 6-0 over gamle elever.

Fra 1890 er der hvert år i årsskriftet en kort beretning fra boldklubben, om dens medlemstal - som var næsten lige så højt som elevtallet - og årets resultater. I 1899-1900 blev der udtrykt bekymring, det var nemlig ikke gået så godt i det forløbne år, og det mente man hang

Fra gamle elevers besøg og fodboldkamp med skolens elever, foråret 1905.

sammen med, at fodbold nu mange steder blev dyrket "som skoledisciplineret Fag ved faste Gymnastik- og Sportslærere", hvilket kunne gøre det vanskeligt at klare sig "her, hvor vi holde paa Sporten i dens frie Form og drevet i frivillige Klubber.... Det skulde dog nødig ske, at Birkerød Skoles Boldklub, som var een af de første, der overhovedet spillede Fodbold her i Landet, sakkede agter ud. Der er stor Anledning for B.B. til at sørge for ved Disciplin og ved personlig Ihærdighed at vise, at den frie Form for Sportslivet har Ret til at bestaa ved siden af den skolemæssig ordnede Undervisning i Legemsøvelser..."

Som sagt ved vi ikke noget nærmere om, hvordan fodboldspillet er startet på skolen, men skolen har tidligt taget det til sig som en vigtig aktivitet. Det kan man se af aktiviteterne, og fra og med 1905 indeholder skoleprogrammerne hvert år i en lang årrække en uddybende redegørelse for værdien af fodbold, - som det blev spillet dengang: "Intet andet Spil optager Eleverne som Fodbold, eller formaar paa een Gang at lægge Beslag paa saa manges udelte Interesse; og fra at have været en maaske noget voldsom Sport, hvor den fysiske Kraft spillede for stor en Rolle, er det, i det mindste som det drives her ved Skolen,

blevet et Spil, der absolut er baseret paa et behændigt og udholdende Legeme, der beherskes af en hurtig og klog Omtanke, som bringer den enkelte til at gøre sit yderste, samtidig med at han paa ethvert Tidspunkt underordner sig sine Medspillere. Derfor har Fodbold en saa fortræffelig opdragende Indflydelse paa de unge Mennesker, idet det netop udvikler de Egenskaber hos dem, som det moderne Samfund vil kræve af dem senere hen i Livet. Spillet foregaar altid under Tilsyn af en af Lærerne som "Opmand"; al Slags utilbørlig Voldsomhed er bandlyst fra Banerne, og Eleverne sætter selv en Ære i at overholde dette".

Kjeld Lassen var kostelev fra 1888 til 1896 og sendte i 1941 eller kort efter en række erindringsglimt til rektor Brøndsted. I skolen var han ikke nogen særlig dygtig elev og forlod den med almindelig forbedelseseksamen, medens hans 3 brødre, der også var kost-elever, alle tog studentereksamen. - Men han var meget dygtig på fodboldbanen og skriver også lidt om det: "Paa Fodboldbanen, som jeg knap har nævnet, levede jeg mit Glædesliv - der glemte jeg alle mine Synder, der lærte jeg med matematisk Nøjagtighed at sparke Hjørnespark, saa den faldt lige ned i Maalet. - Men var det nogen Nytté til - man kan jo ikke leve af at spille Fodbold! Maaske ikke, men mon det ikke i min Virksomhed har givet mig den Rygrad, som tiltrænges i Modgangstider: (du kan og vil ikke slaas ud)".

Plesner kom ind på noget af det samme i indledningen til skoleprogrammet fra 1901-1902, hvor han sætter sporten ind i en større sammenhæng: "Børneopdragelsen er ofte vanskelig i de store Byer, og Skolegangen der volder ofte Børnene Fortræd; Bylivet gør dem svage og blodløse. Vi maa jo nu her ganske vist stille de samme Fordringer til Stillesidén og Indesidén som Byskolerne, og vi kan heller ikke undgaa at lægge en ensidig Hovedvægt paa Forstands- og Hukommelsesudvikling. Men saa kan vi paa den anden Side yde en værdifuld Modvægt mod den Svækkelse, som Skolelivet ellers medfører. De landlige Hjemskoler, hvor Sport, Gymnastik, Sløjd, Solskin og frisk Luft ligesom indflettes i Skolearbejdet, i dem fostres ikke en blodfattig Slægt. Sundheden og Friskheden til at tage fat kan udvikles i fuldt Forhold til, hvad Børnenes Evner og Begavelse formaar; vi kan give Eleverne Betingelserne for at naa saa vidt, som det er muligt med de Anlæg, de har. Skolens Arbejde skal gøres, Slidet med at huske og med at forstaa; uden Kundskaber ingen Dannelse, uden aandeligt

*Pokal, udsat 1921
af gamle elever
til fodboldkampen
mellem gamle
og nye elever.*

Arbejde ingen Personlighed; at slappe Fordringerne overfor Skolearbejdet var at svække den opvoksende Slægt overfor de stadig voksende Opgaver. Men hvad der derimod kan og skal gøres er, at Livsvilkaarene lægges saaledes til rette, at Kundskabstilegnelsen ikke udsuger den fysiske Kraft og Sjælens Energi, men derimod bevarer de unge til Manddommen, saaledes at det selvstændige Arbejde kommer som en naturlig Følge af det hjulplne, regelbundne Skolearbejde.

Ja, egentlig havde allerede Johan Mantzius udtrykt det klart ved at lade mottoet i den nye sal 1880 være "En sund Sjæl i et sundt Legeme", og senere har rektor Engelsen udtrykt det samme mange gange, første gang i sin tale ved indvielsen af "nye bygning" 1905, hvor han som en af de mange positive ting ved den danske kostskole - og derved tænkte han på Birkerød og dens efterligninger - fremhævede, at man havde opdaget, "at Børnene havde Arme og Ben saavel som Hoved. Man begyndte at drive Sport i og uden for Skolen, og Sløjd indførtes i mange Skoler".

Skolen begyndte som nævnt i 1868, og på det tidspunkt var den på ingen måde tænkt som en eksamensskole, og man kan da også af skoleprogrammet fra 1879 se, at der ikke direkte tales om den side. Det var en skole for drenge, dog også med undervisning frem til studentereksamensniveau. Da skolen imidlertid ikke havde eksamensret, var enhver form for eksamen noget, der skulle aflægges for eksamenskommissionen i København. I følge en artikel fra 1934 (Birkebladet nr. 4, s. 19) var Birkerødelevernes eksamensresultater i den

periode ikke særlig gode, men samme elev mener, at de "modtog megen god aandelig og kulturel Paavirkning, som de havde Gavn af for Livet".

Når skolen først i 1884 fik eksamensret til præliminæreksamen og i 1886 til studentereksamen, er det almindeligt at kombinere det med opfattelsen af Johan Mantzius som grundtvigianer. Da der ikke er overleveret ret meget skriftligt fra Mantzius selv, er det svært at nå længere end til at sige, at han i et eller andet omfang var grundtvigiansk præget. Men der kan også findes andre årsager til, at idéen med at gøre skolen til en skole med eksamensret først realiseres i 1880'erne. Det kunne ikke forventes, at der fra starten ville være en særlig tilgang af dem, der var tilfredse med datidens sorte skole, de fleste af dem kunne lige så godt sende deres børn til den nærmeste latinskole. Man bør også tage i betragtning, at Mantzius næppe meget tidligere ville have opnået eksamensret, selv om han havde søgt. Han var trods alt kun cand.phil. og måtte opbygge en højere status end den, der fulgte af at have været huslærer hos pastor Begtrup, inden det høje ministerium ville tildele ham eksamensret, som i øvrigt var betinget af, at han til skolen havde knyttet en kvalificeret cand.philol.

Vi ved ikke noget sikkert om, hvad der fik Mantzius til at søge eksamensret, men det er sandsynligt, at det dels har været for at skaffe elever nok og dels for at opfylde ønsker fra forældre og elever, som ellers skulle aflægge eksamen ved Universitetet eller ved en af de lærde skoler i København - uden medvirken af egne lærere. De to mål, at skaffe tilstrækkeligt med elever og at opfylde forældre- og elevønsker hænger naturligvis sammen.

Den sidste årsberetning, som udsendes af Mantzius, 1889/90 viser, at der stadig var vilje til nye ting. I det forløbne skoleår har Mantzius startet en ny aktivitet, idet han er gået i gang med hver søndag eftermiddag at holde børnegudstjeneste for egnens børn.

Dette gjorde han sammen med 8 lærere fra skolen og fra egnen, og årsberetningen sætter det deltagende antal børn til fra 80 til 140. Det kan betragtes som et rent kristeligt anliggende, men mon man ikke skal medtænke en omsorg for skolen, dens placering i lokalsamfundet og dermed dens tiltrækningskraft.

Samme omsorg for skolens trivsel er formentlig en del af baggrunden for, at der ligeledes i 1889/90 startes en børnehave i skolens regi, under ledelse af Johanne Krohn. I børnehaven var ca. 14 børn i 3-7

års alderen - 2 1/2 time om dagen, hvor de blev "beskæftiget med papirsløjd, syning i papirmønstre, med at bygge med klodser, forme vaadt sand o.s.v. samt synge og lege". Det hedder i årsberetningen, at forsøget er vellykket, både børn, hjem og skole har været glade for det. I Mantzius' efterladte papirer ligger et lille manuskript "Om "børnehaver"". (De dobbelte gåseøjne, fordi Mantzius egentlig ikke kunne lide den "i øvrigt meningsløse fordanskelse", som han dog alligevel valgte at bruge, da alle forstod den. Manuskriptet er formentlig udarbejdet forholdsvis kort tid før børnehavens start, måske til forelæggelse ved et af de pædagogiske møder, han jævnlig afholdt. Han fortæller her, at han tidligere har været modstander af børnehavetanken, da det ville betyde, at mødrene ikke daglig så tæt som ellers kunne have den glæde at følge deres barns udvikling. Han mente også, det kunne være uheldigt for børnene. Han frygtede, "for den fare, at de skulde vænnes af med at være sig selv, med selv at finde på, hvad de skulde lege og tage sig for". Når han senest i 1889 har ændret opfattelse, skyldes det, at det er gået op for ham, at *moderen* ofte er meget optaget af andet arbejde, og at en ung barnepige ikke altid er nogen god erstatning. Han er også blevet opmærksom på, at det måske særligt for enebørn er godt med børnehaver.

Det er interessant, at han i sin skeptiske periode efter sit eget udsagn bl.a. var inde på problemer i retning af, hvad man nu om dage kalder det overstimulerede barn. Om det var i den sammenhæng, han kun gik ind for børnehaver i nogle timer om dagen, ved jeg ikke, men det er da sandsynligt nok. Som før nævnt er det sikkert ikke kun overordnede pædagogiske overvejelser, der får ham til at tage disse forskellige initiativer. Et sideformål har sandsynligvis været at befæste skolens stilling i lokalsamfundet, derfra skulle jo en del af eleverne komme.

Skuespilleren Adam Poulsen var kostelev fra 1896 til sin studentereksamen i 1899. I sine erindringer, som er meget sene og ikke i alle detaljer helt præcise, udtrykker han sin opfattelse af skolens holdning: "Der var over Birkerød Kostskole paa den Tid en Atmosfære, der skilte sig ud fra andre Institutioner af lignende Art ved den Kombination af Intimitet og Offentlighed, som var dens Styrke. I Kraft af den hjemlige Omgangstone og den vaagne Interesse, hvormed hver enkelt blev fulgt, fik man straks fast Fod under Bordet og Lyst og Evne til at samle Kundskaber som Grundlag for Livets senere Virke.

Det var en Dressur i Frihed! Der var nok af Skærmysler, Slagsmaal og Irettesættelser, men der var en, uden Pedanteri, gennemført ordnet Læsning, og der var Sport i alle Grene, Komædie og Halløj". Adam Poulsen var 17 år, da han kom på kostskolen, og hans to år yngre bror Johannes havde da allerede været der i to år, så Adam har nok haft nemmere ved at begynde på kostskolen end mange af dem, der begyndte som ret små og usikre drenge.

Det er helt afgørende for at forstå både kostskolens og skolens særtræk, at den i ekstrem grad var en drengeskole. For kostskolens vedkommende gjaldt dette helt frem til 1973 - for dagskolen som nævnt "kun" til 1894, men det skal dog tilføjes, at man skal helt frem til 1910, før den første pige tager studentereksamen på skolen. Trods alt havde det været muligt for piger at tage studentereksamen fra 1877, og selv om pigerne i meget lang tid fortsatte med at være i mindretal, er der alligevel en påfaldende forskel mellem det almindelige udviklings-tempo i landet og på Birkerød Kostskole i denne henseende. Nogen sikker forklaring på forskellen har jeg ikke, men jeg vil tro, det skyldes kostskolen, både i den talmæssige forstand, at halvdelen af eleverne var kostskoledrenge, men måske også på den måde, at skolen så i lokalsamfundet i høj grad var kendt som en drengeskole. Derfor blev pigernes indtog her langsommere end andre steder. Man skal dog huske, at en meget stor del af de piger, der tog studentereksamen, dengang gjorde det på særlige pigeskoler. Da Ministeriet i begyndelsen af 1880'erne indhentede udtalelser om eventuel indførelse af fællesskoler for drenge og piger, havde rektorer og lærere på næsten alle de lærde skoler været stærke modstandere af den tanke, hvis realisering helt ville omkalfatre den bestående skole og kræve en helt anden pædagogik.

Det var en drengeskole, og ydermere var mange af drengene små, helt ned til 7-8 år gamle. Det forklarer en del af de regler, der gjaldt, og en del af de aktiviteter, som foregik. De mange små drenge har også været med til at understrege vigtigheden af skolens karakter af hjem med tryghed og kærlighed. Det er sikkert også her, man skal finde årsagen til, at en del tidligere elever i deres omtale af skolen lægger megen vægt på det kvindelige islæt i Mantzius' hjem: fru M. og kvindelige funktionærer. Endelig er dette naturligvis også forklaringen på den meget stærke bundethed til kostskoletiden, som fandtes hos mange gamle kostelever. Også 2 eller 3 års kostskoletid kan være en

Nogle af de små drenge, 1897.

vigtig del af et menneskes liv, men 7-10 år vil normalt være helt anderledes afgørende.

ELEVERNE

I 1901 kom omsider systemskiftet i dansk politik. Den første venstregering trådte til. Som rimeligt var, tog den fat på at gennemføre sine mærkesager, hvoriblandt indkomstskatten og en reform af den lærde skole, som kom i 1903. Men i mellemtiden ville man også gerne spare skatte kroner, hvis det kunne gøres, og i hvert fald mente undervisningsministeren, at man kunne spare det offentlige for nogle udgifter ved at nedlægge Frederiksborg lærde skole, som i årene forinden var gået stærkt ned i elevtal. Der blev mobiliseret megen

modstand mod den ide. Undervisningsinspektionen var imod - denne inspektion var dengang et meget selvstændigt organ, ikke som senere en afdeling af ministeriet - amtsrådet var imod, og Hillerød byråd var sammen med 26 andre kommunale råd stærkt imod.

Ministeren havde regnet med, at eleverne ved Frederiksborgs nedlæggelse kunne søge, Helsingør, Birkerød, Rungsted eller Ordrup, men - sagde modstanderne: Helsingør kunne på en måde gå an, for der var betalingen da ikke alt for høj (skolen var i praksis kommunal), men dels lå den i Nordsjællands udkant, og dels var alle - inklusive undervisningsinspektionen - enige om, at dens eksistens som latin-skole var truet, så reelt var det en umulig tanke. Rungsted og Ordrup afvises som realistiske muligheder, da de trafikalt ligger helt forkert. Det hedder derefter i en de mange varianter af indlæg i denne sammenhæng: "Den eneste Skole, der kan være Tale om at komme i Forbindelse med, er Birkerød Skole, men denne Skole har saa høje Skolepenge, der nu er forhøjede i Lighed med de kjøbenhavnske Privatskole, at den ubemidlede Befolkning, der væsentlig søger vor Skole, ikke kan benytte den. "På Frederiksborg lærde Skole lagde man nemlig vægt på at fastholde et demokratisk træk, som skulle gøre det muligt for enhver "begavet Dreng fra det laveste Samfundslag at nyde godt af en højere Undervisning".

Frederiksborg lærde Skole *blev* bevaret, om det så var modstandens tyngde langt ind i venstrekredse, der gjorde udslaget, eller henvisningen til skolens nødvendighed for demokratiet. Det kunne også være skolens erkendelse af, at den faktisk kunne spare en del penge, men det er ikke det vi skal beskæftige os mere indgående med her. Vi skal i stedet se på, hvad det egentlig kostede at gå på Birkerød latin- og realskole eller Birkerød kostskole, som den skiftevis blev kaldt.

Af de ministerielle tal kan man se, at det på Birkerød Skole kostede fra 6 til 20 kr. om måneden at være elev i året 1885/86. Det blev dyrere, alt efter som man steg opad i klasserne. Det fremgår af sammenhængen i de ministerielle lister, at man regnede med 12 måneders betaling pr. år. - Når man kommer til skoleåret 1901/02, var skolepengene steget til at ligge mellem 8 og 20 kr pr. måned. Stigning var der på alle trin undtagen det øverste, men en stor stigning kan man ikke tale om.

For at sætte betalingen for de skolesøgende elever i relief må vi også

have fat i betalingen for kosteleverne, hvor betalingen i 1885/86 var fra 800 til 1000 kr om året, dog 1400 for enkelte, der havde eneværelse. I 1901/02 er tallene steget til at variere mellem 840 og 1040 (1440) kr. heller ikke her kan man med nogen ret tale om en stor stigning. Men en sammenligning mellem kravene på Birkerød Skole og de øvrige privatskoler viser, at det er rigtigt, at Birkerød var forholdsvis dyr, selv om der også blev tildelt et antal fripladser eller moderationer. Det hører med i billedet, at en del af de andre private skoler var mere eller mindre kommunalt finansierede, men det *var* dyrere på Birkerød, og det gælder i endnu højere grad i forhold til de statslige skoler, hvor betalingen var mindre end på selv de billigste privatskoler.

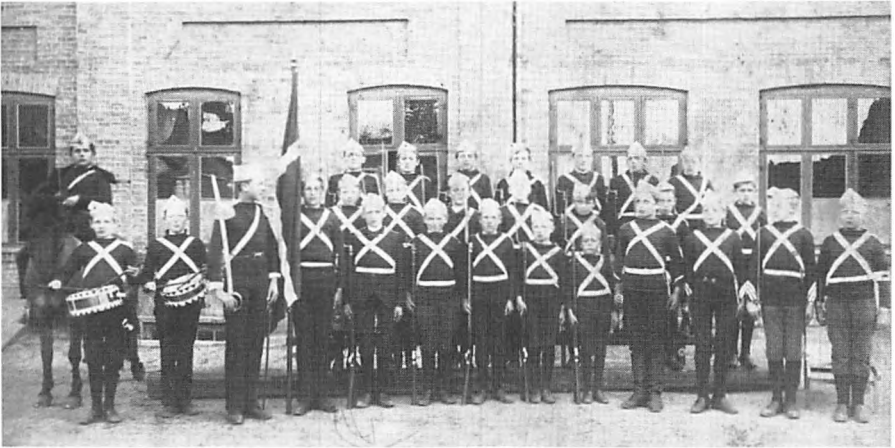
For at få en egentlig fornemmelse af, hvad disse beløb betød, må vi tage indkomsterne i almindelighed i betragtning. Den økonomiske historiker Hans Christian Johansen har givet nogle tal for arbejderindtægter, som viser en gennemsnitsindtægt for faglærte provinsarbejdere på 750 kr år 1885, en indtægt som ved år 1900 er steget til ca. 900 kr. Indkomstforskellene var dengang langt større end nu. Lad os se på, hvad fx. lærere ved den lærde skole tjente, vel at mærke lærere ved statens skoler, hvor der gjaldt regler - forholdene på privatskolerne varierede meget. Slutløn for en adjunkt var efter lønningsloven af 1892 3000 kr, mens *overlærerne* (en slags superlektorer) sluttede med 4200 kr, og endelig var rektorernes slutløn 5000 kr + fribolig. Indtægtsforholdene for andre embedsmænd var af nogenlunde samme størrelsesorden. For private erhvervsdrivende og for folk i liberale erhverv var der naturligvis store variationer og derfor også mulighed for meget store indtægter, og så må man hele tiden huske, at der ikke var statslig indkomstskat på den tid, og at skatten sammenlignet med i dag var meget lav selv for dem, der betalte skat. I København var der således 500 personer med en indkomst på over 20000 kr, fx en apoteker på Vesterbro med årsindkomst 36800, mens direktørerne Wessel og Vett fra Magasin du Nord lå i toppen af listen med hver 300000 i skatteåret 1890/91, altså tidsmæssigt godt sammenfaldende med skolepengeoplysningerne fra Birkerød. Direktør Vetts indtægt er relevant i denne forbindelse, da hans søn Wilhelm var kostelev i tiden 1893 til 1899 og boede hos løjtnant Klinkby.

Tilbage til skolepengene i Birkerød. Hvis man boede i Birkerød eller omegn og gerne ville have et barn til at gå i den skole, kostede det

altså i 1885 et sted mellem 72 og 240 kr, hvor det lave beløb 15 år senere var vokset til 96 kr. Hvis man går ud fra, at de fleste af de familier, som satte deres børn ind på skolen, gerne ville have dem til at gå der en del år, måske ikke til studentereksamen, men til den eksamen, man kunne slutte af med to år tidligere, altså i 16 års-alderen, ja så giver det nærmest sig selv, at det var ikke noget, en almindelig arbejderfamilie gjorde, undtagen hvis der var tale om helt særlige forhold. Det kunne være et usædvanlig begavet barn, det kunne være en familie, der havde tilknytning til skolen, og måske kunne barnet - drengen - få friplads. Den mest almindelige pris på de statslige lærde skoler ved samme tid var 120 kr om året i de 4 laveste klasser, 144 kr pr. år i de to ældste klasser.

Det ser altså ud til at være rigtigt, at det i økonomisk forstand var en udemokratisk skole. Dagelevernes forældre var ikke de fattige i Birkerød. Skoleprogrammet fra 1886 opregner omhyggeligt stillingsbetegnelse eller titel for alle elevernes forældre/fædre. Stillingsbetegnelser er svære at have med at gøre. Var købmand Hansen i Birkerød en lille eller en stor købmand? Tilsvarende med smed Hansen. Proprietær, gårdejer, kammerherre med godsnavn bagefter, fabrikant siger straks lidt mere, men der er også en søn af skovløber Olsen, Søllerød, og Anton Niensens far (værge?) angives som havearbejder Petersen, Birkerød, og jernbanedragter Petersen, Birkerød har to sønner på skolen, ligesom hans kollega i Lillerød havde 1 søn. Men vi ved også, at der det skoleår var syv elever, der havde friplads. Demokrati er bl.a. at give muligheder for den underprivilegerede del af befolkningen, og man kan vel så konkludere på dette aspekt af elevforholdene med, at der dog var plads til et beskedent demokratiserende indslag. Det samme indtryk får man ved at se på forholdene 15 år senere, hvor der dog af en eller anden grund netop i 1901/02 ikke er angivet noget om forældrenes stillinger, men det er der allerede året efter igen. Der er på det tidspunkt færre børn af portører og lignende, det kan hænge sammen med, at der ikke i så høj grad blev givet friplads eller nedsat betaling på den tid. Det kan vel igen forklares ved, at Plesner som skolebestyrer ikke havde den samme dispositionsfrihed, som Mantzius havde haft som skoleejer.

Kosteleverne var som nævnt langt dyrere, 800-1000 kr om året. Det skal sammenlignes med, at alumner på den statslige kostskole Sorø Akademi kun kostede 400 kr om året. Her var der ikke forældre, der

Skolens skyttekorps, 1887.

var portører og lignende, det var etatsråder, overretsprokuratorer, grossererere, godsejere m.m., der var fædre til disse drenge. De fleste af kosteleverne kom i 1880'erne fra det storkøbenhavnske område og Nordsjælland, men enkelte langvejsfra, fx. børn af præster rundt om i landet, hvor det var meget vanskeligt at komme til den nærmeste lærde skole. Også godsejere, gårdejere og forpagtere fra forskellige dele af landet sendte deres børn hertil. Når man betænker, at kosteleverne udgjorde over halvdelen af skolens elever, er det klart, at skolen måtte få præg af en skole for overklassen og den meget solide del af mellemklassen.

Et andet vigtigt forhold at få trukket frem er, at mange af eleverne var 8-10 år på skolen. Dette gjaldt både dagelever og kostelever, men det er indlysende, at tilknytningen til skolen selvfølgelig er blevet langt mere intens for dem, der var kostelever i en så lang periode. Det er det, der er baggrunden for de stærke bånd til Birkerød, der skildres i artikel efter artikel i BKS' blad, Birkebladet. Ikke alle kostelever var så lang tid på skolen, men det var de mange år, der gjorde det til noget helt væsentligt med Mantzius og senere rektorer at tale om hjemskole mere end om kostskole.

Inden en dreng kunne begynde på kostskolen, skulle han eller hans forældre sørge for *udstyr*: "Enhver elev medbringer jærnseng med madrasser og to tæpper, kommode eller et mindre skab, vaskebord med tilbehør, 4 par lagener, 6 haandklæder, en pose til snavset tøj,

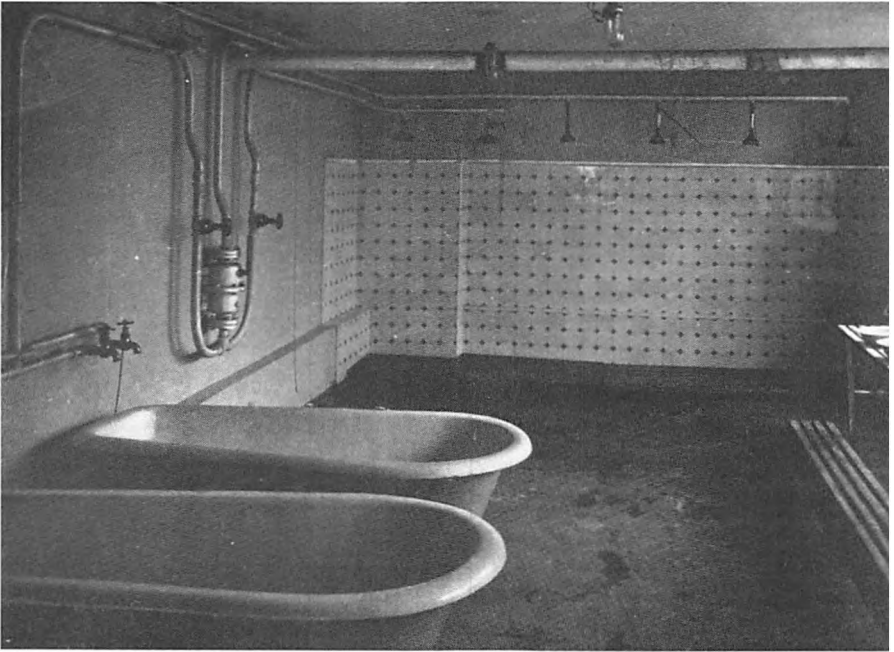
ske og gaffel. Alt mærket med elevens navn". Om skolen leverede kniven, eller maden var skåret i stykker, så kniv ikke behøvedes, ved jeg ikke.

Kostskolen var dengang ikke nogen enhed, idet en del af eleverne boede hos forskellige af lærerne eller andre med tilknytning til skolen. Ved udgangen af skoleåret 1881/82 boede således 48 elever i huset hos forstanderen, 11 hos lærer Vinther og 2 hos lærer og løjtnant Klinkby. 10 år senere havde denne spredning udviklet sig, så der boede 50 elever i skolens pensionat, som det blev kaldt efter Mantzius' død, 6 hos enkefru Heiberg (søster til Mantzius), 1 hos enkefru Jensen, hvis tilknytning til skolen jeg ikke kender, 8 hos hr. Haase, ligeledes 8 hos hr. Klinkby, også 8 hos hr. overlærer Koch, 5 hos inspektør Svendsen og endelig 8 hos hr. Vinther. Denne spredning fortsatte også under Plesner, men blev efterhånden afskaffet efter Engelsens og Aage Mantzius' overtagelse af skolen, kostskolekapaciteten blev udvidet, og enkelte kom til at bo hos familier ude i byen.

Som nævnt blev lærerne ikke lønnet alt for godt, og sandsynligvis er det denne lidt lave løn sammenlignet med statsskolelærernes, Mantzius og hans nærmeste efterfølgere har lappet lidt på ved at give dem mulighed for en ekstraindtægt ved at have et antal elever i pension. Klinkby mener i hvert fald i sine erindringer, at der var tale om en helt bevidst politik fra Mantzius' side ved ansættelsen af ham i 1880. Men der kan også have været ideologi i det. Mantzius og Plesner var jo i hvert fald helt enige om, at det netop skulle være en *hjemskole*, og med mange flere end 50 boende ét sted ville det være svært at fastholde et bare nogenlunde intimt og hjemlignende præg.

For eleverne fra tiden indtil ca. 1910 har det medført, at deres kostskoletid i noget højere grad end senere havde denne hjemkarakter, men det har også medført, at kostskoletiden i højere grad er blevet forskellig for de enkelte elever, alt efter hvem de boede hos. Dog har de fleste egentlige regler nok været ens.

Hvordan gik nu dagen for en kostelev i 1882? Vi vælger én, som sammen med 47 andre boede i et af de 20 fortrinligt ventilerede værelser. Han blev vækket af inspektøren kl. 6, om vinteren dog en halv time senere. Kl. 6.30 skulle han møde til te i spisesalen. Derefter var der tid indtil 7.30 til at læse over på dagens lektier. Kl. 7.50 gik det løs med en kort morgenandagt. Derefter undervisning fra kl. 8 til 14.10. Også dengang var der korte frikvarterer mellem timerne, og

Glimt fra skolens badeanstalt, der blev brugt fra 1906-07.

20 minutters pause kl. 10 og kl. 12. Kl. 14.10 blev der spist til middag. Derefter fri indtil kl. 17, "hvilken tid de, naar vejret tillader det, tilbringe i det frie sammen med lærerne". Så fulgte lektielæsning indtil 19.30, for de yngre elever under tilsyn og med hjælp, mens de ældre måtte klare det på egen hånd, indtil de var færdige. Kl. 19.30 var der aftensmad, og derefter blev der jævnlig læst højt og musiceret. - Mærkelig nok oplyses det ikke i programmet fra 1882, hvornår det var sengetid. Først i 1885 oplyses det, at eleverne skal være i seng henholdsvis kl. 21, 21.30 og 22, givetvis i aldersorden.

Der blev naturligvis lavet om på mange enkeltheder i denne daglige husorden senere hen, men i hovedtræk kom den til at holde meget længe. I første omgang er det den uhyre regelmæssighed der falder i øjnene. Man kommer nemt til at tænke på de reglementer, der ved den samme tid var noget helt afgørende i både fabrikker og fængsler. Også andre skoler har haft - og har - i og for sig dette helt regelrette præg på papiret, men forskellen er, at her er det som i fængslet næsten hele tilværelsen, der omgives eller bestemmes af disse regler. Nu

er det jo heldigvis med reglementer og love sådan, at de ikke siger så meget om, hvordan tilværelsen faktisk former sig, kun noget om, hvordan nogle magthavere har tænkt sig, den skulle forme sig, og meget tyder på, at der også på Birkerød Kostskole har været en del afstand mellem normer og praksis.

Gennem mange år var der en fast rubrik i skoleprogrammerne om hygiejniske forhold, som drejede sig om smitsomme sygdomme og om skolens foranstaltninger i den forbindelse. Endnu mere banale hygiejniske forhold ser man først noget om i programmet 1906-1907, hvor det hedder: "Da Kommunens Vandværk er traadt i Kraft i indeværende Skoleaar, har vi kunnet tage Skolens Badeanstalt fuldstændigt i Brug. Pensionatseleverne har een Gang ugentlig faaet et tempereret Afsæbnings- og Brusebad; Eleverne i II Ml.- VI st. har efter hver Gymnastiktime faaet koldt Styrtebad, og endelig er der givet de større Pensionatselever Lejlighed til at tage koldt Styrtebad om Morgen inden Thebordet". Selv om senere tiders unge med et eller flere varme bade om dagen måske finder forholdene i 1906 ringe, må det have været en åbenbaring for datidens kostelever. Det må også have virket næsten revolutionerende, da tidligere tiders gaslys den 17. september 1910 blev erstattet af elektisk lys.

Når man vil forsøge at få et indtryk af eleverne, må man også gå lidt ind på de enkelte. Derved kan man også få en fornemmelse af, hvad det var for opgaver, skolelederen og de øvrige lærere skulle løse, hvis de efter forældrenes opfattelse skulle fungere tilfredsstillende. Den bedste kilde hertil er et meget stort antal breve i skolens arkiv, helt overvejende breve fra elevernes forældre, i enkelte tilfælde er der vedlagt breve fra eleverne til forældrene, breve der har at gøre med det spørgsmål, forældrene tager op i henvendelsen til Mantzius.

Et brev fra grevinde Louise Ahlefeldt, sendt fra Fuglsang den 22. august 1881 er et udmærket eksempel og gengives derfor fuldt ud: "*Da jeg af et Brev fra min Søn erfarer at han igjen er blevet angrebet af sit gamle Maveonde, maa jeg bede Dem have den Godhed at paase at der bliver gjort hvad der formaas for at bedre det. Forinden den nødvendige Medicin, som forøvrigt kun har en øieblikkelig Virkning og saa vidt muligt helst maa undgaas, maa jeg bede Dem paase at han hver Dag gaar sig en lang Spadseretur, samt tager flittig Del i Skolens Gymnastik. Hans slemme Vane til at sove længe om Morgen, haaber jeg Skolens Disciplin snart skal faa Bugt med. - Dernæst vilde jeg spørge Dem om De tror det var muligt at der kunde*

findes en Person i Birkerød, der kunde give ham daglig saa meget som 1/2 Times Underlivsæltning, hvilken han fik ifjor under Professor Drachmanns Behandling, han kan selv aabenbart instruere Vedkommende, og et passende Honorar maatte saa gives maanedligt. - Jeg haaber det kan undgaas, at han paa Grund af denne Svaghed gjør Toure til Kjøbenhavn, hvilke kun distraherer og sinker. Kun ønskede jeg at han engang talte med homøopatisk Læge Sørensen som allerede har behandlet ham med godt Resultat. - Heller ikke haaber jeg at han finder et Paaskud til at holde Ferie i disse Dage, men arbejder af alle Kræfter for at indhente det Forsømte. I Haab om at De undskylder den Uleilighed denne Sag maatte forskaffe Dem og med Tak for Deres Velvilje mod min Søn er jeg Deres forbundne L. Ahlefeldt".

Netop den elev blev ikke længe på skolen. Året efter optræder han ikke i fortegnelsen over elever. Ud af moderens brev kan man i hvert fald se to ting tydeligt. Det var ganske store forventninger, forældre kunne have til, hvilke opgaver kostskolen kunne eller skulle løse. Så kan man heller ikke undgå at lægge mærke til den overvældende mistillid, grevinden har til sin søn, selv om hun dog også viser omsorg for hans helbred. Han skal holdes i kort snor, og det skal skolen sørge for. Han må have skuffet hende en del gange. Når moderen er bange for, at han skal tage på ture til København, må han vel have været i hvert fald 16-17 år.

Man aner, at der var betydelige problemer med denne elev og kommer til at tænke på, at flere gamle elever og andre har fortalt, at man i Birkerød Kostskoles tidlige periode især opfattede den som et sted for vanskelige drenge. I 1905 kom første nummer af det første elevblad, jeg kender til fra skolen. I dette og det følgende nummer er der to korte artikler under titlen "Fra Skolens Barndom. Erindringer af en gammel Elev". Stilen virker noget ironisk, og måske er det fiktion, men også fiktion er jo en form for virkelighed. Det drejer sig her om en 8-årig dreng, hvor faderen beslutter, at han skal sendes til Birkerød, nu er legetiden forbi. "Min Mor græd, og jeg rejste. Det var for Resten i de Tider en halsløs Gerning at sende en Dreng til Birkerød. I manges Øjne var det et Internat for vanskelige Drenge, et Flakkebjerg for bedre Folks Børn". Flakkebjerg var en i perioder berygtet opdragelsesanstalt med en så elendig be(mis)handling af drengene, at den socialdemokratiske politiker Peter Sabroe tog det op i et af sine retfærdige korstog.

Det er nok også i nogen grad elever af denne type, Klinkby har i

tankerne, når han siger, at man fra alle dele af landet bad Mantzius tage sig af drenge, "som Hjemmene af højst forskellige Grunde ikke mente selv at kunne magte at faa ordentlig undervist og opdraget". Ikke alle drengene kom, fordi de var vanskelige, men fordi deres eller deres forældres forhold var svære. Fra 1886 til 1890 var Aksel Christian Hansen kostelev og sluttede med en udmærket studentereksamen. Faderen, som var typograf, var død kort før hans optagelse på kostskolen. Hans mor i Gjentofte har ikke ment selv at kunne stå for sønnens opdragelse. Selv om vi får en del at vide i det følgende brev fra moderen til Mantzius fra den 23. december 1886, er det ikke klart, hvorfor hun ikke har kunnet have Aksel hjemme.

"Gjentofte d 23-12-86

Kjære Hr. Mantzius.

Det er saa forunderligt at tænke: forrige Jul kjendte jeg slet ikke Dem, havde aldrig seet Dem, og nu i Aar er min Tanke med den inderligste Tak altid i Birkerød. Det bedste jeg ejer er i Deres kjærlige Varetægt. Hvor tryk, hvor glad er jeg ikke nu når jeg tænker paa min Dreng.

Forrige Jul maatte jeg tage den Beslutning, at han efter Confirmationen maatte bort, naar De vidste hvor mange ængstelige Nætter jeg har staaet ved hans Seng, før jeg gik til Ro. Det var for mig, som jeg anden Gang skulde miste det bedste jeg ejede, naar han saa tidlig skulde bort fra mig. Barn som han er. Jeg maatte altid sige, det har saa mangen eensom Moder før dig maattet gjøre. - Derfor velsigner jeg Deres Navn, takker Dem i mit Hjerte hver Aften, naar han kommer hjem til mig, saa glad og tilfreds. Tilgiv mig kjære Hr. Mantzius. De maa vel synes at jeg er underlig sentimental, det er jeg vist ogsaa, men jeg troer dog, at De forstaaer mig, forstaaer at jeg trænger til at udtale min dybeste Tanke for Dem, som jeg ofte har ønsket at gjøre, jeg troer det, fordi jeg føler, at De inderlig holder af min Dreng, og det er, troer jeg, min allerstørste Glæde. Gud give han maa glæde Dem, som De fortjener, det er altid min inderlige Bøn. Det er saa stort, saa forunderligt alt hvad De gjør og vil gjøre for ham.

Modtag min kjærligste Hilsen med Ønsket om en rigtig velsignet Jul for Dem og hele Deres Hus.

Maa jeg bede Dem hilse Deres kjære Frue saa meget fra mig med inderlig Tak for alt Godt imod Christian.

Venlig hilsen til lille Aage, Hr. Lindbæk og Dem selv fra Deres inderlig taknemlige Regine Hansen. Glædelig Jul."

Johannes Poulsen
gemt i kulbunken.
Tegning af Holger Philipsen,
student fra skolen i 1931.

Brevet siger mere om moderen og tiden end om drengen eller skolen. Men det siger også noget om, hvordan Regine Hansen har *opfattet* Mantzius' og dermed skolens måde at tage den 14-15-årige Christian på. Her er det ikke den strenge og tugtende Mantzius, vi møder.

I Birkebladet nr.4, 1934 skriver Aage Ingerslev (elev 1881-86):

"Den Gang var mange af Eleverne ret vanskelige at behandle. En Del af dem kom fra andre Skoler, hvor de ikke havde klaret sig godt, nogle kom fra Hjem, hvor Forældrene ikke kunde magte Sønnernes Opdragelse. Man talte om de uartige Drengene fra Mantzius' Skole. Der skulde stor psykologisk Evne og pædagogisk Takt til at behandle de meget forskellige Karakterer. I de fleste Tilfælde lykkedes det at faa noget godt ud af disse noget forkvalede Typer..." Selv var Aage Ingerslev fra et præstehjem i Tødsø på Mors, hans lillebror gik på Birkerød, og Mantzius tilbød Aage plads til halv pris. Faderen var glad for det, også fordi han foretog den mere fri skole, ledet i grundtvigsk ånd frem for den almindelige, sorte latinskoole.

Den senere skuespiller Johannes Poulsen blev kostelev som 13-årig i 1894 og forlod skolen med studentereksamen i 1899. De sidste 3 år var også han bror Adam kostelev. De kom fra et uroligt skuespillerhjem, hvor forældrene følte, at de ikke rigtig formåede at få drengene til at gøre deres skolearbejde godt nok. Derfor kostskole. Faderen ville have foretrukket Sorø Akademi, men moderen foretrak Birkerød, som ganske vist var dyrere, men dels havde hun hørt, at Plesner skulle være en stor pædagog, og dels ville hun ikke have ham så langt væk. Hvis han kom til at lide af hjemve, kunne hun nemmere komme til Birkerød end til Sorø. Efter hans død skrev hans kone: "Og det kom til at knibe meget for Johannes i begyndelsen, han led frygteligt af hjemve, så meget at de aldrig på skolen havde oplevet noget lignende". Hans moders anelser slog til, og hun måtte gang på gang tage

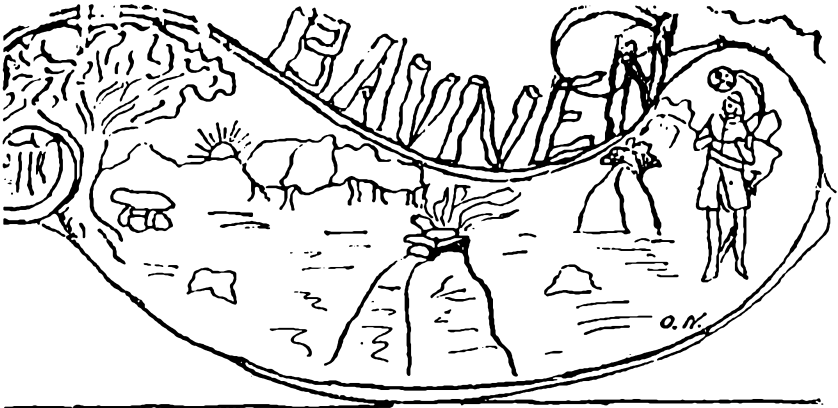
derud, fordi Johannes var syg af længsel. Han løb bort og gemte sig de underligste steder, for at være ene med sin sorg.Nogle uger efter hans ankomst fik hans moder følgende hjertesuk fra sin søn.

"Kære Moder,

Jeg vilde ønske at jeg var kommet forsent til Toget i Morges for vi har haft fri hele Dagen og der er næsten ingen her ude og der er taget een ind til Byen i Dag og et Par Stykker der er her ude ere saa forfærdelig bange og nu er der bleven en Dreng syg til og han har Feber saa der er ikke rart at være her og der er en Mængde der vil skrive hjem. Jeg har gaaet og haft Hjemve hele Dagen og tænkt paa da jeg var lille ...og ønsket mig tilbage til den Tid.....Skriv straks!!! jeg skal nok huske at være flittig."

Årene i Birkerød Kostskole stod altid for Johannes som nogle af hans bedste barndoms- og ungdomsminder. Det glade kammeratskab, sporten og al den fest og sjov, de lavede, forandrede Johannes fra at være en stammende, svagelig dreng til en atletisk og meget sikker og veltalende ung mand. Det skal også lige nævnes, at de årlige skolekomedier spillede en stor rolle for ham - og han og Adam for dem. Også dengang var der elever, der havde overskud, lyst og evne til at gøre mere end det nødvendige. Nogen lavede skoleblad. Omkring 1905 kom bladet "Stella", hvis redaktør, Otto Helmstedt ved juletid 1905 skrev til nogle kendte danskere og spurgte dem om deres definition af julen. Herman Bang svarede: "I en Tid, hvor altfor meget splitter Hjemmene, samler Julen Hjemmene." Jeg er på ingen måde ekspert i Herman Bang, men det er ikke netop det svar, jeg ville have ventet fra ham. Johannes Jørgensen svarede lakonisk: " Hvis jeg med femten Ord kunde sige, hvad Julen var - hvad var saa Julen?"

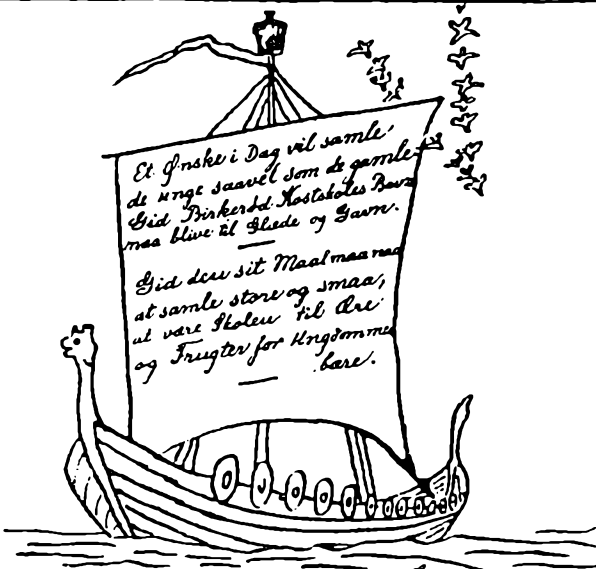
Kosteleverne levede deres liv på skolen, der var dengang ikke noget, der hed erhvervsarbejde. De kom næsten alle fra ret velstillede miljøer, fik de fornødne lommepege fra deres forældre, men når det gik rigtigt til, fik de dem udleveret gennem skolen. De havde derfor god tid til skoleblade, foreninger, fester, sport og andet. Drukguild og anden form for spiritus(mis)brug forekom også, men eleverne passede deres timer, selv om de stundom kunne være meget trætte. Lærerne må have været klar over, at der af og til forekom grove overtrædelser af reglerne, men de og skolens ledelse har i et eller andet omfang brugt den pædagogiske sikkerhedsventil, at man somme tider lukker

M^o 1.

5 December 1905.

I Afgang.

Et Ønske i Dag vil samle
 de unge saavel som de gamle
 Gid Birkerøde Kostskoles Børn
 maa blive til Gleder og Gavn.
 —
 Gid den sit Maal maa naa
 at samle store og smaa,
 at være Skoleen til Ære
 og Frugter for Kongdomme
 bare.

*Lad Børnen lyse til fjærne Ægne;
 saa alle smaa Skjerner maa blegne.
 Lad Børnenes Skraaler skime som Solen;
 saa Løst den bliver for Skoleen.*

Side 1 af det ældst kendte skoleblad »Bavnen«, 1905.

øjnene, hvis der ikke er tale om alt for store forseelser. Det var den pædagogik, der lærte Birkerødeleverne, at de selv havde og skulle påtage sig hovedansvaret for deres eget liv.

LÆRERNE

Det mindeskrift om Johan Mantzius, som udkom ved skolens 25 års fødselsdag i 1893 indeholdt bl.a. en fuldstændig fortegnelse over skolens lærere og lærerinder i de 25 år. Man kan af denne liste få en meget konkret bekræftelse af Vagn Skovgaard-Petersens generelle udsagn om, at den uddannelsesmæssige baggrund for lærerne i den tidlige periode var meget varieret. Der var ganske mange teologer imellem, helt svarende til hvordan forholdene på den tid var også i statens skoler. Det var endnu sådan at nogle års lærergerning var en almindelig indledning til et præsteembede. Der var temmelig mange med lærereksamen fra et af landets seminarier - nu må vi jo også huske, at de første mange år af sin eksistens var skolen ikke primært en skole, som forberedte til eksamen, og selv da den for alvor blev det i midten af 1880'erne, gik en stor del af eleverne i forberedelsesklasser, altså ikke i den egentlige latinskole. Der var nogen, der var uddannede som officerer eller underofficerer, og det var sandelig ikke kun gymnastik de underviste i. Der var også en del, som ingen form for formel uddannelse havde. Der var ganske mange, hvis formelle uddannelse kun strakte sig til, at de havde taget filosofikum, havde erhvervet graden cand.phil. Således var det jo fx for Mantzius selv. Det behøvede jo bestemt ikke at gøre dem til ringe lærere eller ringe fagfolk, men det betød, at de ikke var forsynet med nogen offentlig garanti for deres faglige kvalifikationer. Det skal indskydes, at en del af dem, der begyndte som cand.phil, senere fik en afsluttende eksamen til cand. theol., cand. philol. eller cand. mag. - Også dengang forekom det, at studerende var nødt til eller blev lokket til at tage erhvervsarbejde. Enkelte cand.mag.'er begyndte også at komme ind i billedet, og endelig var der nogle få med graden cand.philol., som var den titel, man skulle have for at blive rektor ved en statslig skole. Der er ingen tvivl om, at dette var et mere broget felt, end hvad man samtidig så ved de statslige skoler. En væsentlig del af forklaringen er givetvis de lavere lønninger, der blev givet ved den private skole. Det var da også klart, at ligesom man anså lærervirksomhed som en naturlig forberedelse for teologer til at blive præst, regnede man det for helt almindeligt, at en lærer inden ansættelse på en statslig skole havde virket nogle år på en privat skole. Det gik så vidt, at man brugte dette som argument for, at en særlig pædagogisk uddannelse

for lærerne ved statens lærde skoler ikke var nødvendig. Man kunne regne med, at den havde lærerne fået ved praktisk arbejde på private skoler.

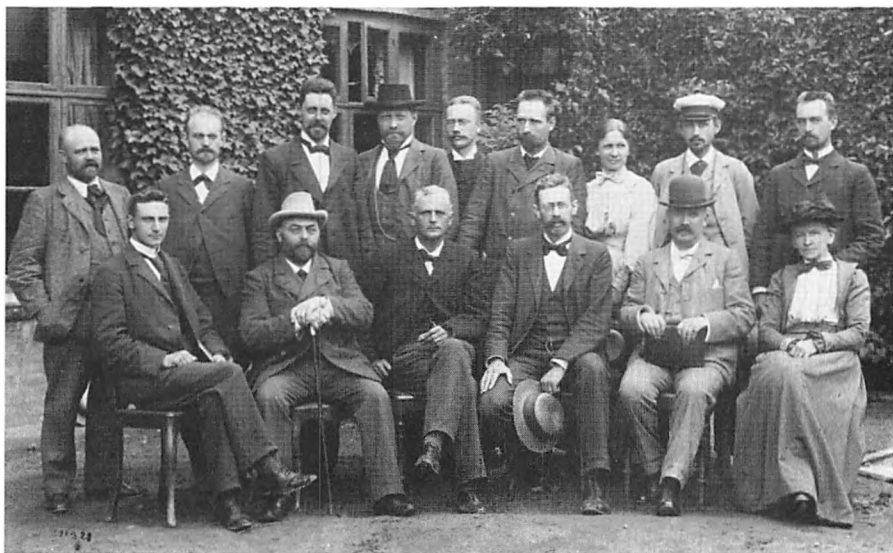
Rektorer og lærere har det nok med at tilskrive lærerne en meget stor rolle, somme tider måske for stor. I 1918 skrev en af skolens gamle elever nogle få erindrings sider op til skolens 50 års fødselsdag. Jens Jacob Lassen var blevet sproglig student i 1892, havde været kostelev, var blevet civilingeniør, havde fået en fremtrædende position i ingeniørverdenen i London. Han skrev i 1918 bl.a.: "Jeg mindes endnu med stor Kærlighed mange af de Mennesker, som var venlige og hjælpsomme overfor mig som Skoledreng, der var f.eks. to af de kvindelige Betjente, som De (skrevet til rektor Engelsen) vist aldrig har hørt om, Dorothea og Stine, som begge var som Mødre for mig. (Han var endda kun på kostskolen fra 1889-92). Blandt Lærerne kan jeg ærlig talt ikke paastaa, nogen satte et dybere Præg paa mig. Rektor Koch (som var cand.philol. og med afbrydelser var ansat på skolen indtil 1893, hvor han blev rektor for Fredericia Latin- og Realskole) var en meget overanstrengt Mand, der til Tider blev overfaldet af en alt overvældende Søvnighed, saa at han midt i de sublimeste Vers af Æneiden faldt i Søvn....". De der har brug for det er herved advaret både imod at tro, at det uden videre er lærerne, der er vigtigst for eleverne, og at den bedste formelle uddannelse af sig selv sikrer den bedste undervisning. Aage Mantzius omtaler ikke særlig mange af skolens lærere i sin bog, men cand. philol. Koch omtaler han som kultiveret og kunstinteresseret og på grund af den fine eksamen som "Skolens filologiske Samvittighed". Ak ja, papir er tålmodigt - og elevoplevelser og -erindringer varierende.

Man kunne fylde en hel bog med, hvad gamle elever fortæller om lærerne, så nogen rolle spillede disse da. Jeg vil nøjes med at komme med nogle få eksempler. Jakob Klinkby blev som 34-årig løjtnant ansat på skolen i 1880. I 1906 måtte han flytte til Helsingør, det var næsten fra begyndelsen i 1905 tydeligt, at Engelsen ikke kunne acceptere ham. Da Klinkby i et langt brev den 1. april 1880 præsenterede sig selv mere udførligt for Mantzius, gav han udtryk for, at han med en vis hjælp af bøger og nogen forberedelsestid kunne undervise i "Gymnastik. Skydning. Historie. Jordbeskrivelse, Dansk med dansk Skjøn-litteratur, Regning og indtil en vis Grad Mathematik og Engelsk". Igen må vi huske, at skolen ikke kun havde store, men også ret små elever.

Vilhelm la Cour var elev på skolen 1896-1902, kostelev det første år. I 1. bind af sine erindringer giver han et lille portræt af Klinkby. "Han hengav sig ikke til andet end det af lille Marius paaviste komplet unødvendige: at jage et ubekendt x fra den ene Ende af den sorte Tavle til den anden i Stedet for straks at skrive, hvad x til syvende og sidst viste sig at være, f.eks. 5. Ud over denne Jagt tror jeg heller ikke, Klinkby undervisningsmæssigt ville have været i Stand til at foretage sig noget. Og med 4.Klasses Hovedeksamen maatte Jagten indstilles. De mere raffinerede matematiske Gaader maatte han af gode Grunde testamentere til kyndigere Kolleger. Han har i sine Erindringer portrætteret sig selv som Ridderen uden Frygt og Dadel. Utvivlsomt var han Retskaffenheden i egen Person, men det kunde ofte knibe at faa Øje paa den, naar han manifesterede den ved Raab og Skrig. Aldrig har jeg set et Menneske kunne blive saa spruttende rød af Arrigskab..... Han var kun totalt blottet for Selvironi. Og det er en meget alvorlig Mangel ved en Pædagog".

La Cour havde ikke boet hos Klinkby, men det havde i mange år Axel Bramsen, som 1925 i Birkebladet skrev herom: "Hvad er der ikke udgydt af Taarer i det lille Rum, hvad har disse Vægge ikke været Vidne til. Hvis de kunde tale, og navnlig tale jydsk, kunde de fortælle artige Historier. - Og Lussinger, der vilde faa en moderne Pædagog til at blegne og hysteriske Mødre til at henvende sig til Værgeraadet, er regnet ned der. - Men vi betragtede det som en Selvfølgelighed. Ligesaa vel som vi fik Kanel paa Risengrøden...Det lød altid frygteligt, naar "Mester Jacob" rasede, og Bønderne som sjokkede forbi uden for paa Vejen, stod stille og korsede sig....".

Det er ikke nødvendigt for at vise, at prygl var noget jævnligt anvendt, men alligevel et par citater mere, som kan føje lidt ekstra facetter til. Ingeniør Hjalmar Lange var dagelev på skolen 1889-95 skrev i Birkebladet nr. 1 1939 lidt om *sine* oplevelser i den tid: "...Klinkby...sagde: "Hjalmar Lange, tag de Brilller af." For at han uden at risikere at faa Rifter paa Haanden kunde give mig den Serie Lussinger, jeg havde fortjent. Scheller's Lussinger var for Resten ogsaa berømte, men de blev dog kun uddelt, naar der var ekstra tvingende Grund dertil. Jeg har faaet Lussinger af Klinkby, Scheller, Haase, Sofus Jensen, som han hed dengang, Mølgaard, ja og saa af gamle Mantzius, Højer, Inspektør Hansen og Fransklærerinde Julie Møller, og der har maaske nok været flere, som har varmet mine Ører, men det kan jeg

Lærerbillede, 1901.

ikke huske i Øjeblikket, jo, gamle Winter." - Selv om der også i dag er rigeligt med ubehagelige eksempler på, hvordan voksne er (kan være) over for børn, skal man selvfølgelig tænke på, at forholdene på det område generelt var langt grovere for 100 år siden - og beretninger om forholdene på andre skoler tyder ikke på, at Birkerød var noget særsyn i den retning. En af berømtederne fra Birkerød Kostskole, skuespilleren Adam Poulsen fortæller i sine erindringer om Komtesse Moltkes Skole, som han begyndte på som 9-årig: "Skolen var paa mange Omraader ikke saa lidt af en Karikatur i Sammenligning med, hvad Skoler er nutildags. Tillidsforholdet mellem Lærere og Elever var det smaat med. Der var ofte en uhyggelig Atmosfære af Usikkerhed mellem os, som fødtes af en sygelig Strenghed hos de to ledende Kvinder overfor alt, hvad der gærer i Drengene, af ubevidste erotiske Følelser". Derefter fortæller han om anvendelse af pryglestraf på *den* skole.

Det kunne her nok være på sin plads at se lidt på, hvad der egentlig gjaldt af *regler* for anvendelse af legemlig afstraffelse. Det beskrives kort af dr. J. Paludan i hans bog fra 1885 "Det højere Skolevæsen i Danmark, Norge og Sverig". Interessant nok fremgår det, at legemlig straf i Norge og Sverige kun måtte anvendes over for de yngre elever,

ikke over for dem, der gik i gymnasiet. Men "I Danmark findes ingen saadanne enkelte Bestemmelser. Praxis er, at Læreren kan tildele en legemlig Revselse strax, men dog helst derom maa pleie Samraad med Rector. Aldersgrændse for dens Anvendelse findes ikke, derimod strengt Forbud mod al Straf, der kan skade Helbreden". I det væsentlige var det simpelthen således, at i praksis havde de enkelte skoler og lærere ret frie hænder.

Politiadvokat Aage Lotinga skrev lidt om sit kostskoleophold i sine erindringer. Han kom på kostskole som 13-årig, fordi hans mor ikke mente at kunne tumle ham, og han blev efter grundige overvejelser i familien anbragt hos Klinkby, fordi denne netop i den henseende havde et fint ry. "Stupidere Pædagog har Verden aldrig set. Drengene var i hans Øjne en Slags bedre Forbrydere, fødte Rebeller, der maatte overvaages nøje og holdes grundigt i Ave. Det kunde kun skyldes Ondskab, Trods eller satanisk Dovenskab, dersom man ikke kunde lære Matematik". Lotinga var kostelev hos Klinkby i 4 år og fik i 1902 en udmærket studentereksamen, men matematik havde han problemer med. Han valgte sproglig-historisk retning, men ved 4. klasses hovedeksamen skulle han alligevel op i de matematiske discipliner og fik g÷ i aritmetik og tg+ i geometri. Det var skolens anden matematiklærer, han havde i faget, men så skulle han jo stå til regnskab, når han kom hjem til Klinkby: "Hvorfor fik du ikke en bedre Karakter?" brølede han. Dette inderligt dumme og overflødige Spørgsmål blev besvaret med selvfølgelig Tavshed. Den ligesaa regelmæssige Eksplosion indtraadte. Kaptajnens Øjne blev blodskudte, Fraaden stod ham om Munden, Skæg og Haar strittede bogstavelig talt paa ham, han lignede en ubændig Troid. "Svar mig Dreng!" hvinede han i vildt Hysteri, saa at Spytpartiklerne stod En som en ildelugtende Byge ind i Ansigtet. "Svar mig, eller jeg slaar dig som en Hund til du ligger!" Han fik aldrig Svar - hvad Djævelen skulde man svare? En Gang imellem slog han, en Gang imellem ikke. Det blev efterhaanden saa flintrende ligegyldigt. Hvad betyder et Par Stykker gloende Kul mere eller mindre i Helvedes Brændovn?" Lotinga var tæt ved de 70, da han i 1952 skrev dette, men hos ham kan man tydeligt mærke, at der er noget, der stadig brænder, selv om han andetsteds giver eksempler på og argumenter for, at kostskoletiden på mange måder havde været værdifuld for ham.

Meget forskellige pædagogiske holdninger og metoder var repræ-

senteret hos skolens lærere. P.A. Rosenberg blev som ganske ung student i 1877 ansat som lærer og fortsatte til 1881, hvor han holdt op for at færdiggøre sine filosofistudier i København. Som 76-årig skrev han sine ungdomserindringer. Han fortalte der, at han i sine år på Birkerød Kostskole i høj grad underviste i matematik. Blandt hans elever var Erhard Mørk, som "blev sat i Skole hos os, fordi han ikke kunne lære Matematik i Frederiksborgs lærde Skole, hvis Lærer erklærede ham umulig paa dette Felt. Det viste sig, at han var i Besiddelse af et særligt Talent for Matematik. Han blev en af mine dygtigste og kæreste Elever." Her ser man skole, når den er værst og bedst. På Frederiksborg kategorisk negativ dom, på Birkerød sokratiske vilje og evne til at fremdrage det positive, formentlig kombineret med et spring i udviklingen hos den pågældende elev. Et godt memento for alle pædagoger.

Som nævnt var lærernes vilkår på nogle punkter temmelig ringe: de fik en lav løn, hvis de var kostlærere, boede de ret kummerligt, undervisningsforholdene var heller ikke noget at råbe hurra for. Rosenberg underviste en stor del af tiden på sit værelse, men rigtignok et lille antal elever. Plesner har i et skoleprogram fortalt, hvordan den mangeårige lærer J.N. Vinther stod i døren mellem to klasselokaler. Han læste engelsk med nogen, oldnordisk med andre, og ind imellem skulle han tilse de øvrige, som var beskæftiget med regning og skrivning.

SKOLE OG BY

Latinskolerne indgik i tiden op til 1901 som en brik i spillet mellem højre og venstre. Højre sad på regeringsmagten og dermed også på latinskolerne. Der var lidt vaklen med hensyn til hvad disse skolers opgave egentlig var. Almendannende eller en forskole for statens embedsmænd? I virkeligheden er det nok forkert at sætte det op som en modsætning. I følge Vagn Skovgaard-Petersen er der ingen tvivl om, at det centrale formål med latinskolerne var at forberede eleverne til studier på Universitetet og gennem eksamenssystemet kontrollere, at de der blev studenter havde nået et passende niveau. Almendannelsen var så noget der fulgte med nærmest af sig selv.

Den grundlæggende idé, at det drejede sig om at uddanne vordende

embedsmænd, og at fx. latin og andre "ufolkelige" fag spillede så stor en rolle var ikke med til at placere latinskolen stærkt i den almindelige bevidsthed. Af kritikere både i og udenfor skoleverdenen betragtedes skolerne da også i høj grad som isolerede, elitære og ufolkelige.

Denne kritik har nok ganske særlig været rettet mod de egentlig "lærde skoler", de statslige latinsko­ler, som udelukkende havde det formål gennem 6 klasser at forberede til studentereksamen. For en skole som Birkerød var det anderledes. Det var det af flere grunde. Skolen startede jo ikke som en latinsko­le, men primært som en *kostskole*, hvor man ganske vist ret tidligt nåede frem til, at eleverne *også* kunne blive forberedt til at gå til afgangseksamen for studerende, men selve eksamen måtte de tage som privatister. Først i 1886 bliver skolen berettiget til at føre til studentereksamen, men det kom i en meget lang periode til at gælde, at en meget stor del af skolens elever gik der nogle år. Nogen sluttede uden nogen form for eksamen, andre sluttede enten med realeksamen eller det, der indtil 1903 hed 4. klas­ses hovedeksamen, som stort set gav de samme muligheder som realeksamen.

Men det har også noget at gøre med en holdning. Det er vel her vi ser en del af, hvad man har kaldt det grundtvigianske hos Mantzius. Allerede i det første egentlige skoleprogram fra 1879 kan man læse: "Skolens lærere, hr. kandidat Rudolf Schmidt og hr. dr.phil. Rosenberg have i vinterens løb paa skolen holdt foredrag og min afdøde broder læst højt. "Året efter fx. A.D. Jørgensen, pastor Hostrup fra Hillerød og flere andre. I 1882 får vi at vide, at hr. cand.phil. Baumann har holdt en række foredrag over maleren Rubens. I 1883 holder samme Baumann en række foredrag om Michelangelo og om den klassiske kunst i Grækenland, og cand.theol. Bang en række foredrag om Hen­rik Ibsen. 1884 var 200-året for Holbergs fødsel, og i den anledning var der både foredrag og oplæsninger, og det er første gang, det af programmet direkte fremgår, at egnens befolkning også har haft adgang hertil.

Men faktisk har det været tilfældet i lang tid, måske næsten fra skolen­s begyndelse. I hvert fald ses det med al ønskelig tydelighed af den anbefalingsskrivelse, sognepræsten i Birkerød i 1880 skrev om Mantzius og hans skole.

Den af Hr. Mantzius i Birkerød oprettede Skole, som har til "*Formaal paa en kristelig human Grundvold, gjennem Undervisning og Opdragelse,*

Studenterbillede fra 1890'erne.

at bibringe Børnene den sande Dannelses Elementer og tillige gjøre dem skikkede til at kunne aflægge de Examiensprøver, som Staten kræver, har nu bestaaet i 11 Aar og har i den Tid paa en heldig Maade løst sin Opgave. Dette Resultat skyldes væsentligst den intelligente Maade, paa hvilken Skolen styres, idet Forstanderen, som med vaagent Øje og fast Haand leder det Hele, ikke skyer nogen Udgift, som kan tjene til Skolens Fremme, og har vidst at skaffe sig et dygtigt og tildels fortrinligt Lærerpersonele. Det maa fremhæves som ejendommelige Fortrin ved denne Skole, hvor Grevens og Husmandens Søn sidde Side om Side, at Børnene uden Hensyn til Stand og Kaar, forenede ved det fælles Dannelsens og Humanitetens Baand, kunne føle sig ganske som hinandens Lige, samt at der gjøres alt for at bevare Børnenes Sundhed og Livsglæde, paa samme Tid, som de holdes til alvorlig Flid og Lydighed. Ogsaa maa fremhæves, hvad der er i god Overensstemmelse med hele Skolens Tendents, at Forstanderen bidrager til Almendannelses Fremme ved hver Vinter i sit Hus at sørge for Afholdelsen af en Række underholdende og lærerige Foredrag for Egnens Befolkning”.

Alt tyder på, at det lige fra begyndelsen har været en af de bærende idéer for Mantzius at skabe en frugtbar vekselvirkning mellem skolen og lokalsamfundet. Vagn Skovgaard-Petersen har formodet at det var stifteren af Ordrup Latin- og Realskole, H.C. Frederiksen, der var pioner på dette felt. Nu er det jo ikke afgørende, hvem der har været pioner, men Birkerød begyndte i hvert fald 5 år tidligere end Ordrup, og Mantzius og Frederiksen har nok været enige på dette punkt, som på flere andre. Der er faktisk tale om en form for pionerindsats, fx begyndte Folkeuniversitetet først sin virksomhed i 1899, og "Studentersamfundets Aftenundervisning for Arbejdere" startede i 1882, og på det tidspunkt havde en mindre, men tilsvarende virksomhed været i gang i Birkerød, godt for skolen, eleverne og forhåbentlig også for en del af den lokale befolkning.

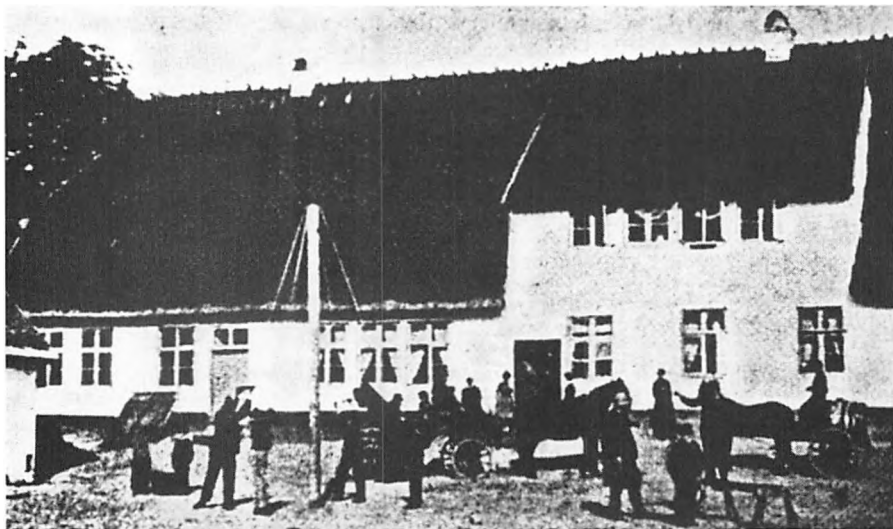
Som det er udtrykt af rektor Engelsen, var man på denne skole tidlig i stand til at finde ud, af eleverne ikke kun var udstyret med et hoved, men også med arme og ben. Et resultat heraf var den store vægt, der tidligt blev lagt på sport, et andet, at man her meget tidligt begyndte på regelmæssig undervisning i sløjd, helt præcist skete det i skoleåret 1886/87. Når jeg nævner det, skyldes det, at man fra og med skoleåret 1889-90 også tilbød, at omkring 25 større drenge eller unge mænd fra byen kunne komme og få gratis sløjdundervisning på skolen. Igen et udtryk for, at skolen (Johan Mantzius) har været stærkt interesseret i bred folkeoplysning - og i god kontakt til det lokale samfund. Kontakt til lokalsamfundet havde dog flere sider. Kjeld Lassen fortæller i sine erindringer, at "Hans Kildehøj Byens værste Slagsbroder (han hed Hans Andersen) tævede os smaa, naar vi i Mørket skulde paa Lokumet om Aftenen..." Når Hans Andersen var på skolen, skyldtes det, at han gik til den omtalte undervisning i sløjd.

Vor tids store fest på skolen er det årlige KAFFEBAL. Det er noget, der er begyndt senest engang i 1880'erne. Dengang havde man det problem, at alle eleverne var drenge. For at få nogle piger/damer at danse med kunne eleverne invitere deres søstre og andre familiemedlemmer, men også byens honoratiores blev inviteret - med deres døtre. Lægen, dyrlægen, enkelte lærere fra den kommunale skole, stationsforstanderen, et par af byens proprietærer og andre fra de fine lag i den lille by. I skolens første ca. 50 år var Birkerød en lille stationsby, og ved siden af de nævnte borgerlige spidser var der et betydeligt pro-

letariat i byen, mange af dem teglværksarbejdere, blandt dem en del svenskere og polakker. Der er mig bekendt ikke meget skriftligt materiale om det, men som jeg har forstået det, var der en betydelig polarisering mellem "overklasse" og "underklasse" i byen, og når man taler om forholdet mellem skole og by, er det stort set kun forholdet mellem en snæver borgerskabsgruppe og skolen, der tænkes på. Teglværksarbejdere og lignende hørte ikke rigtig med i den virkelighed, "man" snakkede om.

Meget tidligt gik man på skolen også i gang med "skolekomedier" (sådan kaldes det traditionelt, hvad enten det er komedier eller andre dramaformer, der er tale om). Både lærere og elever, gæster på kostskolen og folk fra byen medvirkede ved disse forestillinger, som også blev vist for dem fra byen, der ønskede at se dem. Ja, allerede i 1870-erne nævnes flere eksempler på, at skolen imødekom opfordringer om også at vise forestillingerne i Hillerød. Mantzius havde gode forbindelser til teaterverdenen gennem sin bror, den berømte skuespiller Kristian Mantzius. Den senere teatercensor P.A. Rosenberg var lærer på skolen 1877-81. Sådanne tilfældige faktorer kan have medvirket til den store teaterinteresse, som er noget, der understreges af mange gamle elever i erindringer og interviews. Et ekstra skub er kommet i 1890'erne, da brødrene Adam og Johannes Poulsen var kostelever og allerede dengang viste deres dramatiske talent. Også efter at de var blevet studenter, skete det, at de kom og spillede med i en komedie. Der blev ganske særligt spillet Holberg og Hostrup. De to kom i øvrigt til at dominere repertoiret langt frem i tiden. Men der blev også spillet Ibsen, fx. i 1881 "De unges forbund". Som kulturel faktor er det således givet, at skolen har spillet en betydelig rolle for den dengang lille by. Somme tider blev skolen kaldt "Nordsjællands Athen", og det lyder i hvert fald smukt, men måske skulle der ikke så meget til i datidens Nordsjælland.

Også på anden vis har skolen været en vigtig faktor i byen. Selv om skolen havde mange ansatte, har den måske ikke med hensyn til antal beskæftigede været byens største virksomhed, men købekraften hos de ansatte, eleverne og på selve skolen må have gjort Birkerød Kostskole til en ret dominerende faktor i Birkerøds økonomiske liv, som har betydet meget for håndværkere og handlende i byen.

Birkerød præstegård, 1866.

På kvisten startede Mantzius sin undervisning som huslærer i 1858.

Det hører med i denne sammenhæng, at Mantzius var en af dem, der gjorde meget for at støtte Birkerød Asyl, et børnehjem. Som nævnt andetsteds var det også ham, der tog initiativet til at starte en børnehave i byen, og han var aktivt medvirkende ved afholdelse af grundlovsfester, som i den periode var noget, der kunne samle mange mennesker, i 1875 var der i følge avisen 1600 mennesker til grundlovsfest i Bistrup Hegn, og det var Mantzius, der bød velkommen. Det siges et sted, at Mantzius ikke var partigænger, men det var der andre på skolen der var. Lærer Vinther var meget aktiv omkring dannelsen af den lokale højreforening, og lidt senere var Klinkby ikke mindre aktiv i venstre, hvor han også blev folketingskandidat.

Et tæt forhold mellem skole og by er indlysende. Byen var lille, havde ca. 3000 indbyggere, et tal som stort set holdt århundredet ud. Byen kaldes lille og betragtedes af mange som provinsiel, men langsomt fik det større og større betydning, at der i 1864 var blevet togforbindelse til København, og gradvis blev der flere daglige togafgange. Det var givetvis en medvirkende årsag til de forholdsvis mange kostelever fra København. Skole og by, men del af en større helhed, skole og land og til tider udland.

Fra privatskole til statsskole Birkerød under rektor Engelsen 1915-1941

Af Jens Rahbek Rasmussen

Jens Rahbek Rasmussen.
Student fra skolen 1968.
Universitetsadjunkt ved Københavns Universitet.

Blandt de citater fra engelske forfattere, der så ofte krydrede rektor Engelsens taler, var der en speciel favorit, som han bl.a. brugte da han talte ved skolens 70-års jubilæum i 1938. Det er Brutus' ord fra 4. akt af "Julius Caesar":

*There is a tide in the affairs of men
which, taken at the flood, leads on to fortune.*

Fortsættelsen, som han udelod, men som han vel gik ud fra var kendt, lyder: "Omitted, all the voyage of their life / Is bound in shallows and in miseries. "Eller i Lembckes oversættelse (men man må give Engelsen ret i at det lyder bedre på engelsk): "I Menneskenes Liv er Flod og Ebbe/ benyttes Floden, leder det til Lykke/ forsømmes den, staar hele Livets Fart/ paa Grund i Usselhed".

Engelsen følte at Birkerød tre gange havde stået i en situation, hvor skolen var blevet reddet fra elendighed og ruin ved en pludselig og

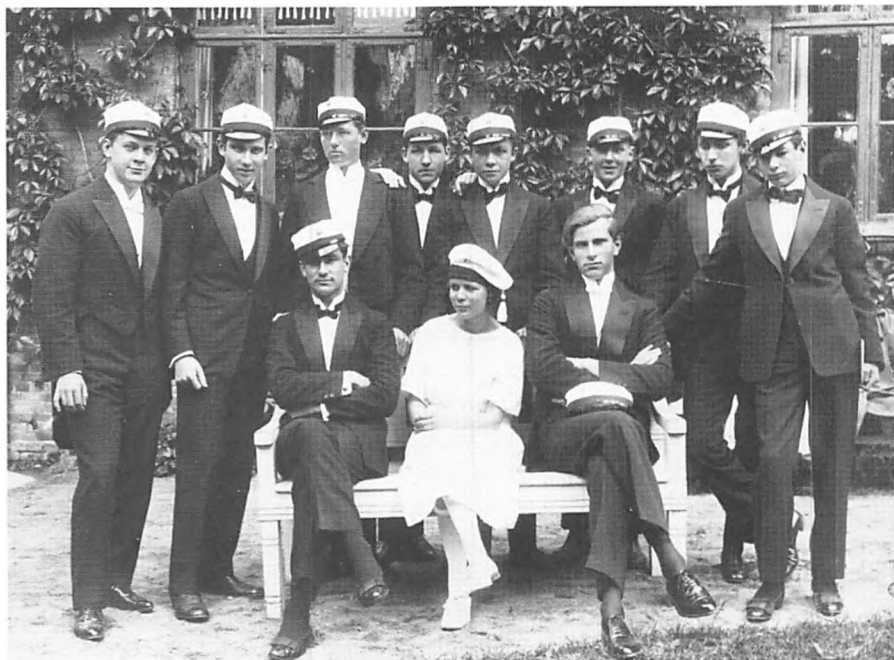
uventet indsats udefra. Første gang var i 1905, hvor hans far var trådt til med 60.000 kr, så Engelsen i kompagniskab med Aage Mantzius kunne overtage skolen og gennemføre den længe krævede nybygning; anden gang var da staten trådte til og reddede skolen i 1920; og tredje gang var da kommunen sidst i trediveerne indvilgede i at finansiere Laboratoriebygningen.

Men den situation, som citatet egentlig passede bedst på, opstod i 1915. Den ti-årige aftale med Aage Mantzius udløb, og det stod begge mænd klart at samarbejdet ikke kunne fortsætte. At de var forskellige, havde de begge vidst, men åbenbart håbede de på at de "kunne have suppleret hinanden og holdt i skolen i ligevægt som på en vippe". Engelsens vurdering mange år efter var at Mantzius var "begavet og doven", han selv derimod "ubegavet og flittig". Samme vurdering havde Plesner åbenbart haft, i hvert fald hvad angår fliden, for han sagde (stadig i følge Engelsens erindringer): "Det er Dem, som må gøre arbejdet, hvis det skal gå".

Engelsen hævdede selv at han egentlig godt kunne lide Mantzius. Han mente ganske vist ikke at have lært noget af ham, men han indrømmede at han "til en vis grad beundrede eller misundte ham, for han havde alt det, jeg ikke havde". Mantzius var således den fødte taler, der ikke behøvede at forberede sig, mens "jeg ikke kunne 'tale', før jeg havde tænkt".

Dette Nouredin-Aladdin billede er næsten alene bygget på Engelsens memoirer, men der er egentlig ikke noget der taler imod det. Mantzius var en livsnyder og elegantier. Da han engang hørte en emigreret Birkerød-elev berette om sine strabadser i Sydamerika, skal han have udbrudt: "Jeg ved, at jeg gik til Grunde, hvis jeg kom ud i en saadan Livskamp". Det var Engelsen der havde de pædagogiske ideer, en vision om hvad han ville med kostskolen - og energien. Mantzius havde arvet skolen fra sin far og lejet den ud; nu havde han, takket være kapitaltilførslen, fået den halvt tilbage. Men i 1915 udløb kontrakten med Engelsen. Hvad skulle der så ske?

Som sagt indså de begge, at samarbejdet ikke kunne fortsætte. Der havde været flere sammenstød, som hver for sig kunne synes bagatelagtige, men som efterhånden gjorde situationen umulig - selv om de så vidt muligt markerede enighed udadtil. I et tilfælde havde en dreng ikke bestået eksamen efter 5.klasse, og da han fik en ny chance i oktober, dumpede han igen. Engelsen fastholdt at oprykning var

Studenterbillede, 1923.

udelukket; Mantzius, som tænkte på skolens økonomi og nødigt ville miste en kostelev, mente at man kunne snakke om det.

Dette viste svagheden ved den usædvanlige konstruktion, som det var at have to bestyrere. Der kunne opstå uenigheder om den pædagogiske og økonomiske linie, og det så meget lettere som der var to, der skulle leve af den private skoles overskud. Og økonomisk var Birkerød - lige som en række andre privatskoler - i klemme i disse år.

DE LÆRDE SKOLER MELLEM DANNELSE OG DEMOKRATI

Siden 1890'erne havde man flittigt debatteret "de lærde skolers" situation. Den gamle latinske havde fungeret fortrinligt så længe det drejede sig om at uddanne konservative, statstro embedsmænd. Men udviklingen i samfundet, økonomien og det politiske liv var godt på vej til at gøre den forældet. Venstrepolitikere og højskolefolk ønskede en bredere og mere demokratisk skole. Erhvervsfolk havde længe

beklaget at latin og græsk dominerede skemaet, og krævet alternative linier der tog sigte på dagens samfund og lagde vægten på matematik, naturfag og de moderne sprog.

Indførelsen af den matematisk-fysiske linie i 1871 havde været en indrømmelse fra den traditionelle skoles side. Men efter at Venstre havde fået den politiske magt ved systemskiftet, kom der med den nye skolelov af 1903 en mere gennemgribende reform. Den ny-sproglige linie kom til og blev hurtigt populær, og samtidig blev der indført et samlet skoleforløb med en fire-årig mellemskole, der førte videre til realklassen og/eller et tre-årigt gymnasium.

Både ud fra et demokratisk og et pædagogisk synspunkt var 1903-ordningen utvivlsomt et fremskridt. Men den var også dyr for de private skoler. De skulle helst kunne tilbyde alle tre linier - ellers risikerede de at forældrene satte børnene i en anden skole. Samtidig begyndte lærerne at stille større lønkrav. Indførelsen af skoleembedseksamen i 1883 havde forbedret kvaliteten af undervisningen, fordi de nye cand.mag.'er havde gennemgået et længere og mere systematisk universitetsstudium end man indtil da havde krævet. Men det havde kun i meget begrænset omfang smittet af på lærerlønningerne, ikke mindst fordi den lærde skoles lærere havde ment det overflødigt eller uværdigt at organisere sig fagligt.

Det begyndte de imidlertid på omkring århundredskiftet, interessant nok på initiativ af den senere konservative borgmester Ernst Kaper - ham med den tyske grammatik. I 1898 satte han sig for at organisere cand.mag.'erne, en opgave hvis vanskelighed han var sig fuldt bevidst:

"Det er let at organisere Bagersvende... Hver enkelt føler sig som Bagersvend og kun som Bagersvend. Med de "dannede" er det en anden Sag. De kender ikke det, der i Kampen for Tilværelsen nutildags er det ene fornødne, - Korpsaand. Een føler sig som Digter, en anden som Kritiker, en tredie som Videnskabsmand, en fjerde bare som sig selv, - og vil respecteres som saadan; ingen i sin materielle Stilling som Lærer".

Men den gik ikke længere. Det var bønderne og arbejderne, der ville komme til at regere. De havde i forvejen ikke meget tilovers for folk der levede af pen og bog, og da slet ikke hvis disse tilmed ikke havde tilstrækkelig selvrespekt til at stå sammen og organisere sig. Men Kaper vidste udmærket hvad rygmarvsreaktionen ville blive, både

i og uden for lærernes kreds: "Det første Ord, vi vil faa at høre, er 'Socialdemokrat'! -- Vi har ikke det mindste med Politik at skaffe. Vor Fagorganisation skal skaffe Skolen og os bedre Kaar, intet andet... Hvad er Privatlærere andet end Arbejdere hos Arbejdsgivere: Skolebestyrerne? Vi staa hjælpeløse overfor deres Vilkaarlighed, ligesom den ikke-organiserede Arbejder over for sin Arbejdsherre..."

Nu fandtes der allerede en "De lærde Skolers Lærerforening", der var blevet stiftet i 1890 og som i dag betragtes som en forløber for GL. Men den omfattede alle lærere, ikke kun cand.mag.'erne, og kunne derfor i følge Kaper ikke bruges, fordi den også ville bedre kårene for "vore Konkurrenter og naturlige Fjender, Theologerne og Havaristerne". Men dem var der jo alligevel en del af, og de vendte sig mod det de kaldte "Candmagismen": det drejede sig om kompetence, ikke om eksaminer, og hvis cand.mag.'erne virkelig var så dygtige, behøvede de jo ikke nogen monopolstilling. Det endte omkring nytår 1900 med en sammenslutning af Kapers "Organisation" og privatlærernes forening. Alle nuværende lærere kunne optages, men fra 1902 ville man kun undtagelsesvis optage medlemmer uden skoleembedseksamen eller magisterkonferens.

Så langt, så godt. Men at der endnu ikke var tale om nogen slagkraftig samlet organisation, viste sig derved at der i 1902 blev dannet en konkurrerende "Statsskolernes Lærerforening". Lærerne på "statens højere almenskoler" frygtede, at overlærer- og rektorposter fremover ville blive besat med lærere fra private og kommunale latin- og real-skoler, og at de selv derved ville "blive en Pariakaste af Embeds-Mindremænd". Det var derfor nødvendigt med en forening der kunne forsvare "Statsskolelærernes hidtil opnaaede, i øvrigt alt andet end misundelsesværdige, økonomiske og sociale Stilling".

Sagen var imidlertid, at set fra privatskolelærernes synspunkt *var* statsskolelærerne i allerhøjeste grad at misunde. Højere løn, pension og sikkerhed i ansættelsen gjorde statsskolerne attraktive, og satte privatskolerne i et dilemma. Prøvede de at betale godt, blev skolepengene for høje og man tabte elever. Men betalte man ikke godt, kneb det med at skaffe lærere af kvalitet - eller overhovedet.

Dette dilemma havnede Birkerød efterhånden også i. Til en vis grad klarede man sig ved at acceptere oversiddere fra københavnske skoler, som man så i det mindste skaffede en mellemskole- eller realeksamen. Her var der imidlertid en stadig konflikt mellem økonomien og den

pædagogiske kvalitet. En mere tilfredsstillende løsning var at satse på skolens profil som "hjemskole", dvs. en kostskole af overskuelig størrelse, uden uniformer og sovesale - og som fællesskole, der også optog piger som "skolesøgende", dvs. dagelever. Det sidste var dog ikke uproblematisk. Allerede Plesner havde forsøgt sig med en fællesskole, men uden held. Dels troede han ikke selv på den som pædagogisk idé, dels reagerede en række forældre ved at sætte deres drenge i andre skoler - af frygt for pigernes "dårlige indflydelse".

Men skolens økonomi var vaklende, og bedre blev det ikke da verdenskrigen satte gang i inflationen. Derfor var det en vanskelig afgørelse Engelsen stod overfor, da aftalen med Mantzius udløb i 1915. Skulle han trække sig ud, eller skulle han omvendt købe Mantzius' halvpart?

ENGELSEN KØBER MANTZIUS UD

Det var i denne situation han fulgte Brutus' ord og satsede alt. Hans far var død i 1914 og havde efterladt ham en ikke ubetydelig arv. Denne gang måtte Engelsen selv føre forhandlingerne med Mantzius, men det gik åbenbart ret smertefrit. Mantzius foretrak det sikre, at blive købt ud, få sig en mindre formue som økonomisk ballast, og så fortsætte som lærer.

Engelsens program var tilsyneladende at give skolen tre år. Af pædagogiske grunde ville han stoppe optaget af københavnske oversiddere. Økonomisk var han parat til i nogle år at finansiere et årligt under-skud på 5000 kr. Gik det ikke, ville han trække sig ud og hellige sig lærergerningen.

Det gik, og i sine erindringer hoverer Engelsen over at Mantzius ikke havde forstået, at "wisdom lies in the masterful administration of the unforeseen". Men strengt taget kunne Engelsen jo heller ikke i 1915 vide, at skolen fem år senere ville blive overtaget af staten og dermed få en sikker økonomisk ramme. Uden dette redningsnet er det mere end tvivlsomt om skolen kunne have overlevet.

Efter krigen stod det nemlig klart at de fleste private skoler ikke ville kunne klare sig. Konkurrencen fra statsskolerne, lønpresset fra lærerne efter krigens dyrtid og den skarpe konkurrence i København og omegn gjorde situationen uholdbar. Det var indlysende at de øgede krav til skolernes og undervisningens kvalitet, den stærkere regulering

og kontrol, og ikke mindst konkurrencen fra statens egne lærde skoler havde undermineret privatskolerne. Kommunerne var her og der trådt til med fripladser og andre tilskud, men efter kommunalvalget i 1917 fik Socialdemokratiet flertal i København og signalerede, at de kommunale tilskud måtte ophøre.

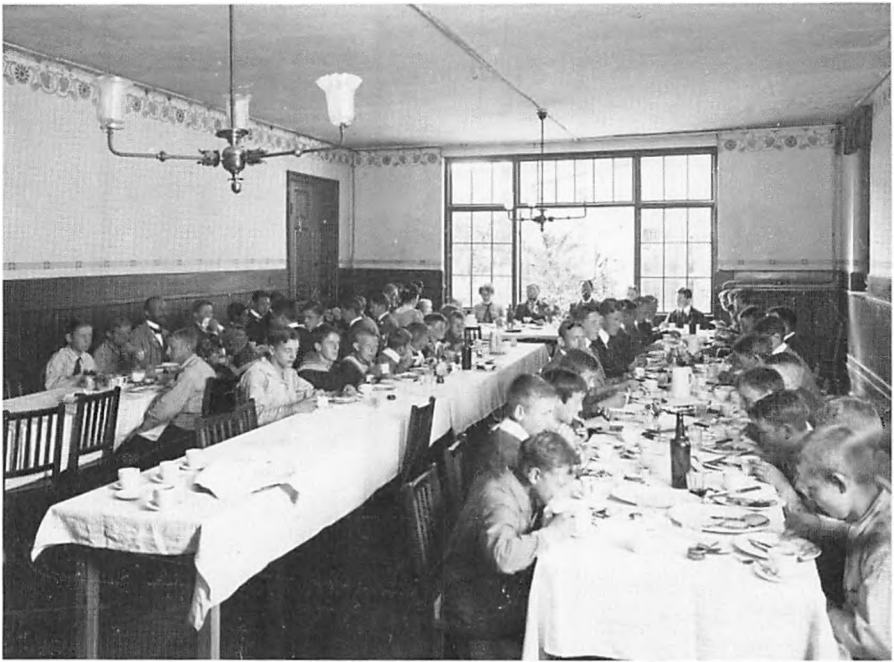
Den eneste mulige løsning var da, at staten gik ind og tilbød at overtage de privatskoler, der måtte ønske det. Det skete i første omgang med 12 københavnske private eksamensskoler i 1919; året efter fulgte så som en nødvendig konsekvens en række provinsskoler, deriblandt Birkerød.

BIRKERØD SOM STATSSKOLE

Den 1. april 1920 blev skolen officielt til statsskole. Dermed fik lærerne en betydelig forbedret løn og pension, og de har sikkert hilst overgangen velkommen. Derimod er det klart at rektor Engelsen - som hans titel nu var - havde betænkeligheder. Det fremgår i noget indpakket form af et par taler, han holdt i 1918-19, og langt mere direkte af hans erindringer. Nu kan disse, nedskrevet som de er i en høj alder, jo have været præget af bagklogskab, men i sammenhæng med talerne belyser de meget godt de overvejelser, en bestyrer for en privatskole dengang måtte gøre sig.

Enkelte skoler som Stenhus valgte at sige nej til overtagelse - men for de fleste skoleledere måtte det forekomme rent hasard at afvise tilbudet. De accepterede ulemperne, fordi fordelene vejede så meget tungere. Senere, i det mere uforpligtende otium, kom disse ulemper så til at fylde meget mere i horisonten, og man sporer tydelig bitterhed mod den tvangssituation, skolen dengang var blevet bragt i.

Ved skolens 50-års jubilæum i april 1918 holdt Engelsen naturligvis tale, og her betonedede han Birkerøds karakter af privatskole: den var rejst ved én mands initiativ, og talrige mænd og kvinder havde siden "ofret den bedste del af deres liv paa at retlede og opdrage danske drenge og piger". Han håbede derfor at Birkerød måtte bevare sin særlige stilling som privatskole og kostskole i fremtiden, men understregede samtidig, at skolen naturligvis ikke var privat ejendom i egentlig forstand, som ejeren kunne skalte og valte med "eller lade overgaa til anden virksomhed efter forgodtbefindende". Dertil havde

Billede fra den gamle skoles spisesal.

skolen for dybe rødder på egnen, den havde været et hjem, "og ofte et godt hjem", for dens børn, så han håbede på at den også denne gang ville gå styrket ud af krisen. Men han indrømmede at det var svært at bevare feststemningen, når talen faldt på skolens fremtid; her, sagde han, "maa jeg anslaa økonomiske strenge, og jeg må lytte efter, om de toner, jeg fremkalder, maa finde den ønskede resonans et eller andet sted ude i salen".

Det var statens og kommunens repræsentanter, Engelsen prøvede at råbe op. For på denne jubilæumsdag var han inderst inde klar over, at uden offentlig støtte ville skolens dage være talte. Ganske vist var økonomien i klar bedring, der var et rekordstort antal kost- og dagelever, bygningerne var i udmærket stand, og lærernes gager var blevet forbedret noget. Men alligevel hang der truende skyer i horisonten. For mindre end en måned forinden, den 20.marts 1918, havde rigsdagen vedtaget loven om overtagelse af de københavnske gymnasier fra 1.august 1919. De bedre løn- og pensionsforhold ville langsomt, men sikkert dræne Birkerød for gode lærerkræfter. Derfor appellerede

Engelsen til det offentlige. Han anerkendte den støtte, man hidtil havde fået af staten, og uden hvilken man næppe ville kunne holde dagens fest - men der var nu behov for hjælp i en helt anden målestok. At også staten kunne se det nødvendige og rimelige i dette, var Engelsen sikker på, for efterhånden havde den jo:

"om jeg saa maa sige adopteret privatskolen; den hersker med samme faderlige myndighed over den som over statsskolen. Den kræver et utal af indberetninger, den kontrollerer eksaminer og undervisning gennem sine inspektører og omgærder os lige saa kærligt som statsskolen med cirkulærer og bekendtgørelser, den stiller de samme krav til vore elever som til statsskolens, men samtidig - jeg siger dette med nogen bitterhed - samtidig berøver den os midlerne til at gennemføre disse krav - ved at berøve os vore dygtigste lærere".

Med en måske påtaget optimisme troede Engelsen på, at staten ville drage den fulde konsekvens af sin faderlige stilling til privatskolen og gøre den ligeberettiget med sin førstefødte, den ægte statsskole. Kun derved kunne lærerne få del i de goder, nemlig anstændig løn og pension, "uden hvilke de ikke kan gøre deres arbejde forsvarligt og med godt humør".

Muligvis har Engelsen da endnu i april 1918 håbet på en ordning, der kunne give Birkerød det bedste af begge ordninger ved på en eller måde at kombinere statslig sikkerhed med privat uafhængighed. Men i september indsendte han, ligesom lederne af de fleste private gymnasier uden for København, en ansøgning til ministeriet om at få Birkerød overtaget af staten. Der blev ført forhandlinger i vinterens løb, embedsmænd og ministeren selv besøgte skolen, og kommunen gav tilsagn om et årligt tilskud. Loven blev vedtaget den 4. oktober 1919 og fik som nævnt virkning fra den 1. april 1920.

I en tale i foråret 1919 redegjorde Engelsen for sin beslutning. Han indrømmede at den kunne synes at stå i modstrid med det han havde sagt i 1918, men: "Man kan længe nok tale om, at pædagogisk frihed og friskhed trives bedre under privat styre, og at privatskolen altid har afgivet frodigere jordbund for nydannelser. Det er alt sammen rigtigt - men hvad kan det nytte, naar lærerne ikke kan lønnes anstændigt, og lederens hovedbekymringer ikke gælder elevernes velfærd, men den økonomiske balance. Under saadanne forhold bliver privatskolen, hvad den er og altid har været, kun en ventestation paa vej til statsskolens sikre havn".

Nu havde der, medgav Engelsen, været den mulighed at bevare skolen privat, endda med så store tilskud at man kunne konkurrere med statsskolernes lønninger. Det havde måske givet større pædagogisk råderum. Alligevel havde han ment at måtte afvise den. Det var der flere grunde til, bl.a. hensynet til de ganske mange ældre lærere på skolen, som snart skulle gå af, for "selv om statens pensioner ikke er overvældende, er det dog mere end de faa hundrede kroner, en privat institution kan præstere".

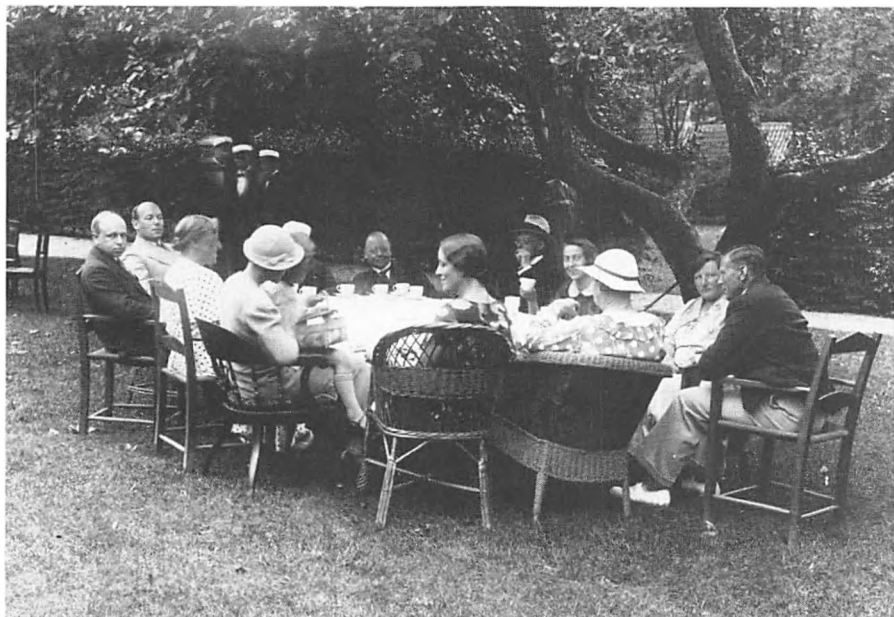
Men han lagde ikke skjul på, at han også havde sig selv i tankerne. Han havde jo investeret sin formue i skolen, og skulle hans lyst og kræfter en dag svigte, var det langt fra sikkert at nogen var interesseret i at overtage skolen. Det var også klart, at med en stadig større skole, og stadig flere statslige bestemmelser, ville kravene til administration blive skruet i vejret. Erfaringerne med to ledere havde jo ikke opmuntret til gentagelse, og Engelsen så derfor kun én realistisk udvej: at udskille økonomi, regnskab og ejendomsadministration og lade det sortere direkte under ministeriet, således at "rektor faar det pædagogiske ansvar og det pædagogiske arbejde, som oprindeligt har draget ham ind paa lærergerningen". Hans konklusion var derfor, at han alt taget i betragtning mente "at handle baade i læreres, elevens og for den sags skyld ogsaa i egen interesse" ved at acceptere statens tilbud.

Skolen blev altså statens, og derved, som Engelsen formulerede det i 1920 (i en tale, som åbenbart aldrig blev holdt), alle borgernes:

"For staten det er alle borgerne i Danmark. Det er ikke et bestemt parti, det er hverken de rige eller de fattige, hverken socialdemokrater eller højre. Det er alle borgerne, som har købt og nu ejer den, ligesom de ejer skovene og jernbanerne".

For skolen ville det forhåbentlig betyde fremgang, at man på den måde fik arbejdsro og et økonomisk sikkerhedsnet, men ellers skulle det ikke få konsekvenser:

"Statsskole og privatskole, det er kun rammer, mennesker indenfor dem kan begge steder være dovne og slappe eller flittige og dygtige, men rammen i statsskolen er solidere, giver bedre betingelser for skolens fremtid. Derfor hilser jeg statens overtagelse af skolen med glæde og venter den vil blomstre, som det hedder".

Lærerbillede, studenterfrokost 1934.

ENGELSEN SER TILBAGE

Blomstre gjorde skolen de følgende år. Ved overtagelsen i 1920 havde den 204 elever i gymnasium og mellemskole. Det faldt lidt de to næste år, men derefter steg det støt. I 1926 nåede man over 250, i 1931 rundede man de 300, og ved Engelsens afgang i 1941 var der 325 elever - et tal, der steg yderligere i de følgende år til en foreløbig rekord på 364 i 1944. Omkring 1930 havde man med 72 kostelever nået det maksimum der kunne rummes på skolen, men hertil kom en 35-40 der var i pension ude i byen. Den store stigning kom dog i antallet af "skolesøgende" fra byen og omegnen; Birkerød var i kraftig vækst og så småt ved at blive forstad. Der havde i 1920 været 128 dagelever. Fem år senere var der 158, i 1930 var man kommet op på 206 og i 40'erne svingede tallet omkring 250.

Endnu ved sin afgang, i sin sidste translokationstale i 1941, fastholdt Engelsen at hans rektortid var faldet sammen med en opgangstid for skolen, og at det ikke mindst var de goder, der fulgte med statsovertagelsen, der havde bidraget til fremgangen. Hvorfor var det da, at han

i sit tilbageblik gav udtryk for så meget bitterhed over at have "solgt" skolen til staten?

Åbenbart følte han, at han var havnet i en situation, hvor han ganske vist beholdt ansvaret ("menneskets dyreste øje, det som gør ham til menneske"), men mistede retten til at bruge det. Han følte at ministeriet blandede sig i hans ledelse og traf usaglige dispositioner. Som eksempel nævner han hvordan "en partifælle" ansættes som kostskolerektor fremfor den som konsulenten har indstillet - sikkert en henrydning til Arentofts udnævnelse i 1948. Eller en lærer giver en lussing:

"og da rektor er tilhænger af gammeldags disciplin og af anskuelse, som ikke yndes af de herskende på bjerget, graves gamle episoder op, pressen mobiliseres og rektor er som et jaget vildt. Inde i ministeriet modtages klagerne velvilligt - det er jo "folket" eller vælgerne, den anklagede er kun "embedsmand", og ministeren, som skulle forsvare embedsmanden, tøver, for han har også sin overmand".

Utvivlsomt har det ikke passet Engelsen at være afhængig af et ministerium. Som hans efterfølger H.V. Brøndsted sagde i en tale ved hans afgang, havde han en særlig måde at komme ind i et lokale på, "ikke lydløst, men paa den Maade som nu engang Folk bruger, der har øjet og ledet en stor Institution". Nu ledede han den nok, men han følte at sammen med den økonomiske risiko havde man frataget ham det egentlige ansvar for skolen.

ENGELSENS SKOLEIDEER

Men selv om Engelsen altså som gammel følte sig bitter over, at først Mantzius og siden staten havde hæmmet ham i hans udfoldelse, er der ingen tvivl om at det lykkedes ham at sætte et markant præg på skolen, give den sin egen profil.

Da forhandlingerne med Mantzius begyndte i 1905, var Engelsen i England. Engelsen var anglofil - noget han selv mente gik tilbage til tiden på Hauchs skole, hvor man efter den berømte sproglærer Listovs egen avancerede metode blev undervist i engelsk i hele otte år. Han havde været på et studieophold i Oxford i 1897-98 efter sin eksamen; nu følte han behov for "optankning" og ønskede at fordybe sig i 1600-

tallets engelske åndshistorie. Ergo søgte han om orlov fra sin skole, fik den med noget besvær og drog afsted.

Næsten samtidig blev han så kontaktet ikke blot af Mantzius, men også af rektor for Marselisborg, som betegnede sin skole som en "guldgrube". Fra anden side fik Engelsen imidlertid mindre begejstrede vurderinger af udsigterne der, og gik så i realitetsforhandlinger med Mantzius. Det synes dog i alt væsentligt at have været Engelsen senior, der kørte forhandlingerne; Engelsen kom hjem fra England, gav sit samtykke til aftalen, og tog så af sted igen, nu for at studere den skoleform, han skulle lede, og som briterne stod som foregangs-mænd indenfor, nemlig kostskolen.

Det var da naturligt at han ved indvielsen af 1905-fløjen - det var jo især den, hans medbragte kapital blev anvendt til - sammenlignede de engelske og de danske kostskoler. Man havde spurgt ham, om han ville overføre det han havde lært at kende i England til Birkerød. Hertil svarede han, "at man jo ikke kan indføre aandsværdier, som man indfører en handelsvare. Den engelske kostskole er vokset frem af den engelske nation, som den danske kostskole af den danske". Det kolde miljø i de engelske skoler, hvor drengene bar skoleuniformer og sov på store sovesale, og hvor bestyreren - bemærkede Engelsen næsten vantro - havde "sin egen lejlighed, som ikke staar aaben for drengene", skulle i hvert fald ikke overføres. Birkerød kunne med rette kalde sig en "hjemskole", noget ingen ville finde på at kalde de engelske kostskoler.

Fordelene ved den nyere danske kostskolebevægelse så Engelsen deri, at den var opstået på et tidspunkt, hvor latin og græsk var begyndt at tabe terræn over for de moderne sprog, naturfagene og ikke-boglige aktiviteter som sløjd og sport. Samtidig indså man, at "det ikke var nok at sætte sig i respekt hos børnene; man skulle ogsaa have respekt for dem". Principielt kunne man nemlig lede en skole på to måder, ved et gennemført politiopsyn med masser af forbud, eller "ved at vise tillid mod eleverne og vente tillid fra deres side". Og det han først og fremmest havde lært i England, var at "*tillid er grundtonen i den engelske kostskole*". Drengene nød udstrakt frihed og ledede på en måde selv skolen gennem deres præfeker. På den måde udviklede de selvdisciplin, sammenhold og ansvarsfølelse. De fik også selv lov til at udføre fysisk arbejde, rede senge, gøre rent og pudse sko. Og når man undrede sig over englændernes administrationstalent, eller over at de var

bedre til "at bryde sig baner" end andre nationer, var svaret nærliggende: det lå i opdragelsen, eller rettere i selvopdragelsen på kostskolerne: "Deres selvstændighedsfølelse er indpodet dem her".

Det var ikke fordi Engelsen var ukritisk over for de engelske kostskoler. Fra sine besøg og sin læsning vidste han, at lige så beundret de var i udlandet, lige så skarp (og berettiget) var den hjemlige kritik. Eleverne lærte ikke noget, ikke engang latin trods 10 timer om ugen i ni år; undervisningen i moderne sprog var elendig, naturhistorie var stort set ukendt, i historie lærte man kun engelske krige, årstal og kongerækker, og selv modersmålet kneb det med. (Digteren Cowper påstod i 1700-tallet, at kun én ud af 50 elever fra Eton kunne skrive korrekt engelsk!) Liv og humør var der ikke noget af i undervisningen, læreren talte hele tiden, og eleverne gad ikke stille spørgsmål til det tørre kundskabsstof, de fik proppet i halsen.

Det eneste eleverne (og lærerne) gik rigtigt op i, var sport. Engelsen bemærkede, at sportens dominerende rolle på skolerne skyldtes "at man ikke har formaaet at fremkalde højere interesser hos eleverne gennem undervisningen". Han medgav at lærerne i høj grad ansattes ud fra deres sportslige evner, at eleverne stort set kun diskuterede sport indbyrdes eller med lærerne, og at hvis en elev sad med en avis, kunne man være sikker på at det var sportssiderne han læste. Han indrømmede også at denne sportsmani både skyldtes og fremkaldte fordummelse, men kunne alligevel ikke tilbageholde et fromt ønske om at også danske drenge kunne indgives noget af denne begejstring, "at man kunne lære dem at føre sig, gaa og løbe som disse drenge". Hvad der imidlertid især havde tiltalt Engelsen var at de engelske kostskoler havde deres egen individuelle profil. De havde selvfølgelig visse grundtræk, men i mange henseender var de indbyrdes langt mere forskellige end man kendte det her: "Der er nemlig i England ingen eksamensinspektion til at kontrollere og nivellere. Hver skole vokser sin vækst". Det kunne han ønske sig overført til Danmark.

BEDALES OG BIRKERØD

I sin tale nævnte Engelsen kun én konkret engelsk skole, nemlig Thomas Arnolds Rugby, som han vel gik ud fra at tilhørerne kendte.

Men der er, når man læser hans erindringer, ingen tvivl om hvilken skole der gjorde størst indtryk på ham, og som han overførte mest fra. Det var Englands første fælleskostskole, Bedales School i Hampshire, under ledelse af rektor Badley.

Hvis man aldrig har hørt om den, kan man trøste sig med at det har de fleste englændere heller ikke. Men sammen med den skole den var udgået fra, Abbotsholme (hvor Badley begyndte som lærer), blev Bedales kendt på kontinentet, da en tysk og en fransk skolemænd "opdagede" dem sidst i 90'erne. Hermann Lietz skrev en glødende lovprisning *Emløbstobba. Roman oder Wirklichkeit?*, og den franske sociolog Edmond Demolins forsøgte samme år at gøre de to skoler og deres principper til hovedforklaringen på den britiske overlegenhed i best-selleren *A quoi tient la supériorité des Anglo-Saxons?* Kendskabet til denne debat blev herhjemme formidlet af skolemanden Georg Bruun, og det er givetvis gennem hans omtale, at Engelsen blev opmærksom på Bedales.

Lietz og Demolins var ikke de første der gav kostskolerne æren for det britiske verdensherredømme, men tilfældet ville altså at de især kendte Bedales og Abbotsholme. I kapløbet om kolonierne ønskede tyskere og franskmænd at lure briterne kunsten af, og de to skoler var faktisk i høj grad tænkt som udklækningsanstalter for imperiebyggere. Det var ikke tænkere og videnskabsmænd man ville producere, men praktiske, rådsnare og atletiske typer. Fra rektor Badley stammer følgende citat, her i Georg Bruuns oversættelse: "En Yngling, der kan haandtere en Økse lige saa godt som et Boldtræ, der kan lappe sine egne Klæder lige saa godt som en Matros, der kan svømme over en strid Flod, anlægge en Vej, tømre en Kasse og et Bord, pode et Æbletræ, en Yngling, der har lært disse og andre Beskæftigelser, der er nyttige for en Mand, og ikke uværdige for en dannet Mand, en saadan Yngling er aabenbart Idealet af en Nybygger".

De to skoler blev nærmest oversvømmet af henvendelser fra udlandet. På Bedales var 8% af de første 1400 elever fra kontinentet og 12% fra imperiet og Amerika, og man måtte reelt indføre en "udlændingekvote". Lietz oprettede en række *Landerziehungsheime* efter de samme principper; Demolins sendte sin søn til Bedales og åbnede senere "L'école des Roches" i Normandiet. Andre efterligninger dukkede op, ikke alle lige langvarige; de fleste måtte som Engelsen sande, at åndsværdier ikke var det samme som handelsvarer.

Rektor Badley var født i 1865 og altså seks år ældre end Engelsen. Han havde lært fællesskolen at kende under en rekonvalescens i Norge (hvor han havde forstuvet foden på en vandretur) og ville nu prøve at overføre princippet til England. Det er i hvert fald hvad Engelsen siger, og han må have det fra Badley selv; en anden version går ud på at det var hans kone, en energisk tilhænger af suffragettebevægelsen, der krævede at skolen blev åbnet for piger. Hvorom alting er, forlod Badley Abbotsholme, da den koleriske rektor Reddie (som efterhånden blev stedse mere højreradikal, tyskvenlig og utilregnelig og næsten kørte skolen i sænk) nægtede ham lov til at gifte sig. I 1893 grundlagde han så Bedales. Pigerne kom dog først ind fem år senere - så enten har fru Badley været langmodig, eller også er Engelsens version faktisk den rigtige. I 1900 fik skolen sin nuværende placering, nær Petersfield øst for Winchester.

Bedales var moderne med opvarmede klasseværelser, elevernes selvvirksomhed var i centrum, og der var individuel undervisning tilrettelagt efter den enkeltes interesser: én skulle til Frankrig efter eksamen og fik derfor særundervisning i fransk, en anden havde valgt at skrive opgave om den danske folkevise. Engelsen fandt det hele "misundelsesværdigt, men dyrt", hvad der vel hang sammen med skolens beskedne størrelse. Eleverne kom i øvrigt næsten alle fra akademikerhjem.

Han fik måske et vel idyllisk billede af Bedales. Den var ganske vist på mange måder progressiv. Badley var meget begejstret for William Morris' socialisme, og der var slet ikke det kasernepræg som besøgende hæftede sig ved på Abbotsholme. Spanskrør blev næsten ikke brugt, eleverne blev ofte taget med på råd (drengene tilsluttede sig således fuldt ud tanken om at gøre skolen "mixed" i 1898), og i deres fritid - aftenerne, lørdag eftermiddag og søndag - måtte de stort set gøre hvad de ville. Til gengæld blev de tidligt om morgenen purret ud til stroppeøvelser, fik kun kolde bade, og selvvirksomheden strakte sig til at malke køer, kærne smør og tømme latriner, for Badley var en tidlig økolog og varm tilhænger af naturens kredsløb. Han gav i øvrigt gerne en hånd med - i hvide tennisbenklæder og gymnastiksko! Hvad gjorde indtryk på Engelsen? Især tilliden til eleverne, troen på at den eneste disciplin der duede var selvdisciplin, og at den kun kunne komme indefra; blev disciplinen påtvunget, førte det enten til automatisk og total lydighed, eller til oprør. Disse temaer, især selvdis-

ciplinen, dukker igen og igen op i hans taler. Den praktiske virksomhed kan vel siges at være blevet overført på den måde, at næsten alle kostelever i Birkerød blev spejdere og derigennem lærte stort set det samme som Bedales-eleverne; Badley-citatet ovenfor kunne egentlig lige så godt stamme fra Baden-Powell, hvis bevægelse jo begyndte få år senere.

Badley havde til at begynde med haft problemer med at have piger på skolen, og ikke kun fordi han havde måttet opgive sin plan om at lade dem spille fodbold og i det hele taget gøre præcis som drengene: "Forældrene ville først sende deres pigebørn, når de var 13 år, og var det så en køn og veludviklet pige, blev drengene 'silly'. Han talte så med dem og søgte at få dem til at forstå, at de skadede deres skole, hvis de ikke lærte at beherske sig, og de forstod det".

Nu havde Birkerød, i modsætning til Bedales, jo ikke fælles kostskole. Men alligevel var det vigtigt for Engelsen, at forældrene ikke havde betænkelighed ved at sende både drenge og piger til skolen, og i en typisk tale i 1915 understregede han, at det kunne de trygt gøre:

"Frygten for moralske farer, som mange mente truede, har vist sig at være overdreven - jeg tør ikke paastaa, at disse farer ikke er til stede - det er de - det vilde være urigtigt at lukke øjnene derfor - men naar tonen i skolen er god, naar de piger, som giver tonen an, har respekt for skolen og føler deres ansvar, saa skal aabenhed og ærlighed og godt humør nok faa bugt med alt det, som ikke tør komme frem i dagens lys".

Nu hjalp det vel på den moralske risiko, at drenge og piger havde hver sin legeplads og sad hver for sig i klasserne, at pigerne ankom til og forlod skolen i samlet flok, og at der til enhver tid blev våget nøje over om drenge og piger "gik sammen". Faktisk synes kritikken af Birkerød da også mest at være gået på, at der egentlig slet ikke var tale om en fællesskole, at drenge og piger havde meget lidt med hinanden at gøre, og at den gensidige påvirkning var minimal. Men den kritik kunne Engelsen ikke acceptere:

"...fællesskolen hos os har udviklet sig langsomt og frit - uden nogen tvang fra oven. Det er udtryk for, hvad eleverne finder mest naturligt og vi selv mest forsvarligt. Det, vi stræber efter, er at drenge og piger frit og naturligt kan færdes sammen - med tilbørlige sømmeligheds-hensyn - saaledes at begge parter bevarer deres ejendommeligheder, men ogsaa saaledes at de viser hinanden hensyn".

Hvad skolen kunne nå på dette område, og det mente Engelsen ikke var så lidt endda, kunne udtrykkes sådan, at "pigerne bliver mindre tøsede og drengene mindre bøllede". Det havde også været erfaringen på Bedales.

Om Engelsen senere fastholdt kontakten med Bedales og Badley, vides ikke. Muligheden var der: Badley døde året efter Engelsen, 102 år gammel.

Bedales lever i øvrigt i bedste velgående. Den er stadig eksklusiv, med knap 400 elever og skolepenge på over 10.000 pund om året. Den omtales i skoleguider som "exceptional" og "an inspiration" - en skole med alt andet end "a neat, tidy, straightforward public school programme", men forbilledligt egnet for "bright, motivated children with unusual or hidden talents", det helt rigtige sted for "your bright but difficult child". Det var, som vi skal se, en elevtype Engelsen også gerne ville have gjort noget for. Men fra 1920 var han ikke længere bestyrer af en privatskole, men rektor for en statskole hvor vilkårene var anderledes. Som Aage Mantzius maliciøst udtrykte det i en rustale nogle år senere: den gamle hjemskole var afløst af statsinstitutionen.

DE SOCIALE KRITERIER

Da Birkerød blev statskole, skete der et afgørende skift i den sociale rekruttering. Det blev billigere at gå på skolen, både som kost- og dagelev, og det var naturligvis også meningen med statens overtagelse. Men for at undgå at elevantallet eksploderede, skete der samtidig en betydelig stramning af eksamenskravene, især ved overgangen fra mellemskole til gymnasium. Resultatet var at "intelligensreserven", begavede børn fra ikke-læsevante miljøer, fik mulighed for at gå på skolen. Man graduerede skolepengene efter forældrenes indtægt, bevilgede søskenderabatter og der var mulighed for at opnå halve og hele fripladser.

Betalingen for undervisning og ophold lå forbløffende fast. Nogle eksempler:

ÅRSINDTÆGT: AFGIFT PR. ÅR

<i>Kostafgift</i>	0-5.000	Kr. 300,00
	8.050-9.000	Kr. 600,00
	12.050-13.000	Kr. 900,00
	Over 16.050	Kr. 1.200,00

ÅRSINDTÆGT: AFGIFT PR. MÅNED FOR GYM/MELL.

<i>Skoleafgift</i>	0-4.000	Gratis
1930/31	4.050-5.000	Kr. 4,00 / 3,00
	8.050-9.000	Kr. 8,00 / 7,00
	12.050-13.000	Kr. 12,00 / 11,00
	Over 16.050	Kr. 16,00 / 14,00

<i>Skoleafgift</i>	Op til 3.000	Gratis
1940/41	4.050-5.000	Kr. 5,00 / 3,75
	8.050-9.000	Kr. 10,00 / 8,75
	12.050-13.000	Kr. 15,00 / 13,75
	Over 16.050	Kr. 20,00 / 17,50

Men der var ikke længere plads til "rige folks dumme børn" - eller de vanskelige. Det var noget af det, Engelsen i sine memoirer var mest bitter over. For ham var det én af skolens vigtigste opgaver at fungere som hjem for elever, der ikke hidtil havde klaret sig så godt. Det kunne så være skolens eller hjemmets skyld, og hvis det sidste var tilfældet, var det jo for barnets skyld lige meget hvor stor forældreindtægten var. Der var noget godt i alle, noget de kunne, og det måtte være en rigtig skolemands opgave at finde det. De velbegavede skulle nok klare sig.

Ikke at han, som det fremgik af diskussionen med Aage Mantzius, ønskede at slække på kravene, blot for at beholde en elev; og han fremhævede som et af skolens fortrin "dens *brogede, demokratiske*

Karakter, der vænnede Eleverne til at omgaas og forstaa alle Samfundslag". Navnlig mindedes han fra sine første år i Birkerød én klasse:

"hvor denne Aand var grundigt symboliseret, idet Klassen havde Repræsentanter for Godsejerstanden, Proprietærstanden, den mindre Landmandsstand og Husmandsstanden - kort sagt Landbostanden i samtlige sociale Afskygninger".

Men måske var det ikke tilfældigt at Engelsen specielt huskede denne klasse, for den har ikke været typisk. Af en indberetning i skolens arkiv fremgår det således, at i 1918 var ingen af de 279 elevers forældre husmænd eller landarbejdere, og kun fire var svende eller arbejdsmænd; alle deres børn gik i øvrigt i under- og mellemskolen. Der var i forældregruppen næsten lige så mange godsejere og proprietærer som gårdmænd, og tre gange så mange højere embedsmænd som lavere. De suverænt største grupper, der tilsammen tegnede sig for over halvdelen af eleverne, var "grossererere, købmænd, fabrikanter og direktører" med 80 (18 i gymnaset), "læger, sagførere, dyrlæger, landinspektører, arkitekter og lign." med 37 (13) og "litterater, kunstnere, journalister og lign." med 34 (5).

Det var denne sociale sammensætning der ændrede sig gennem 20'erne og 30'erne. Ser man på tallene for hele landet viser det sig at akademikere og "større næringsdrivende" tabte terræn; "mindre næringsdrivende" gik til gengæld frem sammen med lærere og funktionærer, mens procenten af elever fra arbejderhjem først steg markant efter 2.verdenskrig. Men disse tal skal naturligvis sættes i relation til de forskellige erhvervsgruppers ændrede størrelse; når procenten af studenter med "landbrugere" som forældre faldt fra 9,4 i 1913 til 6,4 i 1941, skyldes det naturligvis bl.a. at i samme periode gik antallet af landmænd tilbage med ca. 25%.

En markant udvikling for Birkerød var det talmæssige forhold mellem kostelever og dagelever - "togdrenge" som de blev kaldt omkring 1910. Alumnernes antal faldt fra 28% i 1920 til 25% i 1930 og 22% i 1940. Sådan måtte det jo gå, når der højst kunne være 72 kostelever, mens antallet af "skolesøgende" stadig steg.

Blandt disse skolesøgende var der stadig flere piger. De 23% i 1920 blev på kun fem år til 36%, og det tal lå - med undtagelse af et mindre dyk under de første kriseår - nogenlunde fast mellemkrigstiden ud. Denne tilsyneladende pæne procent gjaldt dog kun det samlede

Den gamle gang på
kostskolen.
Tegning af
Karl Adser Larsen,
Birkebladet nr. 5,
november 1941.
Elev på skolen 1928-31.

elevtal: pigerne faldt fra som skolegangen skred frem. Ser vi på antallet af udklækkede studenter, udgør procenten af piger fra 1921 til 1940 i gennemsnit 15 - et gennemsnit der dækker over store udsving, fra tre år i tyverne uden en eneste kvindelig student til rekordåret 1934, hvor hver tredje ud af de 30 dimitterede var af hunkøn.

At ændringen i elevernes sammensætning - flere piger, flere dagelever, bogligt bedre kvalificerede, større spredning i forældrenes sociale status - kom til at betyde meget for skolen, er hævet over enhver tvivl. Det kom Engelsen ind på i en tale i 1936.

De tidlige kostelever var ofte drenge, som hjemmene ikke kunne magte ("de saakaldt vanskelige drenge, som i mange tilfælde slet ikke er saa vanskelige"), eller som ikke kunne følge med i skolen ("de saakaldt dumme eller dovne drenge, som heller ikke altid er det"). Dertil kom dem, som måtte sendes på kostskole fordi forældrene var skilt eller boede i udlandet:

"Det var gennemgaaende raske drenge - respektløse, haardføre, som drenge dengang hurtigt blev det paa en kostskole, lidt i slægt med den kiplingske kostskoledreng - dog mindre vanartet. Mere interesseret i bolden end i bogen - i den henseende lignede de ogsaa deres engelske forbilleder".

Mange kom fra velstående hjem. Økonomiske bekymringer var dem fremmed, og de gik ud fra, at med eller uden gode eksaminer skulle de nok "komme frem eller ind i noget, hvad de ogsaa gjorde". Det var denne type, der gav tonen an: "De var tilfredse med sig selv, hvad

skolen ikke altid var, men de bar skolen økonomisk, og de vidste det". Der var ikke noget snobberi kosteleverne indbyrdes, til gengæld så de ned på de skolesøgende - med mindre disse kunne spille fodbold eller kom fra en fin familie - og pigerne regnede de slet ikke:

"De følte sig selv som sønner af huset; de skolesøgende tilhørte en lavere kaste; de kunne haane dem for deres paaklædning, for deres sure flid - i deres øjne ikke nogen dyd - tværtimod... Det var denne type drenge fra velstaaende hjem, som et godt stykke ned i tiden prægede skolen og gav den et ansigt, som mange - og med rette - ikke syntes om..."

Fra omkring 1900 kom der så, takket være Birkerøds udbygning og konkurrencen fra andre kostskoler, relativt flere dagelever. Takket være dem slap skolen "for at stivne i sportsidioti og taabelige traditioner, som kan trives saa godt paa et internat". Men blev forholdet mellem kostelever og skolesøgende bedre, blev kvaliteten det til gengæld ikke lige med det samme:

"De skolesøgende kom nemlig, ligesom kosteleverne, alle vegne fra og mange fra hjem, som ret hyppigt skiftede opholdssted, og den uregelmæssige skolegang, som vel nok gav børnene en vis udvikling og erfaring, den mærkedes i undervisningen og hemmede den. Det var ingen let opgave for lærerne at sammensmelte disse uensartede elementer til en klasse og faa dem halet nogenlunde anstændigt gennem eksaminernes naaleøje".

Med overgangen til statsskole skete der så et nyt skift. Før blev kosteleverne sendt til Birkerød mere eller mindre frivilligt, og det var hjemmene der stillede krav om at skolen satte skik på deres dovne og vanartede drenge; nu søgte eleverne skolen, som til gengæld kunne kræve flid, eksamen og god opførsel af dem. Forældrenes formaninger om flid hjalp nu engang bedst: "naar de unge selv er overbevist om, at det er nødvendigt, og at de kun har sig selv at stole paa, naar de forlader skolen. De fleste nye kostelever eller alumner udnytter fuldt ud den chance, som staten saa rundhaandet byder dem. De...føler sig solidariske med skolen... De arbejder flittigt og maalbevidst. De møder med bedre evner og med bedre vilje til at udnytte evnerne og faar i reglen gode eksaminer, og samtidig staar de ikke tilbage paa alle de omraader i skolelivet, hvor der ikke gives karakterer. De er sparsommelige og fordringsfulde, men de trænger ikke til skolen i samme forstand som de oprindelige kostelever trængte til den".

At Engelsen har set rigtigt, bekræftes i øvrigt af et interview i BKS' medlemsblad "Birkebladet" samme år. Bladet havde over adskillige numre bragt Willie Bodenholfs erindringer i dagbogsform fra hans tid som kostelev 1906-11. Bodenhoff kom fra et hjem med penge og gode forbindelser (faderen var ansat ved hoffet) og blev selv senere ansat i Udenrigsministeriet, men næppe på grundlag af det han lærte i Birkerød; dagbogen domineres helt af drengestreger, øretæver og kærestesorger. Bladet interviewede så i juni-nummeret en vordende student, Poul Skov, der slet ikke kunne genkende miljøet:

"Jeg vil regne med, at tidligere har Kostskolelivet betydet særdeles meget, men nu, da Kostskolen nærmest er et Pensionat, er selve Skolegangens Betydning relativt større... (Kosteleven fra dengang) er i høj Grad forskellig fra Kosteleven i Dag og virker meget fremmed paa os. (I dag er han) ikke nær saa selvoptaget og sentimental. Hans Maade at tage Tilværelsen paa er maaske nok overfladisk, men sikkert sundere".

Engelsen konkluderede at ligesom skolen aldrig *kun* havde været en overklasseskole for de "saakaldte dumme og dovne", var den nu heller ikke alene "en præmieskole for flittige og fattige alumner med lutter fine, ensartede eksaminer". For ud over hjemmene og lærerne var der jo kammeraterne. Det var kammeratskabet, der havde sikret en jævn overgang fra hjem til skole, fra kostskole til dagskole, fra privatskole til statsskole, fra drengeskole til fællesskole:

"Samlivet med kammeraterne sætter grænser for fliden; de dydige bliver mere menneskelige, og de vigtige, de som er vigtige af fødsel, penge, dovenskab eller andet skab, bliver skaaret ned og udleveret til...latteren, som vel er det eneste, som en rigtig skole-dreng er rigtig bange for".

LÆRERKORPSET

Mange gymnasielærere var dengang grundlærde personer, som ville have passet bedre i forskerstillinger. Men dem var der jo ikke mange af, og så havnede de i skolen trods yderst varierende pædagogiske evner. Sådan havde det været i en årrække. Da Engelsen i firserne gik i Hauchs skole, var der blandt lærerne kapaciteter som Kristian Erslev, Kristoffer Nyrop og Vilhelm Andersen. "De underviste kun et par

*Engelsen tegnet af Christel
elev på skolen 1930-33.*

H.V.Brøndsted tegnet af Christel

timer, så forsvandt de, ligesom trækfugle", skrev han i sine erindringer. "Deres tanker var sikkert andre steder end hos eleverne og skolen".

Det afholdt ham dog ikke fra selv at ansætte samme type på Birkerød. I tyverne var der blandt lærerne således Andreas Blinkenberg (senere professor i fransk), biologen og Engelsens efterfølger som rektor, H.V. Brøndsted (senere professor i biologi) og historikeren Vilhelm la Cour (der var tæt på at blive professor i historie, men blev slået på strengen i en dramatisk konkurrence i 1936). De har tilsyneladende alle tre været ganske gode pædagoger efter den tids kriterier; Panduro, der havde Brøndsted i naturhistorie og la Cour i historie under sine ulykkelige mellemskoleår i Birkerød, fremhævede især la Cours undervisning og bevarede livet igennem interessen for deres fag. Men det gjaldt for dem alle, at de gentagne gange måtte have orlov til udlandsophold, færdiggørelse af disputats osv., og at de næppe lagde skjul på at de ville tage den første universitetsstilling der tilbød sig.

En mand som Brøndsted gik tydeligt op i sin skolegerning. Således arrangerede han, ligesom la Cour, gentagne ekskursioner. Men han holdt sig ved siden af fagligt kvalificeret, og var i 1940 meget tæt på at få et professorat finansieret af Rockefeller-fondet, hvad besættelsen

dog satte en stopper for. Der er næppe tvivl om at Brøndsted, der da var 47 år, betragtede det som sidste udkald, og at han overtog rektoratet i 1941 i forvisning om at ende sin karriere i gymnasiet. Da han i 1948, efter et uventet dødsfald, pludselig fik chancen for et professorat, slog han til. Som han sagde i sine erindringer: "Så havde det dog ikke været forgæves, at jeg bestandig havde holdt mig à jour i stedet for at anvende fritiden til f.eks. at spille bridge".

Engelsen, der var gået ind for ham som sin efterfølger, var bitter over Brøndsteds beslutning: "...jeg valgte galt, for skolen var for ham kun ventosal. Det tog han skulle med hed "videnskabens". Det er som antydning nok ikke helt retfærdigt over for Brøndsted. Men at det dengang ikke var umuligt at spille på to eller endda flere heste langt hen i karrieren, ses af eksemplet la Cour.

Vilhelm la Cour havde selv været elev på skolen, og vendte 1920 tilbage som lærer. Han har givetvis været en inspirerende omend umetodisk underviser, når han fortalte om Christian 4. eller læste op af "Guldhornene". (I dag havde han jo nok fået en indoktrinerings sag på halsen for i en klasse at arrangere en tombola, hvis overskud gik til at købe en fotogravure af Rosenstands maleri "8. Brigades Modangreb paa Dybbøl den 18. April 1864", som blev indrammet og afsløret under afsyngelse af Sankelmarkssangen!). Men han havde mange andre jern i ilden: en videnskabelig karriere som historiker, udgravninger som arkæolog, og ikke mindst en brændende engageret indsats for "det sønderjyske spørgsmål" med møder, kronikker og redaktion af tidsskriftet "Grænsevagten". Dertil var han fra 1932 til 1936 kommunalpolitiker i Birkerød, og da han synes at have haft økonomiske problemer - pengene til sit hus havde Engelsen således lånt ham - skrev han løbende "en Styrtsø af Kronikker", og påtog sig en overgang ledelsen af en større brevscole. Man bliver helt stakåndet af at læse hans erindringer.

Denne aktivitet måtte selvfølgelig få konsekvenser for skolearbejdet. Igen og igen søger (og får) han nedsat timetal eller orlov. I 1926 er det disputatsen der skal forsvares, i 1936 professorkonkurrencen hvor han - efter at have ført to hold op til studentereksamen - tilbringer ti sommeruger på Universitetsbiblioteket i Oslo med at skrive en konkurrenceafhandling på små 300 sider! Flere gange bryder han sammen af overanstrengelse og må have syge-orlov, andre gange tager han det i opløbet på en noget utraditionel måde:

"Det kunne hænde - jeg husker specielt et Tilfælde fra Realklassen -, at jeg ud paa Dagen var overkørt paa Grund af forudgaaende, anstrengende Nattearbejde, saa jeg havde min Hyre med at holde Tankerne samlede. Saa sagde jeg til en af de store Tampe: "Hør, du dér i Krogen, ryk over til en af dine Kammerater og lad mig faa din Plads. Jeg maa lukke Øjnene bare fem Minutter. Imens kan I læse paa, hvad I vil." Det skete. Der var ikke en forstyrrende Lyd i Klassen. Jeg fik mit Hvil og følte mig frisk igen".

Stilene bliver rettet i hotelværelser og på Storebæltsfærgen, men at det altid skete "hurtigt og omhyggeligt, vil jeg ikke paastaa. Det vilde jo heller ingen tro"! I dagbogen for den 21. marts 1927 hedder det: "Har ikke faaet gjort andet end at rette Stile, men det var ogsaa paa Tide. Jeg *maa* tage mig mere af det Skolearbejde". Det er altså næppe falsk beskedenhed når han ikke vil prale af sin indsats som lærer, og han formoder at der i en eventuel rektoral dagbog må stå mange kritiske bemærkninger om ham. Men Engelsen var, påstår la Cour, forstående og imødekommende; han hjalp ham med at få reduceret timetal og viste interesse for den virksomhed som privatdocent, som la Cour forberedte.

Men hvordan var det i det hele taget muligt at overkomme så meget ved siden af gymnasiejobbet? Der kan sikkert gives flere svar. La Cour har lige så lidt som sine kolleger taget sig af madlavning og børnepasning. Men det hører også med til historien, at undervisningen dengang i langt højere grad kørte på rutine. Læreren bestemte hvad der skulle læses, og som det fremgår af pensalisterne i de årlige meddelelser fra skolen, var det stort set det samme man læste år efter år. Når man én gang havde læst Erich Kästners "Drei Männer im Schnee" i tysk i realklassen, kunne man jo lige så godt blive ved.

En undersøgelse har vist, at der i det danske gymnasium op til ca. 1960 blev læst en begrænset kanon af værker i dansk - "Erasmus Montanus", "St. Hansaftenspil", "En sjæl efter døden", "En dansk students eventyr" og "Brudstykker af en landsbydegns dagbog", osv. En tilsvarende analyse af historieundervisningen peger i samme retning. Efter et par år må forberedelsen have været minimal - hvad der på den anden side også næsten har været en nødvendighed, de 27 katedertimer taget i betragtning.

Nu var denne lærde type jo ikke dominerende. Således blev det ved flere lejligheder i tyverne fremhævet som et plus, at Birkerøds lærer-

kollegium da talte tre (meget afholdte) lærere, der alle havde været noget helt andet før de blev ansat: tysklæreren Ingeborg Glud, der var uddannet sangerinde fra Dresden, naturfagslæreren Poul Scheller, der havde været gartner, og historie- og engelsk-læreren Julius Hein, der havde været til søs som lærer på et skoleskib!

Lærerne blev længe på skolen - 25-års-jubilæer var ingen sjældenhed. Men jobs hang heller ikke på træerne, og var man først kommet inden for i varmen, blev man der og avancerede fra timelærer til adjunkt til lektor. Mange var kostlærere den første tid. Det betød at man til at begynde med boede på et lille værelse med et vandfadsstativ bag et forhæng (bad og toilet var i kælderen), indtil man evt. senere fik et separat soveværelse længere nede ad gangen. Tilsynspligten bandt kostlæreren til skolen praktisk talt dag og nat, dog med en vis frihed hver anden uge. Tilmed var han tvunget til være spejderfører - og gifte sig kunne han naturligvis ikke, før den næste nye lærer kom til skolen!

SKOLEN, BYEN OG VERDEN

I 1920 blev kommunikationen med omverdenen lettere. Både skolen og rektor fik nemlig telefon - skolen nr. 29 og rektor nr. 256. De årlige meddelelser indeholdt de første år en henstilling om at bruge telefonen så lidt som muligt og skrive i stedet, men udviklingen lod sig naturligvis ikke stoppe.

Alligevel er det et spørgsmål hvor let det var for omverdenen at kommunikere med skolen. H.V. Brøndsted huskede det ganske vist som om skolen "var det selvfølgelig åndelige midtpunkt i byen, og den levede op til det". Men en kostskole som Birkerød må til en vis grad fungere som en lukket verden, og i hvert fald under Engelsen hørtes der kritik af skolens selvtilstrækkelighed og manglende kontakt med Birkerød by. Det hang måske sammen med at den stærkt nærsy-nede Engelsen kunne virke distant og fornem. Forældrene var velkomne, og kom også i stort tal, til koncerter, sportsstævner og den årlige skolekomedie (samt årsprøverne, hvis ikke eleverne havde nedlagt et ubøjeligt veto). Men Engelsen lagde ikke skjul på, at de af ministeriet pålagte skolenævn og forældremøder var noget han og skolen helst var foruden - undtagen når det gjaldt om at bruge forældrene

som pressionsgruppe og derved få gennemtrumfet ting som brusebad ved gymnastiksalen (i 1936!) og for skolen mere bekvemme togtider. Forældre burde henvende sig enkelt- eller parvis til rektor og lærerne, hvis der var problemer.

Lærerne havde naturligvis sociale kontakter i byen. Men der er næppe tvivl om at de i høj grad omgikkes kolleger, og der fandtes mellem dem en følelse af fællesskab og en gensidig hjælpsomhed: da H.V. Brøndsted kort efter sin ansættelse som timelærer i 1920 fik skarlagensfeber, hjalp kollegerne ham økonomisk med det ikke ubetydelige beløb af 150 kr. Byen betragtede dem til gengæld nok som lidt mere eksklusive og velstående end de var. En nyansat adjunkt blev sidst i 20'erne kaldt til torskegilde, fordi han ofte gik med hvide handsker, og det kunne man da umuligt have råd til på den gage han havde anført på selvangivelsen!

Det vakte ikke stor begejstring, da la Cour i 1932 lod sig indvælge på den konservative byrådsliste som repræsentant for "tilflytterne". Især da han indgik en aftale med socialdemokraterne om udbygning af byens kommuneskole, blev han uvenner med de fleste andre konservative og mange af sine kolleger, som frygtede en undergravning af den private forberedelsesskole (som blev ledet af lærere eller lærerhustruer fra statsskolen). Det kom til et bragende borgermøde, hvor la Cour tørnede sammen med bl.a. Harald Nielsen og kollegaen Zerlang - som han skændtes videre med næste morgen på skolen! Engelsen frygtede, at uden en velfungerende privatskole var statskolen i fare for at blive lukket og flyttet til Struer! Men så galt gik det jo ikke, privatskolen overlevede samtidig med at kommuneskolen leverede et stadig større antal elever til skolen.

Forholdet til byen blev bedre efterhånden som antallet af dagelever steg. I 1935 lod kommunen skolens fodboldbane planere som nødhjælpsarbejde, og tre år senere bevilgede de 165.000 kr. til den nye laboratoriebygning og en ny skolegård, mod at staten bekostede inventaret. Det havde hurtigt vist sig, at staten efter overtagelsen var temmelig påholdende med at bevilge penge, selv til hvad skolen betragtede som absolut nødvendige forbedringer, og Engelsen fik da også afslag da han i 1936 henvendte sig og gjorde opmærksom på nødvendigheden af nye fagklasser - konkurrenten i Rungsted havde netop fået deres. Så gik han i stedet til sognerådet, som så perspektiverne og slog til. Byen var i hastig vækst, og det var klart at antallet

af dagelever ville stige yderligere fra de 223, skolen talte da laboratoriebygningen blev indviet i november 1939. Og så blev i øvrigt næsten alt bygge- og håndværksarbejdet udført af lokale folk.

DAG UD OG DAG IND

Gennemser man de årlige "Meddelelser" fra skolen, får man et indtryk af rolig uforanderlighed omkring de læste pensa og eksamensopgivelserne, skole- og opholdsafgifterne samt det daglige skema for kostskolen. Skemaet var således gennem mellemkrigstiden stort set identisk med det, der nedenfor beskrives for 40'erne og 50'erne. For nutidige læsere kan det måske virke som reglerne for en kaserne eller et ungdomsfængsel. Men som John Chr. Jørgensen skriver i sin Pandurobiografi:

"Set med vor tids øjne tager livet på Birkerød Statsskoles kostafdeling i 1930'erne sig militærisk ud. Men efter datidens forhold var det ikke nogen specielt streng kostskole. Der var ingen kadaverdisciplin og kæft-trit-og-retning tone. Alumnerne var bare beskæftigede. Skolens renommé var afhængigt af, om eleverne havde *sunde interesser og lærte noget*".

De sunde interesser blev bl.a. tilgodeset gennem spejderlivet og sporten - de årlige fodboldkampe mod andre kostskoler og mod gamle elever. Men man tænkte også på elevernes kulturelle dannelse. Skolens "Meddelelser" beretter år for år om en række oplæsninger, koncerter og foredrag. Oplæserne var dels kendte skuespillere, dels "amatører" som teatercensur P.A. Rosenberg og Vilhelm Andersen, Engelsens gamle græsklærer, der før en læsning af "Ulysses" skal have bemærket: "Det går jo ikke af uden drøjheder". Det kunne også være skolens egne lærere: la Cour læste digte af Valdemar Rørdam, der havde flere børn på skolen. Rørdam læste så til gengæld Kipling året efter.

Til koncerterne kom der kendte navne som operasangeren Einar Nørby, violinisterne Peder Møller og Emil Telmanyi og komponisten Poul Schierbeck. Men der var også en betydelig musikalsk aktivitet blandt lærere og elever. Både Engelsen og Brøndsted spillede således violin; i et respektløst vers om sidstnævnte hed det at "Når rektor spiller uden hvil / da er han dobbelt Dr. fil".

Skolens egne forårskoncerter var legendariske. Hvor eleverne på Metropolitanskolen i følge Scherfig år efter år måtte slæbe sig gennem den samme kantate ("Konvolvens kalk sig lukker til / endt er dens livsens alder"), var Birkerøds ambitionsniveau i Knud Malmstrøms tid noget højere. I 1936 bød således koncerten på Händel, finalen af Carl Nielsens "Maskerade", et stykke fra Mozarts c-moll messe, et hyrdekor fra Schuberts "Rosamunde", Jean Sibelius' "Athenernes sang", en folkesang fra Webers "Jægerbruden" samt slutkoret fra Haydns oratorium "Skabelsen"! Og for ikke at blive beskyldt for ensidighed eller for at hvile på laurbærrerne, opførte man året efter Kurt Weills skoleopera "Drengen der sagde ja" (Der Jasager).

Skolekomedierne nåede også ofte et højt niveau. Der var en lang skuespillertradition på skolen, som bl.a. har "fostret" Adam og Johannes Poulsen, Eyvind Johan-Svendsen, Chr. Arhoff, Erling Schroeder, Peter Poulsen (den oprindelige Larsen i "Melodien der blev væk"), Lau Lauritzen jr., Kjeld Petersen og Inge Aasted - for min generation indbegrebet af radioens børnetimer, men dengang cabaretsangerinde). I 1937 fejrede man 25-året for Eyvind Johan-Svendsens, Arhoffs og Kaj Mervilds samtidige scenedebut i dobbeltprogrammet "Valbygåsen" af Erik Bøgh og "Scapins skalkestreger" af Molière. Komedierne blev i mange år instrueret af juristen Harald Prytz; sidst i 30'erne blev hvervet overtaget af Elith Pio, som skal have udrettet sande mirakler. Nogle af kostumerne blev lånt fra Det kgl. Teater; plakaterne var ofte rene kunstværker. Men der var ikke megen eksperimenteren, man holdt sig næsten uden undtagelse til de tre H'er, Holberg, Heiberg og Hostrup - hvad skolebladet af og til harcelerede over.

Foredragene sigtede på elevernes almindelse. Man hørte om Ørsted, H.C. Andersen og bysbarnet Henrik Gerner, om Beethoven og Mozart, om dansk politik og fjerne lande; enkelte blev holdt på engelsk og tysk. Brøndsted kombinerede naturfilm og foredrag i den lokale bio. En "Emko skolemodtager" i musikstuen gjorde det fra 1928 muligt at høre programmerne i skoleradioen.

Dertil kom så elevernes egen foredragsforening, "Athenæum", der synes at have været særlig aktiv i 30'erne, med møder hver 14. dag. Her optrådte både elever og "professionelle" udefra. Emnekredsen her var bredere - fra Marx' økonomiske teorier og Stalin (i 1942!) over en oplæsning af Morten Korchs "Godtfolk" til abstrakt kunst, som den gamle elev Vilhelm Bjerke-Petersen talte om. Foreningen var åben

Skolekomedie 1930, Holbergs »Mascarade«.

både for kost- og dagelever; derimod blev pigerne først lukket ind, da man i december 1937 havde debat om "Kvindens stilling i erhvervslivet" mellem de to 3.G'ere Agnete Steen og Hans-Peter Jakobsen - som i øvrigt fik årgangens højeste studentereksamen henholdsvis på den sproglige og den matematiske gren.

Flere senere kendte politikere optrådte i foreningen. Poul Hartling talte om "kristendommen og det moderne menneske", Poul Møller om "arbejdsløsheden og mulighederne for dens bekæmpelse". (B.K.S. forsøgte at tackle problemet ved at oprette en "kammerathjælp", der bl.a. fik overskuddet fra en overdådige fest på "Ritz" i 1932, og opfordrede medlemmerne til at "buy Birkerød goods"). Særlig populær var Arne Sørensen, der kom gentagne gange og behandlede emner som "Det animalske menneske" og "Middelalder igen". Dansk Samling stod i øvrigt stærkt på skolen og fik i 1939 ved et prøvevalg i "Athenæum" 51 stemmer; de konservative og Venstre fik hver 26, socialdemokraterne og de radikale hver 6, DKP 2 og nazisterne 1.

Mod slutningen af 30'erne afspejles verdenskrisen og den politiske polarisering stadig stærkere i foreningens program. Ved siden af

foredrag om jazz og psykoanalyse hørte man om den spanske borgerkrig, nazismen og Sønderjylland, og en kritik af teorierne om "racehygiejne" (af Otto Lund fra Socialistisk Medicinergruppe). I januar 1940 gennemgik 3.g'eren Hans Tabor Rasmussen - senere FN-ambassadør og udenrigsminister - de krigsførende magters politik. Den 2. april talte Brøndsted i "Athenæum" om "Stat - individ - samfund". En uge senere var Danmark besat.

Birkerød Statsskole under besættelsen

Af Jørgen Ginnerup

Jørgen Ginnerup
Student fra kostskolen 1944.
Redaktør på Berlingske Tidende.

Det var et chok at komme til Birkerød som kostelev.

Siden har jeg ganske vist opdaget, at det alligevel blev en god oplevelse for mig, men når jeg understreger over for mine omgivelser, at jeg nødtigt ville have undværet den tid, minder min kone mig om manden, der ikke kunne forstå, at prygl i barndommen kunne give uheldige langtidsvirkninger. For, som han sagde: "Jeg har da fået mange klø som barn, og d-d-det h-a-a-r j-jeg dda aldrig taget skade af".

Men et stort chok var det i hvert fald. Først og fremmest fordi det betød et afgørende farvel til far og mor og fire brødre - en flok, hvoraf fire af fem blev studenter fra Birkerød.

Sandheden var, at selvom man ikke mistede kontakten med sit barndomshjem, da man drog til Birkerød, så var man fra 15-16 års-alderen kun hjemme på feriebasis siden.

Det gjaldt i høj grad i gymnasietiden, hvor der kun var praktiske muligheder for at komme hjem i efterårs- jule- påske- og sommerferie. Og da dette foregik i besættelsestiden, betød det yderligere, at selve

rejserne til og fra far og mor kunne udvikle sig til et mareridt. Een gang drog jeg fra Nordjylland en mandag morgen, men nåede første dag ikke længere end til Randers, da en senere velkendt minister havde været ude at lave sabotage på sporene ned gennem Jylland. Natten mellem mandag og tirsdag måtte man tigge sig til logi hos en af sine forældres venner i Randers.

Næste morgen var banelinien sydpå ganske vist farbar igen, men da vi endelig nåede til Nyborg sent på aftenen, var der problemer på Storebælt, så man måtte igen ud at tigge sig til en gratis overnatning hos venner af en af ens onkler.

Endelig om onsdagen kunne turen gå videre efter, at man på den tysk kontrollerede Storebæltsfærge havde været ude for, at ens madpakke var blevet grundigt undersøgt af værnemagten med henblik på, om der skulle være våben mellem mad'erne. Først langt hen på tredjedagen nåede man omsider frem til Birkerød.

Forbindelsen mellem hjem og børn var ikke let at opretholde under de betingelser, selvom man dengang kunne få søndagsbreve hjemmefra.

De allerfleste af de kostelever, der kom til Birkerød under besættelsen, var vokset op i jyske stationsby-miljøer uden nogen form for akademiske traditioner - og generelt fra hjem i små kår.

Der var ofte tale om børn, som var vel fortrolige med tredivernes fattigdom, sammenlignet med hvilken bistandsklienter i vore dage lever i utrolig overflod. Birkerød Statsskole havde i høj grad en udpræget social mission.

Vi havde forladt hjemlige, private mellem- og realskoler med særdeles pæne eksaminer, der berettigede til, at man hidtil havde været placeret nederst i klassen, fordi de dårligste elever skulle sidde tættest på katederet, og de dygtige bagerst. Derfor kom eleverne på sidste række nemt gennem skoletimerne, idet man godt kunne smugkigge lidt i bøgerne, hvis man var i bekneb for kontant viden, mens de stakler, der sad på øverste række, måtte stole på det, de havde lært udenad. Alt i alt kunne man uden overvældende flid, og såmænd også med en ret jævn begavelse, skaffe sig et imponerende eksamensresultat. Det krævede ikke nødvendigvis, at man var særlig begavet, men man kunne bilde sig selv ind, at det var tilfældet.

Vi blev dog hurtigt klogere, da vi som nybagte kostelever skulle i gang med gymnasiet.

Inden vi blev godkendt som kostelever, skulle vi i øvrigt efter netop overstået realeksamen til optagelsesprøve på Birkerød, og nogle af os fik kun løfte om at blive godkendt, hvis vi forinden havde taget den lille latinprøve. Det måtte for mit eget vedkommende klares ved, at man i den sommerferie før afgang til Birkerød klokken 7 morgen efter morgen måtte til latinundervisning hos en cand.theol., der havde mistet troen, og derfor var blevet folkeskolelærer, men som privat kørte et mindre museum, hvor lærer og elev mødtes dag efter dag i sommerferien klokken 7 morgen.

Ikke mindst i den første tid, man tilbragte i Birkerød som kostelev, fik man det indtryk, at et af hovedmålene med omflytningen fra Jylland til Sjælland var at få en til at miste sin selvtilid, så man kunne få opbygget en ny identitet.

Vi skulle ikke tro, at vi var noget, men med barske midler indpodes en fornemmelse af, at vi måske kunne blive det, hvis vi for alvor lagde os i selen.

Der blev ikke som i de hjemlige skoler uddelt belærende øretæver - i hvert fald ikke så tit. Men psykisk blev man sendt på en virkelig stropetour. Det var næsten som at blive indkaldt til militærtjeneste som rekrut.

Typisk i så henseende var den natlige, meget barske 30 km vandretur, som nye kostelever allerede den første weekend på kostskolen blev sendt på rundt om Furesøen. Den sluttede med, at man ikke ved tilbagekomsten til skolen kunne gå op og sove i sit eget værelse, men i stedet måtte ligge sammen med de andre nyankomne på madrasser i gymnastiksalen til næste dag.

Det var ikke et arrangement for dovendideriker eller svæklinge. Men trods den udmattende prøve forstod vi trods alt nok - i hvert fald bag efter - at hensigten med arrangementet ikke var negativt. Det er et sundt grundlag at bygge et virkeligt kammeratskab på, at man i fællesskab har prøvet at besvare såvel fysiske som psykiske udfordringer. Og så blev man da iøvrigt også oven i købet samtidig introduceret til den helt overvældende smukke natur omkring Furesøen - en sø, vi igen og igen vendte tilbage til både nat og dag under hele kostskoletiden.

Men ellers ventede der os i høj grad skemalagte dage efter følgende mønster:

Vækning kl.7 om morgenen.

Denne pligt påhvilede de fire kostlærere, der var bosat på elevgangene i den gamle og den nye bygning, hvor de yngre elever boede, mens 3.G'erne i laboratoriebygningen ud mod vejen, der førte både til kro og kirke, formodedes at være voksne nok til selv at passe døgnets program.

Ikke alle kostlærere var dog lige gode til selv at komme tidsnok op, og det gav en morgen anledning til en lidt fræk bemærkning fra en elev. Helge kom fløjtende henad gangen og blev standset af en kostlærer, der anklagende råbte: " Ved du ikke, hvad der står i ordensreglerne?" - Jo, replicerede Helge - der står, at kostlæreren vækker klokken 7 om morgenen.

Ét - nul til Helge, som dermed med træfsikkerhed ramte et ømt punkt hos læreren, og dermed talte forbi sin egen forseelse. Der stod nemlig i ordensreglerne, at det var absolut forbudt at fløjte på gangen. En del af eleverne var imidlertid oppe længe før syv, fordi de skulle helt ned i kælderen og have iskoldt brusebad, selvom temperaturen -hvilket skete mange gange i besættelsesvintrene - var nede på ± 20 grader.

Morgenmad mellem klokken 7 og 8.

Dengang var det en forudsætning, at man måtte møde fuldt påklædt til morgenbordet - iført slips. I modsat fald måtte man nøjes med havregrød og give afkald på den efterfølgende te, som iøvrigt var af upåklagelig kvalitet langt ind i besættelsestiden takket være forudseende indkøb. Det siger sig selv, at der til brødet ved morgenbordet kun var en beskednen lille ration smør eller margarine, som hver enkelt elev selv skulle administrere. Kunne man ikke det, måtte man håbe på hjælp fra en gavmild kammerat.

Klokken 8-14 skoletid, indledt med morgensang og klokken 11-11.20 afbrudt af spisefrikvarter med smørrebrød og te i den store spisesal.

Middag klokken 14.30-15.

Efter dagens skolegang fik man igen et større måltid med varm ret - mættende og i almindelighed samtidig velsmagende.

Tur i det fri klokken 15-16.

Uanset vind og vejr, ja selv i den skrappeste vintertid, måtte ingen

Morgenvækning, 1943.

kostelev opholde sig indendørs i denne time. Man skulle ud i naturen og cykle, gå eller drive sport eller hvad man nu ellers kunne finde på. Det var ubetinget en fryd om sommeren og i forår og efterår, men knap så indbydende med frostgrader op i tyverne. Derfor følte det jævnligt fristende - imod reglerne - at søge over på konditoriet "Ditten" - genbo til skolen. Problemet var så blot, om der var likvide midler til den slags udskejelser. I modsætning til nutidens gymnasia-ster havde datidens kostelever ikke lønindtægter, og lommepengene var små, så det kneb ofte med likviditeten hos de fleste.

Tvungen lektielæsning.

Fra klokken 16-18 skulle alle opholde sig ikke bare indendørs - men direkte på deres værelser, som det ikke var tilladt at forlade. Hvis man nødvendigvis skulle på toilettet, var det nødvendigt at banke på hos nærmeste kostlærer og indhente tilladelse hos ham.

Engang blev denne meget firkantede regel et nummer for tåbelig for et helt hold 2.G'ere, der boede i den gamle bygning oven over rektors bolig. I protest aftalte hele gruppen at stille op i en lang kø udenfor kostlærerens stue. En efter en bankede vi på for at bede om tilladelse til at gå på toilettet, og da den anden eller tredje havde meldt sig, gik det mærkværdigt nok op for læreren, at vi demonstrerede. Det syntes han - i modsætning til eleverne - ikke var særlig morsomt. Vi blev hurtigt gennet tilbage til vore værelser.

Der blev i det hele taget holdt streng kontrol med, at læsetiden virkelig blev brugt til at forberede sig til næste dags timer i skolen og til at løse skriftlige opgaver.

På hver eneste dør ind til elevværelserne var anbragt et lille hul med glas, som nævenyttige kostlærere jævnligt kiggede ind gennem for at sikre sig, at vi virkelig arbejdede koncentreret. Det kunne engang imellem få én til at føle sig, som om man var i fængsel. Men til gengæld medførte den skrappe disciplin, at vi gennemgående var velforberedte til timerne næste dag.

Klokken 17. eftermiddagste.

Denne nye, korte "spisepause" var samtidig - en stor del af året - ensbetydende med, at alle døre ud til det fri samtidig blev låst, og for ikke at lede nogen i fristelse til at søge kvindeligt selskab eller f.eks. at gå i biografen - hvilket kun var tilladt i weekenden - var det en

stående ordre, at alle kostelever klokken 17 skulle iføre sig indendørs fodtøj, gerne slippers, inden man indtog teen i spisesalen.

Mere lektielæsning.

Efter tepausen var man igen tvangsindlagt på sit værelse under kostlærerens opsyn gennem det forbandede hul i døren ud til gangen. Blev man grebet i at spille kort eller passiare eller foretage sig noget andet "ulovligt" i disse timer, blev man irettesat af kostlæreren. Disciplinen på kostskolen var i det hele taget højt prioriteret. Tit syntes man: for højt prioriteret.

Aftensmad klokken 19.30.

De engelske forbilleder, som i så mange år prægede Birkerød, markeredes klart i placeringen af måltiderne. Det var mildt talt ikke jysk tradition at spise middag så sent som klokken 19.30. Men man vænne sig til det, og man behøvede aldrig at gå sulten til køjs.

Ved hovedmåltiderne var kostlærerne i øvrigt anbragt på strategisk vigtige punkter mellem eleverne.

Umiddelbart efter dagens sidste, officielle måltid var der aftensang - måske efterfulgt af nogle inspirerende råd og bemærkninger fra rektor til de forsamlede kostelever i dagligstuen ved siden af vinterhaven, der var placeret for enden af spisesalen med udsigt til de store plæner mellem skolens bygninger.

Sengetid klokken 22.30

Klokken halv elleve skulle alle være gået til sengs efter tandbørstning m.v. og med slukket lys i værelset. At også denne regel blev overholdt, stod vagthavende kostlærer inde for - igen ved hjælp af en kontrolvandring på gangen og kig ind gennem nøglehullerne. Men sandt at sige var der unægteligt efterhånden en del elever, der blev ganske ferme til at fortsætte pligt- eller morskabslæsning ved hjælp af en lommelygte godt gemt under dynen. Efter sigende var der også elever, som slap godt fra et egentligt forsvindingsnummer i aftentiden ved at arrangere dynen på sengen så overbevisende, at man måtte tro eleven lå, hvor han formodedes at ligge - og måske lå han et helt andet sted - hvilket i hvert fald var strengt forbudt!

De i alt 72 kostelever var fordelt på tre-, to- og enmandsstuer i den såkaldt nye bygning, den gamle- og den moderne laboratoriebygning,

*Kostelev fra ældste
klasse i
Laboratoriebygningen,
1943.*

den sidste således kaldet, fordi rektor, dr.phil. H.V.Brøndsted for Carlsberg's og andre fondspenge havde fået indrettet et moderne forskningslaboratorium, der ikke direkte havde noget med skolen at gøre, og hvor Brøndsted arbejdede flittigt.

I visse henseender var den service, eleverne fik, bedre end på visse såkaldte luksushoteller nutildags - ikke mindst takket være pedel Hammerskov, kaldet "syv" og hans hjælper "halv syv", plus køkkenlederen og oldfruen, der også tog sig af syge elever, hvis anfald blev passet og plejet på en særlig sygestue oven over køkkenet i den lille bygning længst mod øst.

De nævnte praktiske hjælpere blev eleverne gennemgående gode

venner med, og selv om kostskolen sommetider kunne minde om en kaserne, blev eleverne på nogle områder direkte forkælede. Skopudsning slap vi f.eks. helt for - den tog "halv syv" sig af, og man skulle heller ikke tænke på at rede sin medbragte seng.

For nogle elever forekom det også at være en utrolig luksus, at man nu kunne komme regelmæssigt til tandlæge - tilmed hos formanden for Danmarks Tandlægeforening hr.Mehlsen på Hovedgaden. Adskillige havde ikke haft denne mulighed på afsides liggende steder i Jylland. Skolens læge var også til både nytte og glæde. Det var i krigsårene dr.Fogh-Andersen, hvis søn, den senere sekretariatschef hos prins Henrik, nuværende kammerherre og pensioneret officer Henrik Fogh-Andersen, forøvrigt blev student fra skolen i 1944.

En del af de udenbys elever boede - enten en del af eller i hele gymnasietiden - indlogeret i udmærkede private hjem, hvor også kostelever var velkomne og med mellemrum nød de hjemlige forhold.

Mange kostelever mødte i krigens tid en enestående gæstfrihed rundt i Birkerød - nogle fordi værtens datter havde en tiltrækkende virkning - andre fordi de blev introduceret gennem familie eller venner og bekendte til de pågældende hjem.

Selv fandt jeg venner både i det Windingske hjem og hos en så spændende vært som det daværende medlem af Frihedsrådet, senere minister i befrielsesregeringen og grundlægger af Dansk Samling, Arne Sørensen, der boede på Bistrupvej.

Mens han var stærkt eftersøgt af tyskerne, traf jeg ham en søndag overraskende til en gudstjeneste i Ny Holte Kirke iført korte bukser. Det var et syn, som tyskerne til alt held ikke oplevede.

Andre elever havde med skam at melde deres gang hos nazisten Våben, der heldigvis uden større held talte tyskernes sag.

Forholdet mellem kostelever og hjemmeboende kammerater var generelt gnidningsfrit, og der opstod sande venskaber og forresten også nogle ægteskaber over mange grænser.

Det er klart, at Birkerød-drengene og -pigerne havde et fortrin, da vi mødtes i gymnasiet. De var i deres eget miljø på hjemmebane i byen og fortrolige med skolen og dens lærere. Men dette forspring varede ikke ved, og man skal i øvrigt heller ikke tro, at de blev favoriseret af lærerne.

"Jørgen nærer samme interesse for faget som en velvillig tilskuer", stod der i et vidnesbyrd til en af de lokale elever. Det forhindrede dog

ikke, at han alligevel blev en fremragende videnskabsmand, der nyder international anerkendelse - og som i øvrigt kom fra et professorhjem, som den pågældende lærer givet har haft respekt for. Men både for kostelever og for hjemmeboende elever kunne de uddelte karakterer og vidnesbyrd være barske. Især ramte de hårdt den første efterårsferie efter ankomsten til Birkerød. Her kunne ens tidligere så stolte forældre læse at "det kniber med forståelsen" - i oldævl. Langt senere erkendte den pågældende adjunkt, som dog ret hurtigt forlod katederet til fordel for en flot karriere i museumsverdenen, at der var flere af hans elever, der havde fået præcis samme vidnesbyrd med hjem!

LÆRERNE OG UNDERVISNINGEN

Der var ingen lektor Blomme på Birkerød, ja, end ikke én, der bare antydningvis lignede denne karikatur af en pædagog i Scherfigs "Det forsømte forår".

Men vi blev, som det ikke for ofte kan gentages, opøvet i arbejdsdisciplin. Undervisningen blev taget alvorligt. Birkerød lignede ikke i mindste måde det tidligere i Birkerød opererende "Det Fri Gymnasium".

Typisk for atmosfæren (og datidens almindelige skikke) var, at man i princip var De's med lærerne, og at disse generelt tiltalte eleverne med efternavn.

Med i billedet hører også, at der i almindelighed blev stillet sådanne krav til eleverne, at der uundgåeligt hvert år var et vist frafald af elever - især efter et års prøvekursus i 1.G.

Man skulle virkelig lære sine lektier, og indterpningen var langt fra altid morsom. Der var unægtelig kedelige timer.

Det kan heller ikke nægtes, at man måtte notere sig, at de pædagogiske evner ikke var ligeligt fordelt mellem de relativt mange adjunkter og lektorer.

Så det var nok ikke helt uberettiget, hvad der lidt for frækt blev svaret, da en af vore lærere engang mistede grebet om klassen og vredt bemærkede: "Når det skal være på den måde, må I hellere selv overtage undervisningen". Elevsvaret lød sådan: "Så ville det også gå bedre".

Men normalt blev der vist lærerne fornøden og velbegrundet respekt.

Fysiske afklapsninger i form af specielt lussinger, som dengang ikke var direkte forbudt, hørte til sjældenhederne. Derimod var det ikke usædvanligt, at en af kammeraterne blev sat udenfor døren, men det var en overskuelig straf, som ingen tog for tungt på.

Man vænnede sig såmænd også efterhånden til at blive kaldt "kød-hoveder og snotgarager" m.m., som "forkarlen" i sproglig opfindsomhed kunne finde på at kalde sine elever.

Man vidste jo, at samme lærer, der bl.a. underviste i engelsk uden at have været i England, på den anden side ikke var bleg for - uden ekstra honorar - at give elever, som havde svært ved at følge med, ekstratimer på tomandshånd.

Pensum blev i alle fag omhyggeligt gennemgået, men heldigvis ikke uden inspirerende svinkeærinder.

Den, der skriver disse linier, fik for livstid en inspirerende introduktion til den tyske digter Heine og glemmer aldrig den store gevinst ved at have overlevet besværet med at oversætte Shakespeare til dansk. For ikke at overse glæden ved at have lært en række franske sange - både tekst og melodi - hos den samme lærer, der i 1.G sagde, at man havde lært fransk et år for længe i den jyske realskole. Mulighederne for at blive fortrolig med det smukke sprog var forpasset. Den berømte V.C. som man kom til at holde mere af, jo bedre man lærte ham at kende, kaldte de første måneder konsekvent den, der skriver dette "Fjollerup", og meddelte i starten af gymnasietiden, at man "desværre ikke kunne vente mere end et brøl fra en ko!".

Tonen var, som man forstår, rå - men samtidig hjertelig, og om V.C. gælder, at han har skildret historiske situationer på en både dramatisk og bevægende måde, som har efterladt varige spor både i ens sind og hukommelse.

Eleverne blev generelt behandlet som unge mennesker, der virkelig skulle lære at kunne svare for sig. Det blev indirekte understreget i den biologitime i 2.G., da en biologilærer efter gennemgang af Darwin's lære bad en særlig from elev rejse sig og forklare, hvordan man fra kirkelig side så på udviklingslæren i lyset af Det Gamle Testaments skabelsesberetning. Gymnasiets faste lærer i religion - han var ikke af fag pædagog men præst og bosat i den præstegård, der stødte lige op til skolens have - ville nok, som han var lovlig tilbøjelig til, henvise til Søren Kierkegaard, som unægtelig også var en noget større personlighed end præsten.

Generelt kan man sige om undervisningen, at udbyttet blev en række arbejdsredskaber til senere brug enten på universiteterne eller i forbindelse med andre uddannelser. Nytteløse var timerne sjældent.

Det eneste fag, en del af os fandt direkte meningsløst som karaktergivende på studentereksamensbeviset, var sløjd. Vor faste lærer i dette fag, "Skaden", var ganske vist et særpræget og spændende menneske, og i øvrigt en ivrig deltager i modstandskampen og led en tragisk død i sidste del af besættelsestiden. Men han havde en hel del elever, som havde svært ved at håndtere sav og hammer, og som derfor så sig tvunget til at få en faglært håndværker til at levere eksamensopgaven i dette fag mod et passende honorar. De pågældende sikrede sig så en flot karakter til studentereksamen, mens andre klovne måtte nøjes med et "g". Dengang kunne man heldigvis tage det roligt, om man fik en større eller mindre studentereksamen, for man kunne stort set komme ind alle vegne uden at blive standset af optagelseskrav på f.eks. universitetet. Og set i perspektiv var den undervisning, man fik på Birkerød af god karakter og vel at mærke ikke uden oplevelser og indtryk, som har været med til at præge en for livet.

Til denne kategori af undervisning hørte i høj grad sangtimerne hos Knud Malmstrøm. Hans undervisning var ganske vist utraditionel for så vidt, som de fleste af årets timer i dette fag blev brugt til at lære tekst og musik til et enkelt storværk - som forberedelse til den årlige forårskoncert på skolen. Ved denne koncert optrådte både kor og et orkester, hvor man så Malmstrøm som dirigent og H.V.Brøndsted som violinist plus mange andre.

Blandt de komponister, eleverne virkelig blev dus med, var Beethoven, Mozart, Händel, Verdi og Hindemüth. Det er heller ikke dårligt til sine dages ende at kunne Fynsk Forår udenad.

Man fik som kostelev utroligt meget for den beskedne betaling, forældrene - som normalt kun havde direkte kontakt med skolen ved denne lejlighed - skulle yde pr. år. En del af eleverne havde endda friplads, hvis deres hjem kun havde en mikroskopisk indtægt.

Under alle omstændigheder skulle man dog selv dække køb af undervisningsbøger, og elever måtte selv medbringe indbo til værelset, man boede på. Men på den anden side kostede det ikke noget at gå til klavertimer hos Knud Malmstrøm og til danseundervisning. Og der var rig anledning til omkostningsfrit at dyrke sport af flere slags - idet cricket dog i fyrreerne var gledet ud af billedet.

Hvert år blev der arrangeret skovtur, normalt i krigsårene til Espergærde og Snekkersten, og fra tid til anden var der lærerstyrede ture til København med besøg på Nationalmuseet, Statens Museum for Kunst, i Det kongelige Teater osv.

Fodboldturneringen mellem de sjællandske kostskoler var fast rutine sæson efter sæson, men belastende for de mange - inklusive visse lærere - der næsten ikke kunne bære at tabe.

Årlige højdepunkter var, foruden den omtalte skolekoncert, skolekomedien under kyndig instruktion af den kongelige skuespiller Elith Pio og med Palle Pio og Ole Hein som talentfulde leverandører af dekorationerne. Eleverne optrådte så med vekslende held som skuespillere, når man bl.a. igen og igen opførte stykker af Molière og Hostrup og andre ikke for svært tilgængelige stykker. I skolens samlede historie har adskillige fremragende skuespillere senere haft fremragende karrierer, som man kan læse andetsteds i denne bog.

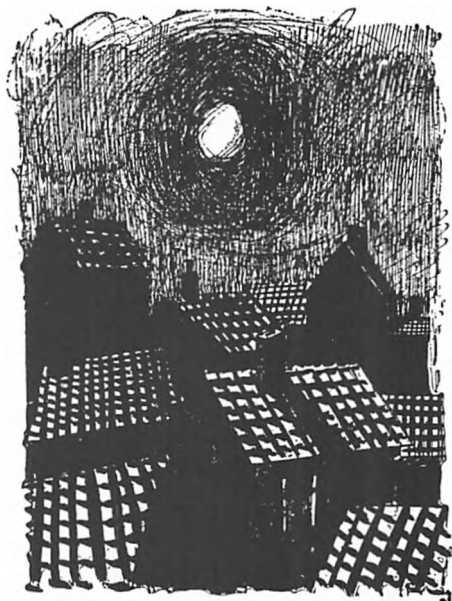
Revy forsøgte man sig også med - igen med vekslende held, men aldrig uden humor.

Og så var der det årlige kaffeбал, der hver gang var tidsbegrænset fra kl.19.30-00.40. Her måtte man undtagelsesvis invitere piger udefra med. Og som det dog pludselig vrimlede med "kusiner". Selve ballet var dog yderst sømmeligt, og drikkeri var der heller ikke meget af inden for murene i denne sammenhæng. Narko havde vi dårligt nok hørt om dengang.

Foredragsforeningen "Athenæum" var karakteristisk ved i mange, mange år kun at optage drenge og unge mænd som medlemmer, dog trods alt både kostelever og hjemmeboende elever, mens foreningen var hermetisk lukket for det andet køn. Det var derfor nærmest en revolution, der blev gennemført, da "Athenæum" i efteråret 1943 efter en ophidset debat og en tumultagtig afstemning - med 54 stemmer for og 45 mod - omsider sagde ja til at leve med kvindelige medlemmer.

Foreningen tog sig af at arrangere både foredrags- og oplæsningsaftener, men det var især under besættelsen - og sværere, jo længere tyskerne var i landet - ikke altid nogen let opgave. Ikke bare fordi, der kun var små penge til disposition, men også fordi det undertiden kunne være et uløseligt problem for udenbys medvirkende at komme hjem om aftenen i perioden med hyppige udgangsforbud, mørklægning og uregelmæssig togtrafik.

Mørkelægning,
tegnet af Marcel Rasmussen,
elev på skolen 1925-32.

En række henvendelser til fremtrædende personligheder, som var værd at høre og se, viste sig desværre også nytteløse.

Digterpræsten Kaj Munk, der senere blev myrdet af tyskerne, skrev ganske vist indledningsvis i sit svar på en opfordring:

"Kære Ridder Jørgen

Forkast da Barnet ej, som kommer.."

Men konklusionen var ikke desto mindre, at han desværre ikke så praktiske muligheder for at opfylde vort ønske om et foredrag.

Lidt lysere så det tilsyneladende ud, da en lignende anmodning blev sendt til selveste skibsreder A.P.Møller. Henvendelsen førte i det mindste til en lidt længere korrespondance mellem "Athenæum" og hans - mandlige - sekretær. Men ak, det endte igen med et beklagende afslag.

Heldigvis gik det dog bedre i en række andre tilfælde.

Blandt de personligheder, der kom i "Athenæum", var fhv. teaterchef på Det Kongelige Adam Poulsen, litteraturprofessor Vilhelm Andersen ("Røster fra 64"), kunstformidleren Broby Johansen, journalisten Jørgen Bast - der ikke kunne komme tilbage til København efter mødet på grund af togstop, og som måtte indlogere sig på Birkerød Kro for hele natten - og for egen regning, eller var det Berlingskes? Turistchef,

cand.polyt. og HD Mogens Lichtenberg holdt forsamlingen tryllebundet med fremtidsperspektiver, så alle døre var låst, da han omsider efter flere timer skulle hjem. Vi måtte hjælpe ham med at hoppe ud af et vindue!

Blandt gevinsterne var også forfattere som H.C. Branner, Hakon Mielche og Peter Freuchen (der boede i Birkerød og tit sås komme humpende gennem byen).

Også rektors fætter, professor, dr.phil. Johs. Brøndsted og Grønlandsfareren, grev Eigil Knuth var blandt de talende gæster, og blandt andre velkomne bidragsydere fra krigsårene kan nævnes kgl.skuespiller (som det hed dengang) Rasmus Christiansen. En tidligere Birkerødelev som skuespilleren Kjeld Petersen glædede os også med et besøg, hvor han læste tekster af den morsomme englænder Stephen Leacock op. Og rektor H.V. Brøndsted holdt foredrag om hermafroditisme. Men også nogle af skolens egne elever optrådte som foredragsholdere, ligesom "Athenæum" også forsøgte sig med hidsige og/eller søvndysende diskussionsaftener.

Selvfølge lig havde statsskolen et blad for eleverne. Det hed i sin tid "Birkerød Skoleblad" og skiftede før befrielsen navn til Birkehavnen samtidig med, at det kom til at høre under "Athenæum". Bladet blev delvis finansieret af annoncer fra lokale handlende, delvis af abonnenterne og salg af enkeltnumre, pris for et halvt år kr.1,25, pr. enkeltnummer 25 øre. Men nogen god forretning var det mildt sagt ikke. I sidste del af besættelsen var der et længere stop i udgivelsen, bl.a. fordi det kneb med økonomien, men også fordi der havde været strid med skoleledelsen om en efter nogles mening upassende karikaturtegning. Efter sigende var denne strid medvirkende til, at en elev blev bortvist fra skolen. Han lever i øvrigt i bedste velgående den dag i dag - i Paris!

Under alle omstændigheder var bladet i det store og hele sjældent nogen oplevelse hverken at læse eller at redigere. Typisk var dets forelskelse i pubertetsagtige neurupper - og debatten kredsede meget om emner som "Stilskrivning - den ellefte Plage", "Egner det matematiske Gymnasium sig for Piger?" eller "Eksamen - og hvad så?" med følgende konklusion: "Livet er mere end dette at tjene Penge, spise og sove". Jaså. Nogen virkelig seriøs debat lykkedes det sjældent at få i gang. Men det siger sig selv, at nationale temaer tit var fremme, uden at bidragene tålte sammenligning med de illegale blade, som

også elever fra skolen efterhånden blev distributører af.

Den tyske besættelsesmagts uønskede tilstedeværelse i Danmark fra 1940-45 prægede naturligvis også hverdagen på Birkerød Statsskole. Vi måtte vænne os til mørklægning, voksende varemangel, rationeringsmærker, bilstop og andre trafikproblemer. Samt til at se tyske soldater i danske omgivelser. Det følte som en daglig ydmygelse og spredte voksende vrede og frygt.

Modstandsbevægelsen kom kun langsomt i gang, og danske aviser og radio kunne ikke fortælle sandheden om vor situation. Derimod blev der på kostskolen lyttet flittigt til de danske BBC-udsendelser fra London med nyheder om krigens gang.

På kostskolen følte vi os som i de fleste hjem trykket over situationen og erfarede efterhånden om den modstandsbevægelse, som langsomt var ved at blive dannet, men endnu var de fleste af os for unge til for alvor at være med og så meget lukket inde på kostskolen, at der var grænser for, i hvor høj grad vi selv kunne blive aktive modstandsfolk. Men læsning og distribution af illegale blade var trods alt en nærliggende mulighed, som et stigende antal elever lod sig involvere i. Man skal dog et godt stykke gennem besættelsen, før der på selve skolen forekom Gestapo-besøg og dramatiske tilfangetagelser.

En af de små episoder, der gjorde indtryk, var et uønsket besøg af unge tyske soldater, der, mens eleverne sad på bænkerne i den nederste skolegaard, cyklede provokerende tæt på os og hist og her ramte en dansk fodsål. Det skete netop den dag, da tyskerne afsatte det danske politi for at sætte dem bag lås og slå og/eller ekspedere dem videre til koncentrationslejre i Tyskland. Derfor forstod vi alvoren i og perspektivet bag provokationen.

Der var efterhånden rigtigt aktive modstandsfolk på skolen, bl.a. "Skaden", men tallet var næppe stort på noget tidspunkt.

Senere forekom der egentlige razziaer, og rektor måtte en periode gå under jorden. Men først og fremmest blev vi rystet af begivenheder uden for skolens snævre område.

Den dag - under folkestrejken i 1944 -, da jeg skulle til translokationsfest som ny student, måtte jeg brat afbryde festlighederne, fordi min mors yngste broder samme morgen blev henrettet i Ryvangen sammen med andre modstandsfolk. Hjemturen til Jylland med studenterhue på foregik i kupé med min mormor og morfar, der forgæves havde været i København for at forsøge at få min 26-årige onkel benådet.

Sådan en dag glemmer man ikke foreløbig.

Dybt indtryk gjorde det på hele skolen og byen, da et eksprestog på vej fra Jylland til Sjælland den 7. januar 1945 blev udsat for et tysk luftangreb på Fyn. Det kostede en ung lærer og to elever fra Birkerød, som var på tilbagerejse efter juleferien, livet - og andre blev såret.

Der var også meget stille på skolen den dag, det blev meddelt, at en ung kvindelig elev den 19. april 1945 blev skudt af en tysk vagt i Bistrup Hegn.

Jo, trods alt mærkede man krigen som en barsk realitet.

Hele skolen måtte i øvrigt i 1945 på nazistisk ordre evakueres, så bygningerne kunne bruges til indkvartering af bl.a. sårede tyskere. Det skabte tumult. Kostelever måtte evakueres til andre steder i byen, bl.a. på Eskemosegaard, og undervisningen blev midlertidigt henlagt til det gamle rådhus, til missionshuset og til præstegården.

Først i september samme år - flere måneder efter befrielsen - kom Birkerød Statsskole igen til at fungere på normal vis. Men så var efterkrigstiden da heldigvis så småt ved at begynde uden nogen form for nazistisk indblanding i hverdagen.

Dristige tanker om at give eleverne indflydelse på skolen var naturligvis af og til oppe at vende. Ja, nogle var endog så revolutionære, at de i besættelsestiden fablede om dannelse af et elevråd. Forslaget fik ikke en chance på det tidspunkt. Men det er på den anden side forkert deraf at slutte, at eleverne slet ikke havde muligheder for at føre ønsker og forslag frem. Det skete så bare i det stille i form af personlige dialoger eleverne imellem og lærere og elever imellem, ja rektor med. Der var mange gode konstruktive samtaler mellem parterne, og både rektor og lærere påtog sig jævnlige opgaver som sjælesørgere i mere end en forstand.

Det måske allerbedste resultat af et treårigt kostskole-ophold var dog den nyttige livserfaring, at det i praksis viste sig muligt at etablere gode kammeratskaber, der tit blev til livsvarige venskaber - uanset hvor forskellige man var i enhver henseende. I hvor mange forskellige sammenhænge har man ikke siden haft brug for netop denne grundoplevelse under pubertetsalderens diverse tumulter?

Så måske har min kone uret, når hun satiserer over min glæde ved at have gået på kostskole i Birkerød.

Rektor fra 1941-48 H.V. Brøndsted

I 1941 overtog dr. H.V. Brøndsted - med anbefaling fra lærerkollegiet (minus dr. Vilh. la Cour) og forældrene - rektorembedet fra Christian Engelsen, der da faldt for 70-årsgrænsen.

De to lignede absolut ikke hinanden. Efterfølgeren var lige så afbalanceret, som forgængeren kunne være særdeles temperaments-, for ikke at sige lunefuld. Men de kendte hinanden særdeles vel og omgikkes med gensidig respekt.

H.V. Brøndsted, der den 22.juli i år ville være fyldt 100 år, var ikke nogen ny mand på skolen. Helt siden 1920 havde han virket på Birkerød som en afholdt lærer i naturfag og befandt sig vel i disse omgivelser, skønt det oprindeligt slet ikke var hans drøm at blive gymnasielærer. Det var det faste job, der trak ham til Birkerød, fordi der var for lange udsigter til den universitetskarriere og det professorat, han anglede efter, men som han først opnåede i en alder af 55 år.

Umiddelbart kunne man have ventet, at den nye rektor ville have, om ikke ligefrem reformeret den gamle skole, så dog i det mindste moderniseret et og andet på den. Men sådan gik det ikke. De velkendte traditioner og rutiner kørte i vid udstrækning videre. Afgørende ændringer var næppe umiddelbart sporbare.

Det skyldes på ingen måde, at H.V. Brøndsted var en svag og uopfindsom leder. Ingen tog fejl af, at det var ham, der til syvende og sidst havde et fast greb i alle tøjler.

Rektor Brøndsted var i besiddelse af naturlig autoritet i enestående grad, og han kunne også, når det var hensigtsmæssigt, markere en passende afstand til omgivelserne - uden at virke opstyltet. Men det var hans indre styrke, der gjorde ham stærk, og samtidig var han en fremragende menneskekender, der ikke mindst viste megen forståelse for, hvad der foregår i unge mennesker i en vanskelig alder.

Man pjattede ikke sammen med ham - lærere eller elever, omend han havde tætte venner blandt lærerne. Men alle mærkede i mange, måske afgørende situationer, megen varme hos ham - uanset om omgangsformen normalt var lidt formel, dog heldigvis ofte med tydelige glimt af humor.

Hans etiske standard var høj. Skønt han ikke var nogen kirkens mand, lagde han ikke skjul på, at hans målsætning var stærkt præget af den kristne etik, som han hele sit liv betragtede som et nødvendigt udgangspunkt i tilværelsen. Svig lå ham fjernt.

Derfor kom man ikke blot til at respektere ham, men ligefrem at holde af ham efterhånden, som man lærte ham bedre at kende.

Direkte betagende var det at være nært vidne til, med hvilken uopslidelig kærlighed og englelig tålmodighed, han i mange år uden beklagelser levede med, at hans kone næsten altid var syg og tit sengeliggende, så han også på hjemmebane måtte bære et tungt læs og klare elementære arbejdsopgaver, som man ikke begriber, at han fandt tid til at klare.

Utroligt, hvad dette veludrustede menneske i det hele taget overkom. Alene jobbet som skoleleder krævede mere end en normal indsats, og alligevel havde han overblik og styr på det hele og var en særdeles synlig leder i mange sammenhænge - også på kostskolen.

Såvel hans pædagogiske som hans administrative evner slog fint til. Og alligevel orkede han - sommetider ved at forlænge arbejdsdagen med en del af natten - begejstret at arbejde videre i sit elskede laboratorium på den videnskabelige pioner-indsats, der gjorde ham til landets første specialist i embryologi, skaffede ham en doktorgrad i 1937, og endelig sikrede ham det attråede professorat på Københavns Universitet efter afgang fra Birkerød.

Spøgende sagde vi, at det, der var hans mål med eksperimenterne på laboratoriet, var at skabe frøer uden fædre. Man kunne mere seriøst tale om klarlægning af regenerationsfænomener. Spændende var det i hvert fald.

Og i øvrigt dokumenterede H.V. Brøndsted navnlig som professor og som emeritus fantastiske evner til at popularisere naturvidenskabelig viden både i bogform og radio samt i tv.

Samtidig var han fortsat et musiksk menneske, der så længe han kunne, spillede videre på sin violin.

Men vi andre lærte ham først og fremmest at kende og værdsatte ham som en særdeles velegnet og højt begavet rektor, der fortjener en hædersplads i skolens historie.

Fra de kolde Fyrre til de varme Tressere Fragmenter om Birkerød Statsskole 1948-1967

Af Ole Lange

Ole Lange

Student fra kostskolen 1956.
Dr.phil. Lektor ved Handelshøjskolen i København.

1.

Årsafslutningen på Birkerød Statsskole 24. juni 1948 var "en stemningsfuld højtidelighed". Skolen tog afsked med rektor H.V. Brøndsted, nyudnævnt professor ved Københavns Universitet - lærer ved skolen i 21 år, de seneste syv som rektor. Den højtidelige takketale på vegne af lærerkollegiet blev holdt af lektor L. Zerlang, lærer ved skolen siden 1918. Den sluttede således: "Tak, professor, doktor, rektor Brøndsted."

Ved det nye skoleårs begyndelse 16. august blev den nye rektor, mag.art. Preben Arentoft, hidtil lektor ved Katedralskolen i Nykøbing Falster, budt velkommen - også ved en højtidelighed. Den afgående, Brøndsted, ønskede den nye, Arentoft, velkommen og overrakte ham

højtideligt "rektorværdighedens insignier, den gamle sølvnøgle, bad ham bruge den som startnøgle og derefter køre skolen med den forsigtighed, der ved al kørsel fører sikrest til målet".

Sådan blev H.V. Brøndsteds stilfulde afgang og Preben Arentofts næsten lige så stilfulde tiltræden udførligt markeret og refereret på første side i skolens årsberetning 1948-49.

Da rektor Arentoft i juni 1967 trak sig tilbage og blev afløst af H.H. Færkel, blev det markeret med nogle få linier på side 29-30 i skolens årsberetning 1967-68.

Stilen og tidsånden - begge svært definerlige størrelser - var skiftet markant i de mellemliggende 19 år. Nu var de højtidelige ord blevet svære at tage i munden. Og institutionen Birkerød Statsskole havde netop skiftet fysiske rammer.

Fra det gamle og hyggelige, men ikke tidssvarende virvar af bygninger på Johan Mantziusvej nær kirke, kro, Majplads og station helt ud på landet i ny, strømlinede gulstensbygninger på kanten af Dumpedal og Holte. Et luksusbyggeri - sammenlignet med 1948-standard - med eneværelser til kosteleverne, lejligheder til kostlærere i stedet for et værelse med kammer uden bad, men med servante og kostelever som alt for nære naboer. Den nye statsskole var indrettet efter moderne principper med fagklasser m.m.

Det var led i et mageskifte mellem by og stat, hvor Birkerød by fik den gamle Teglværksbanen til en ny kommuneskole, Toftevangsskolen, mens staten fik grunden i kommunens udkant til den nye stats-skole.

Vi er nu midt i en økonomisk opgangstid. Gode tider er gjort bedre. Et ungdomsoprør er på vej. Men allerede inden da havde tiden, skolen, eleverne og nogle af lærerne ændret sig. Og nye var kommet til. Forskellen mellem 1948 og 1967 var mere markant end de 19 år skulle berettige. For disse år var i virkeligheden ikke mindre turbulente end dem efter 1948, når det gælder ændringer. Blot var de mindre synlige. Og endnu mere var på vej.

2.

Efterkrigstiden hører ikke til de gode gamle dage, som vi ældre smuldrehjerner i præsenil sentimentalitet måske prøver at genkalde os uden fortrængninger. Vi var kun på tre års afstand af 2. verdenskrig.

Uden for vort hyggelige og velaflagte lilleput-lands grænser var verden præget af det storpolitiske opgør mellem USA og Sovjet efter krigen. Nu var den afløst af en koldkrig, der blev varm i Korea 1950-53, og som var ved at bryde løs i efteråret 1956 med opstanden i Ungarn og den samtidige britisk-franske Suez-aktion, samt senere under Cuba-krisen 1962. Verden var præget af truslen fra en atomoprustning, som først for alvor gik ind i den almindelige bevidsthed efter 1960.

"Vore nye naboer", kaldte stats- og udenrigsminister H.C. Hansen i slutningen af 1950erne de nye stater i Afrika og Asien, der som følge af revolutionen i transportmidlernes udvikling, dvs. flyforbindelserne, pludselig var rykket tæt på. Her var der - eller havde været - oprør mod det gamle kolonistyre og uafhængighedskrige for at opnå selvstyre.

Det var endnu ikke nået helt ind i de hyggelige danske dagligstuer til gennemsnitsdanskeren. I 1953 var der 300 tv-apparater i Danmark. I 1960 ganske vist 388.000, men sendetiden var kort og nyhedsdækningen fra udlandet endnu sporadisk.

Herhjemme var dagliglivet stadig præget af vare- og brændselsmangel, rationeringsmærker på vigtige fornødenheder helt frem til 1953. Af restriktioner, bolignød og dårlig kommunikation. Kun 1 bil for hver 25 danskere. Få telefoner, endnu intet tv. Biografen var den hyppigste forlystelse. Landbruget var vigtigste eksporterhverv med 400.000 beskæftigede.

Langt over halvdelen af kvinderne var hjemmearbejdende. Timelønnen for faglærte mænd i industri og håndværk lå på 3,37 kr., for kvinder på 2 kr. Det kulturelle og politiske klima var præget af koldkrigen og en udbredt apati, især blandt ungdommen. Uddannelsessystemet delte tidligt årgangene op og skilte allerede i 11 årsalderen de såkaldt bogligt egnede ud ved indgangen til mellemskolen eller de såkaldte eksamensfri klasser. Efter mellemskolens fire år kom næste udskilningsløb - dem der gik ud, dem der kom i realklassen og så de 3-4% af en årgang, som kom i gymnasiet.

Hvis man altså var heldig at bo i nærheden af et.

3.

Birkerød havde endnu i 1948 et præg af landsby, selv om indbyggertallet i kommunen nærmede sig 10.000. Præget af soveby og forstad

i udvikling blev stadig tydeligere år for år med øget lejligheds- og især parcelhusbyggeri. Selv om der kun var én afgang i timen med Nordbanens 27 minutters fultogstur til Østerport, så blev byen et attraktivt bosted med sin beliggenhed og natur, ikke mindst for de nye voksne mellemlag med gode indtægter. Statsskolen var med sine 25-30 lærere og mellem 340 og 460 elever - fordelt på 9-10 gymnasieklasser, 1 realklasse og 8 mellemskoleklasser en ikke uvigtig faktor i byen i slutningen af 1940'erne, i 1950'erne og begyndelsen af 1960'erne.

Med sine 72 mandlige kostelever i gymnasiet havde skolen et konstant overskud af drenge i de øverste klasser. For Birkerød Statsskole havde ikke det præg af ventesal for næsten giftefærdige overklassepiger, som gymnasiet dengang havde ry for at være på visse skoler.

Skolen var i nogen grad en frodig, social smeltedigel, især på grund af kostskoleafdelingen i gymnasiet. Her fortsattes traditionen fra rektor Engelsens tid.

Her blendedes de lokale mellemlagsbørn blandt dageleverne fra Birkerød plus tilliggende, dvs. Allerød, Holte og Virum, med undertiden upolerede kostelever fra de gymnasieløse områder i provinsen. Hyppigt var de udgået fra lokale realskoler i Himmerland-Hobro-området, fra Fjerritslev-Hanherred - Løgstør-kanten, det sydlige Thy, det frodige Djursland-Grenå, fra Brædstrup-Hammel-området og fra Midt fyn. På Sjælland var Stevns og Odsherred leverandører af kostelever.

Det var sønnerne af læger, revisorer, dyrlæger og lærere i landets gymnasiale udkantsområder. Men hyppigst kom kosteleverne fra såkaldt ikke-boglige miljøer. De var sønner af gårdmænd, husmænd, landarbejdere, småhandlende og håndværkere og udgjorde en væsentlig del af den intelligensreserve, som uddannelsesfolk og politikere talte så meget om i 1950'erne. Dengang fik kun 4-5 procent af en årgang studentereksamen - som følge af de geografiske, økonomiske og kulturelle barrierer. I Birkerød indgik de på og uden for skolen i en særlig blanding med dageleverne og skabte et specielt skolemiljø - til tider utvivlsomt i en slags kulturchok af de mindre. For begge parter. Thy-målet kunne være vanskeligt at forstå i en københavnerforstad - også når det slog igennem i den franske eller engelske udtale i sprogtimerne. For dette fandt sted før den kraftige bygning af nye gymnasier ud over landet og før tv's gennemslag i 1960'erne. Begge dele havde givetvis "udjævnende" virkninger.

4.

Det kostede penge at gå i en statsskole - men afhængigt af forsørgeres skattepligtige indtægt. For dagelever 3,25 kr. om måneden i gymnasiet, hvis indtægten lå i det lave niveau på 6-7.000 kr. om året. Derefter jævnt stigende til 25 kr. pr.måned, hvis årsindtægten lå oppe på "millionærniveauet" over 23.000 kr. Også kostelevernes opholdsafgift var - som på andre statskostskoler - bestemt af forsørgeres årsindtægt: 300 kr. årligt for indtægter op til 4.000 kr. Derefter stigende med 75 kr. for hver 1.000 kr. i årsindtægt ind til 12.000 kr. Så steg afgiften med mere. Maksimum var 1.500 kr. ved indtægter over 16.000 kr. For mange var den største økonomiske belastning udgifter til skolebøger, stيلهæfter og andet udstyr. Frem til 1953-54 skulle eleverne - dvs. forældrene - betale alle undervisningsmaterialer selv. Så kom lovgivningen om Ungdommens Uddannelsesfond, senere Statens Uddannelsesstøtte. Nu overtog staten udgifterne til undervisningsmateriale. Det blev gratis at gå på statsskolerne - som på de kommunale gymnasier.

Allerede fra 1950'erne var Birkerød Statsskole en meget liberal skole, sammenlignet med andre gymnasier og især andre kostskoler. Rektor Arentoft var - i modsætning til de fleste af sine rektorkolleger - organiseret socialdemokrat. Det kunne ikke spores i hans altid korrekte fremtoning med håndbunden butterfly, en lidt distant fremtræden og en diskret duft af eau de cologne.

Han var ikke topfavorit til rektorstillingen i 1948 - i virkeligheden vist kun indstillet som nr. 3 eller 4 efter den mere kendte lektor Gerhard Müller, Århus Katedralskole. Han havde en fortid på skolen og var kendt i offentligheden som træner for AGFs 1.divisionshold i fodbold. Men Arentoft var som historiker med særlig interesse for Oldtiden tæt på daværende undervisningsminister, dr.phil. og professor Hartvig Frisch's speciale, personlig bekendt af denne og havde demonstreret sit sociale engagement i Kristeligt Studenter settlement på Vesterbro i København. Desuden var han forfatter til en verdenshistorie for gymnasiet i tre bind. Og det har næppe heller skadet ham at være partifælle med Frisch. Dem var der ikke mange af blandt gymnasie-lærerne på dette tidspunkt.

Han overtog et relativt ungt lærerkorps, hvoraf kun seks var nået lektoralderen. Det var stabilt og uden megen gennemtræk. Af skolens 26 lærere i skoleåret 1948-49 var de 17 stadig aktive på skolen i 1966-

Fra skolekomedien 1955.
Aristofanes' dristige komedie:
»Kvindernes oprør«.

67. Da var lærertallet nået op på 31. Gradvist kom nye til i takt med nye fag, afgangse som følge af alder og skolens vækst. Elevtallet nåede op på knap 460 i slutningen af 1950'erne, da antallet kulminerede under gamle bygningsrammer.

5.

Denne stabilitet synes også i høj grad at have præget undervisning og pensum i de fleste fag i perioden - hvis man skal dømme efter årsberetningernes opgivelser. Selvom der var undtagelser. Lærerstyringen var total. Den gammeldags indlæring var den dominerende, selv om den i sprogfagene engelsk, tysk og fransk kunne krydres musikalsk med sange hos lærere som Hartvig Nielsen og hans violin, fru Blesky og den både bas-syngende og -spillende Olav Kelstrup i fransk.

I de matematisk-naturvidenskabelige fag var lærerkollegiet en fin blanding af ældre erfarne lærere som E. Laursen, T.J. Jacobsen og H. Meyer og yngre energiske som A. Aaboe, Lauge Sørensen og Børge Nielsen. De var engagerede i eleverne og fagligt og pædagogisk meget kapable.

Den efter moderne pædagogisk målestok måske mest spændende undervisning med vægt på ekskursioner, feltarbejde og rejser i 1950'erne - også til udlandet - foregik nok i geografi/geologi/biologi/naturfag

hos makkerparret ovre i Laboratoriebygningen, den i formen elegant-elskværdige Mogens B. Lange og den mere barsk-direkte Carl Tschering, der konsekvent tiltalte sine elever med et De i gymnasiet - også selv om han havde haft dem som små snotunger i mellemskolen. Begge kunne udfolde en til tider skarp ironisk humor, som ikke alle elever syntes om.

Generelt var adskillige lærere i gymnasiet præget af, at de også underviste i mellemskolen og realklassen og havde haft en del af eleverne og fulgt dem gennem flere år. Alsidighed kunne være påkrævet.

Som adjunkt/lektor og cand.mag. i f.eks. engelsk, gymnastik og fransk fra de fine universiteter kunne man risikere at komme til at undervise i sløjd eller skrivning i mellemskolen. Det hang sammen med situationen på gymnasielærernes og cand.mag.'ernes arbejdsmarked i 1940'erne og 1950'erne - arbejdsløshed med en lav og i de kredse socialt degraderende understøttelse.

En del af de ældre lærere, der også underviste i de mere turbulente 1960'ere og efter fornyelsen med Den røde Betæknings ændrede krav, havde måske nok haft deres pædagogiske glansperiode i de(t) foregående tiår. Til gengæld kunne de blive udsat for en til tider barsk konkurrence fra de senere uddannede, som måske bedre kunne omstille sig til nye krav og læseplaner på trods af mindre pædagogisk erfaring.

Nu skulle nogle historielærere pludselig til at undervise i perioden efter 1914 eller sågar efter 1945. Og dansk lærere måtte tage fat på den nyere litteratur og ikke stoppe ved digter Jensen fra Farsø, som en moden lektor og ikke særlig stor beundrer af Johannes V. kaldte vor sidste litterære Nobelpristager.

Ændringen i omgangsformer og et nyt gymnasieklientel med den stigende demokratisering af uddannelserne stillede utvivlsomt også nye krav til ældre lærere.

Autoriteten hos lærerne var utvivlsomt større end i dag. Og i erindringsens blidere lys kan kanterne og særpræget hos den enkelte forekomme skarpere end i dag - også måske mere end de var i virkeligheden. Af betydning var det utvivlsomt, at klassekvotienterne i gymnasiet dengang var betydelig mindre - 8-10 elever færre end nu. Det gav en tættere lærer-elevkontakt med mulighed for en mere individuel behandling, hvis det skønnedes nødvendigt.

Op gennem 1950'erne var der kun 3 kvindelige lærere på skolen, fru

Blesky i tysk og latin, fru Røssel i dansk og fransk samt den altid elegante frk. Vita Blichfeldt i pige-gymnastik og håndarbejde. I 1965 var tallet vokset til 6, og i 1967-68 var der nu 10 kvindelige lærere. Betydningen af denne ulige kønsfordeling i lærer-korpset havde utvivlsomt betydning for både tonen på skolen og for socialiseringen. I hvert fald var der kun få kvindelige "identifikationsobjekter" for gymnasiets - og mellemskolens - piger.

Disciplinen på skolen voldte ikke større vanskeligheder. Den var stort set mild, selv om pryglestraffen endnu ikke var afskaffet i begyndelsen af 1950'erne. Den var ikke særlig udbredt på Birkerød. Men hos enkelte lærere kunne rester af ældre tiders mere hårdtslående pædagogik stadig dukke op og ramme elever i mellemskolens første klasser i 1950'erne. Forventningen var, at man opførte sig som nogenlunde voksne mennesker, hvad alle naturligvis ikke gjorde. Eller gjorde sommetider, f.eks. ved fester -og så var dét galt, hvis det blev opdaget. Men tolerancen over for det anderledes var udbredt.

6.

Den liberale holdning kom nok tydeligst til udtryk i livet og omgangsformen på kostskolen. Udadtil var det lagt i tilsyneladende faste rammer, der i dag kan forekomme rigide.

Dagens skema var næsten uændret i årtier: Vækning ved kostlærerne kl.7, morgenmad en halv time senere og skolestart kl.8 med seks timer til kl.14. Derefter et kort måltid og så den vinter og efterår forhadte såkaldte skovinspektion fra 14.15 til 15.15. I denne time *skulle* kosteleverne opholde sig i fri luft. Efter reglerne. Men de blev omgået i den sure tid.

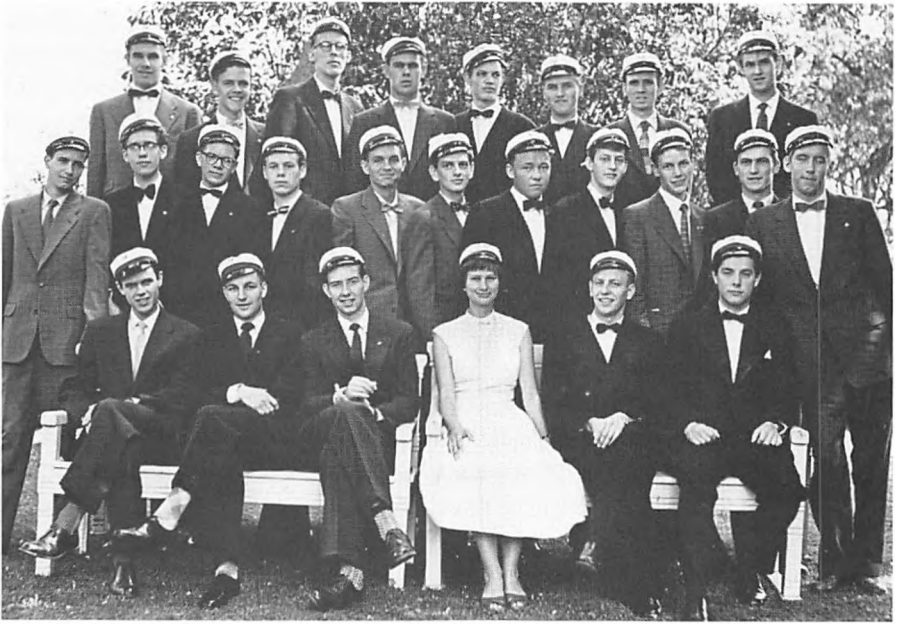
Den billige charme blev rullet ud, når nogle af kosteleverne dyrkede te-veninderne blandt byens kvindelige dagelever lige efter skoletid og blev forkælet. Det kunne gå så galt med den forkælelse, at den endte i forelskelser og endda i varige og mere intime forbindelser. Bryllup og ægteskab.

Andre kostelever søgte ly for regn og kulde i biograftejer Olsens hellige haller henne på Hovedgaden, mens de mere litterært anlagte valfartede til læsesalen i det gamle kommunebibliotek helt nede på Ravnsnæsvej på den anden side af Kongevejen. Det åbnede kl.14.30, og turen gav i hvert fald frisk luft. Skovinspektionen blev først afskaffet i 1965. Kl.16.30 skulle man være tilbage til læseinspektion, dvs. lektielæsning.

Da skulle den ellers blændede glasglug i dørene være åbnet, så kostlærerne mere eller mindre diskret kunne kontrollere værelsesbeboernes tilstedeværelse ved skrivebordene. Men de gamle bygningers knirkende trægulve på gangene afslørede kostlærernes tyste listen omkring.

Læseinspektionen blev afbrudt af middag kl. 18.00. Aftensang i dagligstuen kl. 18.30 efter Højskolesangbogen og ny læseinspektion 18.45-20.00. Kl. 20.30 skulle man være inde om vinteren, om sommeren dog først kl. 21.30. Kl. 22.30 var det sengetid - lørdage dog først kl. 23.00. Med mindre man var inviteret til fest i byen og havde fået udgang til midnat eller senere - af rektor eller kostlærerne. Hjemrejsemulighed var der hver anden weekend. En så stramt reguleret tilværelse ville man næppe kunne byde 16- til 19-20 årige mennesker i dag.

Dog i sammenligning med andre kostskoler - Rungsted undtaget - kunne rektor - efter anmodning - skippe 2. læseinspektion og tillade besøg i biograftejer Olsens hellige haller, hvis filmens kvalitet skønnes at bidrage til den almene dannelse, der var et af gymnasieskolens mål. Med samme begrundelse kunne rektor give kostelever tilladelse til at drage til København for at se Peking-operaens gæstespil på Det Kgl. Teater, valfarte til jazzkoncert med Louis Armstrong, Lionel Hampton eller Count Basie i KB-hallen, selv om både han og kostlærerne hellere havde set os strømme til Odd Fellow Palæet for at høre en Edwin Fischers virtuose udfoldelser på Steinway-flyglet. Også når det gjaldt basketball-holdets aftenkampe i København-turneringen blev der givet fri. Tilsyneladende var princippet, at kosteleverne såvidt muligt skulle have de samme muligheder som deres jævnaldrende dagelever. - Dagskolen var jo en blandet fællesskole. Her kunne man drage sammenligninger. Og her kunne drengene desuden dagligt være sammen med de mærkeligt dejlige væsener, som pigerne var. Med mindre man som kostelev var så uheldig at være havnet i en ren matematiker-drengeklasse. Men selv da var chancen der i frikvarterer, ved fester på skolen og privat plus i det til tider livlige foreningsliv. På den baggrund var det en besynderlig oplevelse ved fodboldbesøg i Kostskolernes Pokalturnering på de andre (dreng)kostskoler at møde deres særlige præfektsystem og elevernes mere lukkede ghetto-tilværelse. På Sorø Akademi og Herlufsholm var der sovesale for alle, selv om eleverne i gymnasiet havde 2-3 mandsværelser. Her måtte de blot ikke sove om natten.

Matematiske studenter, 1956.

Renlister, 1956.

Om eftermiddagen havde eleverne på Herlufsholm tvunget idræt, og på Stenhus obligatorisk fysisk arbejde, bl.a. med landbrug og anlæg gennem år af en berygtet fodboldbane, hvor vi andre kunne nøjes med en times skovinspektion. Og Haslev var berygtet for hele sit præg af den strenge Indre Mission.

I den sammenligning tog Birkerød Statsskole med sin oprindelige grundtvigiansk prægede baggrund og nu nærmest konfessionsløse religiøse holdning og milde disciplin sig meget liberal ud - selv om det var muligt at finde skønhedspletter i billedet. Kosteleverne havde 3-, 2- og enkeltværelser. Og Laboratoriegangens kostelever i 3.g var uden fastboende kostlærer.

Hverken rektor eller kostlærerne blandede sig i kostelevernes liv - ud over at påse overholdelsen af grundreglerne. Forsøg på direkte at præge eleverne i bestemte retninger sporedes ikke i denne periode. Årsagen lå formentlig i to forhold, dels i at skolen ikke kun var en kostskole, og at indflydelsen fra dagskolen, dens elever og forældre derfor var betydelig, dels i at kostskolen i denne periode med enkelte undtagelser kun optog elever i gymnasiet. Prægningen var grundlæggende sat. Og kostskolen var ikke nogen ghetto.

7.

1950erne har fået betegnelsen kedelige, grå, ideologiløse og apolitiske. På den store skolebladskongres i København i efterårsferien 1954 med deltagelse af repræsentanter fra næsten alle landets skoleblade på gymnasierne holdt folk som bl.a. Knud Poulsen - dengang på Politiken -, Børge Outze fra Information og den dengang unge, hårdkogte forfatter Hans Jørgen Lembourn indlæg. De gav bl.a. deres syn på tidens ungdom - et yndet emne til næsten alle tider og udgangspunkt for flotte generaliseringer, især om fortiden, dvs. dengang der var rigtig ungdom til. Her diskuterede man bl.a. spørgsmålet: Er ungdommen uden idealer? Svaret var - som jeg erindrer det - nærmest bekræftende. I hvert fald havde idealerne ændret sig. Ideologierne var døde, hævdedes det. Der var ikke længere nogle store sager at kæmpe for. De store kampe var vundet. For ungdommen - sådan blev det formuleret i den mands/drengprægede forsamling - gjaldt det om at få en pige i kassen, en kasse at bo i og en kasse at køre i. Ungdomsgenerationen i 1950erne blev kaldt den tavse generation. I modsætning til 1960ernes.

Helt så politisk sløve, så ens- og målrettede var gymnasieeleverne på statsskolen i Birkerød ingenlunde - i hvert fald ikke alle. Selv om man i denne periode først fik valgret, når man fyldte 25 år, senere ved 23. Politisk aktivitet var der i perioder, noget afhængig af tidsånd og kostelever. Således fik skolen en periode ry for at være noget af en rød skole - endda på trods af tidsånden. Men ikke som følge af "dårlig" indflydelse fra lærere eller rektor. Det kom nedefra - fra eleverne - primært på kostskolen.

I årene 1954-56 lå der næsten konstant 6-8 eksemplarer af DKPs organ Land og Folk i den daglige post til kosteleverne. Dvs. private abonnementer til supplement af Politiken, Berlingske Tidende, Information og Frederiksborg Amts Avis, som udgjorde avisholdet i kostelevernes dagligstue. Det var i McCarthyismens værste periode under Koldkrigen - men før Ungarn.

Politik var ikke bandlyst på skolen. Rektor og kostlærerne blandede sig ikke i foreningslivet. Således havde Athenæum i midten af 1950'erne besøg af foredragsholdere, som på grund af deres mere eller mindre formelle placering på den politiske venstrefløj havde svært ved at komme til orde mange andre steder end netop i gymnasieforeninger. Det gjaldt folk som Poul Henningsen, Mogens Fog, Elias Bredsdorff, Hans Kirk m.fl. Kort sagt den kulturradikale fløj på det hjemlige litterære og kulturpolitiske parnas.

Såkaldt røde folk blandt både kost- og dagelever var der konstant på Birkerød trods tidens apolitiske holdningsprægede koldklima. De var aktive, men ikke dominerende. De blev bemærket.

Således kunne en 3.G'er i 1955 få en anbefaling fra en kostlærer med en særlig tilføjelse, da han skulle søge optagelse på seminarium. Efter pæn og smuk omtale af eleven, hans standpunkt og karakter, sluttede anbefalingen med en bemærkning om, at han "i betragtning af sin intelligens og viden havde nogle besynderlige politiske standpunkter, som han dog muligvis kunne vokse sig fra". Eleven var ungkommunist - men uorganiseret.

Birkerød var speciel.

8.

Foreningslivet var rigt i disse før-TV-år. På alle felter. I 1951 var skolen skueplads for indspilningen af en række scener i filmen Fodboldpræsten. Forlægget var en populær roman af Jens Locher - for-

fatteren til radioserien Familien Hansen. Den unge kgl.skuespiller Jørgen Reenberg brugte sit talent til at spille den fodboldspillende landsbypræst, der var god nok til at komme på landsholdet.

Scenerne med landsbyholdet blev optaget på skolens fodboldbane, hvor det nye rådhus og bibliotek nu ligger. Skoleholdet medvirkede og var statister i disse scener. Sandt at sige var unge Reenberg bedre til at spille komedie end fodbold. Men han så godt ud i skolens blå-hvidstribede trøje, selv om filmen var i sort-hvid. Scenerne med landsholdet i filmen blev "hugget" fra optagelserne af den berømmelige kamp i Idrætsparken samme år, da Danmark overraskende spillede 3-3 mod Østrig - dengang en af Europas stærkeste fodboldnationer. Lange Knud Lundberg illuderede glimrende som stuntman for Jørgen Reenberg.

Da KB - Københavns Boldklub - samme år fejrede sit 75 års jubilæum i Idrætsparken som kontinentets ældste fodboldklub, rekonstrueredes den første fodboldkamp i Danmark. Den blev - som bekendt - spillet på Rosenborg Eksercerplads 16.december 1883 mellem KB og et hold fra Birkerød Kostskole. Efter sigende vandt skolen 4-1, men efter andre regler end nutidens.

Disse begivenheder i 1951 vakte den fodboldhistoriske sans på skolen. Året efter blev Boldklubben genstiftet, nu under navnet BKB - Birkerød Kostskoles Boldklub. To hold blev tilmeldt Sjællands Boldspil-Unions (SBU) turneringer - et seniorhold i B-rækken og et juniorhold. Seniorholdet, hvoraf hovedparten kun var ynglinge, vandt overlegent sin række, rykkede op i A-rækken og spillede sig i øvrigt frem til finalen om Sjællandsmesterskabet mod Køge Boldklubs erfarne 1.divisions-veteraner - og tabte. Men dette hold satte vist en ikke overgået rekord i skolens fodboldhistorie: En sejr på 23-0 i en kamp på Teglværksbanen. Den stakkels modstander, der svarede til sit navn, var Søllerød.

Frem til sidste halvdel af 1960erne deltog BKB med hold i SBU's turneringer i A- og/eller B-rækken. Derefter synes interessen og spiller materialet at være svækket.

Det ædle cricket-spil blev søgt genindført på skolen af BKB i 1952. Men trods støtte og instruktør fra B 93 faldt forsøget. Interessen var ikke stor nok.

Fodbolden stod for stærkt.

Derimod lykkedes det fra slutningen af 1940erne at indføre basketball

*Fra sidste skoledag.
Birgitte Vinding paraderer
som engelsk dronning.*

på skolen - også hos lærerne i gymnastiktimerne. BKB deltog i 1950erne med hold i Københavns-turneringens 1. og 2.division - også bemanded med gamle elever, der nu studerede i København og støttet af BKS. Også BKB's aktive bordtennis-afdeling deltog i de sjællandske turneringer.

Karakteristisk var det, at disse aktiviteter helt blev styret af eleverne selv, også økonomisk - og uden indblanding fra lærere eller rektor. Det samme gjaldt de øvrige foreninger på skolen, som hvert år blev præsenteret på sæsonens første møde i september - Inden for murene. Det var spejdertroppen, skakklubben, Athenæum, Odeum, de diskussionsklubber, som med mellemrum dukkede op som konkurrenter/supplementer til Athenæum, og skolebladet Birkebavnen.

9.

Skolebladet Birkebavnen var uden censur. Dets redaktør blev valgt/udpeget af eleverne uden indblanding oppefra. Sandt at sige var der heller ikke grund til indgriben. For bladet var pænt og uden større spræl, der kunne genere lærere eller rektor.

Således blev Johannes Allens sensations- og spekulationsroman Ung leg og den efterfølgende film af samme navn med Ghita Nørby fejlet af som det, de var - billig spekulation fra Københavns nære nordlige forstæder. Men norske Agner Mykles dengang uhørt dristige roman Sangen om den røde rubin blev taget i forsvar - i frisindets og lystens navn.

Da rektor Arentoft i et indlæg i Birkebavnen i 1958 ytrede betænkelig-

heder ved jazzens og de dengang så populære jazzkoncerters formodet ensrettende indflydelse på ungdommen - efter selvstudier og medhør - blev han imødegået. Dog, fra 1960 fik Birkehavnen 10 bud fra rektor som uformelle retningslinier for redaktøren. Sigtet var at undgå anonym eller usaglig kritik af enkelte lærere og deres pædagogiske praksis. "Takten, takten, husk på takten", formanede rektor. Et tegn på, at eleverne nu var blevet mere sprælske - eller på at han og lærerkorpset var blevet ældre. Eller begge dele.

Det politiske engagement dalede nok i 50ernes sidste år - og det skiftede karakter med de nye bevægelser. Tilhængerne på den politiske venstrefløj var de mest aktive.

Birkehavnens redaktør Uffe Jensen - dengang uden Ellemann - dækkede i 1959 det stiftende møde i det, der skulle være Birkerød KU. Kun 9 - ni - personer mødte op, plus nogle børn. For på programmet var der (propaganda)film fra USA's ambassade plus en film af den ellers uamerikanske Chaplin.

"Fejlen er, at vi sover - åndeligt snorker", skrev den unge redaktør og fortsatte: "Vi vil ikke høre om tidens problemer, men hellere vende os om på den anden side - eller evt. gå til Seksdagesløb. Vi er ikke "vrede", som nogle unge forfattere spinder guld på at påstå, vi er søvnige. "Søvnig ung mand", i stedet for "vred ung mand", lød hans diagnose af tidens ungdom. Og det synes ikke at have hjulpet, at han fik en yngre konservativ MFer, en vis Erik Ninn-Hansen, til at skrive i Birkehavnen.

Men ikke alle synes at være faldet helt i søvn. I Athenæum diskuteres socialisme og liberalisme på anarkistisk vis. Og om ungdommen var kold eller varm - med udgangspunkt i besøg af Klaus Rifbjerg og Hans Jørgen Lembourn. Da Kampagnen mod Atomvåben 1960-61 startede marcherne Holbæk-København for at gøre opmærksom på faren ved atomoprustningen, kom diskussionen igang både i Birkehavnen og på skolen.

Kontakten til byens kulturelle liv var i perioder god. I høj grad skyldtes det byens mangel på møde- og forsamlingslokaler. Men statsskolen var der. Athenæum havde lejlighedsvis samarbejde med den lokale foredragsforening Sogneforeningen under arkitekt Tyge Arnfreds formandsskab. Medlemmerne kunne gå gratis til hinandens møder. Da Birkerød Kunstforening i 1955 blev dannet på initiativ af sølvsmed Bjørn Andersen, var både lektor Helge Vangmark og en gruppe

kostelever med i initiativet. En række jazzkoncerter på skolen samlede et stort publikum ude fra byen. Birkerøds byorkester med 3-4 af skolens lærere som medlemmer holdt prøver i pigernes gymnastiksal, filede løs på kattetarmene og blæste i hornene. Og i drengenes sal ved siden af tævede Skjolds bokseafdeling løs på sandsækkene og hinanden - dog uden deltagelse af skolens elever. Ingen skulle åbenbart nyde noget.

På en række områder fungerede skolen som et lokalt kulturcenter i 1950'erne og et stykke ind i 60'erne - før dette begreb blev indført. Så blev byen rigeligt stor og fik andre, mere moderne faciliteter. TV-alderen meldte sig for alvor. Initiativerne blev i stigende omfang taget andetsteds. Udbuddet blev større.

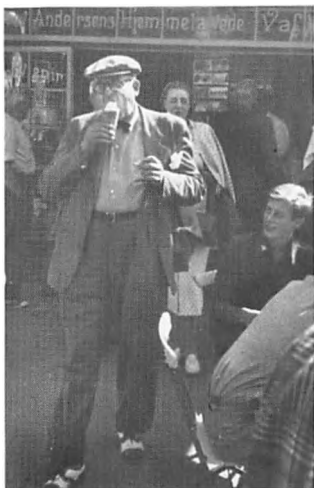
10.

På en række punkter var Birkerød Statsskole noget gammeldags og puritansk - i hvert fald set med moderne øjne. Klarest kom det måske til udtryk ved festerne på skolen.

De startede i september med Cocktail-party - uden cocktails, men med sodavand. Senere omdøbt til den mere korrekte betegnelse Cola-party, der gav mulighed for at smugle lidt rom fra lommelærkerne ned i glassene. Til gengæld svarede årets traditionelle gallafest til sit navn - Kaffeбал. Sæsonen sluttede - efter skolekomedieballet i marts - med en såkaldt Ølfest i maj, dvs. en fest med udskænkning på "rationeringsmærke" af 1 stk. øl pr.m/k til hele aftenen. Brandarter sås så godt som aldrig - offentligt - selv om der blev tanket op på det forbudte Harmonien - syndens tempel nede på Kongevejen - på kroen eller privat. I 1953 var et par dygtige 3.G'ere ved at blive hældt ud, da kostlærerne ved et tilfælde fandt en tom vermouthe-flaske og nogle tomme bajerflasker på deres værelse ovre i den ubevogtede Laboratoriebygning.

Piger på værelserne var strengt forbudt - på skolen. Kostlærerne var dydens vogtere, og de tog deres opgave alvorligt. Men aktiviteterne ved fester i dagelevernes hjem ude i byen lå uden for skolens kontrol. Dog, seksual- og graviditetsangsten var udbredt. Som puritanismen. De mere løse sæder og skikke hørte stort set de senere glade 60'ere til. Dyden gik ikke amok i Birkerød.

Men sanktioner ved overtrædelse af husreglerne kunne undertiden forekomme rigeligt overdrevne. Et par kostelever var kommet hjem

*Lærer med iskage.
(Midten af 50'erne).
Den i mange afsnit
meget omtalte V.C.
(Vagn Christensen).*

fra besøg ude i byen en vinteraften kl.22.15 - og løb i armene på tre kostlærere og rektor i Vinterhaven. Sanktionen blev, at de to mistede rektors tillid i 14 dage, og de skulle i den periode tilbringe al deres fritid i hver sit klasseværelse - alene.

Den sanktion forekom selv lektor Vagn Christensen - V.C. - rigeligt barsk. Da han selv et par uger senere greb en tredie kostelev i samme forseelse, fik vedkommende besked på at melde sig oppe ved lærerbordet i frokostpausen næste dag. Her fik han uden et ord stukket en seddel ud: "Aspects on Disobedience - with special reference to little boarding school boys. 6 sider afleveres til mig inden 3 dage. V.C."

Den engelske stil blev afleveret i rette tid - men med et indhold, der konkluderede, at ulydighed og små/store kostskoledrenge var to begreber, der intet havde med hinanden at gøre. At sætte dem i forbindelse med hinanden var udtryk for eklatant fejlskøn.

Synderen fik stilen tilbage. Gennemrettet og med en kort påtegning: "Not too bad for a little boy of your limited intelligence. V.C."

Lektor Christensen havde sine egne måder. Som skolen. Med sin appel til elevernes bedre eller voksne jeg, ved at overlade så mange initiativer som muligt til (kost)elevne og så vidt muligt blande sig udenom var Birkerød Statsskole på en række punkter med sine liberale holdninger forud for sin tid i perioden fra de kolde fyrrer til de varme tressere.

Birkerød Gymnasium 1967-1993

Der er mange måder, man kan behandle skolens historie på. Vi har valgt at samle nogle personlige betragtninger fra nogle af skolens lærere, som vil se tilbage på udvalgte aspekter af deres tid på skolen fra 1967 indtil i dag. Af hver enkelt afsnit ses, hvem der har skrevet det, ofte efter drøftelse med mange kolleger.

Birkerød Gymnasium - et personligt overblik 1968-1993

Af Stephen Cooper (1968-)

Birkerød Statsskole, som skolen hed indtil overgang til amtet i 1986, var på mange måder et atypisk gymnasium i 1968. Skolens bygninger havde været i brug i et års tid, og skolen var indrettet efter det nye princip med faglokaler og en centralgarderobe. Det hele virkede nyt og lyst. Mit første indtryk af skolen fik jeg i maj 1968, da jeg var til en ansættelsessamtale med daværende rektor H.H.Færkel, rektor 1967-80. For det første følte jeg, at jeg var kommet langt ud på landet. Den faste S-togs forbindelse kom først i løbet af august 1968, og da skolen lå tæt på et grønt område, virkede den meget landlig. Den var helt anderledes end de andre gymnasier jeg havde set. Da jeg kom ind til samtalen, fik jeg et mindre chok, da jeg så, at rektor Færkel var klædt i et par cowboybukser! Det var et enestående syn i gymnasieskolens verden i 1968.

Der var selvfølgelig meget af det gamle tilbage. Skoledagen startede med morgensang og alle rejste sig, når rektor kom ind (det var et emne som var begyndt at optage eleverne, og efter mange diskussioner fandt man frem til en ny form for morgenmøde, hvor man ikke rejste sig ved rektorens ankomst). Morgensangen blev holdt i den sal, hvor vi nu har haft vores kantine siden 1978. Salen var også udstyret med en scene, som både blev brugt til skolekomedier, AOC-fester og til undervisningssituationer. Efter morgensangen gik man til undervisningen, som bestod af timer på 50 minutter. Eleverne rejste sig, når læreren kom ind, og det var næsten uhørt, at man sagde "du" til ham. Der var en streng disciplin, og elever, som havde overtrådt en eller

Skolens ansatte 1993.

anden regel eller opført sig dårligt, skulle møde på skolen kl. 7.45 - bortset fra kostelever, som skulle stille i rektorboligen kl. 7.15! Vi havde stadigvæk en enkelt ren drengeklasse tilbage, og der gik det livligt til. Skolen omfattede udover gymnasieafdelingen en realafdeling, og derfor var den aldersmæssige sammensætning noget anderledes end den er i dag. I 1968 fik vi de første HF'ere, hvilket var med til at ændre skolens karakter.

Vi må heller ikke glemme, at skoleugen bestod af 6 dage. Lørdagstimerne, som blev afskaffet i 1970, var dog ugens hyggeligste, da vi sluttede ved 12-tiden. Det var tiden før gymnasiereformen af 1971, som ændrede både ved undervisningens timetal, form og indhold. Det var almindeligt, at lærernes katedertimer var på 36 timer i modsætning til de 12-17 undervisningstimer en lærer har i 1993.

Hvad er der så sket de sidste 25 år? Lad os se på nogle almene træk, inden vi kommer til det, jeg vil kalde "begivenheder som jeg husker" fra denne periode.

Hvad er det, som kendetegner skolen i dag i forhold til fortiden?

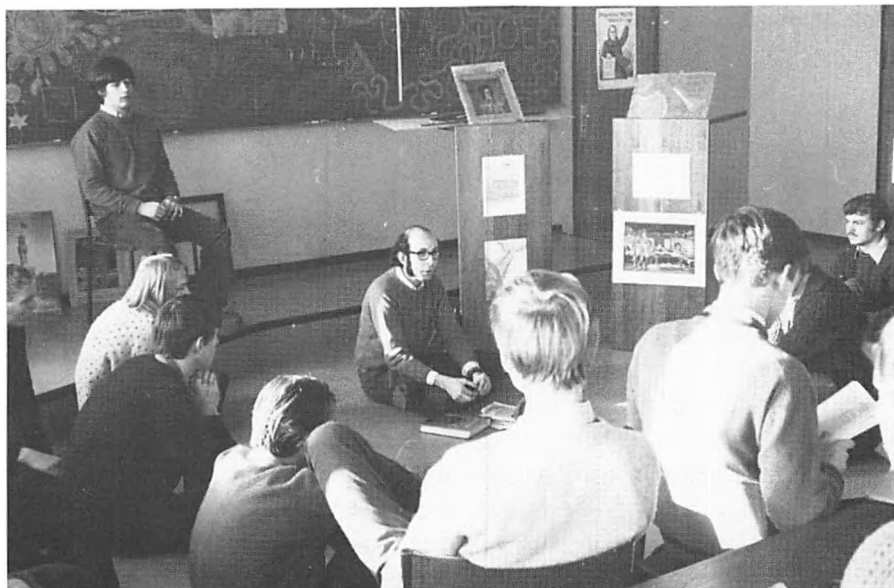
For at starte med eleverne, kan man sige, at i perioden 1968 til 1970 var de meget artige med respekt for autoritet. Der var nogle ganske få, som virkede anderledes, men stort set var de ret anonyme. I perioden 1971 til 1982 kan man til gengæld sige, at skolens elever i almindelighed var spændende personer med særprægede træk; folk, som ikke var bange for at skille sig ud fra mængden, uanset om det drejede sig om opførsel, påklædning eller aktiviteter både inden for og uden for skolen. Fra ca. 1983 begyndte de pæne elevtyper at vende tilbage, selv om de ikke har den samme autoritetstro som dem fra begyndelsen af perioden. Man hører så meget om karakterstræberne, som skulle have kendetegnet 80ernes gymnasielever, men dem har vi heldigvis ikke haft så mange af. Læseren kan danne sig et billede af de skiftende elevtyper - og tidernes modekrav ved at se på de udvalgte klassebilleder, som findes efter dette afsnit.

Lærerne på skolen i perioden 1968 - 1972 var hovedsagelig de samme typer, som man altid har kendt i den danske gymnasieskoleverden. De gik i pænt tøj og havde en fast opfattelse af skolen som en pæn dannelsesinstitution. I 70erne begyndte de fleste af dem at frigøre sig fra dette image og skiftede jakken, slipset, de pæne kjoler og stilethælene ud med cowboybukser og sweatshirts eller t-shirts, og i 80erne vakte det heller ikke opsigt, at de mødte op til eksamen iført

shorts. Deres omgangstone og forhold til eleverne blev også mere kammeratlig. Fra midten af 80erne indtil i dag er dét pæne image kommet på mode igen, og nu ser man atter lærere klædt i jakker, pæne bukser og pæne kjoler. Det gælder også de såkaldte ungdomsoprørske typer fra 68! Det er "in" at være pæn.

Undervisningens form har også ændret sig i løbet af tiden. I 1968 var det normalt, at det var noget med streng disciplin, med overhøringer og en masse paratviden. Der kunne ikke være tale om, at eleverne var med til at tilrettelægge undervisningen. Så kom gymnasireformen af 1971 med den berømte paragraf 25, som gav eleverne medbestemmelse i planlægningen af undervisningen. Til trods for de snævre rammer, som både skolens budget og pensumkravene medførte, kom der en demokratisering af undervisningen, selv om man måtte afvise nogle af forslagene fra eleverne. Jeg kan huske, at der var en 1g.klasse i slutningen af 70erne, som absolut i historie ville læse emner som Suezkanalen (åbnet 1869) i middelalderen og tortur gennem tiderne. Disse forslag måtte naturligvis afvises.

Man kan godt sige, at som en naturlig følge af samfundets ændrede normer, afskaffelsen af realskolen, indførelsen af HF, de nye læseplaner og de nye kønsroller og ligestilling blev det til en vældig opblødning og demokratisering af vores skoleverden. Der var masser af nye ting, som f.eks. gruppearbejde (selv om det tit kunne være for meget med gruppearbejde i 4 af dagens 6 lektioner), ekskursioner, studierejser til udlandet (hovedsagelig til Østeuropa, hvor eleverne både kunne opleve et andet samfundssystem og leve som konger) i løbet af skoleåret, tværfagligt projektarbejde, og større krav til analyse og diskussion i modsætning til det, som man havde krævet i den gamle ordning. Der var en større frihed til, at både læreren og eleverne kunne gøre det, de havde lyst til at gøre, når og hvor de havde lyst til det. Havde klassen lyst til at tage på studierejse, så kunne det ordnes på kort tid. Nu har vi tidsfrister, udvalg, ansøgninger, faste rejseuger og en masse bureaukrati, som vi ikke havde den gang. Hvis læreren var syg eller på kursus, fik klassen fri. I dag er der igen - delvis som følge af de nye bekendtgørelser og delvis som følge af en marketingspolitik, som siges at være nødvendig i en skoleverden præget af øget konkurrence om eleverne, - en forøget kontrol, et udvidet bureaukrati og et forstærket "effektivitetskrav". I 70erne opfattede man den enkelte elev som et selvstændigt væsen, som godt kunne beskæftige sig selv,

Undervisning på gulvet, 1970. – Det er ikke læreren, der sidder på forhøjningen, men en elev.

når læreren ikke var tilstede. I dag er der et kontrolsystem (børnepasningsordning?), som overvåger både læreren og eleven, og som sørger for, at alle er beskæftiget hele tiden. Ja, "hele tiden" er et mærkeligt begreb, for antallet af timer, hvor læreren er på skolen i forbindelse med undervisningen, er blevet kraftigt skåret ned de sidste 25 år. I de fleste lande i Europa er læreren på skolen hele dagen, men her i vores danske gymnasieskoleverden har lærerne mellem 12 og 16 katedertimer om ugen, hvilket betyder, at der ikke er den samme kontakt mellem lærerne, som man oplevede det for nogle år siden, da alle skolens lærere var på skolen hver eneste dag. Hvis der er noget der ikke fungerer, kan man ikke få det ordnet med det samme, fordi den lærer, som har med det område at gøre, har skema fri netop den dag, eller det kan være, at han først møder til 7. time eller er gået efter 1. time. Det er meget upraktisk. Eleverne opfatter det også som noget, der er lidt mærkeligt, for de vil gerne se mere til deres lærere og i mange tilfælde have den samme lærer i flere fag. Denne ordning har selvfølgelig skabt flere stillinger her på skolen (ca. 21 nye lærere i løbet af de sidste 3 år), men er det godt, både for eleverne og for den enkelte lærer?

Der er også sket store ændringer i opfattelsen af skolen som en del af elevernes og lærernes verden. Udover idrætskampene, AOC's pæne fester og Athenæums kulturarrangementer var der ikke meget, som fandt sted på skolen udenfor skoletiden i 1968. I 1970 begyndte der at ske store ting på BG. Der var aktivitetsaftener, og skolens fester kunne præstere de helt store bands. Til disse fester, især i tiden 1972-78, ville man - i hvert fald hvis man kom dumpende ned fra 1993 - tro, at man befandt sig på Christiania hvad angik både påklædningen og stemningen. Det var "in" at være udflippet, og de fester, hvor Alrune Rod spillede stod ikke tilbage fra det billede, man havde af Danmark i ungdomsoprørets tid!

Lad os se på nogle af de aktiviteter som har præget skolens verden. I 1972 indførte man "introugen". Denne introduktionsuge var ment som en blød overgang til gymnasiet for de nye elever. Man håbede, at de ville lære hinanden og lærerne bedre at kende og derved arbejde bedre sammen. I begyndelsen var introugen præget af gruppedynamiske aktiviteter, falde- og berøringsøvelser og masser af sjove indslag. Der var en del modstand mod alt det "pjat" (der var en gang en lærer som havde hørt, at på en anden skole var både de nye elever og lærerne blevet låst ind i et mørkt værelse, hvor de skulle lave berøringsøvelser, og det ville han under ingen omstændigheder være med til!). Som et forsøg på at dæmme op for kritikken blev der indlagt et mere fagligt aspekt i intro-ugen, og de sjove indslags andel af ugen blev skåret ned til et par eftermiddage, men jeg tror ikke, at der var mange nye elever som glædede sig over, at introugen bestod af tværfaglig grammatik!

Det blev også almindeligt, at klassen og to af klassens lærere tog på hyttetur enten i begyndelsen af skoleåret eller på et senere tidspunkt. Disse ture var enten til en hytte eller et sommerhus. Jeg kan huske engang i begyndelsen af 80'erne, hvor vi var 30 mand i et sommerhus på ca. 60 m²! Der var så lidt plads, at en af lærerne låste sig inde i sin bil for at komme væk fra den høje musik! I starten tilbragte klassen 2 eller 3 overnatninger på turen, men de er nu blevet "effektiviseret" ned til én overnatning i begyndelsen af skoleåret, hvor alle klasser tager afsted. Det havde været svært at finde både et sted og et tidspunkt for turen, men jeg synes at den introtur, jeg og en af mine kollegaer var på i en spejderhytte i januar måned omgivet af snedriver, ikke just svarede til vores forventninger til introtur. I starten

Ekskursion til Warszawa.

afsluttede man introugen med en kæmpefest fredag aften. Det viste sig, desværre, at de andre elever sneg sig ind, og da det var umuligt at føre kontrol med dette, blev festen afskaffet. Som afløser fik vi de såkaldte AOC "parringsballer", som finder sted den 2. fredag i skoleåret. De behøver ingen kommentar. Navnet siger alt, der skal siges om dem.

Vi kan også se på studierejser til udlandet. Som allerede anført kunne en klasse og et par af dens lærere godt tage på studierejse i 70erne uden alt for meget bureaukrati, men på grund af modstand fra nogle af lærerne i de eksakte fag, skolens økonomi og arbejdets rationalisering, blev der sat faste rammer omkring dem. Der er to rejseuger, én i september og én i marts. Man kunne i en periode være sikker på, at et lærerrådsmøde (det nuværende pædagogiske råd), hvor studierejser var et af punkterne, ville få sindene til at koge over. Nu er vi i 90'ernes kompromisverden, og en del lærere, som før i tiden var imod disse rejser, er nu enten blevet "omvendt" eller "går med for

at klassen kan komme afsted". De dage er "desværre" forbi, da det var spændende at tage til Østeuropa. Berlinmuren er faldet, markedsøkonomi er ved at blive indført, og priserne er steget. Vores elever øjner straks chancen for at kunne tage til de eksotiske rejsemål, f.eks. Kreta, Tunesien, Tyrkiet og Ægypten. Hvis det ikke kan lade sig gøre, så hersker de bløde 90'ers romantiske ånd i Romromantikken! Det er helt utroligt, men man kan simpelthen ikke få eleverne med til London.

Der har tit været diskussioner om disse rejsers økonomi, og det forekommer mig mærkeligt, at nogle elever mener, at en rejse bør være billig. De har ikke noget imod at ofre store beløb på påklædningen (en balkjole eller leje eller køb af en smoking) til skolens årlige kaffebal. Det er lidt ulogisk!

Vi har oplevet en masse på disse studierejser og der er selvfølgelig mange gode historier omkring dem. Der var f.eks. den gang jeg var i Berlin med en klasse i 1969 og vi ikke kunne komme over fra Vest til Østberlin i tide til vores togs afgang, fordi DDR-myndighederne havde lukket grænserne fra Vestberlin, fordi de var sure på vesttyskerne, som havde fundet på at holde præsidentvalg i Vestberlin. Vi måtte sende et telegram til skolen, hvor der stod at vi var forsinket på ubestemt tid på grund af den kolde krig! Der var også en gang i 70erne, hvor vores tog blev tilbageholdt ved den tjekkiske grænse i timevis, fordi en af eleverne havde taget nogle blade med karikaturtegninger af Brezhnev med som læsestof.

Vi kan også se på 3.g'ernes sidste skoledag. I begyndelsen af perioden var der stadigvæk noget traditionelt omkring den med karamelkasting og sjove aktiviteter. I løbet af 70erne begyndte klasserne at spise morgenmad hjemme hos én fra klassen, og så mødte de op på skolen og lavede en del ballade. I 80erne prøvede man at undgå dette ved at holde morgenmaden på skolen, men så fik eleverne en enorm trang til at sprøjte med vand og barberskum som afslutning på "festlighederne". Disse festligheder bestod i en eller anden form for underholdning, en "fodboldkamp" mod lærerne og andre lege. Men 3.g'ernes sidste skoledag var en dag som var en fest for hele skolen, og skolen lukkede kl. 12. Der var også nogle gode fester for 3.g'erne og deres lærere i Projekt Hus både i 1973 og i 1976. I 1980 havde vi måske den allerbedste sidste skoledag, da morgenmaden blev opgivet til fordel for en festlig frokost i det grønne på skolens plæne. Nu er

Ekskursion til Moskva.

alt det forbi; 3.g'erne spiser morgenmad; de får deres eksamensschema, men på grund af elevernes valg af fag på højt og mellemniveau, skal de også se på en liste, hvad det er den enkelte skal op i; de opfører en eller anden form for underholdning, der er den berømte "fodboldkamp" og så SKAL de forlade skolen kl. 12, og de andre elever går tilbage til undervisningen. Det er klart, at det er, fordi 1.- og 2.g'erne først får deres eksamensschemaer på et senere tidspunkt, at de skal tilbage til "effektivt" arbejde, men er det festligt? Er 3.g'ernes sidste skoledag ikke en fest for hele skolen?

Til sidst i denne lille erindring vil jeg se på nogle enkelte ting i løbet af de sidste 25 år, som jeg husker som noget specielt ved skolen. I foråret 1969 blev der holdt en underholdningsaften til fordel for ofrene for borgerkrigen i Biafra (en løsrivelsesprovins i Nigeria), og der var det lærerne, som gav en parodi på elevernes opførsel ved morgensang, bl.a. de elever, som ikke kunne lade være med at tage på kæresten hele tiden. Højdepunktet i denne fest var da en elev (den senere meget kendte og nu afdøde Kim Schumacher) spillede rektor Færkel og holdt

Sidste skoledag, 1976.

en tale, som Færkel ikke havde fået kendskab til. Lærerne vandt prisen for den bedste underholdning, hvilket hele skolen kunne få glæde af, da den bestod af en fridag og derved fik eleverne en ekstra dags påskeferie. Stadigvæk i 1969 oplevede vi en tid, hvor ungdomsoprøret var begyndt at gøre sig gældende på skolen. I november måned spillede et af de førende bands "Young Flowers" på skolen en søndag eftermiddag. Det var også tiden da man kunne se skolens egne lysshow eksperter, Karen og Sven fra "Duggens Dråber", sælge tidens førende undergrundsblad, "Superlove", på skolen. Afghanerfrakkerne, langt hår og andre ting som kendetegnede ungdomsoprøret kunne ses i større og større omfang på skolen. Når jeg ser tilbage på det, er det lidt underligt, fordi de mest "udflippede" elever dengang nu er blevet til indflydelsesrige samfundsstøtter. Man kan måske sige, at jo mærkeligere man var, da man gik i gymnasiet, jo højere stiger man op i samfundshierarkiet i dag. Der er selvfølgelig nogle undtagelser, men han, som blev kaldt "det flyvende tæppe" i 1973, har nu en meget stor stilling i et ministerium!

På den mere seriøse side kan man hellere ikke glemme den dag i 1974, da den chilenske præsident Allendes (præsident 1970 -73, døde under militærkuppet den 11. september 1973) enke holdt en rørende tale på skolen. Den tidligere svenske ambassadør i Chile, som havde reddet mange menneskeliv under kuppet, var også med.

Man kan også gå tilbage til den dag i februar 1980, da der var en stor frokost for skolens ansatte i anledning af rektorskiftet. Rektor H.H. Færkel gik af efter 13 år på skolen, og han blev efterfulgt af den nu-værende rektor, Erik Jørgensen.

Noget af det som hænger fast har også været al den unødvendige snak ved lærerrådsmøderne; det var som at høre en gammel plade igen og igen. Det er heldigvis blevet bedre de sidste par år, takket være formandens (Bue Tage Andersens) ironiske humor.

Ved at læse de gamle skoleblade fra 1968 indtil i dag kan man se, at der ikke er sket så forfærdelig meget m.h.t. de ting, som optager eleverne.

Der har selvfølgelig været både gode og dårlige oplevelser på skolen i løbet af de sidste 25 år, men stort set har det været et spændende sted at være. Jeg tror, at min hovedkonklusion er, at vi skal til at "opdyrke" det menneskelige fremfor det bureaukratiske. Det har kunnet lade sig gøre før og kan også lade sig gøre i 90'ernes kompromisverden.

Kostskolen

Af Jesper Nielsen (1970-)

*"men måske mest
en livsform
vores egen
den jeg faldt for."*

Hvad er kostskolen?

Ved jubilæet kan man jo roligt fastslå, at det er hele skolens forudsætning, uden Mantzius' pensionærer ingen skole. Men sådan er det ikke mere, snarere omvendt, uden skole ingen kostskole, selv om kostskolen stadig giver blod til skolen og er en væsentlig del af skolens identitet.

Hvorfor er navne som kostafdelingen, alumnatet o.s.v. aldrig blevet anvendt, de står dog på skilte rundt omkring på skolen? Hvorfor taler vi på kostskolen stadig om "dagskolen", som var den en filial af os? Fordi vi, der er eller har været ansat, er eller har været elever på kostskolen, oplever den som en organisme, der lever i kraft af sig selv. Det er vanskeligt at definere, hvori identiteten består. Jeg tror, vi alle har en fornemmelse af, at vi er en del - ikke af gamle traditioner, de kan rende os - men af et sæt prøvede pædagogiske og menneskelige grundholdninger, som vi efter bedste evne prøver at leve op til: åbenhed, tolerance, frihed, omsorg, ansvar for sig selv og andre, begreber som udspringer af vor grundtvigianske fortid - men som opleves som levende forpligtelse den dag i dag.

Det er vel det, der gør, at jeg gennem årene på kostskolen har mødt mennesker, som oplevede kostskolen ikke blot som en arbejdsplads eller en boligform, men som en integreret del af deres eget liv - som en familie for at sige det lidt banalt. Det har vores arbejdsgiver ikke været dårligt tjent med.

Jeg har været her længe - men er dog alligevel ude af stand til at se kostskolen i det lange perspektiv - 125 år - som andet end en fornemmelse af, at vi er fortsættere af noget. Jeg kan kun beskrive kostskolen som det vi - ansatte og elever - gennem tiden har følt os så stærkt knyttet til, men først og fremmest det, vi var fælles om. Samhørigheden er måske kostskolens stærkeste oplevelse.

I min tid har der været store og væsentlige forandringer nok. Lad mig nævne enkelte: eleverne ophørte med at skulle vartes op af et talstærkt personale, de skal selv i det store og hele afvikle måltiderne, selv varetage en stadig større del af rengøringen, hjælpe til i køkkenet, forandringer som selvfølgelig skyldes samfundets glæde ved at minimere lønomkostningerne - men som set fra en anden synsvinkel bringer kostskolen nærmere et almindeligt hjem og dermed også nærmere sit eget udgangspunkt og ideologiske ståsted. Eleverne har fået større frihed: til at tilrettelægge deres egen tid - ingen tvungne lektielæsningsstider, på den nye skole enkeltværelser til alle, nøgle til hoveddøren, nøgle til deres eget værelse, mange har pæne beløb til rådighed fra S.U.. Så afgjort fremskridt - men nøgternt betraget fra den voksnes side også større krav til modenhed og selvstændighed. Det er sikkert på den måde blevet bedre - mere værdigt at være elev, men ikke nødvendigvis nemmere. En række kostlærere har søgt at tilpasse kostskolen denne udvikling, men også at styre den. Af mandlige kolleger har jeg haft mange: Fleming Stubbe, Arne Ohrt, Jørgen Ingvardson, Henrik Lange, Peter Møller, Gregers Aagaard, Sten Bredsdorff og Fritz Albrechtsen.

Set med 125-årige øjne er den største ændring måske den ingen nutidige elever skænker en tanke. Kvindernes, pigernes indtog på kostskolen som andet end tjenende ånder. Pigernes stædige erobring af det danske uddannelsessystem tvang drengeskolerne til at åbne sig. Den kønsadskilte skole oplevedes sikkert også af mange som forældet - men som så mange andre ændringer er heller ikke denne blot ud-sprunget af pædagogisk nytænkning - men forholdene tvang skolen til tilpasning.

I 1972 ankom det første hold piger, betænkelige installerede man dem på 1. sal i to af fløjene, næste år var halvdelen af kostskolen, 1. salene, besat af piger. Den forsigtige kønsopdeling blev hurtigt opgivet - eleverne ønskede den ikke og oplevede den som kunstig. Jeg har ikke kendt drengeskolen, men nok en del af ånden og tonen derfra - nok til at turde sige, at pigernes optagelse på skolen var et så væsentlig fremskridt, at det må betragtes som et af de vigtigste udviklings-momenter i kostskolens historie.

Heraf fulgte selvfølgelig, men ikke hurtigt kvindelige kostlærere. Så sent som i 1980 udnævntes den første, Betsy Conradsen, året efter Inge Vinten og i 1990 Bodil Høyer. De kvindelige kostlærere blev en be-

Kostskolen på introetur, august 1992.

fæstelse af kostskolens udvikling mod et tilbud om en mere hel tilværelse, hvor den kvindelige dimension ikke var reduceret til noget for piger - eller noget mænd og drenge kunne betjene sig af. Som mand har jeg kunnet iagttage den sunde afbalancering som tilstedeværelsen af også kvindelig autoritet har været, en autoritet som er forankret i en hel og kendt person. Mange drenge har haft godt af denne udvidelse af deres univers.

Udviklingen mod en stadig tættere afhængighed af hinanden har også været tydelig i elevernes forhold til det øvrige personale. Da jeg startede på kostskolen kom man - selv som lærer - kun i køkkenet, hvis man blev tilkaldt. "Må jeg sige tak!", sagde så økonomaen Mona Andersen. Audiensen var slut. En opblødning af fronterne kom under Gerda Rasmussen, der dog stadig holdt fast ved sit domæne, også i forhold til oldfruen. Fra starten ønskede Lisbeth Sterup at bryde disse grænser, både personalet imellem og mellem personale og elever. Jeg kan huske en meget underholdende madstrejke for 20 år siden - eleverne ønskede indflydelse på menuvalget og ønskede at vide på forhånd, hvad de skulle have til middag. Alt og mere til er opfyldt

i dag, men der er stadig kritik af maden fra nogle elever, der er altid både for mange og for få rødbeder. På det punkt ligner vi i hvert fald et almindeligt hjem. Men i dag har de et sted at gå hen med deres kritik. Også det øvrige køkkenpersonale føler dette ansvar for kostskolen som helhed, ikke blot for deres eget speciale. Mange elever lægger vejen omkring køkkenet - ofte bare for en snak. Økonomiinspektoren bor på kostskolen, både som inspektør, men også i bedste tradition som altnuligmand er Per Bruun Jørgensen en del af kostskolen, til stor tryghed for alle.

I min tid forsvandt oldfruen. Jeg har kun hørt om den oldfrue, der ved hjælp af hjemmelavede miksturer kunne sende selv dødsyge elever i skole - men jeg har arbejdet sammen med Oda Roholte, der ved jernflid og en personlig autoritet opnået gennem et langt og omskifteligt liv fyldte oldfruejobbet ud, så hun og det blev identiske. Karakteristisk valgte hun at træde tilbage, da hun ikke fandt, at helbredet tillod hende at leve op til sin egen standard. Hanne Sommer blev en helt anden oldfrue - ikke så meget autoritet, som den kosteleverne aldrig gik forgæves til, hvis de trængte til et tålmodigt øre. Nu er økonoma- og oldfruefunktionen slået sammen. Vi rykker tættere sammen.

Men alt dette er ikke kostskolen. Når jeg tænker tilbage, ser jeg ikke bygninger, organisationsformer. Jeg ser elever, elever og atter elever. Hvis jeg snakker med kolleger om fortiden, taler vi om elever. Enkelte elever. De er altid enkeltstående, sig selv. Men større grupper af elever er kommet og gået - de er kostskolens historie, men også samfundets. Da jeg startede som kostlærer, var der altid en stor gruppe færingere - altid skærpekød uden for vinduerne - altid en ophedet politisk diskussion, den mest hidsige, en ivrig kommunist, har siden besøgt mig, han var i Danmark på socialdemokratisk partikursus. Færingerne klarede sig - de havde hinanden - de var forankret i en kultur, de vidste at hævde. Anderledes med den store gruppe af grønlændere, vi havde i mange år. De kom helt fra Thule og Angmagssalik. For mange af dem var kulturshokket for stort, de forstod os ikke, deres hjemve var så stor, at længslen overskyggede alt andet. Vi lærte meget af dem. 2 kostlærere er siden taget til Grønland. Rodfæstede og målbevidste var vores mange landlige elever - fra Odsherred (det var før de fik eget gymnasium), fra Jylland, fra sydhavsøerne, især Møn, en akse hvorom mange andre drejede. Vi har altid haft elever fra ud-

landet, men der bliver flere og flere, først var de Nato-børn, så blev de EF-børn og Danida-børn - nu kommer de alle vegne fra med forskelligartede erfaringer og gør os også internationalt brogede. Den store gruppe af elever, hvis mistede hjem vi efter fattig evne skulle erstatte, de er her altid. Mange andre var her, anorexipigerne da den epidemi var på sit højeste, men også det halve af Christiansø's ungdom har vi kendt. Grupperingen er udtryk for efferationalisering. Eleverne dukker op en for en.

Men stedet her er ikke til at trække dem frem enkeltvis, men det er i dem og i samspillet mellem dem kostskolen findes. Jeg husker den elev, der ved sin mangel på hold på sig selv ville have sendt rektor Halling fra Flemming-bøgerne i en tidlig grav. I to år kunne han dårligt stå stille. Han samlede sig, fik eksamen og udsigt til et godt liv. Det er rart at tænke på. Jeg tænker også på den elev, hvis forladthed og ensomhed var så frysende, at jeg næppe vover at tænke på, hvad der er blevet af ham. 2 elever blev dræbt ved trafikulykker - jeg ved, at mindst to af vores elever senere valgte livet fra. Kravet om en form for professionalisme hos kostlæreren kan også være et spørgsmål om overlevelse. Men så: april 1992, fest for de sidste 20 - 25 års kostelever - glade mennesker, gode minder også for dem, de husker mange ting med glæde. Forleden var der en længere artikel i Politiken af en gammel kostelev, i går mødte jeg to, de havde begge barnevogn med.

At være lærer i dansk og historie

Af Kjeld Flensburg (1973-)

Fra folkeskolen møder eleverne op med meget forskellige forudsætninger. Fagene dansk og historie er så omfattende, at der må ske en udvælgelse. Nogle elever har fået grundig viden om ældre litteratur og historie, andre har arbejdet med moderne tekster og problemstillinger det meste af tiden. Men i den periode, jeg har undervist på Birkerød Gymnasium - 1973-1993 - har det været et fællestræk, at der altid er mange elever, der fra folkeskolen medbringer et stærkt engagement i samtidens politiske og kulturelle problemstillinger og udfordringer.

Et tilbageblik på de forløbne 20 år kalder da også en masse situationer frem, hvor verden uden for skolen har trængt sig på, så eleverne ikke har fundet det rimeligt at benytte timen til gennemgangen af det traditionelle stof. Undertiden var det spændende, løfterige begivenheder som "Nellikerevolutionen" i Portugal 1974, demokratiets sejr i Spanien 1976, Solidaritets sejr i Polen 1980, Gorbatjovs dristige afspændingsinitiativer, Berlin-murens fald 1989. Lige så ofte var det dramatiske, truende begivenheder, der fik håb for fremtiden til at visne; kynisme, resignation eller rådvildhed kom til at præge diskussionerne. Kuppet mod demokratiet i Chile 1973, Afghanistankrigen og det fornyede våbenkapløb fra 1979, indførelsen af militærdiktatur i Polen 1981, Tjernobyl-katastrofen 1984, etniske krige på ruinerne af det sovjetiske imperium, Golfkrigen, hungerkatastrofer i den 3.verden. Da skolen fik etableret video-storskærm blev det muligt at lade hele skolen følge en spændt situation time for time.

Ved siden af "de store begivenheder" er der så kommet en stigende bevidsthed om truslerne mod hele menneskeheden. Igen og igen rejser eleverne spørgsmålene om rovdrift på klodens ressourcer, svineriet "til lands, til vands og i luften". Diskussionerne går højt om den rige verdens manglende solidaritet med den fattige verden, det velbjergede flertals ligegyldighed over for restgrupper i lande med verdens højeste gennemsnitslevestandard. Når danske stiles emner nærmer sig spørgsmål om fremtiden, kommer elevernes viden om problemerne og skepsis over for løsning af disse hele tiden frem. Videnskabens sejre: gensplejsning, transplantation af snart sagt alle organer, informations-

teknologi og rumeksperimenter kan nok optage sindene, men skaber ikke den optimisme og fremskridtstro, som før i tiden blev befordret af den hastige tekniske og videnskabelige udvikling.

Både historie og dansk fik med gymnasiereformen 1971 retningslinjer, der muliggjorde - ja, krævede - arbejde med materiale og problemstillinger, der lagde hovedvægten på udvikling af analytisk og kritisk sans. Elever og lærer kunne meget frit vælge emner og arbejdsmetoder, det var lige så anerkendt at analysere "Anders And" og "Alt for Damerne" som at arbejde med "Rungstedts Lyksaligheder". Som en lærer, der selv få år i forvejen havde fået en - fremragende - undervisning baseret på historisk, kronologisk læsning fra "Sønnetabet" til Thorkild Bjørnvig, var det fristende at hælde gammel vin på de nye flasker.

Hårdt presset af elever, der kendte deres rettigheder og bekendtgørelsen, gik man så i gang med "Anders And", og pludselig kunne man stå i situationer, der i intensitet og engagement viste værdien i inddragelse af nye teksttyper.

Jeg husker en time, hvor nogle elever sagde, at nu ville de altså skrive til Gutenberghus og klage over den "anti-kapitalistiske" propaganda i Rip, Rap og Rups kamp med spekulanterne.

Man opdagede også, at eleverne efter analyse af trivillitteratur var langt præcisere i deres vurdering af kvalitetsforskelle i forhold til det, der trods alt blev ved med at være grundstammen, seriøse skønlitterære tekster.

Både i dansk og i historie blev det absolut vanskeligere at fastholde tidligere undervisnings sammenhæng - eller lærerens forestilling om sammenhæng i eget og elevernes hoveder. Nu læste vi udvalgte emner og perioder. Nærlæsning, fordybelse i kilder, sammenligning af historikers værdiforestillinger, alt sammen krævede meget tid, og andet stof blev ikke nået. De andre fags lærere undrede sig, når eleverne ikke vidste noget om reformationen eller Georg Brandes, og historie- og dansk læreren blev flakkende i blikket: Joh, det har vi altså ikke gjort så meget ved!

Men eleverne fik deres studenter- og HF-eksamen, og det er vist i dag almindeligt anerkendt, at selvstændighed og modenhed er der ikke noget i vejen med, parat-viden er måske på nogle områder mindre, men engagementet i og evnen til at orientere sig i nye problemstillinger er på et højt niveau.

I de sidste år er der så gennemført nye reformer både for gymnasium og HF. Der kræves stramning af den historiske læsning i dansk, og i historie skal overblik og "lange linjer" prioriteres. Samtidig skal værdifulde elementer fra 1971-reformen bevares. Vi har sådan set nok at gøre.

Om dårlig undervisning

Af Thomas Bjørnbak Mogensen (1982 -)

I den aktuelle debat om kvalitetsudvikling i gymnasiet, er der en kraftig tendens til at fokusere på udvikling, som er med til at ændre undervisningen ved hjælp af positive tiltag som bedre lærere, bedre faciliteter, bedre samarbejde etc.

Selvfølgelig er det både godt og nødvendigt. Men man glemmer måske somme tider, at uddannelse og dannelse er et resultat af alle de impulser man modtager, også i gymnasiet. Herunder hører selvfølgelig også alle de "dårlige" impulser man udsættes for.

"Dårlige" impulser behøver ikke nødvendigvis at medføre dårlig uddannelse og dannelse. Dette handler det følgende om.

August 1969 startede jeg som elev på Birkerød Statsskole, uvidende om, at jeg stadig 24 år efter dagligt skulle befinde mig på skolen, nu blot som lærer.

Efter studentereksamen, tog jeg en uddannelse som gymnasielærer i biologi og geografi på RUC. Ved lidt af en tilfældighed vendte jeg atter tilbage til min gamle skole i 1982, først som årsvikar, året efter som fastansat. Stillingen blev ledig fordi min gamle geografilærer Carl Tscherning gik på pension.

Således gik det til, at jeg ved skæbnens magt endte på den anden side af katederet, hvor jeg i tre år havde tilbragt tiden med at sove i timerne, kradse i bordene, pjække fra timerne, udveksle erfaringer og vandrehistorier om lærerne, som nu var mine kolleger.

"Er det ikke mærkelig at være ansat på den samme skole, som du selv har gået på?", bliver jeg ofte spurgt. "Hvad siger dine gamle lærere til dig?" Til det sidste plejer jeg at svare, at de som regel ikke siger så meget, fordi der trods alt er sket en vis udskiftning i lærerkollegiet gennem de sidste tyve år, hvorfor der faktisk kun er få af mine "egne" lærere tilbage. Som tiden går betragter man jo også mere og mere de tilbageværende som sine kolleger end som sine gamle lærere.

Men trods alt er det jo min gamle skole, både bygninger, lærere og sågar dele af undervisningsmaterialerne. Der ligger stadig bøger i bogdepotet, som også lå der dengang i slutningen af 60'erne. Det gælder flere fag. Jeg regner med, at de stadig bruges. F.eks. Falken

En undervisningssituation fra 80'erne. Fra Birkerød Gymnasium i 1980'erne.

stjernes håndbog i dansk litteratur. Brugt af generationer af elever. Jeg husker ikke nogen særlige episoder eller tekster i forbindelse med den, men jeg mindes ofte min dansklærers lidt opgivende holdning til klassen. Dansktimerne en mørk, søvrig vintermorgen i det lokale, som i dag rummer pædagogisk værksted. Spørgsmål til teksten. Et par trevne markeringer fra de mest pligttopfyldende og interesserede elever. Til sidst dansklærerens opgivende bemærkninger om klassens ualmindeligt sløve holdning til verdenslitteraturens rige skatkammer. Om det var læreren eller klassen, der var årsag til klassens tilstand, skal jeg lade være usagt. Men jeg har senere fra en nuværende kollega og tidligere lærer, som også havde klassen fået fortalt, at pågældende dansklærer anså vores klasse for den mest umulige, dovne og uinspirerende han nogensinde havde haft. Han havde utvivlsomt ret. I dag er jeg glad for, at jeg gik i den pågældende klasse, sådan rent

erfaringsmæssigt. For når jeg i dag selv står i lignende situationer på den anden side af katederet, så tænker jeg altid på min dansklærers vurdering af min klasse, og bliver straks beroliget, både over min egen pædagogiske uformåenhed og over klassens sløve tilstand i al almindelighed. Thi min egen klasse gik det efter gymnasiet udmærket, i hvert tilfælde hvad angår det rent uddannelses- og jobmæssige. Vi er både blevet arkitekter, læger, tandlæger, præster, ingeniører, gymnasielærere, bibliotekarer og lignende. På trods af, at vi tilsyneladende var den mest åndsformørkede klasse Birkerød Statsskole nogensinde havde udklækket. Så den konklusion jeg altid når frem til vedrørende mine egne klasser er derfor: "Disse elever vil stort set alle komme til at klare sig godt i livet fremover". Jeg ved godt at både adgangssituationen til de videregående uddannelser og jobsituationen er skrappere i dag end for ti-tyve år siden.

Men jeg er ret overbevist om, at de to eller tre år i gymnasiet eller HF uanset alle negative odds bibringer det store flertal af elever så grundlæggende og gode livsegenskaber, at de kan gebærde sig både godt og fornuftigt i forhold til de situationer de kommer ud for i deres videre liv.

Hvad det er i gymnasieskolen, der udvikler eleverne til så livsduelige mennesker, er svært præcist at pege på. Der er selvfølgelig gode lærere, som bibringer eleverne rigtige og gode aha-oplevelser, som får afgørende betydning for deres videre livsforløb. Men lige så vigtigt er det at have dårlige lærere.

De bibringer nemlig eleverne frustrationer, kritisk sans og evnen til at skelne mellem skidt og godt, rigtigt og forkert, og i nogle tilfælde tvinger det ligefrem eleverne til at formulere krav og handle.

Der var også dårlige lærere på Birkerød Statsskole for tyve år siden. Dem er jeg glad for at have haft. De tvang mig til at lære at formulere krav, som jeg syntes var rimelige. De tvang mig også til at indse, at i mange tilfælde må man selv gøre en aktiv indsats for at tilegne sig viden og indsigt, som de ikke var i stand til formidle videre på grund af manglende pædagogiske, faglige eller andre evner.

Jeg mindes således en nu afdød lærer, som aldeles manglede evnen til at gøre et ellers spændende fag interessant. Han var en rigtig fagdræber og det var jo synd for både faget og eleverne. Efter en klage til rektor fik klassen det råd selv at foreslå den pågældende lærer at ændre undervisningen. Vi var dog godt klare over at evt. forslag ikke

ville ændre noget, så dermed endte den historie. Sådanne erfaringer lærer en at udvise tålmodighed og tolerance og samtidig noget om, hvordan man trods alt kan udnytte tiden til noget fornuftigt. Manglende lektier kunne altid ordnes i den pågældende lærers timer. Prioritering hedder det vist. Når jeg selv i dag opdager elever der forbereder sig til andre fag i mine timer, er jeg klar over, at der er tale om en klar prioritering fra deres side, eller sagt på en anden måde, de har valgt at bortprioritere mit fag. Så ved jeg, at der er noget galt med min undervisning. Så kan jeg vælge enten at bede eleven følge med i en tilsyneladende uinteressant undervisning, eller også stille mig selv spørgsmålet: "Er min undervisning virkelig så uinteressant?", og evt. gøre noget ved problemet.

I dag er jeg også glad for at have haft gymnasielærere, som ikke forsøgte at være imødekommende over for elevernes indvendinger om undervisningen. Jeg husker særlig en lærer, som jeg på et tidligt tidspunkt i 1.g venligt kritiserede for en uforståelig gennemgang af en del af pensum og ytrede ønske om endnu en gennemgang. Resultatet var en blank afvisning og returnering af kritikken, bundende i mine manglende evner. Så var jeg koblet af det fag. Min lære af den oplevelse er naturligvis, at elevens indvendinger og kritik som udgangspunkt skal tages alvorligt. Hellere en gennemgang for meget end en for lidt.

Debatten om kvalitetsudvikling i gymnasieskolen skal således passe på ikke at blive kvalt i udviklende plusord, men skal også være opmærksom på, at kvalitet er et spørgsmål om at kunne tilbyde undervisning med et vist element af dårlige situationer og undervisning, som eleverne kan forholde sig kritisk udviklende og handlende til.

HF - udfordring og mulighed

Af Henrik Ljungberg (1976 -) og
Lars Tonnesen (1974 -)

Da Birkerød Statsskole i august 1967 kunne rykke ind i de nye bygninger på Søndervangen 56, fik skolen mulighed for at udvide elevtallet. Det skete ved at Birkerød Statsskole også tilbød den nye hf-uddannelse, kursus til Højere Forberedelseseksamen.

Det følgende skoleår, hvor Birkerød Statsskole kunne fejre 100 årsdagen og den officielle indvielse af de nye bygninger, var samtidig fødselsåret for skolens hf-kursus.

På samme måde som kostskolen var med til at give skolen en profil, der rakte ud over det snævert lokale, var hf-eleverne en elevgruppe, der udvidede skolens hidtidige verden.

Ser man på skolens to første årgange af hf'ere, er det bemærkelsesværdigt, at kun 15 af kursisterne kommer fra Birkerød kommune. De

Den ene klasse af vor første HF-årgang. Eksamen 1970.

Øvrige 73 kommer fra hele Nordsjælland og fra Københavns Amt. Hf'erne var heller ikke bare elever, de var "kursister". De første 10 år af hf-kursets liv på skolen bar tydeligt præg af, at hf var en i bedste forstand opsamlingsuddannelse, der kunne bruges ud fra vidt forskellig baggrund. De nye lærere, som blev ansat på skolen i disse år, kunne i hf-klasserne møde elever, der var ældre end dem selv. Mor og datter kunne nu gå på samme skole og opnå ligestillede uddannelser.

De første par år frem til 1971 var hf-kurset på 2 spor. Derefter voksede kurset til 3 spor og i 1984 til 4 spor. I slutningen af 80'erne kunne der kun etableres tre spor, men her i 90'erne er kurset igen 4 sporet. Samtidig med at kurset er vokset, er hf-kursisternes gennemsnitsalder faldet. Efter at enkeltfagskurserne blev oprettet i slutningen af 70'erne, er de voksne kursister søgt til de såkaldte VUC'er, voksenuddannelsescentre. Her var der mulighed for et mere fleksibelt skema, der gjorde det muligt at tage en hf-eksamen fag for fag. Man kunne stadig bevare sit arbejde eller passe sin familie og uddanne sig videre. En del af denne VUC-hf-undervisning finder sted i Birkerød Gymnasiums lokaler om aftenen.

Hf - en særlig kultur

Selvom de ældste hf'ere de sidste 10 år ikke har været ældre end selv den yngste lærer, så har hf'erne altid været en heterogen elevgruppe. De fleste hf'ere har stadig været ude af det almene skolesystem i mindst et år. Og den større aldersspredning og den mere sammensatte erfaringsbaggrund bevirker, at en hf-klasse har en anden kultur end en gymnasieklasse.

I gymnasiet står læreren over for en klasse, en gruppe elever på samme alder. Undervisningen indgår i en fortsat skolegang, som også er en fortsat og fælles udviklingsproces. På hf står læreren i højere grad over for en række forskellige mennesker, der også står over for hinanden. Hf'erne er individualister.

Dette har fra starten også været lagt ind i hf-uddannelsen. Studievejledning, individuelt tilvalg, konferencetimer, individuel supplerende læsning, projektopgaver, etc. Pædagogiske elementer, der siden vandrede ind i gymnasiet.

Hf blev af sig selv til undervisningsdifferentiering. En hf-lærer kan

ikke kun lave klasse-undervisning. Det gør undervisningen vanskeligere, men også mere menneskeligt levende.

Mange lærere peger på, at de dybeste elevkontakter har de haft netop på hf.

Hf's 25-årige historie har rummet en udviklings- og tilpasningsproces både på det store og det mindre plan. Hf har været igennem to reformer og forskellige ændringer. Og også lærebøger og lærerholdninger har måttet udvikles, så de modsvarede netop hf's krav.

Det kan jo være et sejt træk, at få eleverne i en hf-klasse til at acceptere hinandens særpræg. Mangfoldigheden er en konstant udfordring for dem selv og for læreren. En meget moden og intellektuelt selvstændig kursist kan være en kilde til irritation for andre mere "almindelige" elever, der til gengæld behersker traditionelle færdigheder bedre.

Der kan godt være en del uro og aggression i begyndelsen af et hf-forløb på grund af den brogede sammensætning og temperamenternes møde. Dette er en del af baggrunden for det sædvanligvis ret store frafald, der finder sted i løbet af det første år. Hf er ikke bare et skoleforløb, det er en del af kursisternes personlige søge- og afklaringsproces. Dette gør hf til en sund udfordring også for lærerne og den øvrige skole.

Hf er det vigtige sted, hvor han og ikke mindst hun, der var lidt sen til at komme afsted, da udsigten skulle beses, når at komme med - og så opdager det vigtigste: Man kan altid lære at lære, og man kan gribe ind og være med.

Hf'eren

Efter 10.klasse var hun et år på handelsskole. Bagefter var det svært at få praktikplads, og hun var heller ikke helt sikker på at hun ville være effektiv kvinde i erhvervslivet med det samme. Så tog hun et halvt år til Israel i kibbutz. Det var en stærk og blandet oplevelse. Hun blev bedre til engelsk, men dårligere til at udtrykke sig i al almindelighed, syntes hun.

Da hun kom hjem, nød hun trygheden og tilværelsens lethed, men hun følte også en rastløshed, der var besværlig. Hun fik job i en salatbar på Strøget. I august begyndte hun på 2-årigt hf-kursus. Hun sad igen ved nogle gamle borde i nogle grimme lokaler, hvor en udefinerlig lugt af stilstand var dominerende. Uden for var bladene begyndt at slå over i det tørre og gullige.

Hun satte sig altid lidt afsides i klasselokalet, for hun var ikke helt sikker på at det var her hun skulle være. Der var ikke mange andre i klassen hun følte sig fortrolig med, selv om hun sagtens kunne se og høre at der var flere der havde det som hun selv.

Da det gik op for hende, at hun sagtens kunne følge med i matematikundervisningen, blev hun gode venner med en, som havde gået i en klasse under hende selv i folkeskolen. En dag de fulgtes ad ind til København, snakkede de om hvorfor de ikke var kommet i gymnasiet efter 9.klasse.

Ved juleferiens begyndelse, da hun havde afleveret danskopgave, spekulerede hun ikke længere på at gå ud. Hun glædede sig til fridagene, og hun var begyndt at overveje at stikke på skiferie med nogen som gik i de andre klasser. Og hun havde besluttet sig til at tage kemi på tilvalg, for hun ville prøve at komme ind på en sygeplejeskole.

I februar var hun ked af det i fjorten dage uden at vide hvorfor. Hun droppede flere gange dobbeltimen i engelsk som lå tirsdag i 7. og 8. lektion. Læreren kom med nogle bemærkninger, men det så ikke ud som om det gik hende på. Så gik hun til studievejlederen for at snakke tilvalgsfag og for at snakke. Inde på studievejlederkontoret sagde de, at de forstod hvad hun mente ...

Mig og min skole

Af Zsuzsanna Bjørn Andersen (1967 -)

Den 10. august 1967, da Birkerød Statsskole for første gang slog portene op i de nye bygninger med udsigt over Vaserne, var det min første dag på skolen. Jeg var nyudklækket kandidat i idræt og fik til opgave at løfte arven efter den legendariske frk. Blichfeldt, som i en menneskealder havde varetaget pige-gymnastikkens interesser.

Jeg var noget usikker, da jeg for første gang skulle ind på lærerværelset. Det var med en vis nysgerrighed, jeg nærmede mig stedet, da man i min skoletid i Ungarn blev forment adgang til lærernes hellige haller. I bogstaveligste forstand stod jeg på tærsklen til en ny tilværelse, den anden side af katederet. Imidlertid varede det ikke længe før jeg blev bortvist af en bøs, ældre lektor: "Ingen elever her, tak!" - råbte han. Det forekom mig at jeg så hans flammesværd, og for et øjeblik faldt jeg tilbage i gymnasiepigens rolle, jeg åbnede munden, men der kom ingen lyd. Endelig tog jeg mig sammen og fremstammede: "Undskyld, men jeg er faktisk lærer". Min protest vakte almindelig munterhed rundt omkring.

Idrætstimerne gik med indstudering af små serier, som jeg akkompagnerede på klaver! 3.g'erne forberedte sig til den årlige opvisning, som blev overværet af rektor. Til denne anledning blev der af skolen indkøbt en flot buket blomster til gymnastiklærerinden, som agerede en mellemting mellem impresario og koreograf. Foran rektors opmærksomme øjne svingede de kønne 3.g'ere benene, snart i en førerisk can-can, snart i et fyrigt danseoptrin til Brahms' Ungarske Danse. Jeg tror, at det var min gymnastik-karrieres højdepunkt. Det er aldrig siden lykkedes mig at få eleverne til at udføre lignende kunstfærdige kropsovelser!

Frk. Blichfeldt var også inviteret til disse opvisninger. Rank og spændstig, med udadrettede balletfødder skridtede hun fronten af, idet hun nikkede nådigt til mig og til de smånervøse elever, hvorefter hun tog plads ved siden af rektor Færkel.

Jeg underviste et år i musik i 3.real. Året efter blev realskolen afskaffet. Mon der var en sammenhæng? Med eller uden realklasserne blev det til mange musikalske udfoldelser under lektor Jørgen Dues kyndige ledelse. Han var en pragtfuld og inciterende leder af koret og

orkestret, og der blev også tid til at synge duetter med eleverne efter skoletid.

Den største oplevelse blev for mig danskundervisningen. Jeg fik lov til at følge min gymnastikklasse, 3b, i dansk. Jeg deltog i undervisningen i det omfang, jeg kunne. Det var en usædvanlig inspirerende undervisning, hvor hver time startede med oplæsning af et stykke moderne poesi. Vi skulle bare lytte og nyde ordenes musik. Det blev min skæbne. Interessen for dansk litteratur blev vakt og jeg dykkede ned i en skatkiste af uanet rigdom. Det var Jon Kehler, som førte mig hen til denne Aladdins hule. Han var magister i sammenlignende litteratur, og som han sagde, var han arvelig belastet, da hans morfar var Hans Brix og hans onkel Henning Kehler. Der skete noget afgørende for mig i disse år, kærligheden og forståelsen for dansk kultur blev vakt. I dag, hvor jeg underviser i dansk litteratur, tænker jeg med stor pietet og nostalgi tilbage på de vidunderlige samtaler, jeg havde med ham i det gamle lægeværelse, som i 1967 blev indrettet til HF-studievejlederkontor.

I 1971 begyndte jeg at undervise i russisk. Det var en lille revolution, da man i Birkerød indførte et nyt sprog ved siden af fransk. Interessen for faget var stor. Klasserne var på 12-16 elever, og vi tog på studietur til Leningrad og Moskva. Da klasserne trods alt var på en moderat størrelse, fik man et nært forhold til eleverne. Jeg har kontakt med mange af dem den dag i dag. Flere af dem sidder i ansvarsfulde stillinger bl.a. i Udenrigsministeriet, og flere er fortsat med russisk ved Københavns Universitet og på Handelshøjskolen. En af eleverne har sågar giftet sig med en russer, medens en anden leder et rejsebureau i Riga. Ja, så meget kan russisk bl.a. føre til.

Ser jeg tilbage på de 25 år, jeg har været på skolen, er de præget af en tydelig vækst på alle fronter. Elevantallet, antallet af lærere, fagudbuddet, kombinationsmulighederne er blevet større. IB er en ny spirende gren på den gamle stamme. Jeg glæder mig over denne vækst og opblomstring.

"Mig og min skole" - titlen på mine erindringer i utide, er valgt ud fra devisen, at skolens historie også er min historie, eller rettere sagt, jeg er en del af skolens historie.

DE BLÅ FUGLE

*Fugleunger
med struber fulde af forundring
finder hinanden
uden for rederne;
ufærdige
falder de,
bruger stemmer og vinger
bristende, bærende
i flugt. Men fugleflugt er det
...at flyve, flyve.*

Jon Kehler (1968)

Lidt om kantinen

Af Grethe Knudsen (1963 -)

I anledning af Birkerød Gymnasiums 125 års fødselsdag føler jeg trang til at bidrage med lidt nostalgi efter 30 års oplevelser af skolen.

Det startede i 1963, da jeg blev ansat i kostafdelingen på den gamle skole, hvor jeg var ansat under økonoma frk. Mona Andersen til en timeløn på 4,48 kr, men pengene forslog bedre dengang.

Det var også den tid, hvor der var stor respekt både overfor lærerne og overfor skolens rektor. Jeg husker endnu, at rektor hver morgen kom ind i spisestuen, sagde "God Morgen" og spurgte om der var noget nyt. Han ville gerne holde sig orienteret om eventuelle uregelmæssigheder i nattens løb.

Økonomaen forstod også at skabe respekt omkring sit job. Det skete ikke så sjældent, at jeg blev anmodet om at tage nogle ekstratimer, fordi der manglede en pige i køkkenet. På den tid var det ikke tilladt pigerne at have herrebesøg på værelset. Hvis det blev opdaget om morgenen, blev de omgående bedt om at pakke deres kuffert.

Al maden blev tilberedt på et gammeldags komfur, hvor vi piger på skift måtte hente kul op fra kælderen med det besvær og svineri dette medførte. Hver ugedag skulle komfuret slibes af og trækøkkenbordene skulle skures hvide. Man sagde heller ikke nej til arbejde om søndagen eller om aftenen.

Det årlige "kaffebal" var som ordet betyder rigtig kaffebal. Eleverne fik kaffe, kringler og lagkage, derefter blev der danset og aftenen sluttede med is og sodavand kl. 24. Herefter skulle vi vaske gulve i spisestuen, så salen var klar til morgenmad.

Mælk til skolen blev leveret i store mælkejunger, som var placeret ude i gården. Herfra kunne vi hente mælken ind i store stålkander og sætte på bordet til morgenmaden.

Rektor deltog hver morgen og til frokost i måltiderne og mit job var bl.a. at sørge for nye forsyninger, når en elev rakte hånden i vejret. Alle eleverne havde hver sin stofpose med navn, hvori lå en hvid stofserviet, som blev udskiftet hver ugedag.

Denne skik ophørte ved overflytning til den nye skole, hvor der samtidig kom ny økonoma og oldfrue. Jeg fortsatte mit arbejde i kostafdelingen, hvor jeg også sørgede for spisestuen med borddæk-

ning, opfyldning, afrydning og opvask. – I 1978 skete der en væsentlig forandring, idet der blev indrettet en kantine på skolen, som jeg fik lov at starte op og siden har været meget glad for.

Jeg husker endnu åbningsdagen, hvor alle eleverne stod udenfor og klappede, da jeg åbnede. Det var også spændende at gøre kassen op om eftermiddagen og konstatere, at der var 1600 kr i kassen.

Det var jo ikke det store udvalg i starten, da der ikke var penge til at købe ind for. Jeg husker endnu det første bestyrelsesmøde, hvor jeg måtte meddele, at kantinen skyldte 19.000 kr til leverandører, men med en kogeplade og et par gryder hjemmefra kunne der varmes frikadeller og flæskestegen blev tilberedt i min ovn og salat fra haven o.s.v. Det blev til adskillige flere arbejdstimer, end jeg var vant til, men en forstående familie hjalp jo godt.

Det skal også nævnes, at de forskellige arrangementer på skolen - Kaffebal, Gammel elevfest, Kulturaftener og ikke mindst AOC bidrager til kantinens omsætning, hvilket muliggør et rimeligt prisniveau til glæde for alle i hverdagen.

Ja tiderne skifter, meget er forandret på skolen og vi voksne og eleverne har også forandret os. Der skal flere fornyelser til idag for at tilfredsstille alle, men de små skåle med salat, æg og rejer, lune frikadeller og hjemmebag, det bliver vi ved med.

Idag er det også spændende at gøre kassen op. Dagens omsætning er væsentlig højere, men overskud er også nødvendigt, idet vi efter at være overgået til amtet er forpligtet til selv at foretage udskiftninger af det faste inventar, som skolen i sin tid stillede til rådighed for kantinen.

Det er et dejligt job at gøre noget for unge mennesker, de er dejlige kunder, krævende men også prisbevidste. Derfor skal vi hygge om dem. En skoledag er også for dem en arbejdsdag og mange finder kantinen som et fristed, hvor der skal være rart at være.

Skolevinduer med og uden matterede ruder

Af Inger Lange (1968 -)

"Usch" sagde en af mine gamle klassekammerater og veninder (Vi der er studenter fra 61, vi siger nemlig "Usch"), "Hvordan kan du holde ud at være lærer ? Bare det at skulle ind i et klasseværelse med sådan en horde formentlig skrigende pubertetsunger ?"

Det første spørgsmål vender jeg tilbage til, det andet besvares således: 1) horder består - i hvert fald i mit geografiske område af enkeltindivider, der opfører sig som tænkende, fantasifulde og for langt de flestes vedkommende ansvarsbevidste individer, så snart de får noget fornuftigt at bestille. 2) skrigerne, det er ikke så nemt: det er formentlig en vane der startes allerede i børnehaveklassen, selv i vores stilfærdige, musikelskende hjem skreg de søde, gulnæbbede små højt i indtil flere timer efter skoletid, indtil de opdagede, at der blev hørt mere efter, når de ikke råbte og skreg. Det er lidt af et mysterium? Selv intime spørgsmål som "hvordan er dine nye p-piller" og "Har du tid til at gå med på kræmeren = Crème Fraiche (en velestimeret café på gågaden) vræles ud i hovedet på sidemanden, mens de 26 andre i samme rum også råber, skriger og vræler endnu højere til deres 2-3 sidemænd. Det foregår dog stort set kun om fredagen (lidt om mandagen efter større begivenheder som baller og udenlandsrejser), men det kan vare helt op til 5 à 6 minutter. Hvis da ikke læreren hurtigt sætter ind med skideballer, opgaver eller trusler om at gå bort i vrede. Det sidste har jeg gjort én gang, med frygteligt resultat : en anden lærer kom forbi, spurgte strengt : Hvem er jeres lærer? En kridtkamp blev resultatet og derpå kølede de begavede, unge mennesker så meget af, at de forlod deres skole, stadig i nattens festdragt (flest med blå smokinger med let visnede roser i knaphullerne). Morale: Aldrig gå fornærmet bort hvad lærere angår - og aldrig gå i skole hvad elever angår, hvis de festlige orkaner ikke har lagt sig, så man kan nå at skifte til skoletaske og det almindelige dres. Men det er absolut en undtagelse, en skrækkelig undtagelse, som man bagefter kan småsmile af, ikke morsom, når man som ung lærer ikke har fantasi nok til at overskue "hyggen".

Men nu til det første spørgsmål: Hvordan kan man holde ud at være lærer? For det første er det ikke noget med at holde ud, det er noget med at VÆRE lærer. Og det er ikke kun noget med at "kunne holde ud", det er noget der er rart. Rigtig rart. For det første kan man læse alle de bøger man orker, se alle de film man orker, bøje alle de franske verber man orker, lære alle de mennesker at kende man orker - stort set bruge sin tid på det, der alligevel interesserer en. Og så får man penge for det.

Men nu til det rigtigt interessante: Hvordan ender man så der i det rum, som en af mine kloge kolleger engang kaldte det tryggeste sted i verden, nemlig klasselokalet (det som altså for udenforstående kan fremstå som skrækvisionen, et rum med en horde ...).

Usch, ja, det har noget med vinduerne at gøre.

Nogle skoler har vinduer, der spærrer inde, eventuelt vinduer med matteret glas. Men mine tre skoler + universitetet havde stort set det samme utrolige: vinduer, som vendte ud mod noget. Det står for mig som lang, lang sommer, med en stille fornemmelse af vækst, lige fra skriveøvelserne med "opstreg", "nedbue", "o-bue", "u-bue" i første klasse med os små mennesker i andægtigt mumlekor og med vinduerne åbne ud mod lindetræet i skolegården på forberedelsesskolen til udsigten til det pragtfulde staudebed på den gamle statskole. Begribeligvis må det ha' været vinter rent fysisk, jeg kan da også godt huske skøjtebaner og snebolde, men den "botaniske" fornemmelse sidder fast: en elev er noget der vokser året rundt i rum, der er lige så interessante og trygge som verden udenom burde være. Den fornemmelse, og lysten til at bevare den/eventuelt give den videre - det er det, der gør elever til lærere. Hvis man da ikke er blevet det af raseri og oprørstrang.

•Og så kom der lærerinder, mange lærerinder

Af Inger Lange (1968 -)

Indtil for 25 år siden var gymnasiet de mandlige lektorens skole. Nu er det lektorenes skole, hvis man ser på aldersfordelingen - og hvis man ser på forskelle i denne flittige, midaldrende forsamling, så er det nok så meget forskelle i politiske anskuelser, forskellig smag, forskellig baggrund, forskellig måde at leve på (nogle er gulerodsspisende, ikke-rygende fornuftsvæsener, andre er det ikke).

Men for godt og vel 25 år siden var en af de synlige forandringer altså kvindernes indtog. Indtil 1969 var der ikke ret mange damer, men frem til 1975 ansatte den daværende rektor ganske mange unge kvinder, fordi han mente, de ikke ville "skabe problemer" ved at have alt for mange selvstændige meninger om, hvordan tingene burde være, men det skulle vise sig, at han tog så grueligt fejl! En del af os markerede, at vi var en del af '68-generationen. Udadtil viste det sig selvfølgelig i påklædningen: For 25 år siden havde kvinderne kjole/-nederdel - eller allerbedst spadseredragt på. Men så kom '68-erne med deres batikfarvede bleer om hovedet, med cowboybukser og T-shirt. Til en stor lærerfest i "den gamle stil" var Anne Marie i ulasteligt aftentøj hvori blandt andet indgik en hvid silkeskjorte, der formentlig havde kostet en formue, men der var ingen bh under. Hvilket blev observeret med en kær blanding af skræk og beundring af d'herrer! Nu har vi så nået den alder, hvor vi igen er ved at blive mere damede - hvad enten cowboybukserne nu er blevet skiftet ud med kjole/-nederdel - eller allerbedst spadseredragt.

Disse erindringer og mange andre kom frem en dag, hvor vi var nogle kvindelige lærere, der satte os til en uformel samtale om de måske mest ydre ting, som man lagde mærke til som nyansat, kvindelig lærer og senere som veletableret lærer. Ved det store bord på lærerværelset sad altså en flot januaftermiddag med stærk sol Lisbeth Strange, Olga With Nedergaard, Inger Østergaard, Else Marie Møllmann, Anne Marie Asmussen og Inger Lange.

Det første, vi kommer til at tale om, er psykologen Arne Sjølund's fortræffelige teorier og kurser. Noget så elementært som øvelsen for to hovedpersoner, der bliver behandlet henholdsvis med nedlædning og med opbakning af de øvrige kan stadig få os til at fnise henrykt.

På kurset endte det med, at en meget selvsikker, dominerende, charmerende dame, som blev behandlet nedladende, kørte hjem i vrede - mens den tilbageholdende, forsigtige mand, der havde fået ros og anerkendelse, vist for første gang i sit liv, sagde "jeg mener" med vægt og autoritet. Der var mange spøjse og tankevækkende øvelser i det sjælundske system, og der var brug for omstrukturering, specielt i omgangsformer og menneskelige holdninger. Gymnasiesystemet skulle for disse cirka 25 år siden ikke kun assimilere damer, men et stort antal lærere og elever med meget mere forskellig baggrund end før. Et lærerværelse med faste pladser stort set efter anciennitet med de yngste lærere i en sofa i baggrunden og vikarerne anbragt på sofaarm-læne endnu mere i baggrunden, skulle mere end forny sig. Det var ikke fysisk rum alene, der kom til at mangle på det tidspunkt, men her kom så teorierne om gruppedynamik til stor nytte. Hadet af nogle, men elsket af mange.

De intuitive holdningsforandringer (hjulpes godt på vej af politiske og pædagogiske teorier) gav sig mange bizarre udtryk, både gode og dårlige, men dengang i begyndelsen af 1970'erne nødvendige: Ordentlige lærere kunne ikke længere holde ud at sige du til elever, der sagde De til lærerne og holdt så snedige diskussioner og/eller afstemninger om De-De og du-du. Nogle elever ville hellere lade tungen skære ud end at sige du til en lærer og indøvede så lange, listige omskrivninger. Nogle elever var så vant til at rejse sig op, når læreren kom ind i klassen, at læreren måtte sige "Bliv nu endelig siddende", men flertallet nægtede på et vist tidspunkt både at rejse sig op for rektor til morgensang, nogle ville ikke synge med, nogle ville ikke ha' studenterhuer, enkelte kom med bare tæer til undervisning - og rædsel over rædsel: Man måtte formane eleverne til at gøre sig bare en lille smule pæne til Kaffeбалlet. Hvilket ikke er til at tro nu, hvor langt de fleste ofrer formuer på tøj og udseende til den aften.

Måske er de nuværende generationer ved at blive for "pæne"? Og måske også lidt mere reserverede? En idé som introduktionsdagene afspejler meget godt denne udvikling: I begyndelsen alle mulige kærlige tillidsøvelser (både fysiske og psykiske), der som regel gik godt, men der er også historien om den stakkels elev, der med lukkede øjne skulle bæres af 25 med-elever for rigtig at få tillid. Han blev tabt på græsset ved et uheld, og var resten af sin skoletid en noget bitter mand. Ingen af de andre var blevet tabt. Senere kom der mere

fagligt indhold i introduktionsdagene, der nu er en behagelig blanding af introduktion og hyttetur i al selskabelighed.

Spørgsmålet er lidt svært, fordi vi damer om det runde bord den eftermiddag jo er blevet ældre. Det er måske et præsenilitetstegn, at vi savner de "respektløse", der brændte protokollerne og forsømmelsesstatistikkerne. Men som Inger Østergaard sagde med vemod i stemmen: "De havde nu så mange gode ideer".

Hvis man trækker den slags muligvis vemodige følelser ud, så står der nu alligevel noget fundamentalt tilbage: Da vi begyndte som lærere var elevernes skolegang mere overskuelig, de blev ikke mødt med barske krav om selvstændighed til hver en tid, selvkritik, overordnede sammenligninger og vurderinger, abstraktioner - og så i øvrigt et stort, stort skriftligt arbejde (Hvor så mange bukker under og ikke får lavet det hele, hvorpå deres lærer strengt siger "I min tid afleverede ordensduksen alle opgaver ordnet i alfabetiske rækkefølge til aftalt tid!")

Noget andet, vi talte om, var lærernes arbejdsbyrde, som også er blevet anderledes. Da vi var unge nyansatte havde vi travlt på en anden måde. Dels havde vi flere timer, og dels skulle vi hente små børn og få tingene til at hænge sammen derhjemme. Nu har vi færre timer, men bruger langt mere tid på møder både i fællesmøder og i et utal af udvalg - undertiden så meget, at undervisningen bliver en biting ved jobbet.

Biblioteket

Af Gunnar Thomsen (1959 -)

I skolens program for 1905 - 06 kan man læse, at Birkerød Kostskoles bibliotek blev åbnet for udlån den 1. november 1905.

Begyndelsen til bogsamlingen blev gjort, da der for overskuddet fra H.C.Andersen-festen den 2.april 1905 blev købt *H.C.Andersens samlede Værker og Blichers Noveller*.

Bestanden var på 820 bind og lærere og elever kunne låne bøger for et månedligt kontingent på 10 øre!

I Fortegnelse over *Birkerød Kostskoles Bogsamling* fra - ja, desværre er der ikke trykt noget årstal, men den er i hvert fald fra efter 1910, er bogbestanden vokset til 950 bøger og 19 tidsskrifter.

I afsnittet *Læsning for Mellensskolens Elever* findes typiske drengebøger, såsom *Gøngenhøvdingen*, *Peder Most*, *Jorden rundt i 80 Dage* og mange flere.

I afsnittet *Sport* er kun 3 titler opført, en af dem er *Baden-Powells Scouting for Boys*, den danske udgave, der utvivlsomt var anskaffet, fordi mange af kosteleverne var spejdere.

På den gamle skole, på Johan Mantzius Vej, lå biblioteket gemt godt af vejen, for man skulle nemlig gennem lærerværelset for at komme derind.

Langs væggene var der naturligvis reoler, fyldt med bøger, men da rummet ikke var særlig stort og da der også stod et bord midt på gulvet, var det svært at komme omkring. Mange stole var der ikke plads til, så det var sjældent man kunne *sidde* på biblioteket og læse. Dengang må de økonomiske forhold heller ikke altid have været lige gode, for der var ikke ret mange tusinde bind - og tilmed var nogle af bogstøtterne indpakkede mursten!

I øvrigt var alle naturfagsbøger placeret i laboratoriebygningen, da det var der, disse fag havde faglokaler.

Det var mest lærernes bibliotek, og det var et særsyn at se elever der, for de skulle som sagt gennem lærerværelset - og der måtte de ikke komme!

Men på ét punkt lignede det gamle bibliotek det nuværende, nemlig med hensyn til placeringen i huset, for lige ved siden af lå et klasse-

værelse, så man kunne dengang - som nu - høre meget af, hvad der foregik ved siden af.

I de nye bygninger blev biblioteket heldigvis placeret særdeles centralt, men uheldigvis også lige ved siden af et klasselokale, musik, en nabo som man til tider ikke kan undgå at mærke.

Rummet er stort og lyst og er sammen med magasinet ca. 7 gange større end på den gamle skole. Alligevel er bøgerne fordelt i selve biblioteket og magasinet og, naturligt nok, rundt om på skolen i fagllokalerne.

Bogbestanden er nu på ca. 17.000 bind, hvoraf langt størstedelen er faglitteratur, og der holdes 50 tidsskrifter.

Tanken om et centralbibliotek har da også været fremme, musiklokalet skulle inddrages, men planen blev opgivet, da det bl.a. var sandsynligt, at lokalerne på længere sigt alligevel ikke kunne rumme det store antal bøger, der efterhånden blev indkøbt til nye fag.

I betragtning af skolens alder rummer biblioteket selvfølgelig mange, særdeles interessante og værdifulde bøger.

Men lad os nu gå på opdagelse!

Et sted finder vi bøgerne med titlen *Studenter 1857 - 1906 med Portrætter og Biografier*, og her optræder *Birkerød Skole* for første gang i 1882-udgaven med 7 studenter. Et andet sted er *Corsaren og Illustreret Tiden*, *Holbergs Komedier*, *Oehlenschlägers Poetiske Skrifter, Første Deel 1857*, *H.C. Andersens Samlede Skrifter, Ny Samling 1872: Æventyr og Historier*. Og dér er *Blæksprutten*, tilbage til 1889, *Statistisk Årbog* tilbage til 1914, hvor de dansk-vestindiske Øer også er med og *Statesman's Yearbook*, tilbage til 1935.

Og der på hylderne tidsskrifter som f.eks. *Kritik*, *Skalk*, *Kontakt* og *Scientific American*.

Der er *den ny bibel*, *Hvidbogen om Maastricht* og og og de mange bøger på engelsk, anskaffet til brug for vore "englændere", som er de elever, der tager den internationale studentereksamen, International Baccalaureate.

Men der - nej, det kan da ikke være rigtigt! Jo, det er tegneseriehefter! Var det ikke noget med *Asterix* - på latin!

Gennem de mange år har lærere og bibliotekarer sørget for at købe bøger, som det senere skulle vise sig blev meget værdifulde, blandt disse bør f.eks. nævnes skolens enestående samling af statistik, der bruges flittigt både af elever og lærere.

Sidst i 1970'erne blev det klart, at der skulle ske ændringer med hensyn til bibliotekets status, således blev det - efter afstemning i lærerrådet - åbnet for elever uden "ledsagelse" af en lærer.

Betjeningen på biblioteket blev varetaget af den lærer, der havde tilsynet og af faguddannede, arbejdsløse bibliotekarer, som påbegyndte en systematisk registrering og opstilling af alle skolens bøger.

Samtidig etableredes også samarbejdet med Birkerød Bibliotek og det betød blandt meget andet, at skolens elever kunne henvende sig her på biblioteket og bestille bøger hjem og ofte lå bøgerne her allerede næste dag.

Det gode samarbejde med Birkerød Bibliotek er gennem årene blevet udbygget stærkt og skolen modtager megen og særdeles værdifuld assistance, således sidst i forbindelse med edb-registreringen af skolens bøger.

I dag er overgangen til moderne biblioteksdrift i fuld gang og det mest synlige tegn er jo nok computeren, hvor bøgerne inddateres, for tiden (jan.1993) er ca. en tredjedel af skolens bogbestand, samt de fleste tidsskrifter registreret. Arbejdet udføres af medarbejdere, der tidligere har været langtidsledige.

Ligesom i 1905 er der også i dag en bestyrelse, *biblioteksudvalget*, som består af 7 lærere og som bl.a. to gange om året tager stilling til faggruppernes ønsker om indkøb af bøger.

Betjeningen på biblioteket varetages i dag af bibliotekar Bodil Arevad og undertegnede.

Men nu er der en kunde og det traditionelle spørgsmål lyder:

- Har du noget om.....?

Og det har biblioteket som regel!

Sportslige højdepunkter (1960'erne og fremad)

Af Inge Jarum Hansen og Erik Joost

Når man træder ind på rektors kontor, kan man ikke undgå at bemærke de flotte sølvpokaler, som lyser op i bogreolen. Hver pokal fortæller sin historie om BG-elevens indsats på idrættens område.

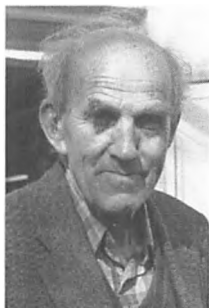
I mange år var fodbold- og især kostskolens fodbold - eneherskende i skolens idrætsliv. Først i 60'erne blev boldspil udvidet til at omfatte håndbold, basketball og volleyball. Atletik havde længe indtaget en fremtrædende plads, og skolen deltog hvert år i Gymnasieskolernes Landsturnering. I 1969 opnåede et pigehold at kvalificere sig til finalstævnet i Horsens. Trods barske betingelser (slutningen af september måned i bidende kulde og ingen ejede egnet overtrækstøj) lykkedes det holdet at vinde DM. De to idrætslærere, som ledsagede holdet, mener at succes'en tildels skyldtes deres egen opfindsomhed: de havde anbragt eleverne på et stort, glohedt varmeapparat i et tomt omklædningsrum, hvorfra de skiftevis blev hentet ud til kuglestød, spydkast, højdespring o.s.v. - mens de andre skolers elever frysende måtte vente ude på stadion og selvsagt ikke kunne præstere deres bedste!

Efter volleyballs "indtog" på skolen blev dette boldspil hurtigt det foretrukne, hvilket bl.a. medførte at to af skolens idrætslærere i 1973 oprettede en volleyball-klub for de mange talentfulde elever. Denne klub, Holte I.F., som er Danmarks stærkeste, har betydet en klar stigning i niveauet på Birkerød Gymnasium. Til i dag har skolen deltaget 11 gange i volleyball DM-finaler og i 1990 vandt et drengehold DM og gik til de uofficielle verdensmesterskaber i Tyrkiet.

I de sidste år har skoleholdene i badminton og håndbold også markeret sig stærkt. I 1991 gik drengeholdet til DM-finale og i år har badminton-skoleholdet vundet alle indledende kampe og skal spille finale i slutningen af januar. Skolen arrangerer selv dette finalestævne for vinderne fra hver landsdel - og har forhåbninger om også at vinde dette DM. - (Vi nåede finalen, men tabte snævert 3-2.)

Erindringer fra min kostskoletid

Af Ejler Bille

Ejler Bille.
Student fra kostskolen 1930.
Maler.

I 1924 bor jeg ude i byen hos Fru Helvig. Men allerede aaret efter bliver jeg optaget som kostelev på Birkerød Statsskole. Jeg var dengang 15 aar gammel. Jeg flytter ind paa den "Ny gang", der er beliggende over undervisningslokalerne. Jeg gaar nu i tredie mellem. Lad mig sige det med det samme. Jeg var ingen mønsterelev, tværtimod en af skolens allerdaarligste. Det var kun med nød og næppe, at jeg som nysproglig slap igennem studentereksamen. Alligevel har jeg aldrig følt mig særlig ubegavet eller mistet tilliden til mig selv. Jeg var blot egnet til en skole, som ikke fandtes, jeg var, som jeg har hørt nogle sige om Balineserne, alt for musisk.

Straks jeg var flyttet ind på skolen, slutter jeg venskab med Povl Raae, der senere skulle blive en kendt journalist. Vi startede et skoleblad, som vi gav navnet "Blæksprutten". Det blev naturligvis hektograferet. Jeg kan endnu mærke mine fingre over den klæbrige masse, naar vi tog aftryk. Det blev jo kun til en begrænset mængde eksemplarer. Jeg husker endnu den affarvede blaa skrift. Desværre har jeg ingen af numrene bevaret, kun nogle faa citater.

Vi startede med nogle meget optimistiske vers til melodien "Dengang vi drog af sted": "Et blad vi started her, og glimrende det er: Et blad

er som I ved, en stor nødvendighed. Thi hvad skal ellers gi paa tryk og rakke alle ned".

Et nuværende skoleblad vil altid være seriøst, i hvert fald i de fleste tilfælde. Men dengang stod man endnu fjernt fra politik. Vi levede beskyttet i en lukket verden, hvor guldalderens litteratur og vort historiesyn bragte os tilbage i tiden. Dvs. uden noget alternativ. Vi levede i et andet aarhundrede, uden et virkeligt kendskab til, hvad der skete uden om os. Vi havde jo heller ikke noget fjernsyn, og radioen var endnu i sin vorden. Om natten laa vi frydefuldt i vore senge og stjal os til, ved hjælp af den tids krystalapparater, at lytte til en fjern musik udsendt fra Wivex.

Jeg husker nogle digte, som alle fremkom i "Blæksprutten". Rene skoledrengedigte, rim for deres egen skyld, tilsat en del humor, men usentimentale. Altsaa alligevel ikke "sypigedigte" som man behøver at skamme sig over, og som helst bør havne i papirkurven.

Det første, som jeg kan uden ad, handler om vor matematiklærer Hr.Jespersen. Et elskeligt menneske, men som vi dog gjorde alt for at skræmme livet af, blot fordi han var vikar. Digtet, som jeg lavede, medens jeg endnu gik i tredie mellem, var faktisk en hyldest til omtalte Jespersen, da det rygtedes, at han var blevet forlovet, ja maaske endda gift. Min tre aar ældre broder, der under middagen var placeret ved lærerbordet, læste det højt for hele forsamlingen, jeg var endnu for lille til at blive betroet denne opgave.

*"Hr.Jespersen, jeg haaber ej
at det er sandhed, hvad jeg hører,
at De paa kærlighedens vej
hvor Amor buestrengen rører,
er ramt af dennes lumske pile,
der sylespidst og skarpt sig kile
ind i hvert helligt hjertekammer
og tænder det i elskovs flammer.
Men har trods alt De gjort det skridt,
saa er det sand for dyden skidt.
Man gyser jo blot ved at tænke
paa, hvilken tung og haandfast lænke
Xantippe var for Sokrates.
Nej vil man være i sit es,*

man Amor kønt i stikken lader
som den konstante kvindehader.
Tænk naar engang om nogle aar
De som familiefader staar
med atten søde unger,
der skriger saa det runger
og bringer Dem til vanvids kaar
et vrag, der ubarberet gaar
ustudset om - med lange haar.
Den lune elskovsbrand
De tror vil evigt brænde.
Ak armie mand, den brænder snart til ende.
Da vil en anden ild,
som blusser mere vild,
fra hendes øjne skyde lyn.
Jeg ser det for mig som et syn.
Jeg hører skældsord, drøn af torden,
medens kosten jager Dem paa porten.
Ak længe før Deres liv er endt.
De som et eget gravmonument
henslæber lange aar
til De i døden faar
den fred, som Deres viv
helt nægted Dem i dette liv.
Lyt til den anonymes ord,
der leder Dem paa rette spor.
Drag ringen fluks af Deres haand
og synderriv de elskovsbaand,
der binder hjerter sammen.
Kast vand paa elskovsflammen.

Jeg husker, at jeg først viste digtet til Ladefoged, der var vor gymnastiklærer. Han syntes, og vist nok med rette, at slutningen var lidt voldsom. Jeg fandt derfor paa at føje en slutning til.

*"Dog maa De ikke øse
vand paa, hvis De kan løse
elskovens store gaade*

*Den gamle skole,
hovedbygning fra SV.*

*paa en eller anden maade.
Gid De med matematisk snille
kan gøre konen til den lille,
eller den bedste løsning finde,
hvor begge parter, mand og kvinde
evigt trofast vil leve sammen
i æventyrlig fryd og gammen.
Jeg tror De vil finde metoden,
saa lykkeligst af alle her paa kloden
De kan Dem præsentere.
Ja, hvad skal man saa forlange mere.
Jeg hermed slutter og gratulerer”.*

Andre mindre digte hentyder til lærerstaben. Jeg fik, da jeg blev ældre, mit eget værelse, og boede dør om dør med tegnelærer Henriksen. Han haltede alvorligt paa sit ene ben, og havde derfor faaet tilnavnet "Skaden". Han var et dejligt menneske, og for mig fik han en ganske særlig betydning. Netop paa dette tidspunkt var "Formning" et nyt fag for de yngste klasser. Jeg selv havde kun tegnet efter klodser. Et trist sliderarbejde, der højst kan have bibragt mig nogle elendige ordenskarakterer. Men synet af de smaas arbejder gav mig blod paa tanden. Saa jeg tog ud til et pottemagerværksted i Bregnerød og hentede nogle lurfade og krukker, som jeg tog fat paa at dekorere. At dekorere en krukke, at indordne sig formen, vil i realiteten sige at arbejde abstrakt. Men jeg kendte endnu ikke dette ord. At arbejde

ornamentalt er jo et udtryk for det samme. Enkelte af mine keramiske arbejder er bevarede og findes nu på kunstmuseet i Holstebro. Følgende bridgeaften hos Skade, skyldes, som det ofte siges om kontroversielle emner, "ren fantasi".

*"Det er aften - maaneskin
hvide straal'er falder ind
i Hr.Skades lille kammer
hvor et spillebord de rammer.
Trende svende sidder der
i det skarpe maaneskær.
Det er Sofus, Mister - Skade,
Natteravn'e til parade.
De er ved et bridgeparti,
alle kigger ivrigt i
andres kort, saa tit det hænder
ej de deres egne kender.
Fra Cigarer stiger røg.
Luften den er tyk og drøj,
Stemningen er meget høj.
Skaden skræpper nu med et.
Lad os drikke, her er hedt.
Flasken klukker blid og myg
som en høne æggesyg.
Pludselig gaar maanen bort,
alting bliver mørkt og sort.
Andet lys dog maanens bøder
Hm, ja, trende næser gløder.
Pludselig raaber Sofus Gud,
trækker saa en flaske ud
af sin lomme med et grin
raaber, dansk Madeiravin.
Nu fra haand til haand den gaar,
alle faar en lille taar.
Men med et besvimer alle.
Øjne rulle, struber ralle.
Og den næste morgen graa
alle tre som døde laa*

*med et skæg paa mange meter.
Thi oh hellige St.Peter.
Vinen bitter besk og sur.
Det var Sofus haarmikstur.*

Mr. var Ladefoged. Sofus husker jeg kun svagt. Men det er jo alligevel
altsammen fri fantasi.

Vi havde et fint forhold til vore gode lærerkræfter. Vor lærer i natur-
historie var H.V.Brøndsted. Ham havde vi alle en stor beundring for.
Aldrig har jeg set mindre brug for disciplin. Kunne man ikke sin
lektie, saa han bare lidt trist ud, saa skammede man sig dybt ned i
skosaalerne. Forresten fortalte han os, at man hjemme havde sunget
Wennerbergs "Glunterne". Der ville man gerne have været med. Han
blev jo senere universitetsprofessor, som vor fransklærer Andreas
Blinkenberg. Jeg husker, at Blinkenberg kom ind i klassen og indøvede
"Le capitain attaqua tout à coup", saa hele klassen sad og summede.
Han virkede til det yderste elegant, saaledes forekom han mig, og var
et utroligt nervemenneske. En dag kom han ind, saa paa os og sagde,
"Ih hvor er I sunde". Saa kunne man spekulere over, om han mente
det var til det gode eller det onde.

Frk. Glud havde vi i tysk. Hun var myndig og dygtig. Remserne
sidder endnu fast, "an, vorüber, aus, ausser, bei, binnen o.s.v.". Kunne
vi ikke vores pensum, sagde hun yderst foragtede, "saa maa I hellere
gaa ud og pille rosiner". Vilhelm la Cour havde vi i historie. Han var
meget optaget af Sønderjylland og var imod delingen af Slesvig-Hol-
sten. Jeg husker endnu lovparagraffen, "Ewig zusammen ungedelt". En
dag havde vi ham som vikar i dansk. Vi blev tilfældig hørt i Øh-
lenschlägers "Guldhornene". Han kunne ikke udholde tanken om, at
vi skulle sidde og brække teksten i stykker. Saa han tog resolut digtet,
og læste det selv op. Vi havde lektor Hein i oldtidskundskab. De
græske tragikere, Aiskylos, Sofokles, Euripides, Iliaden og Odysseen.
Kendskabet til alt dette var for mig en ufattelig oplevelse. Dette var
ogsaa det eneste fag, hvor jeg til afgangseksamen hentede mig et rent
ug. Latin kunne have været en oplevelse. Men Cæsars gallerkrige var
som læsning pinagtig kedsommelig. En eneste sætning har brændt
sig ind i min erindring. Men maaske husker jeg den alligevel ikke helt
korrekt. "Eadem nocte accidit ut esse luna plena". Den samme nat
hændte det, at det var fuldmaane. Pludselig skinnede maanen ind i

skolestuen midt i de knastørre krigsberetninger.

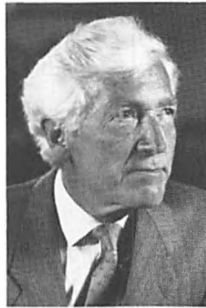
Øverst i hierarkiet stod naturligvis rektor Engelsen, mellem eleverne kaldet Evs. Han kunne optræde i tordnens eller lyngudens rolle, men var baade et klogt og et fint menneske. Og med den respekt, der nu engang krævedes, var han meget afholdt. Naar han underviste, kom han gerne ind med en stor stabel bøger, som han nonchalant smed fra sig paa gulvet. Jeg fandt, at det var udtryk for stor aandsoverlegenhed, og haabede, at jeg engang turde gøre det samme.

Naar jeg ser tilbage, danner aarene en dyb brønd, et svælg mellem før og nu. Men nogle erindringsbilleder staar dog tilbage lyslevende. Jeg er stadig et sted den samme dreng, der fulgte med paa skovinspektion til Rude Skov og Bistrup Hegn. Jeg kunne have skrevet om kammeratskabet og om de venner, som jeg har kendt, og som nu er døde. Om mit første bekendtskab med Vilhelm Bjerke Petersen, der kom hjem fra Bauhaus og havde været elev af Kandinsky og Klee. Om min ven Martin Jensen, senere forfatter til "Vestenvind" og som døde i en alt for ung alder. Til nogle faa af mine skolekammerater har jeg stadig bevaret et godt venskabsforhold.

Jeg søgte ikke, som mange andre, ind paa universitetet. Og ville vel heller ikke af karaktermæssige grunde i dag kunne have regnet med at blive optaget, end ikke som studerende til kunsthistoriker. Dette være sagt uden malice. Det var jo slet ikke den vej, jeg ville gaa.

En Thybo på Birkerød Kostskole 1930-33

Af Poul Astrup

Poul Astrup.
Student fra kostskolen 1933.
Professor, dr. med.

Det er naturligvis en omvæltning i enhver 15-årigs tilværelse at komme fra sit hjem til en gymnasiekostskole, hvor man skal være i 3 år, vel særligt hvis skolen ligger i en hel anden landsdel med en helt anden natur og et andet klima, og med mennesker vidt forskellige fra dem, man hidtil havde mødt. Fra en stille tilværelse på landet i Thy, hvor opdragelse i gudsfrygt og nøjsomhed var udbredt i sognene, ville det for mange være noget af et kulturchok at starte på Birkerød Stats-skole med dens 72 kostelever og de endnu talrigere hjemmeboende elever. Jeg havde dog den fordel fremfor andre i samme situation, at min bror havde været kostelev 1926-29 som gymnasiast og havde informeret mig om livet på skolen, dens lærere etc. på en sådan måde, at jeg var godt tilfreds med, at der ikke fandtes gymnasier i det nord-vestlige Jylland. Det nærmeste var i Viborg, hvorfra en af mine morbrødre to menneskealdre tidligere var blevet student. Men Viborg var fjernt nok fra mit hjem på Thyholm, til at skolegang her ikke indebar en økonomisk fordel frem for skolegang på en statslig kostskole med gymnasium, så valget var let. Jeg kom til Birkerød, der var thyholm-

boernes foretrukne gymnasium. Længere nordpå i landsdelen valgte man oftest Rungsted. Billigt var det i hvert fald for skolegang og ophold, for mit vedkommende 300 kr. om året. Skolebøger m.v. skulle der betales ekstra for.

Selv om jeg gennem min bror var klar over, at der var en verden udenfor det hjemlige Verona, hvor jeg aldrig havde set et spil kort, en flaske spiritus eller øl stærkere end hvidtøl, og hvor Guds eksistens var ligeså uomtvistelig som naboens færden på sin mark udenfor vor have, var det alligevel særdeles spændende at møde denne nye verden, hvis eksistens man i forvejen i sit inderste havde accepteret at ville leve i fred med for at få den hvide studentehue på efter 3 års forløb. Alt forløb godt, menneskenes tilpasningsevne er jo stor. Min hjemlige realskoles kristelige miljø fandtes ikke her, i stedet var der en bred humanistisk/liberal tone med mere vægt på sport end jeg var vant til. Og det befandt jeg mig udmærket ved.

Vi jyder følte os i begyndelsen lidt underlegne overfor københavnernes, der havde et friere væsen og talte bedre rigsdansk end vi gjorde. I temperament var vi gennemgående roligere. Vi kunne slet ikke diskutere forhold i København, som vi ikke kendte noget til, men hovedstaden havde vi naturligvis respekt for hjemmefra. Vi følte os dog ikke på nogen måde hundsede, knyttede hurtigt venskaber med de andre i klassen. Afgørende var det naturligvis også, at vi i kundskaber ikke stod tilbage for københavnernes. Generelt var der dog den forskel, at disse ofte var fra hjem, hvor en af forældrene savnedes (dødsfald, skilsmisse) eller havde bopæl i udlandet, medens det som allerede nævnt var mangel på lokale gymnasier, der gjorde sig gældende for mange jydere tilværelse som kostelever. Som 1.g'ere blev vi - som vist på alle gymnasier før og siden - af de ældre klasser anset som lilleputterne, der ikke kunne påberåbe sig nogen rettigheder. Mobberi var der dog på ingen måde tale om.

Vi faldt hurtigt til på kostskolen, fandt dens tidsskema udmærket: vækning ca.6.30, morgenmad 7-7.10, herefter læsning på værelserne til 7.45. Skolegang fra 8.00, altid startende med morgensang i den store sal, hvor klasserne stod opmarcheret. Organist Malmstrøm spillede, og rektor stod på katederet og sang for. Før sangen orienterede rektor om begivenheder, forholdsregler m.v. af interesse for samtlige elever. Herefter skolegang til kl.ca.14, afbrudt af ½ times frokost kl.10 og efterfulgt af middagsmad kl.14.30. Fra 15.15 til tidligst 16.15 skulle alle

være udenfor skolen. Fra 17.15 til 19.30 skulle vi opholde os på værelserne og læse lektier m.v. Kl.19.40 var der aftensmad, og fra kl.21.15 skulle vi atter være på vore egne værelser. Kl.22 slukkede kostskolelæreren lyset og sagde godnat.

Vi havde orlov fra skolen hver anden week-end, hvor vi kunne besøge familie, og skulle være tilbage på skolen søndag aften før sengetid. Der var 4 kostskolelærere, 2 i den gamle bygning for gymnasiasterne og 2 i den nye bygning, hvor alle mellemskoleeleverne samt et mindre antal gymnasiaster boede. Disse lærere kom vi selvfølgelig til at stå særligt nær. De spiste sammen med os, sad på faste pladser spredt mellem os i spisesalen, hvor hver enkelt kostelev også havde sin faste plads for et skoleår ad gangen, placeret blandt sin klasses elever. Maden var stort set tilfredsstillende og velsmagende, også for thyboere der ifølge beskrivelser fra begyndelsen af 1800-tallet anså kosten andre steder i landet for ussel. Der var ansat vel 5-8 unge piger til dels at gøre rent på vore værelser og rede vore senge, og dels til at assistere ved madudbringningen, idet f.eks. suppeterriner anbragtes foran kostskolelæreren, der herefter øste suppen op i en tallerken, som pigen stillede foran os og senere bar ud, når alle var færdige.

Kostskolelærerne udbetalte os ugepenge, i 1.g 50 øre, 2.g 75 øre og i 3.g 1 kr. I dag synes det et ringe beløb, men det var mere end jeg havde fået i mit hjem, hvor begrebet ugepenge ikke eksisterede. Og prisniveauet var lavt først i 1930'erne. En pakke cigaretter med 10 kostede højst 25 øre så vidt jeg husker.

Disciplinen på skolen var ikke meget anderledes end på den hjemlige realskole. At vi skulle møde til alle timer hver dag var en selvfølge, og langt de fleste søgte at være velforberejede. Vi lærte meget, synes jeg i dag. Vi fik karakterbog til efterårsferien, til jul og til påske og til sidst årskarakter og eksamenskarakter. Lærerne var vi stort set tilfredse med og glade for, særligt vel for dem i de fag, vi var bedst til. Jeg var bedst i matematik/fysik og husker med stor glæde vores matematiklærer Einar Laursen, der også var min kostlærer. Sprog var derimod ikke min stærke side. Dog var jeg meget glad for dansk, hvor vi havde den fortræffelige Johs.Pedersen. Undervisningen foregik ved overhøring, ledsaget af lærerens kommentarer og uddybninger. Næsten alle lærerne sagde De til os fra 1.g og opefter. Vi følte voksenværdigheden titte frem, og denne ensartethed i tiltaleform var utvivlsomt med til at skabe en god atmosfære i klassen. Kun hos en enkelt

lærer i et ikke karaktergivende fag kunne der være uro. Vi følte ingen trang til medbestemmelse, ønskede den næppe om et tilbud herom var fremkommet. Vi accepterede tilstanden som den var med de regler, der skulle følges og som følte rimelige. Omgåelse af reglerne forekom yderst sjældent, men i så fald kunne der være tale om at indbringe sagen for rektor. Straf bestod i svedetimer i tomme klasseværelser, men brugtes sjældent. Bortvisninger mindes jeg ingen af. Kosteleverne havde praktisk taget ingen kontakt til omverdenen i Birkerød. Jeg mindes ikke at have deltaget i arrangementer foranstaltet af Birkerød-borgere. Hovedgaden forekom mig sløv, slet ikke med det liv der nu kan findes i den. Ofte gik vi på hjemmesøndage ned til Kongevejen for at se på biler, som der dengang ikke var mange af i forhold til nu. Eller vi cyklede ture, tog ukendt land i besiddelse. Eller spillede tennis, fodbold, bridge, læste nye bøger m.v. Vi kedede os ikke.

Foruden gennem undervisningen påvirkedes vi også på anden måde af skolen, selv om det næppe var tilsigtet at præge vores holdning. Skolen var således meget interesseret i at et vist sportsliv udfoldede sig. Fodbold var nr.1, vi deltog i kostskoleturneringerne og spillede også kampe mod gymnasier i Hillerød, Lyngby m.v. Hvert år var der en tennisturnering og desuden en særlig idrætsdag med konkurrencer indenfor de forskellige arter af fri idræt. Var der skiføre om vinteren arrangeredes langrendskonkurrence. Jeg husker at vi også kælkede på Højbjerg og løb på skøjter på Furesøen, hvis vand dengang var helt klart. Alt i alt var sportslivet på skolen meget mere varieret og intenst end i Thy.

En god dag var den årlige skovtur, der altid foregik en hverdag sidst i august eller først i september, med tog til Kvistgård, hvorfra vi gik til Espergærde. På kroen indtoges frokosten, hvortil alle lærerne, der sad ved et fælles langbord, drak snaps og sang snapseviserne til, anført af lektor Hein. Herfra gik vi ad den gamle strandvej til Snekkersten, badede undervejs, piger og drenge på hver sin badeanstalt, og eftermiddagen sluttede med en dans på badehotellet.

Om efteråret var der skolekomedie, hvortil rektor udvalgte eleverne, der skulle spille med efter formodet talent, men vist også efter ønsket om at gavne en elev, der kunne trænge til en frigørelse eller en opmuntring. Dommer Prytz instruerede, og det var en fornøjelse at være med, fra først til sidst, ikke mindst til selve forestillingen, hvor skolens

orkester, ofte suppleret med et par musikudøvende forældre eller et par gamle elever, under ledelse af musiklærer Malmstrøm indledte med ouverture. Der var også et skolekor, som Malmstrøm ledede. Og af og til arrangeredes musikaftener eller optræden af skuespillere i den store sal. En basar husker jeg også. Og så var der i hvert fald ét bal om året, hvor pigerne var i det store skrud. Jeg mindes ikke, at ballet dengang havde noget navn.

Om der var forbud mod indtagelse af øl og spiritus på kostskolen husker jeg ikke. Men vi drak ikke, i hvert fald ikke på skolen og yderst sjældent udenfor den. Vi havde ganske simpelt ikke råd til at købe bajere, og lysten til at drikke var ringe. Kun enkelte københavnerelver kunne lide at prale af at have været fulde.

Erotik med pigerne var det ligeså sparsomt med som med bajerne. Vi snakkede ikke om erotik, holdt os til de platoniske drømme om pigerne, drømme som vi holdt for os selv. Der kom aldrig piger på kostskolen, heller ikke hjemmeboende drenge.

De rene dydsmønstre var vi nu heller ikke, hvad man måske kan forledes til at tro efter ovenstående beskrivelse. Da jeg en del år senere læste Det forsømte forår af Scherfig, blev jeg klar over, at gymnasiebegivenhederne i denne ligeså godt kunne være udspillet på Birkerød Statsskole som på Metropolitanskolen.

Vi fik ikke blot kundskaber i gymnasietiden, vi groede også, og vel særligt vi der kom fra det landlige langt vestpå. Vi havde alderen til at gro, men jeg synes også at jordbunden herfor var god. Skolen bidrog meget ved at give os indtryk, der fæstnede sig. Og så kom vi jo til hovedstadsområdet med dets kulturelle, tekniske og politiske højborge, som vi i gymnasietiden vel mest beskuede fra det fjerne, men som vi vidste var der. Og så kom vi til den sjællandske natur, der var så aldeles betagende anderledes end den barske nordvestjyske. Her så jeg for første gang store bøgeskove, mens der i Thy dengang kun var nogle lave klitplantager for at standse sandflugten. Her var ikke vestkystens evige blæst henover det åbne land. Flora og fauna var måske ikke interessantere, men i hvert fald anderledes. Og meget frodigere. Her fattede vi rigtigheden af nationalsangens første linier om de brede bøge nær salten østerstrand.

Jo, påvirkningen i gymnasieårene var stærk, mange jyder blev herovre, og jeg selv har de sidste 34 år været bosat i Birkerød kommune, dog måske snarest ved et tilfælde, i hvert fald uden tanke på min gamle

skole. Jeg nyder landskabet og den sjællandske natur omkring mig, trives ved nærheden af hovedstadens biblioteker, og krydres ved ikke sjældent at drage tilbage til vestkystens vælde.

På Birkerød Statsskole fik man baggrund for at kunne fatte den udtalelse af Sir Ronald Ross, som er motto for Hugh MacDiarmid's digt benævnt Poesi og naturvidenskab. Udtalelsen lyder: "Naturvidenskaben er sindets differentialkalkyle, kunsten er integralkalkylen". De er måske smukke hver for sig, men storheden opstår først, når de forenes.

Gymnasietiden i Birkerød var en god tid.

BKS - Birkerød Kostskoles Samfund

Af Ole S. Thamsen

Ole Thamsen.
Student fra kostskolen 1936.
Landsretssagfører.

Birkerød Kostskoles Samfund er en forening af de gamle elever fra kostskolen, statsskolen og det nuværende gymnasium. Foreningen vil styrke sammenholdet ved forskellige aktiviteter, og man udgiver et medlemsblad, som dengang jeg var formand i perioden 1962-1970, hed Birkebladet.

Det vigtigste var de store sammenkomster, navnlig Rusfesten for de nybagte studenter og festen for de gamle studenterjubilare, navnlig 25-års jubilarene.

Fodbolden har jo altid stået højt på programmet i Birkerød - så der var altid kamp mellem de gamle og de nuværende elever. Kostskolernes Pokalturnering blev i min tid administreret af BKS. Foreningen var en overgang i 20'erne og 30'erne så rig, at man købte en grund lige bag hovedgaden i Birkerød og lod anlægge en ny fodboldbane med internationale mål, og den blev administreret af BKS i en række år, indtil grundskatterne steg så meget, at vi måtte overdrage den til skolen, og desværre solgte undervisningsministeriet den til kommunen, som byggede den nuværende Toftevangskole på grunden.

Vi administrerede også to legater, nemlig Johan Mantzius Mindelegat og Rektor Chr. Engelsens Sportslegat.

Mennesker har i det moderne samfund trang til at søge sammen med venner og veninder i en lille landsby midt i storbyen eller en slags lokalsamfund midt i det store verdenssamfund. Det støtter solidariteten, som mangler andre steder, og det støtter den kulturelle baggrundsviden.

Sammenholdet var udpræget størst blandt kostskolens elever i de år, hvor jeg gik på skolen, nemlig 1932 til 1936.

På en mærkelig måde fik den daværende rektor Chr.Engelsen sat sit præg på skolen, som han først ejede og senere solgte til staten. Han havde været lærer på en kostskole i England og søgte gennem spejderbevægelsen og fodbold og sport at frembringe den engelske atmosfære. Han spiste med eleverne og holdt hver aften en lille tale i biblioteket, hvor vi sang aftensang. Her var det meget klart, at man skulle kunne slagsangen udenad, dvs alle kastede salmebogen, når rektor nævnte salmen, som var:

*Ånd over Ånder kom ned fra det høje
Ånd som med Fader og Søn er vor Gud
Kom vore sjæle tilsammen at føje
Kom at berede den himmelske brud*

De små drenge, som blev tvunget af de store elever til at lære disse vers udenad, prøvede at lave et komisk nummer ud af det hele ved at citere således:

"Ånd komma over ånder kom ned fra det høje udråbstegn"

Det var en mærkelig tekst at vælge, mente de små drenge, men efterhånden gik det op for os, at det ikke var Helligånden, men skolens ånd, vi sang om.

Det er svært at definere, hvilke særlige skikke der gav særpræg, men pudsigt var det at elever i frikvarteret ikke sad stille, men gik rundt og rundt i en stor cirkel eller ellipse, hvor navnlig pigerne var glade for at holde sammen med bestemte personer og vide sig sikre, fordi de var beskyttet af venskabet og sammenholdet.

Vi havde i mine år to forandringer i skolens og BKS' liv.

For det første tog pigerne mere kraftigt del i foreningens bestyrelse og prægede livet. For det andet var sammensætningen af elever

ændret, fordi der var bygget så mange gymnasier i provinsen, dvs vi mistede vore venner fra Færøerne og det yderste Jylland, som tidligere havde bidraget til skolens liv.

Det var i min formandsperiode at skolen flyttede fra de gamle bygninger, som nu hedder Mantziusgaarden, til de nye bygninger på Søndervangen 56, hvor skolen siden 1967 har haft til huse. Samtidig gik rektor Arentoft på pension og blev afløst af rektor Hans Henrik Færkel.

Det var svært at sige farvel til de gamle bygninger, som rummede så mange minder om de nuværende og forrige generationers liv. Ved en af de afskedsfester, hvor vi skulle sige farvel, holdt jeg en nostalgisk og gammeldags romantisk tale, hvor jeg blandt andet sagde: Vi ser for os en lang række af tågede skikkelser, som kommer til os fra fortiden for at fortælle, at ganske vist var disse bygninger gamle og slidte og kunne synes fattige - men de havde for os rummet et rigt åndeligt liv, som vi takker for.

Det var svært at tage de gamle traditioner og "Helligånden" med over i de nye bygninger. Jeg måtte kæmpe en brav kamp for at få flyttet mindestenen for skolens stifter Johan Mantzius med over til det nye skoleanlæg.

Ganske vist hævdede kommunen, at det nu var Mantziusgaarden som bestemte, men jeg fastholder at monumentet tilhører BKS, som har givet det til skolen og på skolen skal det blive. Det kostede ikke alene sved og tårer, men også penge, og derfor blev der ikke råd til at flytte bænken og stensætningen rundt om stenen.

BKS forærede skolen det relief af Gunnar Nylund, som er anbragt lige ved det store vindue i vestibulen ud imod Dumpedalen.

Professor, dr.jur. Alf Ross skriver i en bog om retsfilosofien, at en retsregel ikke behøver at være fastsat ved lov, den kan være et moralsk påbud som er fastsat i de regler, som gælder i et officerskorps eller på en gammel kostskole. Overtrædelse af kostskolens regler kan betyde at den pågældende sætter sig udenfor samfundet, og det kan være en straf som er strengere end lovens.

Der var ikke så strenge regler i den gamle skole, men rektor Engelsen tilstræbte noget i den retning, fordi det ville gøre livet lettere for eleverne bagefter.

Mange kender den tilsyneladende harmløse anekdote om en dreng Per, som havde været på pæreskud og havde taget lidt for mange fine

blommer med i en privat have i nabolaget, hvorfor ejeren tog ham med op til rektor Engelsen for at klage og forlange straf.

Rektor hørte på ham og sagde så: Hvor meget har disse blommer kostet, og manden svarede ca. fem kroner. Rektor svarede: Det var jo kedeligt, men her har De ti kroner og vær så venlig at gå. - I det store juridiske spil var det godt, om man i dag kunne afgøre flere sager ved skolens indgriben, men egentlig skulle eleverne jo opdrages til at adlyde landets love. Det gør man også ved at lære dem respekt for skolens moral, som her er sket.

Eleverne var henrykte over denne sag. Det er svært at forklare, at den slags moral og adfærd ikke kan overføres til den nye skole.

Desværre havde jeg fornøjelsen af at løbe ind i det, som vi nu kalder studenteroprøret, og i disse år nægtede eleverne at tage studenterhue på og at komme til translokationen og at adlyde rektor. Ved en efterfølgende Rusfest i BKS var æresgæsterne som sædvanligt studenterne, men selvfølgelig havde vi også inviteret rektor og lærerstaben, som jo netop for de nybagte studenter kunne genopfriske mindet om skoletiden og give anledning til en fri diskussion om skolen.

Desværre rejste en af studenterne sig og holdt en meget hadefuld tale, hvori han beskyldte rektor og bestyrelsen for at have taget magten i BKS, som jo egentlig tilhørte eleverne. Rektor Færkel blev meget vred og tilretteviste studenterne meget hårdt, og vi fik da genoprettet ro og orden, men den gode stemning var forbi.

Episoden gav anledning til mange overvejelser, idet vi selvfølgelig ikke ville finde os i, at rektor og bestyrelsen blev overfaldet, så man må vist sige, at tiden var løbet fra os gamle i bestyrelsen, og jeg trak mig efter nogen tid tilbage.

Der er milevidt mellem de to yderpunkter, nemlig professor Ross' moralske love som medfører udelukkelse af samfundet, hvis de overtrædes - og så i det modsatte, nemlig studenteroprøret som i den grad protesterede imod samfundets og moralens love, at det nærmede sig til anarki.

BKS har altid fundet en rimelig balance mellem de to yderpunkter, og det tror jeg at man stadig vil og kan. Vort gamle motto "Semper Ardens" betyder: Altid brændende for et ideal.

Vi vil mindes alle de idealister, som førte os videre i vor ungdom, dels for kultur og videnskab og dels for modstandsbevægelse og alle de andre bevægelser, som tiderne har givet os mod til at kaste os ud i.

Idealisten og historielæreren Vilhelm la Cour inspirerede under 2.verdenskrig mange unge til at gå ind i modstandsbevægelsen ved sine modige dansksindede taler og skrifter, som til sidst bragte ham i fængsel.

Derimod var oberst Volmer Gyth, kaldet Wolle, mere kølig og havde det militære overblik, der gjorde ham fortjent til de ord Montgomery sagde om "second to none". (Oberst Gyth var under krigen chef for den militære efterretningstjeneste, og var derfor ikke en mand af store ord. Han holdt ikke foredrag, men levede den meste tid under jorden. - Måske var han i virkeligheden den, der kom nærmest til rektor Engelsens ideal af en engelsk kostskoledreng).

Helt i modsætning til disse var forfatteren Leif Panduro, som lod sig inspirere af opholdet på Birkerød til en protest imod borgerskabets diskrete charme i sine berømte TV- og teaterstykker. Han var konstant i opposition til skolen og nåede at blive uvenner med rektor Engelsen, den folkekære Vups.

Disse spredte eksempler viser at det ikke var noget ensartet produkt, som skolen havde frembragt, og vi var ikke fundamentalister som forlangte et ensrettet elevmateriale - tværtimod må man sige, at skolen mistede evnen til at præge eleverne, da man mistede mellemskolen, så man ikke mere kunne følge eleverne i en længere årrække.

Alligevel vil jeg opfordre alle gamle og unge til at slutte op om BKS - det viser sig jo alligevel når man kommer sammen med de gamle venner og veninder, at man kommer til at elske dem, fordi vi siger til hinanden: *Du er én af vore!*

I det hele taget er det en totalt ændret situation som nu møder festdeltagerne i BKS. Hvor det tidligere var festklædte personer i smoking og lang kjole, er det nu mere tvangfri påklædning og en mere hyggelig og kammeratlig tone, der hersker. Vi har fundet sammen om sang og dans i stedet for de store middage med fem retter mad og franske vine.

Derfor kan vi jo godt mindes vore fælles minder og glade ungdom.

Fussballe

Af Helge Hjortdal

Helge Hjortdal.
Student fra kostskolen 1946.
Cand. jur. Folketingsdirektor.

Livet på Birkerød Kostskole under den 2.verdenskrig var på mange måder præget af den mangelsituation, der på forskellig vis ramte hele befolkningen, og som naturligvis også ramte plet i noget så sårbart som en kostskole og det liv, der finder sted i dette miljø.

At vi ikke havde varmt vand i hanerne, at maden var ensformig og spartansk, at der var udgangsforbud og skrappe regler for kostelevernes færden hver anden weekend, når man kunne få lov til at forlade ikke alene skolen, men også Birkerød by og vove sig ud i det fremmede, var kendsgerninger for alle.

Også underholdningen på skolen var det skralt med. Foredragsforening, teaterforening, musikforening o.l. havde ikke mange variationer at byde på, og repertoireet var behersket og ikke altid på et imponerende plan.

Hvad sportslivet angår, var det en fast og ufravigelig tradition, som rektor Engelsen havde medbragt fra de engelske kostskoler under sine besøg dér i det 19.århundrede, at det skulle trives og plejes, og det kunne lade sig gøre, selv om vilkårene også her var mere begrænsede, end man næsten har evne til at forestille sig i dag.

Der var atletik et par gange om ugen, som man trænede dels på den

meget primitive løbebane rundt om fodboldbanen nedenfor køkkenhaven, dels på "Skjolds" gamle anlæg ved Kajerød på den anden side af Kongevejen.

"Atletikkerne" fik lejlighed til 2 gange om året at deltage i store stævner, hvor kostskoler og gymnasier fra Sjælland var faste deltagere. Her klarede Birkerød sig nogenlunde, idet man hverken var i top eller i bund.

Den vigtigste sportsgren var uden tvivl fodboldspillet, som både havde underholdende værdi og sportslige udfordringer for den enkelte udøver og kvaliteter for det hold- og kammeratfællesskab, som denne sportsgren indebærer.

Da vi nye kostelever i 1943 ankom til Birkerød Kostskole, måtte vi - traditionen tro - en af de allerførste dage stille op alle til hobe og spille "prøvekamp" for 2.- og 3.g'erne, gymnastiklærerne, og hvem der i øvrigt interesserede sig for de nyankomne kammerater. Det var jo spændende at se, om de pågældende var i stand til at ramme den runde kugle, om deres sportslige forudsætninger syntes at svare til det umiddelbare indtryk, man havde dannet sig af de nyankomne, og navnlig var det vigtigt at få fastslået, om der var tale om en god kvalitet, eller den nyankomne årgang var en nitte.

1943'erne kom med de medbragte fodboldstøvler i alle størrelser, fodboldtrøjer i alle farver og udstyr, der i øvrigt var præget af den luvslidthed, som var karakteristisk i krigsårene for manges påklædning, hvad enten der var tale om hverdag, fest eller sport.

Vi blev gennet ned på teglværksbanen bag Hovedgaden og blev delt i 2 hold ved hjælp af interviews, som Østerlund og Hartvig Nielsen gennemførte med de nyankomne, således at disse kunne spille på den plads på de 2 hold, som skulle udvælges, som de bedst kendte til. De fleste havde spillet fodbold tidligere, men enkelte havde aldrig haft fornøjelsen og blev derfor placeret på de pladser, hvor der ikke var andre, der havde sat sig. Prøvekampen måtte naturligvis være ejendommeligt med det meget forskelligartede niveau, spillerne repræsenterede, men det var dog klart og tydeligt, at de 2 ansvarlige gymnastiklærere var imponerede over de nyankomnes fodboldtalent og efter kampen med store gebærder og spillende øjne erklærede, at der var tale om alle tiders årgang, og at det ikke blev morsomt at være fra Rungsted, som jo var Birkerøds gamle ærkerival.

De spillere, som havde markeret sig ved habile evner, blev bedt om

*Rektor Engelsen
med gamle og nye
elever
før den årlige
fodboldkamp.*

at møde til de sædvanlige træningstider 2 eftermiddage om ugen i skovinspektionstiden. Det gjorde vi i vid udstrækning, idet vi dér lærte 2. og 3.g'erne at kende, foruden at vi fik et endnu bedre kendskab til hinanden indbyrdes. Det var tydeligt, at de nye 1.g'ere blev betragtet som opkomlinge, og 2. og 3.g'erne følte sig truet, og at man forsøgte at sætte sig i respekt ved hjælp af den fysik, som et år eller to mere på bagen end modstanderne, havde tilvejebragt. Men de nye lod sig ikke gå på, hverken af fysik eller trusler, og det endte med, at de nye 1.g'ere skulle spille en kamp imod et hold fra 2. og 3.g, som måtte lide den tort at blive gennembanket, hvorved 1.g'erne havde dokumenteret deres kvalitet og niveau.

Vi spillede i den sædvanlige kostskoleturnering og havde held til i alle 3 år at vinde pokalen, ligesom vi bogstavelig taget vandt alle de venskabskampe, som vi desforuden deltog i. Jonstrup Seminarium måtte neje sig, ligesom AB's første ynglingehold, som var blevet københavns mestre, måtte bide i græsset under en kamp på AB's bane på Nørre Allé i København, som Birkerød vandt med flere overskydende mål efter en meget velspillet kamp.

Vi havde således mange glædelige oplevelser på det spillemæssige plan og havde ingen forventninger om hverken rejser til udlandet eller professionelle tilbud. Vi spillede i fodboldstøvler, hvor man bankede nye knopper i, hver gang der havde været kamp, idet de havde en tendens til at falde af, især når der blev spillet på tørre baner. Vi led

den tort under kampe ofte at kunne mærke knoppernes søm igennem sålen, så vi efter at have fået strømperne af ved kampens afslutning kunne konstatere blødende sår under fødderne.

Vi havde et hyggeligt samvær med kostskolekammerater, specielt i Rungsted, idet vi efter vore kampe fik et måltid sammen, og vi fik lejlighed til at snakke sammen, se hinandens værelsesstandard og høre lidt om livet på den anden skole. Det var det, der var formålene med denne turnering: dels den sportslige kamp og dels det kammeratlige samvær.

Hvis man skulle nævne en speciel erindring fra fodboldlivet på kostskolen i de 3 år, jeg var der, skal det nok være den kamp, som Birkerød spillede mod Stenhus på udebane i Holbæk i 1944. Spillerne drog sammen med Østerlund og Hartvig Nielsen af sted med damptoget en lørdag middag, skiftede tog i København og ankom hen under aften til Holbæk, hvor vi blev indkvarteret hos vore Stenhus-kammerater. Vi lærte også her at konstatere, at hvor der er hjerterum er der husrum. Vi havde en god og fornøjelig lørdag aften og en lidt søvnfattig nat, men fik dog sat morgenmaden til livs søndag morgen til nogenlunde sædvanlig tid. Hen på formiddagen spillede vi kampen mod Stenhus. Den var absolut ikke af høj kvalitet. Begge hold havde ikke det normale niveau, men det kan - som antydnet - have sin forklaring i indkvarteringsforholdene og det sociale samvær.

Birkerød vandt kampen. Det var for os hovedsagen. Vi fik et hurtigt måltid på kostskolen, inden vi skulle med toget tilbage til København og Birkerød. Under dette måltid erindrer jeg, at en ung serveringspige, som kom til det bord, hvor jeg var anbragt, ved et uheld tabte et ret stort antal glas på gulvet. Glassene gik naturligvis i stykker, og den ulykkelige pige var grædefærdig. Her kom jeg med en lidt frisk bemærkning, som jeg fik én over næsen for, idet jeg i den tragiske situation proklamerede: "Man skal ikke kaste med glas, når man bor på Stenhus!" På baggrund af de knuste glas følte rektor Larsen sig forpligtet til at påtale udtalelsen, idet han sagde, at der ikke var nogen grund til at bagatellisere, at der var sket et meget beklageligt tab af service. Kammeraterne ved bordet kunne ikke holde alvorlige miner, og rektor Larsen føjede da også til, da han så hele situationen: "Men jeg må indrømme, at bemærkningen var ganske morsom!" Og min reprimande blev reduceret i overensstemmelse hermed.

Vi drog afsted fra Holbæk med toget, som i hvert fald må have stand-

set ved hver eneste station, og i erindringen forekommer det mig, at det også må have standset imellem stationerne, for det var en meget lang og trang tur. Men endelig ankom vi til Københavns Hovedbanegård, hvor vi skulle vente, indtil damptoget til Hillerød var klar til afgang. Vi var oppe i den store banegårdshal for at tilbringe ventetiden dér, hvor der var liv og glade dage. Østerlund og Hartvig Nielsen bad os om at opholde os inden for et ganske bestemt afgrænset område, for at de hele tiden kunne kontrollere, hvor vi befandt os. "Der er jo trods alt krig i landet", som Østerlund sagde. Det viste sig at være meget mere berettiget og rigtigt, end vi havde troet: Efter en halv times tid blev der pludselig stor ståhej på hovedbanegården. Folk løb frem og tilbage, og tyske soldater med geværer og andet grimt materiel i hånden løb rundt og forsøgte at genne folk hen i den ene side af afgangshallen. På herretoilettet konstaterede en af vore spillere, at der var smidt et stort antal pistoler og andre håndvåben, formentlig af modstandsfolk, som pludselig var kommet i fare ved razziaen. Der var stor forvirring, og adgangen var spærret også til perronerne. Her oplevede vi så, at Hartvig Nielsen havde visse talenter som forhandler, idet han, - der var engelsklærer og bestemt ikke havde meget til overs for de tyske soldater i Danmark - gik hen til én, der så ud til at være lidt mere end de andre, og sagde til ham på "gebrækkeligt" tysk, at der her befandt sig nogle unge danske fodboldspillere, som var på vej hjem fra fodboldkamp mod kostskolekammerater. Han havde et ansvar for disse unge mennesker og bad den tyske officer om at være ham behjælpelig med at få dem ned til toget, som skulle føre dem videre i løbet af 10 minutter. Tyskerne kiggede på de unge mennesker, der stod med tasker og bylter og andet under armene, og gik derefter hen til den soldat, der stod og kontrollerede adgangen til perronerne og sagde til ham: "Her kommer nogle unge fodboldspillere og deres 2 lærere. Fodboldspillerne får lov at gå ned, hvis de har et par fodboldstøvler som legitimation. Ingen må gå ned, med mindre man har 2 støvler at forevise!" Vi fik fundet vore meget forskellige "legitimationskort" frem fra taskerne og viste dem til den tyske vagt, og hver gang én havde "papirerne" i orden, sagde han: "Fussballer, passieren!" Lykkeligvis havde alle spillere deres støvler, og lykkeligvis troede den tyske officer på, at Østerlund og Hartvig Nielsen var vore lærere, så vi nåede både Nordbanetoget og Birkerød, inden det var blevet helt mørkt. Men det havde været en lang tur helt fra Holbæk!

Vi kilede altid på med vor kostskoleturning, som her og der var præget af meget stor fanatisme, men for os i nogen grad var en leg, hvor det naturligtvis var vigtigt, at vi var dem, der skulle vinde opgørene, men hvor det ikke var ligegyldigt, med hvilke midler det foregik. Vore 2 lærere var meget fine repræsentanter for den gode sportsånd. Den kammeratlige tone og opførsel havde en meget stor andel af æren for vor placering som fodboldspillere inden for kostskoleleverdenen. Det skal dog nok lige tilføjes, uden at det skal betragtes som en kraftig modifikation, men som en interessant kendsgerning, at når Hartvig Nielsen ikke sjældent ikklædte sig fodboldadress i gymnastiktimerne eller under træningen om eftermiddagen, fandt man dér en meget barsk, hård og fysisk stærk spiller, der skjulte gentleman-manererne ganske godt!

Det har for mig været morsomt at konstatere i mange år efter kostskoletiden, at fodboldkampene mellem de sjællandske kostskoler har haft en særlig placering også hos de andre skoler. Jeg mødte engang i Sydamerika en modstander fra Haslev, der mindedes en bestemt kamp mod Birkerød. En anden gang var det en soraner i Grønland, som snakkede fodbold. Det var et morsomt spil, sådan som vi udøvede det, og jeg kunne ønske, at den glæde, som vi havde af samvær og spil, kunne blive en større realitet i dag, end det ser ud til efter nutidens stramme fodboldansigter at dømme.

Omkring skoletropen i 50'erne

Af Torben Rechendorff

Torben Rechendorff.
Realeksamen 1955.

Skoleinspektør, fhv. kirke- og kommunikationsminister.

For nogle måneder siden fejrede en af mine mangeårige spejdervenner sit 50 års "spejderjubilæum". Da jeg hørte om det, var min upassende reaktion: du milde, er han så gammel? Men ved anvendelse af det uhyre sparsomme forråd af hovedregning det i sin tid lykkedes lektor Laursen - og enkelte andre gode kræfter - at fodre mig med, konstaterede jeg (noget mindre skrydende), at det var godt 43 år siden, jeg selv blev medlem af 1.Birkerød trop!

Denne store begivenhed fandt sted en af de første septemberdage i 1949 i tegnesalen på Birkerød Statsskole, hvortil jeg just var overført fra Birkerød kommuneskole som elev i 1.mellem. Samme overførsel var - på trods af, hvad senere onde tunger har hævdet -uden forbindelse med det forhold, at min senere svigerfar P.K.Brændstrup netop var blevet skoleinspektør på samme kommuneskole! Hverken han eller jeg kunne dengang ane konturerne af den senere nære forbindelse. Indmeldelsen i skolens spejdertrop var nærmest en selvfølge. Ganske vist *sagde* de det ikke - og det havde også været uklogt - men jeg er sikker på, at mine forældre *mente*, at jeg ville have godt af spejderlivet. Selv så jeg forholdsvis ukompliceret på sagen: det måtte klart være at foretrække frem for både danseundervisning og klavérspil!

Siden septemberdagen i 1949 har jeg så været medlem af Det Danske Spejderkorps. Omend med varieret aktivitetsniveau. Fritids- og friluftslivet i 1949 er helt usammenligneligt med 90'ernes. Det var fire år efter besættelsens afslutning, det var inden velfærdsstatens indtog, det var før det "betalte" ungdomsarbejdes dage. Det var cyklernes, teltenes og de barske oplevelsers tid, hvor en week-end tur (lørdag/-søndag) til Høje Sandbjerg var en begivenhed, man først så frem til og siden levede højt på. Kort sagt: da *vi* var spejdere.....

Filosofien bag skoletroppen var naturligvis, at kostelever og lokal elever skulle mødes til fælles oplevelser. Troppen er den næstældste i Danmark, stiftet i 1910. Og det er utvivlsomt rigtigt, når rektor H.Chr.Engelsen i "Nogle bidrag til Birkerød Kostskoles historie 1905-1951" hævder, at spejderlivet begyndte ude i byen og ikke på skolen. Først i 1912 blev spejderne "et fast led i skolens liv" siger Engelsen. Som sagt blev jeg indskrevet i skoletroppen i efteråret 1949. Jeg forlod den - og skolen - i sommeren 1955 medbringende en særdeles jævn realeksamen og en uheldelig kærlighed til spejderbevægelsen!

Min "karriere" i 1.Birkerød var nok så intens. Da jeg gjorde min entré i sommeren 1949 var jeg 12 år, og da jeg forlod skolen i 1955 var jeg 18. I denne korte periode nåede jeg at være "menig", patruljefører og fungerende tropsfører. Særlige evner må have været årsagen?

Helt så enkelt forholder det sig ikke. Men "historisk" er sagen i virkeligheden ganske interessant: I masser af år havde kostlærerne påtaget sig at lede spejdertroppens arbejde. Der foreligger herlige billeder af Ejnar Laursen og Jacobsen og mange andre i fuld krigsmaling (herunder spejderstav og korte bukser). Da jeg kom ind i troppen var det adjunkt P.O.Neerup, der stod for ledelsen. I kulissen spillede Henrik Meyer, Lauge Sørensen og Vagn Christensen en ikke ringe rolle. Men af grunde, som jeg egentlig aldrig har boret nærmere i, var kostlærerne nu på vej ud af foretagendet, og nogle af kosteleverne overtog "førerskabet". Kostelever har imidlertid én væsentlig fejl: de skifter ustandselig!

I virkeligheden mener jeg, man kan hævde, at skoletroppen i 50'erne befandt sig i alvorlige ledelsesmæssige vanskeligheder. De gamle tider med nære relationer mellem kostskolemiljøet og troppen var ved at være forbi, - noget nyt måtte under en eller anden form blive til! Kostlærerne - med en væsentlig undtagelse, som jeg vender tilbage til - ville ikke længere deltage i det aktive arbejde, enkelte kostelever

påtog sig - mere eller mindre presset og altid i kortere tidsrum - at være "fungerende tropsfører" (en rigtig tropsfører skulle være 21 år, hvilket ikke forekommer i skolesammenhæng). Ustabiliteten på ledelsesplan havde holdt sit indtog.

Trods min faglige respekt for rektor Preben Arentoft drister jeg mig også til at påstå, at han - som pr.definition var tropsrådsformand - betragtede spejderarbejdet som et råb fra fortiden uden bud til tidens unge!

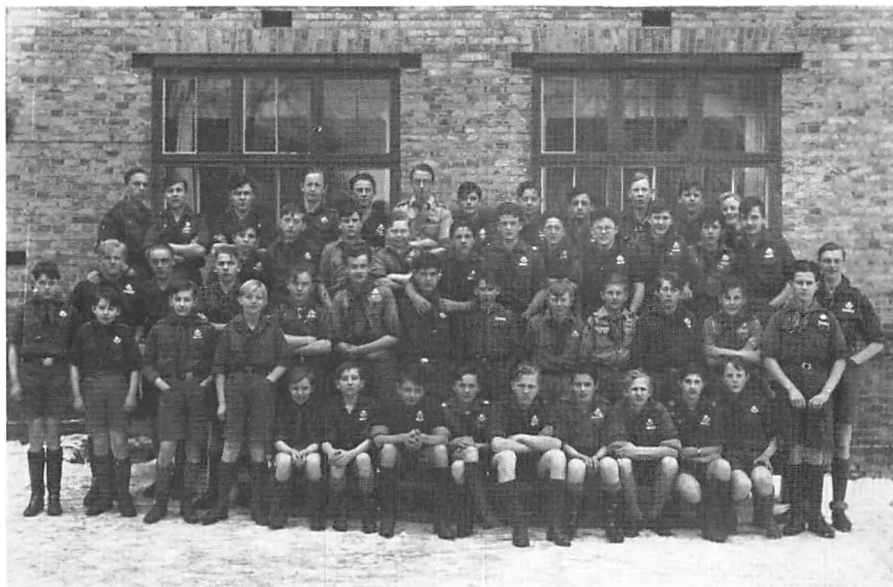
Alt i alt: det daglige arbejde kom til at hvile på drenge, der i virkeligheden var alt for unge til at have ledelsesansvar. Som et paradoks kan man sige, at Baden-Powells grundlæggende idé om *patruljesystemet* som det bærende element i spejderarbejdet, i disse år stod sin prøve i skoletroppen. Omend med skiftende held!

Under alle omstændigheder fik jeg i en alder af 14-15 år direkte ledelsesansvar i 1.Birkerød. Hvordan kunne det overhovedet gå?

I bakspejlet er jeg ikke i tvivl om, at det skyldtes én mand: lektor og mangeårige kostlærer Vagn Christensen (af venner og enkelte fjender benævnt "VC", - dog aldrig i tiltale!) VC var ungar, kostlærer, historisk særdeles vidende, varm og hjertelig, barsk og utilnærmelig, tyskerhadende, fyldt med aversioner (piger fra Farum og Ganløse lå langt under hans samtaleniveau), spændende, uudholdelig selvglad, hypokonder, buldrende og rar. Ja, et sammensat menneske, som jeg fik et ægte og varmt forhold til. Efter at jeg havde forladt skolen, besøgte jeg ham ofte på kostskolegangen og de sidste år i hans lille hus på Kajerødvej.

Han holdt - under skiftende og forvirrede ledelsesforhold - troppen i sin faste hånd. Uden VC var troppen faldet fra hinanden i 50'erne. Naturligvis var det ikke ham, der tog sig af det daglige arbejde. Han tog ikke med på sommerlejre eller på hike i Rude Skov. Og han stod ikke bag træerne, når vi var til forårs- eller efterårsturnering i det norsjællandske (hvor vi næsten altid måtte se rævehalen gå til Christian IVs i Hillerød, - men de snød nu nok også....). Han deltog heller ikke i tropsmøderne med mindre støjniveau'et fra tegnesalen nåede hans hybel på kostskolegangen på 2.sal.

Men for os, der måtte påtage os de mange møder og ture, var han en helt uundværlig støtte. Masser af "stabsmøder" blev holdt i hans lille lejlighed, hvor han vist nød at diske op med te og kager, mens vi planlagde den næste måneds aktiviteter.

Forbindelsen mellem skolen og spejderbevægelsen ses tydeligt i dette udaterede billede.

Vagn Christensen vidste, at når ansigtet skulle tegnes overfor forældre eller myndigheder, måtte en voksen træde til. Det kunne ikke gøres af en dreng i 3.mellem. På den anden side må han have haft tillid til os! Når det kom til stykket var det jo *vores* tropsmøde, *vores* sommerlejr, *vores* udlandsrejser og *vores* spejdere! På mirakuløs vis gik det. Et lille eksempel på samvirket mellem VC og os, der " fungerede": I foråret 1954 modtog troppen en indbydelse til at deltage i en jamborette (c: mindre international lejr) arrangeret af spejderne i Birkerøds norske venskabsby Asker. VC beskrev projektet i et brev til forældrene dateret 12.april 1954 og sluttede: " Vi anmoder de forældre, der ønsker, at deres søn skal deltage i turen, om at sende den talon, der sidder nederst på den norske skrivelse, til undertegnede i udfyldt stand senest lørdag den 24.4.1954. Samtidig bedes sendt det i den norske skrivelse omtalte depositum kr.10,-. Bemærk, at tilmeldelsen er bindende". VC havde påtaget sig det overordnede ansvar og blåstemplet foretaget. Detaljerne var vores sag.

Det hele førte iøvrigt til en herlig sommerlejr ved Norefjell. Vi deltog med 11 mand og den anden trop i Birkerød (Birketroppen) med 8 mand. Selv skrev jeg et lille efterskrift i dagbogen: "Med turen til

Norge var sommerens store oplevelse forbi. En virkelig stor oplevelse, som aldrig vil blive glemt af deltagerne fordi den virkelig viste, hvad spejderliv var....." – Stadig skal man erindre sig, at *udenlandsrejser* i midten af 50'erne var noget helt særligt!

Det daglige liv i skoletroppen var ikke kun positivt. Selvfølgelig gav det indimellem problemer, at vi, der stod i spidsen for arbejdet, hverken var modne eller erfarne! Selvfølgelig var der af og til forældre, der fik nok af ballademøderne i de små og helt utidsvarende "patruljelokaler" på vejen op til den gamle sløjdsal. Selvfølgelig var der også spændinger mellem drengene, der af og til førte til hurtige udmeldelser. Hvad var f.eks. årsagen til, at min senere gode regeringskollega Uffe Ellemann-Jensen kun var spejder i meget kort tid?

Min sidste sommerlejr som aktiv i 1.Birkerød gik til området ved Hald sø ved Viborg. Når jeg nævner det, er det for igen at understrege, hvor lidt der den gang skulle til for at lave en indholdsrig sommerlejr: en kombination af togrejse, medbragte cykler og en lejet bus til to 1-dages ture i omegnen var de ydre bestanddele for en vellykket tur. Frederiksborg Amts Avis skrev 7.juli 1955: "16 spejdere fra Statsskolens 1.Birkerød trop tager i morgen på lejr ved Hald Sø syd for Viborg. Det Danske Spejderkorps har her en dejlig lejrplads, som er overladt Birkerød-spejderne i 10 dage. Med tropsføreren, Torben Rechendorff, som leder tager spejderne på en 24-timers orienteringstur, hvor de skal overnatte i det frie. Desuden bliver der to busture fra lejren til Rebild Bakker og Rold Skov".

Søndag den 4.september 1955 stoppede jeg som "fungerende" tropsfører for 1.Birkerød Trop. Det foregik selvsagt ved en "parade" i skolegården, hvor bl.a. rektor Preben Arentoft takkede mig.

Mange år senere siger jeg med stor glæde: selv tak! Spejderdagene i skoletroppen satte sig blivende spor i min tilværelse. Allerede i 1957 måtte jeg - efter at VC havde lanceret, at *nu* måtte troppen nedlægges som følge af ledermangel - tage en hånd med for at undgå dette drastiske skridt. I samme forbindelse ydede Jens Kelstrup en meget betydelig indsats. Han overtog iøvrigt i 1958 ledelsen af troppen.

For mit eget vedkommende førte spejderlivet mig videre til andre poster, som har været med til at give min tilværelse værdifulde dimensioner. Dog havde jeg ikke i september 1949 forestillet mig, at jeg engang skulle ende som formand for Det Danske Spejderkorps styrelse. Men sådan er der så meget.....

En skoleglad piges erindringer

Af Pål Dahlerup

»DET FORSØMTE FORAAR« OG DEN SORTE SKOLE

Pål Dahlerup.
Student 1957.
Universitetslektor, dr. phil.

Med filmatiseringen af Hans Scherfigs "Det forsømte Foraar" er billedet af den sorte skole blevet aktualiseret. Billedet er morsomt og står utvivlsomt for mange mennesker som indbegrebet af skole. Men det er ikke mit billede. Jeg har altid godt kunnet lide at gå i skole, og jeg nægter at tro, man forsømmer noget, hvis man laver, hvad man godt kan lide. Om foråret stiger alle drifter, også driften til at læse og lære. Derfor har jeg altid været særligt læselysten om foråret. Det har ikke forhindret mig i at nyde forårets andre glæder. Tværtimod: den ene glæde forstærker den anden.

ET FORHINDRINGSLØB

Men det har ikke været så let for mig at få lov til at gå i skole, og i skolen at få lov til at læse og lære. Det skyldes selvfølgelig nogle helt personlige forhold, men det er også udtryk for det særlige danske forhindringsløb, som en skoleglad pige af min generation måtte igennem.

Jeg er strengt opdraget i et grundtvigsk miljø. Min far var cand. theol. og min mor cand. mag. Jeg har fået intellektuel stimulering gennem mine forældres oplæsning, og gennem højskolen hvor jeg uhindret fik lov at høre på, hvad jeg ville. Men det var samtidig mine forældres grundprincip, at man ikke roser børn. Et hovedpunkt i min opdragelse var - har min far senere fortalt mig - at jeg ikke måtte vide, jeg var velbegavet. Jeg er således aldrig blevet opmuntret, endsige pacet til at læse, men jeg er heller ikke blevet hindret i det.

Derimod fik jeg ikke lov til at komme i skole. Vi boede et sted, hvor der "kun" var kommuneskoler, og dem kunne mine forældre ikke lide. Jeg blev derfor undervist hjemme, og provsten kom en gang om året og hørte på mig. Jeg lærte, hvad jeg skulle, men jeg har aldrig glemt den sorg, det var at se mine kammerater gå af sted hver morgen, mens jeg skulle blive hjemme. Skolen var et forjættet land, jeg ikke måtte komme ind i.

Vi flyttede, da jeg var ni år. Så kom jeg i grundtvigsk friskole med skolegang hveranden dag, om sommeren 8-12, om vinteren 8-16. De andre dage var optaget af 1. og 2. klasse. Vi "store" var delt i to hold, læreren underviste de ældste og hans kone de yngste i dansk og regning. Historie, geografi og religion var fælles. Læreren tog en verdensdel om året og fortalte os al den historie, geografi og religion, han kunne, om den pågældende verdensdel. Vi tegnede til. I dansk og regning var undervisningen individuel, og enhver fik lov at arbejde i eget tempo. Resultatet af denne undervisning var, at jeg måtte springe en klasse over, da jeg endelig ved næste flytning kom i kommuneskole.

Kommuneskolen var en prøvelse, så måske var det trods alt heldigt, at jeg så sent kom i den. Jeg holdt af mine kammerater og lærere og omvendt, og vi ses stadig med glæde hvert femte år. Men det var en konfliktfuld tid, fordi lærerne ingen erfaring havde i at undervise store klasser med stærkt forskelligt niveau. Jeg husker en stakkels dreng, som blev slået i hovedet med en saks, fordi han ikke kunne lære at læse og skrive. Jeg selv havde det heller ikke godt. På den ene side var lærerne stolte af en dygtig elev, hvis mor oven i købet var folketingsmedlem, på den anden side nød de at gribe mig i faglige fejl, store som små. En lærer triumferede således, da hun engang fandt en kommafejl i en stil og satte mig til at skrive hele stilen om. (I øvrigt havde hun uret: det var en sætningsknode, hvor man kunne sætte

komma, som jeg gjorde det!). En anden lærer skrev til mig, da jeg var kommet i gymnasiet, at han savnede mig, men at klassen var blomstret op, efter at jeg var væk. Jeg samlede mange nederlag i denne skole, f.eks. fik jeg aldrig betroede opgaver, når lærerne havde brug for "to fornuftige" eller "to betænksomme" elever. Jeg fik det bestemte indtryk, at velbegavethed ikke kunne forenes med disse solide egenskaber. Jeg fik heller aldrig nogen flidspræmie, selv om jeg var den flittigste i klassen. En gang spurgte en af mine kammerater, hvorfor jeg blev forbigået, og fik svaret: "Det er ikke en velbegavetheds-præmie". Jeg fik den opfattelse, at velbegavethed var en slags fejl eller uret, som man ikke kunne belønne.

Det gjorde ikke sagen bedre, at min mor på det tidspunkt var kommet ind i kulturradikale kredse i København. Hun deltog i forskellige pædagogiske eksperimenter med eksamens- og karakterfri skoleformer, og hun blev offentligt hånet for, at hun selv havde et velfungerende eksamensbarn. I protest mod eksamenskolen betalte min mor karakterpenge til min søster, når hun fik dårlige karakter, jo lavere de var, jo højere blev belønningen. Min karakterbog underskrev hun med bortvendt ansigt. Jeg forstod, at min skoleglæde var en ulydighed mod min mor. Min far, som ikke længere boede hos os, forbarmede sig til sidst og sendte karakterpenge for mine gode karakterer.

Jeg benægter ikke, at jeg kan have været irriterende og provokerende for mine omgivelser. Men jeg holder fast ved, at man gjorde et barn fortræd ved at belægge min læselyst med skyld og skam. Mine største glæder havde jeg derfor i ferier, hvor jeg kunne gøre, hvad jeg ville. En sommerferie, da jeg var 11 år, fik jeg fat i Johannes Jørgensens "Mit Livs Legende" i 7 bind. Jeg gik grundigt til værks og slog hvert ord, hvert værk og hver person op, som jeg ikke kendte. Det var mit første "forskningsprojekt" og en utrolig oplevelse.

Det var ikke bare mig og Benny (som ikke kunne læse), der havde det dårligt. Jeg så en kammerat knækkes i regnetimerne; han er nu bankbestyrer. Jeg så en sportspige gå ud af 2. mellem, og jeg så en maler, der aldrig fik lov at tegne.

EN BEFRIELSE

At komme på Birkerød Statsskole var en befrielse. Min entré var ellers

*Den gamle skole,
ny bygning fra SØ,
legepladsen.*

ussel nok. Jeg skulle i sommerferien bruge mine personlige papirer, som var sendt ind sammen med optagelsesansøgningen. Derfor måtte jeg møde op på rektors kontor for at hente dem. Arentoft sad ved sit skrivebord, jeg sagde mit navn, og han gav sig straks til at lede i en stor bunke. Mine papirer var der ikke. "Jeg er altså blevet optaget", sagde jeg spagfærdigt, hvorpå rektor gik i gang med en noget mindre bunke over optagne elever. Der var jeg heller ikke, og han var parat til at sende mig hjem igen. "Jeg blev optaget uden prøve", fik jeg fremstammet, og endelig fandt rektor mig i den lille bunke, han sidst havde forestillet sig. Jeg fortæller episoden, fordi den meget klart viser, at en skoleglad pige med de bedste papirer var gjort så selvusikker gennem folkeskolen, at en gymnasierektor automatisk antog hende for en ikke-egnet elev.

Birkerød Statsskole blev en befrielse. Det skyldes mange ting. Den første og væsentligste var, at her kunne man læse og lære med god samvittighed.

Dertil kom, at lærerne var gode, nogle endda fremragende. De gav udfordringer. Jeg vil særligt fremhæve historielæreren (Preben Arentoft), engelsklæreren (Vagn Christensen) og tysklæreren (Alfred Terp). De var alle karakteriseret ved deres store faglige dygtighed. De kunne simpelthen deres fag. Derudover lærte de os videnskabelig metode og kritisk tænkning. Der var energi over deres timer. De kom til tiden, vi kom til tiden, og begge parter var forberedt til tænderne. Vi fik en solid faglig ballast. Vi lærte noget. Vi vidste noget. Derudover blev der tid til kritisk ræsonnement og til pædagogiske eksperimenter. V.C. kom i II g med en stor vasketøjskurv fuld af bøger. Dem havde vi fri adgang til, da han satte os til at skrive en stor opgave om Bernard Shaws "Joan of Arc". I historie (og geografi og naturhistorie) indgik

vi i et UNESCO-forsøg, hvor vi særligt studerede Mellemøsten og Italien. Vi fik en lang Italiensrejse ud af det. Til inspirationen fra de fremragende lærere kom den daglige fornøjelse ved alle de gode: i dansk først og fremmest, men også latin, fransk, naturhistorie, gymnastik, oldtidskundskab. De var alle dygtige og alle personligheder. Dårlige lærere havde vi kun i religion og musik.

Jeg oplevede Statsskolen som et meget tolerant sted. I alt fald var vores klasse tolerant. Vi var kun 14 og havde det godt sammen. Vi var forskellige og lod hinanden være det. Vi drillede gemytligt hinanden, men der faldt ikke onde ord. Kostskoleelever og dagskoleelever, jyder og sjællændere, drenge og piger, fattige og rige, skoleglade og mindre skoleglade - vi var alle accepterede. Jeg fik også lov til at være, som jeg var, og til at læse lektier, så meget jeg ville. Jeg fik oven i købet den længe eftertragtede flidspræmie allerede det første år. Det var til gengæld en uskreven pagt, at jeg oversatte fransk- og latinlektierne i frikvartererne for mine kammerater. Andre i klassen havde andre lyster: de kunne tegne eller synge, de var gode til sport, de var sjove ved fester, hver bidrog med sit. Selvfølgelig havde vi hver vores kriser, og selvfølgelig har nogle trods alt haft det bedre end andre, men jeg tror, min opfattelse af generel tolerance holder.

PREBEN ARENTOFT

Blandt lærerne satte jeg rektor Preben Arentoft højt. Jeg er bekendt med, at mange, især kostelever, ikke kunne lide ham. Også vi dagskoleelever kunne være kritiske over et og andet, f.eks. hans fine fornemmelser. Vi var sikre på, han brugte parfume, og han chokerede os undertiden med sin udprægede æstetiske holdning. Engang påstod han f.eks., at en bøgeknop på vej til at springe ud i princippet var som en filipens, på vej til at løbe over af betændelse. Mange år senere så jeg Arentoft på Det kongelige Bibliotek. Jeg ville gerne have hilst på en elsket lærer, men jeg havde netop den dag en bum på hagen og holdt mig tilbage. Kort efter døde han.

Arentoft var socialdemokrat, det var usædvanligt for en rektor dengang. Han havde selv skrevet de historiebøger, han underviste efter. Det var også usædvanligt. Han forlangte fakta lært, inklusive årstal og kongerækker, men han brugte også megen tid på at få os til at fatte

de bevægende årsager i historien. "Man skal være ven med sin nabos nabo", lød en af hans sentenser, der lærte os at forstå mekanikken bag politiske alliancer mellem lande og stater. Han var åben for andre synspunkter og indgik gerne i diskussion med os om sine socialdemokratiske ideer. Hver lørdag efter skoletid tog han til København for at arbejde i et settlement. Jeg respekterede ham for, at hans sociale engagement tog sig dette praktiske udslag. Han var politisk årvågen og arrangerede en protest-demonstration ved den sovjetiske besættelse af Ungarn i 1956. En kommunist blandt eleverne udvandrede til Bornholm i protest mod protesten.

Arentoft holdt afstand til sine omgivelser, man kom ham ikke nær. Ikke desto mindre var han omsorgsfuld. Jeg har ved flere lejligheder siddet på hans kontor og fået råd og hjælp, en enkelt gang fik jeg også lov at tørre tårerne af mit ansigt med hans velduftende lommestørklæde. Da jeg senere havde brug for en anbefaling, udformede han det smukkeste vidnesbyrd, jeg i mit liv har fået. Han skrev, at jeg var dygtig, flittig og et godt menneske. Ingen af delene havde jeg før fået at vide, og det var første gang, nogen sagde mig, at min skole-egnethed ikke betød, at jeg var et slet menneske. Jeg er ham meget taknemmelig.

UNIVERSITETET

På universitetet fik jeg lærere i dansk, som var en åbenbaring, Oluf Friis og F. J. Billeskov Jansen. Men desværre valgte jeg ikke dansk, men sammenlignende litteratur som mit fag. Der var kun én lærer, professor Paul Rubow, som engang havde været genial, men som i min tid var gået totalt i stå. Jeg fik mig ikke taget sammen til at skifte studium. Derfor er Birkerød Statsskole den bedste erindring fra min uddannelsestid.

USA

I 1987-1988 opholdt jeg mig som gæstelærer ved et amerikansk universitet. Det blev en oplevelse og et chok, og jeg blev grebet af afmægtigt raseri over det danske uddannelsessystem. Jeg kom med min bagage af komplekser over at være en intellektuel og opdagede, hvor lidt

intellektuel og hvor utrænnet, jeg var i sammenligning med mine amerikanske kolleger. Jeg så, hvordan akademikere kan blive, hvis de er opdraget med forestillingen om, at de er gode nok og får stillet udfordringer derefter. Samtidig så jeg, hvordan de amerikanske universiteter har plads til kunst og sport og kropslig sundhed ved siden af det benhårde intellektuelle arbejde. Jeg fik også en ny forståelse af menneskerettigheder og af lighed. De kan tolkes som retten til at udvikle de medfødte evner, man nu engang er udstyret med. Ud fra den betragtning er der i det demokratiske danske skolesystem uendeligt ringe ligestilling. Jeg havde det dårligt med min intellektuelle begavelse, andre havde og har det dårligt med musisk eller håndværksmæssig eller social begavelse. Det er i almindelighed få af de mange forskellige evner, mennesker er udstyret med, der bliver brugt og udviklet i skolen. I det perspektiv tænker jeg tilbage på Birkerød Statsskole som det bedste led i min skolekæde.

Tre Generationer i en Birkerød Familie

Af Birgitte Moyer

*Birgitte Moyer, født Vinding.
Student 1957.*

Ph.D. fra Stanford University, „Head of the Music Department“ på college i USA.

Det er mærkeligt at tænke tilbage på skoletiden næsten 36 år efter at jeg blev nysproglig student fra Birkerød Statsskole i 1957; men endnu mærkeligere at gøre sig klart hvor forskellig en skoleoplevelse tre generationer har haft.

Min mor blev født i 1899 på Birkerød Kost- og Latinskole, som skolen hed den gang, hvor hendes far Johannes Plesner var rektor. Selv gik jeg på Birkerød Statsskole fra første mellem i 1950 til jeg blev student i 1957. Mine børn har gået i skole og på universitet i Californien, hvor jeg har boet siden 1959 med et par års afbrydelse i Danmark 1963-65. Der er tale om tre helt forskellige typer skoler, med hver sin mission, og forskellige typer elever.

Mine forældre, som begge er 93, bor i Birkerød, og mor - Elisabeth Plesner Vinding - har hjulpet mig ved at skrive lidt erindringer fra sin barndom på skolen. Hun skriver om en lille privatskole der udviklede sig fra hjemmeundervisning i præstegården til en anerkendt latinskole. Det har altid forbløffet mig, hvor meget hun huskede fra sin meget tidlige barndom. Her er mors egne ord:

At skolen har eksisteret i 125 år vidste jeg ikke, men derimod ved jeg at min Far blev dens leder i 1893, så det er altså 100 års jubilæum for hans overtagelse. Den må altså have eksisteret i 25 år dengang, det vidste jeg ikke, men efter de ting jeg vidste, passer det da udmærket.

Skolen begyndte i Birkerød præstegård, da pastor Begtrup fik en huslærer fra København til at komme og bo i præstegården og undervise børnene, jeg tror han havde fem, og denne huslærer hed Johan Mantzius. Han var en god lærer, og nogle af de omkringboende familier spurgte, om deres børn måtte deltage i undervisningen, for der var meget langt til brugbare skoler.

Der blev så mange elever efterhånden, at der var brug for større lokaler, og derfor købte Mantzius et hus i nærheden, hvor han holdt skole. Det måtte jo betales af børnenes forældre som skolepenge. Der blev så råd til at købe et større hus, vist meget fordi han giftede sig med en pige der arvede en del fra sine forældre. Hun hed Elisabeth Mollerup. De købte det hus som efterhånden blev bygget større, og den skole har du gået i. – Far [Johannes Plesner] giftede sig i 1895 med mor [Marie Schiødte], som var knap 21, far var 36. Bekendtskabet med mor, der var præstedatter fra Farum, begyndte fordi hendes to brødre - Jørgen og Vilhelm - gik i skolen, og de inviterede deres unge kønne søster med til kaffeballerne. De ældste af eleverne syntes også godt om hende, men deres rektor snuppede hende altså fra dem.

[Parentetisk bemærkning af Birgitte Moyer: det sjove er, at min mor, Marie Schiødte, aldrig gik i skole; hun blev undervist hjemme i præstegården i Farum. Og dog var det hende der underviste sine to brødre indtil de kom i skolen i Birkerød, og det var også hende der gik fra Farum til Birkerød for at betale skolepengene for sine to brødre. Det var nok på sådan en "skolepengetur" at hun gjorde min morfars, Johannes Plesners bekendtskab. Hendes yngste søster, Augusta Schiødte, kom derimod i skole, og hun blev senere en af landets første (muligvis den første) kvindelige magistre i dansk litteratur].

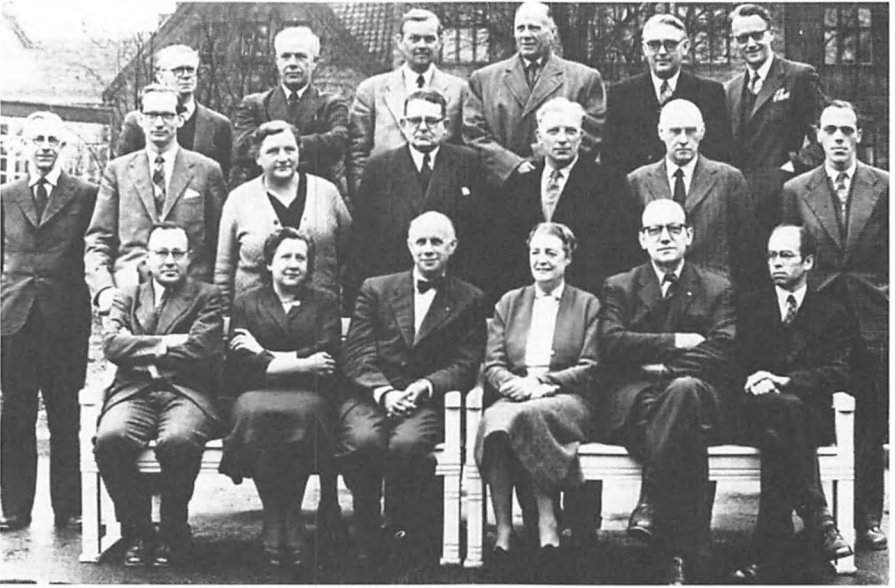
Jeg blev født i 1899, og var kun seks år da vi flyttede til Blindeinstituttet i København, hvor far blev forstander. Derfor er det jo ikke sammenhængende erindringer jeg har, men noget ved jeg da, fordi der siden blev talt om det. Skolen hed "Birkerød Kost- og Latinskole; det med "Latin"- betød at skolen kunne dimittere studenter. Skoleordningen fra den gang var helt forskellig fra den du har kendt, med mellem-skole og gymnasium; det blev indført en del år senere. Skolen havde seks klasser, og sjette klasse endte med studentereksamen. De der kom til første klasse kunne læse og skrive; de var vist 11-12 år, og blev der så længe forældrene ønskede.

Ideen i skolen var, helt fra Mantzius's tid, at drengene skulle føle, de havde et hjem på skolen, og far førte det videre i samme ånd. Lærerne for de små klasser var tit uden videre uddannelse (cand. mag. eksamen eksisterede ikke endnu). Til de større klasser var lærerne gerne cand. theol.'er, som ventede på at få et "præstekald", som det hed, når man blev præst. Far havde selv den eksamen. De ugifte lærere boede på skolen, hver havde et værelse. De gifte byggede huse i nærheden, så der blev en hel lille by rundt om skolen, og hos nogle af lærerne boede de elever, som der ikke var plads til på skolen. De elever, som boede på skolen, havde hver sit værelse; men den store dagligstue var fælles for familien, eleverne og husholdningspersonalet, og følelsen af at være en stor familie var der absolut, den husker jeg meget tydeligt. Skolen var privat betalings-skole, det var det normale dengang, og sådan var det endnu, da jeg gik i skole i København. Men netop ved den tid, da jeg var færdig med skolen, kom den tid, da det offentlige overtog hele undervisningsvæsenet. Nå, men det er jo efterhånden mange år siden.

Det ovenstående er direkte citeret fra et brev fra min mor. Hun har også på andre tidspunkter fortalt om skolens bygninger, haven, og andre steder i Birkerød.

Skolen i min skoletid i 1950-erne var jo allerede en stats-skole og noget større, men dog stadig en forholdsvis lille skole. Jeg vil gætte på at der ikke var meget mere end 500 elever i de otte klasser fra 1.mellem til 3.g. Jeg vedlægger et billede af lærerne, vistnok fra 1957 (der mangler i hvert fald tre: Malmstrøm - sanglærer, Vangmark - dansk, og Wiberg - oldtidskundskab). I gymnasiet var vi fire parallelklasser, to nysproglige og to matematiske klasser. I min klasse var vi i lang tid kun tretten. I 2.g havde vi dagligstuen som klasseværelse, og der var koldt om vinteren. Jeg husker tydeligt hvordan vi sad omkring det lange bord, med våde huer og vanter dampende på varmeapparatet under vinduet, og terpede engelske gloser med V.C. (Christensen), der havde det med at sige "du er dum og grim, og hvad der er endnu værre" (hvis bemærkningen var henvendt til Jørgen Kusk), "du er rødhåret og du er fra Jylland". Eleverne var nogenlunde ligeligt fordelt mellem kostelever (kun drenge) og os andre der kom så langt væk fra som Rungsted (Knud Schultz) og Hillerød (Karen Hammer), og så nær som lige over gaden (Jens Kelstrup) og andre steder i Birkerød (Lis Buchter og jeg).

Det indtryk, der er det stærkeste fra min skoletid, er hvor gode venner vi var i klassen. Hvad enten det drejede sig om at stikke over gaden

Lærerbillede, 1957.

til "Ditten" (bageriet) i frikvarteret, eller om en indsamling til Grønlandshjælpen i mellemskolen, om at stå på skøjter på søen i gymnastiktimerne (hvad man ikke måtte før gymnastiklærer Østerlund havde afprøvet isen uden at gå igennem), om skolekomedien ("Der Var Engang" med Lise Tarp som prinsessen), om sangtimer (hvor alle blev lede og kede af "I østen stiger solen op") og skoleorkester med Malmstrøm, om skoleballer, eller om lejrskole, og Italienstur med Lange og Tscherning, så var fællesnævneren altid venskabet. Og så var der den årlige fejring af Cæsars dødsdag, den 15. marts ("idus martii"), hvor vi traditionen tro gav Wiberg ("Kras") en øl, som han prompte gemte under bordet, men satte stor pris på. Jeg husker ikke klikker eller at nogen stod udenfor. Vi var altid en storgruppe.

Skolebøgerne kunne man købe efter årets afslutning. Hvad man beholdt siger lidt om interesserne. Mange beholdt historiebøger, og jeg har tit fortrudt, at jeg ikke købte mine historiebøger; men kongerækker og endeløse årstal for krige og slag var i den grad en pine, som vi troede, Arentoft havde opfundet, at jeg ikke kunne få mig selv til at beholde bøgerne. Derimod har jeg endnu min græske mytologi og to tynde bind, *Two Centuries of English Poetry*, som jeg stadig holder af.

Engelsk lærte vi utrolig godt, tildels fordi vi faktisk var så bange for V.C. (Christensen), at vi ikke turde lade være med at læse lektier. Engelskundervisningen kom mig til stor gavn da jeg, efter to års musikstudier ved Københavns Universitet, kom på legat til Californien på Stanford University. Der gik en række år på Stanford (afbrudt af to år i Danmark hvor jeg fik taget hovedfagseksamen i musik), hvor jeg både blev gift og blev færdig med en Ph.D.(doktorgrad) i musik. De sidste 16 år har jeg været hvad man på dansk ville kalde forstander for musikinstituttet (her kaldes det "head of the music department") på College of Notre Dame i nærheden af San Francisco. Hvor Birkerød Statsskole i 1950-erne var et forholdsvis lille gymnasium med en meget homogen samling elever, var vores børns skoler betydelig større, langt mere heterogene, både med hensyn til elevernes evner og race (i mange tilfælde også sprog), og havde på mange måder en anden mission end de danske skoler. Thomas og Elisabeth har gået i "public schools" til og med "high school" (gymnasiet) og derefter på private universiteter: Stanford University som "undergraduates" og henholdsvis M.I.T. (Massachusetts Institute of Technology i Boston) og Cal. Tech. (California Institute of Technology i Pasadena, nær ved Los Angeles) til videregående studier ("graduate school"). En af de store forskelle i undervisningsvæsnet mellem U.S.A. og Danmark er jo netop det, at der er så mange private universiteter i U.S.A., og at de tit kan tilbyde den bedste uddannelse. Kvaliteten og værdien af en eksamen afhænger helt af, hvilket universitet eller college den er taget fra. Pensum kontrolleres af det enkelte universitet. Vores børns skoler har været lige så forskellige fra mine som mine var fra min mors og hendes fra sin mors (hjemmeundervisning). For det første er de fleste skoler her større og mere blandede både med hensyn til elevernes race og modersmål. Vores børns high school har i øjeblikket ca. 1400 elever alene i 9. til 12. klasse, og de såkaldte minoritetsgrupper udgør i år næsten 58% af eleverne. Af minoritetsgrupperne har en meget høj procentdel spansk som modersmål (de såkaldt "hispanics" udgør 30% af alle eleverne; det er indvandrere fra Mexico, Mellem- og Sydamerika), og en noget mindre, men dog betydelig procentdel har japansk, kinesisk, og vietnamesisk som modersmål. 18% af eleverne er af afrikansk-amerikansk afstamning. På Birkerød Statsskole husker jeg ikke en eneste elev af minoritetsrace. Dernæst er systemet i USA anderledes i den forstand, at det kræves,

at alle børn går i skole til og med 16 års-alderen. I vores børns årgang blev ca. 85% "high school graduates" i U.S.A. (Jeg vil gætte på, at ikke meget mere end 12 procent af en årgang blev studenter i Danmark i 1957). Det fører til at undervisningen i mange fag i U.S.A. må opdeles i flere niveauer efter elevernes evner. I nogle få fag i high school (f.eks. "government" og de mere praktiske fag som musik, sport, og "driver training") er alle elever sammen; men i de fleste fag er skolen ikke så velintegreret som man skulle tro. Minoritetsgrupperne, med undtagelse af asiater - især japanere, er af mange grunde stærkt underrepræsenterede i de mere avancerede klasser der kaldes "advanced placement" (a.p.), og a.p. klasser kræves hvis man vil gøre sig håb om at blive optaget på et af de bedre universiteter. En af grundene (langtfra den eneste grund) til at det er så vigtigt at beholde musik og sport i de amerikanske skoler er, efter min mening, at i de fag får eleverne bedst kendskab til et bredt udsnit af befolkningen og får gjort venskaber på tværs af befolkningen. Desværre er skolernes økonomi så dårlig, især i Californien, at de såkaldte ikke-akademiske fag forsvinder med rystende fart. De californiske skoler finansieres jo for en stor del af ejendomsskatter, og Californiens "skatteoprør" fra 1978 førte til den berygtede "proposition 13" initiativ-lov der "frøs" ejendomsskatterne inde på 1975 niveauet (plus 2% for inflation) med mindre ejendommen sælges. Derved hjalp man hovedsagelig ældre mennesker med fast indkomst med at kunne blive ved at betale ejendomsskatter og blive boende i deres huse, men samtidig garanterede proposition 13 at også skolernes indkomst blev "frosset" inde.

Et andet problem i skolerne er, at lærerne er så overanstrengte og underbetalte at lærerfaget ikke mere tiltrækker de bedste hoveder. En typisk high school lærer underviser fem timer om dagen, og har i gennemsnit 28 elever i hver time. Dertil kommer så time-forberedelse og opgaver/stile der skal rettes, foruden ekstra-arbejde som at skrive college- anbefalinger til eleverne, møde med forældre osv. Det kan meget nemt blive til 60 timers arbejde om ugen. Vores børn var forholdsvist heldige i high school med meget dygtige lærere i visse fag (tysk, matematik, engelsk, og jazz band står frem), men meget trætte og ineffektive lærere i andre fag. På mit eget college, der har ry for at uddanne højt-kvalificerede lærere, har jeg i nogen år set hvor få af de studerende, der ville være lærere. Det er ved at ændre sig nu, fordi der efterhånden er blevet underskud af lærere. Men skolernes

økonomi er stadig dårlig, og bliver rimeligvis ikke bedre før samfundet finder ud af, at børns undervisning skal prioriteres, og at man derfor må finansiere skolerne på anden måde end ved ejendomsskatterne.

Det lyder som om jeg er meget utilfreds med vores børns skolegang. Det er jeg i virkeligheden ikke. Deres underskole og "junior high school" var glimrende, og selv i high school fik de meget ud af skolen, selv om det måske var på trods af systemet, og selv om en stor del af hvad de lærte, blev lært på egen hånd. I alt fald var deres undervisning tilstrækkelig til, at de blev optaget på højt ansete universiteter. I et samfund der er så heterogent som U.S.A.'s er skolernes mission en lidt anden end i Danmark. Foruden at lære eleverne så mange kundskaber som muligt, må skolerne også udvirke en slags social integration. Der er ikke så få skoler, især i storbyerne, hvor der tales over 20 sprog blandt eleverne. For mange af eleverne er engelsk et fremmed sprog der skal læres. Det kræver ikke så lidt af lærerne, og også af eleverne. Hvis samfundet overhovedet skal kunne fungere, må mange forskellige kulturer lære at forstå hinanden og at forstå det amerikanske samfund og dets baggrund, og det bliver en af skolernes vigtigste opgaver.

Pressefriheden - og "alt det udenoms" i 50'erne

Af Uffe Ellemann-Jensen

Uffe Ellemann-Jensen.
Student 1960.

Cand. polit., fhv. udenrigsminister.

Birkerød Statsskole i 50'erne var absolut ikke et "forsømt forår" for den elev, der havde sans for alt det udenoms. For de fleste af mine samtidige gjaldt det ikke skolen fremfor alt - det var "Non Scholae Sed Vitae" fra morgen til aften.

Nu var ungdommen sidst i 50'erne naturligvis præget af Rifbjergs "kroniske uskyld" og Allens frække film om "Ung leg" - og så var vi enige om, at Birkerød måtte være noget ganske særligt. Det kunne man læse om hos gamle elever, som den helt nye forfatter Panduro, der sagde "Rend mig i traditionerne", eller som Peter Tutein, der beskrev det udenoms ved Birkerød Statsskole i "Grøn ungdom hele livet".

Rifbjerg var vi optaget af. Det var i den tidlige fase af hans forfatter-skab, hvor man følte, han havde noget på hjerte, og hvor han skrev så muntert og ligetil. Jeg husker den religionstime i 2.G, hvor vi fik den elskelige pastor Melbye til at læse højt af "Den kroniske uskyld". Det var det frække vers om rektor, og det blev fremført med andagt og boblende glæde, for pastoren kunne ikke fordrage rektor.

I det hele taget havde rektor Arentoft det nok vanskeligt med skolens lærere. Han var socialdemokrat, og tilmed aktiv i kommunalpolitik - og det passede ikke et stærkt konservativt lærerkorps, der aldrig forsømte en lejlighed til at forklare os gymnasieelever om den akademiske verdens ophøjethed. Birkerød i 50'erne var endnu en småstad, langt fra Hovedstaden. Og statsskolens lærere var den kulturelle elite. Dette forhold giver baggrunden for, at jeg på et tidligt tidspunkt i min løbebane kom i vanskeligheder med presse- og ytringsfriheden. Det var før jeg af min far var blevet belært om, at disse friheder udtrykker en ret og ikke en pligt.

Jeg var blevet redaktør af skolebladet "Birke-Bavnen" i 2.G. Valget af redaktør foregik på en ganske speciel måde, nemlig ved et uformelt møde før sommerferien 1958, indkaldt sidst i det store frikvarter - af hensyn til kosteleverne, som på det tidspunkt altid kom buldrende fra spisesalen i en sky af beklagelser over maden. Her foreslog den gamle redaktør så sin efterfølger, der blev stemt blandt de fremmødte, og Jensen var valgt.

Jeg sammensatte en redaktion efter eget for godt befindende, og sikrede mig en solid nordjysk kostelev som forretningsfører. Den opgave tog han så meget til sig, at han konsekvent afviste at forelægge regnskaberne for redaktøren. Han krævede blot abonnementer og annoncerpenge ind, og betalte bogtrykkeren. Dækning af redaktionelle udgifter afviste han hånligt fnysende, og først efter lange forhandlinger lykkedes det ved skoleårets slutning at fravriste ham et årshonorar til redaktionen på 80 kroner, hvor hans udgangspunkt havde været 50, og hvor han nægtede at oplyse, hvor meget der var blevet til ham selv.

Denne erfaring har jeg haft stor fornøjelse af senere, når det gjaldt om at sikre den redaktionelle ledelses placering i forhold til administrationen på et dagblad.

"Birke-Bavnen" kom en gang om måneden, i smukt bogtryk, og med prestigeannoncer fra alle byens handlende. Bladet beskrev livet på skolen - og alt det udenoms. Det sidste i en føljeton af en af kosteleverne i så livlige vendinger, at rektor blev betænkelig ved, hvad der mon foregik ved festerne, og derfor begyndte at lægge restriktioner på næste års festligheder - herom siden.

Men det alvorlige slag om pressefriheden kom til at stå om nogle

drillevers, som en elev havde skrevet - under pseudonym - om en af skolens lærere:

*Der var en tid, da O. var meget lille,
Han endnu ej det franske havde lært,
Nu gymnasiaster han det lære ville,
dog vel at mærke fransk med fynsk accent.*

Adressen var klar nok. Alle de stakkels jyder og sjællændere, som havde så svært ved at give deres franske den rette nasale klang, og derfor ofte blev begavet med titlen "enfant terrible", frydede sig. Men så kom slutningen på drilleverset:

*O. er ej mindste gran sympatisk,
han mildest talt betegnes må horrible.*

Og det var for skrap. Som en af lærerne fnyste: Dette blad ligger i alle byens frisørsaloner!

Rektor måtte i aktion, presset af forargede lærere. Redaktøren forsvarede pressefriheden, og nægtede at oplyse forfatterens identitet. Og i nogen tid føg det med skrappe trusler om censur og redaktørskifte. Men så skete der ingenting. Rektor ville ikke indføre censur. Og forfatteren til drilleverset indså, at hans fremtid ikke lå på sprogbehandlingsområdet. Han har i dag en høj grad indenfor forsvaret. Men "Birke-Bavnen" lagde også spalteplass til andet end drillerier. Der var i de år diskussion om en ny skolelov, og i gymnasieforeningen "Athenæum" kørte den hidsige diskussion om liberalisme kontra socialisme, som fortsatte i skolebladet.

Det var også i 2.G vi skulle spille skolekomedie. På min tid var det "Indenfor Murene", som blev instrueret af den ildsprudende pastor Schwartz-Nielsen fra Bistrup. "Det er ikke et hviskestykke", brølede han, når der ikke blev talt højt nok.

Der var et par distraherende momenter ved iscenesættelsen: Dels af den kønneste pige blev sat til at spille gamle fru Levin, dels at den berømte kødbollesuppe ved alle forestillinger var kold og klæbrig. Jeg spillede Jacob, og var meget fortørnet over det med suppen, som jeg hver aften skulle slubre henrykt i mig.

"Birke-Bavnen", skolekomedie osv. - det udenoms tog mere og mere tid. Og da interessen for piger nu også begyndte at tage mere og mere tid, måtte der skæres ned på tidsforbruget, også på andre områder end lektielæsningen.

Derfor holdt jeg op med at være spejder i skoletroppen, hvor jeg havde været siden starten på 1.G.

Vi havde en tropsfører, som der blev talt en del om - han var nemlig en frafalden, for han var begyndt at læse på seminarium - men jeg så ham nu kun en enkelt gang i funktion. Det var til gengæld i fuld uniform. Ved nytårsparaden 1957/58 stillede vi skovmænd naturligvis med korte bukser og blå knæ - men tropsfører Torben Rechendorff stillede i lange bukser. Det fremkaldte hvislende kommentarer fra Kelstrup-brødrene - og jeg har siden aldrig forsømt en lejlighed til at spørge Rechendorff om, hvorfor han skammer sig over at vise sine knæ frem.

Spejdertroppen skulle være med til at formidle kontakten mellem kosteleverne og så de lidt foragtede dagskoleelever. Jeg var selv en af dem, kom helt fra Holte, på cykel gennem skovene om sommeren, med toget om vinteren. Men det var nu ikke i spejdertroppen, kosteleverne dyrkede det udenoms. Det var i det selskabsliv, som især hen mod slutningen af gymnasietiden begyndte at vokse frem.

Der blev afholdt en perlerække af fester hjemme hos de dagelever, hvis forældre ville lægge hjem til - og så på skolen. Her var elevforeningerne "Athenæum" og "Odeon" kernen.

Jeg blev formand for "Athenæum" i 3.G, og blev hurtigt belært om, at godt nok var det en foredragsforening, men det vigtigste krav til en formand var nu, at han fik lavet gode fester.

Sæsonen startede med det traditionelle "Cocktail-Party" i september, men det var en fest, som så langt fra levede op til sit navn. Jeg forsøgte forsigtigt hos rektor, om man dog ikke kunne få lov til at sælge lyst øl fra fad, det var dog lidt mere festligt end sodavand - men han var ubøjelig, tydeligvis under indtryk af skrivelserne om gymnasiefester i "Birke-Bavnen" tidligere på året: "Man ved jo ikke, hvad der er i glassene, når først det skummer!" sagde han snedigt. (Han skulle bare have vidst, hvad der stod i plinten inde i drengenes gymnastiksal). - I protest mod rektors manglende samarbejdsvilje på dette punkt døbte vi så festen om til "Cola Party". Denne eftertragtede drik, som man hidtil måtte rejse til Sverige for at smage, var netop blevet sluppet løs på det danske marked. Festen gik strygende - også takket være den driftige kostelev, som havde fået fat i nogle flasker hospitalssprit, og holdt smugudsalg i drengenes mørklagte gymnastiksal.

Men foredrag var der også. Mange endda. Om tidens store emner, kunst, kultur, samfundsforhold. Og som regel med stor tilstrømning. En aften var der kommet så mange, at de sad på skødet af hinanden i vindueskarmene i aulaen. Men aftenens emne var også indbydende: "Ungdommen og kønsmoralen", ved overlæge Henrik Hoffmeyer. Desværre kom foredragsholderen ikke. Det viste sig, at han havde taget fejl af datoen, og denne aften holdt sit eftertragtede foredrag et sted i Jylland, så der måtte i hast stables noget andet på benene. Jeg gik bævende op til VC's hybel på kostgangen, og i en sky af latakiarøg fremførte jeg mit problem. Han lovede at træde til - men med et andet emne.

Rystende og bævende gik jeg på talerstolen, og forelagde situationen. Aldrig har en formand været i så stor fare for at lide korporlig overlast, som da jeg bekendtgjorde, at i stedet for "Ungdommen og kønsmoralen" skulle man nu høre lektor Vagn Christensen tale om - "H.C.Andersen".

Der blev vild tumult ved døre og vinduer, hvor skuffede medlemmer søgte at flygte, men det var for sent - VC stod på talerstolen, så hvast ud over forsamlingen, og standsede med sit blik de flygtende. Og så holdt han et foredrag om H.C.Andersen. Det kom i høj grad til at handle om H.C.Andersens kønsliv - i VC's helt personlige udlægning - og han holdt den urolige forsamling fast i flere timer. Der var ingen af de fremmødte husarer, som gik skuffede hjem den aften.

Det var det udenoms, interessen samlede sig om i de år. Men det der samlede alt det udenoms til en helhed, var naturligvis i høj grad skolen. Gamle faldefærdige bygninger, skolekammerater fra alle egne af landet og alle miljøer, et lærerkorps med et rigt mål af originaler, et provinsmiljø på kanten til Hovedstaden - og så en forsmag på den frihed, der i de følgende år blev noget helt naturligt for unge mennesker.

Jeg holdt meget af årene på Birkerød Statsskole.

Birkerød Statsskole og musikken

Af Jørgen Due

Jørgen Due.
Cand. mag.
Adjunkt på skolen 1957-70.

I perioden fra 1957 til 1970 var jeg ansat på Birkerød Statsskole som sanglærer, som det hed dengang. Nutildags vil ingen lærer drømme om at kalde sig sådan - nu er man musiklærer. Man må så håbe, at denne betegnelse også betyder, at der synges.

Når jeg nævner denne ydre omstændighed, er det selvfølgelig, fordi den siger noget om fagets udvikling på landsplan og ikke mindst siger noget om det, som er mit emne: "*Birkerød Statsskole og musikken*", sådan som jeg oplevede det. Af mange grunde, som jeg straks skal komme ind på, vil det være mig umuligt ikke at fortælle noget om skolens almene situation i midten af 50'erne. At dette så i meget høj grad bliver set ud fra mit eget ego, håber jeg på forståelse for.

I skrivende stund ligger et eksemplar af lokalavisen ved siden af mig. Den er inde på, at vor by's boligmasse falder i vurdering. Hvad har så det med denne sag at gøre? Jo såmænd: Birkerød var i 50'erne en by i rivende udvikling. Der blev bygget på livet løs.

Der var også byggeplaner for Birkerød Statsskole, hvilket jeg selvfølgelig havde undersøgt og fået bekræftet af Gymnasieskolernes øverste chef, undervisningsinspektør Højberg Christensen. I foråret 1957 havde jeg en samtale med ham. Jeg fortalte, at jeg gerne ville til

Birkerød by og arbejde. Men der var i mine øjne et ret stort problem: Lokalesituationen var overordentlig dårlig for mit hovedfag musik. Hertil svarede han: "De skal nu alligevel søge til Birkerød. Inden 5 år står der helt nye bygninger". - Det tog som bekendt 10 år.

Men bortset fra det lokalemæssige, der altså var langt under de også for den tid normale forhold, var det overordentlig positivt at få lov at komme til Birkerød og til statsskolen.

Lige kort om manglerne: Musiksalen var på samme tid undervisnings-lokale for faget håndgerning. Dette betød, at fast opstilling af apparatur: Pladespiller, højtalere etc. var udelukket, fordi frk. Blichfeldt jo skulle bruge pladsen til sin undervisning og f.eks. var tvunget til at anvende flyglet (som i forvejen var yderst miserabelt) som klippe- og sybord. Alt dette tog naturligvis en forfærdelig masse tid og kræfter fra os begge, men kom aldrig til at ødelægge et godt kollegaforhold. Inden jeg tager fat på alt det dejlige, jeg har oplevet som underviser på skolen, er der to erindringer, jeg synes, jeg vil drage frem.

Man mærkede tydeligt, at skolen indtog og især havde indtaget en væsentlig plads i byens bevidsthed. Som en del af dette billede, ser jeg en samtale mellem lektor Vagn Christensen og mig. Vi var i den første tid, jeg var på skolen gårdvagter sammen, og fik derfor udvekslet mange synspunkter. Han fortalte mig, at da han som ung adjunkt kom på skolen, mærkede han i en periode en vis kulde omkring sig. Han havde jo holdt sig for sig selv, så han fandt det underligt, at han skulle kunne have krænket nogen. Da han langt om længe fik forsket i sagen, lød dommen over ham:

Han havde ikke gjort visitter.

Dvs: Han som ny mand på skolen skulle og burde om eftermiddagen aflægge besøg i hjemmene hos sine nye kolleger, aflevere en lille buket til fruene og deltage i tedrikning.

Jeg har aldrig selv aflagt sådanne visitter, og har aldrig følt mig køligt behandlet. Men denne forskel fortæller klart noget om en udvikling i byen.

Nogle år inde i min ansættelsesperiode husker jeg en hændelse, som kan sige noget om Birkerød Statsskole set ikke alene i forhold til sin hjemby, men især til hele det øvrige land.

Vi - lærerkollegiet og rektor Arentoft - havde i lang tid været meget spændte på, hvordan et besøg af folketingets finansudvalg skulle spænde af. Rektor Arentoft, der selv var bypolitiker, har selvsagt været

vel rustet og forberedt til dagen. Men den gamle historie om misteltenen, der ikke var taget i ed, dukkede op. Efter at udvalget var draget videre, kom Arentoft op til os andre på lærerværelset og var fuld af selvbebrejdelser.

Baggrunden for hans utilfredshed med sig selv var følgende: På rektorkontoret havde han et stort danmarkskort. På det havde han med små pile angivet hjemstedet for hver enkelt kostelev. Dette kort havde udvalgsmedlemmerne givet sig til at studere med stor interesse. Det viste, at en meget stor del af vore kostelever var jyder. Men jeg husker nogle hovedtræk ved kortet og pilene. Rundt om Viborg og Grenå var der hekseringe. Grenå havde slet intet gymnasium, og Viborg var tydeligvis for langt væk for dele af sit opland, selv om den jo fra gammel tid havde katedralskole. Nordenfjords var der også mange pile. Udvalgets reaktion på kortstudiet var: "Jamen så er det jo der, man skal bygge!"

Om dette fik noget at gøre med, at igangsætning af byggeriet trak ud, ved jeg selvsagt ikke med sikkerhed, men jeg har nu altid selv ment, at der var en sammenhæng. Vi fortsatte i hvert fald i en lang årrække under temmelig umulige bygningsmæssige forhold for mange fag. Var de forhold under gennemsnittet, så var til gengæld den kulturelle og pædagogiske jordbund af høj kvalitet. Jeg kan ikke undlade at nævne, at rektor Arentoft havde været min historielærer i gymnasiet. Så det var en naturlig ting for mig at opsøge ham og få et indblik i forholdene. Det stod mig derefter klart, at Birkerød nok ikke lå langt fra Hovedstaden, men at den på den anden side havde et tydeligt præg af at huse et samfund, der havde sit eget dynamiske indre liv. Den senere opfundne glose "soveby" passede ikke - og er vel aldrig kommet til at være rigtig karakteristisk for vor by. Jeg kan da f.eks. nævne, at i denne "de hundrede foreningers by", var der et ganske stort symfoniorkester i gang. Det var stærkt præget af statsskolen. Øvelokale var skolens gymnastiksal, en stor del af medlemmerne var lærerne fra skolen, og formand for orkestret var lektor Lange. Dirigent var Otto Mortensen.

Beslutningen om at søge stillingen var altså ikke svær at tage. Det var derfor en naturlig ting for mig at overvære min forgænger lektor Malmgrens sidste koncert. Gymnasiet har sendt mig et materiale, der indholder mange årsskrifter og koncertprogrammer fra Malmstrøms tid. Det sidste ser sådan ud: (skoleåret 1956/57)

Der øves kammermusik.

Sang og musik

(Hr.Malmstrøm)

"Med mellemskolen er indøvet sange og salmer efter Højskolesangbogen. Sammen med gymnasiet er indstuderet nedenstående program, som blev opført ved skolens årlige forårskoncert, søndag den 28.april: *G.F.Händel*: Bas-arie med 5-st.kor, samt Arioso af "Dettinger-te deum" (solist:Per Johansen, II s.), *W.A.Mozart*: "Dies irae" og "Lacrymosa" af Requiem, *G.W.Gluck*: kor med soli af op. "Alcaste" (solister: Karen Hammer og Birgitte Winding, III s.), *Johann Sebastian Bach*: "Bist du bei mir", af "Schemelli's Gesangbuch" (solist: Lene Reimer, II s.), *Emilius Bangert*: "Jeg lægger mig i læet" og "Majsol", *Knud Malmstrøm*: "De kørende", "Jøderne under træet" og "Pigerne inde i skoven" (af "Sankt Hansaften-spil"), *Carl Nielsen*: Jeronimus' sang (solist:Per Johansen) og finale af operaen "Maskerade".

Skolens orkester, der i årets løb har haft fast prøveaften hver 14.dag, akkompagnerede til ovennævnte kompositioner og spillede desuden: Menuet af *Haydn's* symfoni "Die Uhr", *W.A.Mozart*: Præsternes marche af op. "Tryllefløjten" samt serenade af op. "Don Juan" (i arrangement for strygere med cello-solo)."

Hvad jeg husker bedst fra denne koncert ud over det gedigne faglige, daglige arbejde med eleverne, den bar præg af, er i dag, at man oplevede, at dette ikke alene var et fags fremvisning af årets arbejde, men stærkt præget af de mange forældre og kolleger der deltog, både som lyttende og medspillende.

På samtlige koncertprogrammer, som jeg har studeret, finder man nederst følgende sætning: Hovedparten af ovennævnte værker er tilrettelagt for koret og orkestret af Knud Malmstrøm. Jeg har fået fortalt, at Malmstrøm brugte en stor del af sine sommerferier på denne tilrettelægning. - Gennemgang af materialet fra hans tid har aftvunget mig stor faglig respekt.

På den skole jeg forlod, havde jeg kun haft mulighed for at arbejde med drenge og mandsstemmer. Det var derfor dejligt for mig, at jeg nu kunne arbejde med rigtig blandet kor, dvs. piger og unge mandsstemmer. På dette punkt havde man usædvanlige gode vilkår. Skolen tillod nemlig, at drengene (herrerne) på kostskolen måtte gå til korprøver i læsetiden. Jeg har altid haft en stærk - og velbegrundet mistanke - om, at det ikke bare var for mine blå øjnes skyld, at der var et så pænt fremmøde til disse prøver. Man fik jo en ekstra mulighed for at være sammen med sine venner og (ligeså interessant) sine veninder. Det stod mig meget hurtigt klart, at koret måtte have opgaver, der stillede ret store krav til medlemmerne. Muligheden kom, da jeg ved en faglig konference kom i forbindelse med en tysk kollega fra Hannover. Dengang var den slags kontakter ikke almindelige. I en årrække var vi på skift på besøg hos hinanden. Når det tyske gymnasium, Bismarck Schule var i Danmark, indkvarterede vi os på den Nordiske Lejrskole. Vi brugte en hel uge til at indstudere et koncertprogram. De første dage efter hjemkomsten var kormedlemmerne ofte ret hæse, men i løbet af kort tid var de på fode igen, og vi stod så med et ganske stort repertoire. Rektor Arentoft deltog ofte i disse rejser. Det var af stor betydning. Også i vor egen by kom vi til at deltage i mange begivenheder, og ofte som et fast element i disse.

Det var f.eks. i mange år helt fast skik, at vort kor og orkester medvirkede ved Birkerød Kirkes advents- og julekoncert.

En af de ting vi sled mest med var vel nok Gerner spillene, som menigheden i Bistrup arrangerede både på hjemmebane (i biografen) og i Helsingør.

Birkerød Bibliotek havde også ofte brug for os. Det lå dengang oven

på den nuværende Irmabygning. Der var meget trang plads, men den slags ting var vi eksperter i at klare.

I mange år havde vi et samarbejde med Frederiksborg Statsskole og Roskilde Katedralskole, og dette udvidedes også til, at vi over Danmarks Radio lavede udsendelser med andre gymnasier på landsplan. På det instrumentale område kom det efterhånden også til en udvikling. I disse år blev det mere og mere almindeligt, at man arbejdede med blokfløjter i klasseundervisningen. Dette var dog begrænset til de daværende mellemskoleklasser. Det gav færdighed i nodelæsning og bladsang. - Men man måtte videre ad den vej.

Poul Møller Jensen - daværende skoleinspektør på Bistrupskolen og senere byens skoledirektør - og jeg havde megen glæde af en sammenspilsgruppe, vi var medlemmer af. På Bistrupskolen havde man allerede påbegyndt en organiseret musikundervisning. Vi ville nu udvide denne undervisning til at være et tilbud for alle byens skolebørn. Direktør Sandø og bankdirektør Aage H.Nielsen, der begge på det tidspunkt sad i kommunalbestyrelsen, deltog fra første færd i planlægningen og gjorde en stor indsats.

I februar 1959 begyndte så Birkerød Kommune Musikskole med ca.60 elever og et budget på 8000 kr. Begge tal er vokset meget siden da. De første 11 år af denne skoles eksistens, var jeg daglig leder, med først direktør Sandø og derefter skoledirektør Møller Jensen som formand. Mange af statsskolens elever fik undervisning i instrumentalspil her.

Indenfor de sidste år af min ansættelse på Statsskolen begyndte man fra politisk hold at arbejde med det område, der endte med at blive til Højere Forberedelseseksamen, HF. Jeg havde fået lejlighed til at sætte mig ind i denne eksamens forløber, præparantklasserne ved seminarierne, og kom til at være med til at udfærdige den første undervisningsvejledning for musik i HF.

Vi fik næsten fra skoleformens start en HF-afdeling på Statsskolen. Én af baggrundene for HF's opståen var, at man ville opfange den kreds af befolkningen, der af den ene eller anden grund ikke havde fået en højere eksamen, samtidig med at det også dengang kunne lade sig gøre at gå fra grundskolens højere klasser over i HF. Det blev derfor en interessant pædagogisk udfordring at undervise her, bl.a. fordi der især i begyndelsen var en overordentlig stor aldersspredning.

POSTSCRIPTUM:

I juni måned 1992 fejrede det sidste hold af studenter fra den gamle bygning sit studenterjubilæum. De holdt det i den restaurant, der var indrettet i den gamle rektorbolig. Jeg fortalte ved den lejlighed i en højt improviseret tale, at jeg som medlem af kommunalbestyrelsen havde stemt for, at man jævned de gamle bygninger med jorden. De voldsomme protesthyl der derefter overdøvede mig, forhindrede mig i at fortsætte med det, jeg også sagde i forhandlingerne dengang, nemlig: Ellers skal der ofres mange penge på at gå videre. Man stemte for at lade bygningerne bestå. (Nogle af dem brændte i efteråret 1992). Det siddende byråd har nu besluttet, at lade fugl Fønix genopstå. I løbet af nogle år vil Statsskolens gamle bygninger kunne fortsætte med at være ramme om de mange kulturelle aktiviteter, som har fået liv her i den mellemliggende tid.

Lejrskoler og ekskursioner

Af Mogens B. Lange

Mogens Lange.
Cand. Sc.
Lektor på skolen 1941-78.

Det tiltalende ved lejrskole både for elever og lærere er nok, at man er væk fra skolen og de daglige undervisningstimer, at arbejdsformen er anderledes, at man lever tættere sammen, og at man hele døgnet rundt er sammen. Hvis man som lærer skal finde noget, som man måske ikke er så glad for, er det vel, at man er i døgn drift og at man hele tiden er omgivet af elever, som er i bevægelse, og som støjer (ikke som i en almindelig skoletime, hvor der ikke normalt er mange elever, der snakker i munden på hinanden).

For Birkerød Statsskoles vedkommende deltog altid to lærere, som underviste i biologi og geografi, og som den gang for 40 år siden var mænd, og så inviterede man en kvinde med, som pigerne kunne lide deres hjerte overfor. Det kunne være en kollegas kone, rektorinden, en elevmoder, en gammel elev eller en god veninde af lederne.

Man lærte nye sider at kende hos eleverne. Der var Lise og Mette, som var enestående med at få mange praktiske ting til at fungere, - fordi de selv var i stand til at tage initiativet. Andre viste deres kunstneriske evner, når der skulle leveres en tegning, der gav et indtryk af lejrskoledagen, det blev en udsigt over fjorden af Carl Johan og livet på sovesalen om natten af Steffen. Så var der dem f.eks. Vibeke, der

kunne skrive sange til pejseaftnerne, eller sketch med muntre hip til lærerne og desuden fremføre de sidste. Elevernes rapmundethed modtoges også nemmere under de friere former "Ja, vor nyfødte er dejlig og har sort hår ligesom husvennen". Nu havde læreren skåret sig under barberingen, da lød det fra bageste række: "Blev der taget blodprøve?"

Birkerød Statsskoles lejrskole foregik om foråret ved Havelse Strand tæt ved Roskilde Fjord, hvor Frederiksborg Amts Spare- og Lånekasse ved sit loo-års jubilæum havde givet amtets skoler en bygning egnet til formålet.

Hvad oplevede eleverne så? At komme fra den støjende rågekoloni ind i den næsten helt stille hejrekoloni, at følge Ølsted Kirkes lange historie fra middelalderen til nutiden, Frederik IV's indskrift på Rytterskolen: "I 40 år GUD har du mig opholdet", blåmuslingernes stadige vedligeholdelse af vandstrømmen med ilt og føde og Kongeegens hulhed, der kunne rumme en hel klasse; og læreren? Det var på lejrskolen jeg første gang så rugen dræ og oplevede violette pløjemarker i solnedgangens lys.

Ekskursioner: dem i en time ud i Bistrup Hegn, hvor der både var bøge-, gran-, lærke-, aske- og egeskov eller langs med jernbanen ud til Lille Bistrup Hegn, hvor man på turen kunne gøre systematiske studier, da floraen var så varieret. Heldagsekskursioner, som jo først og fremmest var demonstrationsture sammen med historielærere: Skt.Bendts, frokost i præstegården, Fjenneslev, Bjernede, Gisselfeld, Fakse, Stevns og middag i præstegården. Turen gennem Nordsjællands bakkede istidslandskab til landhævningens flade landskab og til sidst til flyvesandslandskabet ved Liseleje Strand og Kattegat. Det var her Ann viste sig uden top, med guldlænke om hofterne og med jeans så stramme, at kammeraterne måtte hjælpe dem på; men der blev ikke badet mod det ministerielle cirkulære, som forlangte livreddere til stede, nogle af drengene sagde, at de havde livredderprøven. Så var der cykelturen forbi alle oldtidsmindesmærkerne til den klare Store Gribssø endende med at 4.mellems elever hoppede i Lille Gribssø hængesæk. Endelig realklassens tur til Kullen, hvor Borgen bladede lommemaden igennem, udtog et stykke, kastede det ud over klipperne og sagde: "Flyvefisk!" Og endelig 2. G'ernes 4-dages cykeltur på Bornholm, hvor lærerne i deres bedste alder viste, at de kunne endnu, så mandag morgen tog de direkte hjem på skolen og begyndte at

*I Lyngby skov.
Fru Ingemann og Lange.*

undervise - hvilket dog blev ændret senere, og så fik de endda 15 øre for hver km.

En enkelt gang tog jeg med 4. mellems elever til Bornholm i sommerferien. Turen til Christiansø blev værd at mimdes, da mange blev søsyge. "Var De søsyg hr. Lange?" spurgte Bente. "Nej". "Mærkede De overhovedet ikke noget?!". "Nej". "Uforskammet!". Mette ville ikke med tilbage, men heldigvis var vinden løjet af.

Den største oplevelse blev rejserne til Italien for 2.G og 3.G i sommerferien. Målene var Rom, Firenze og Venezia, i nogle tilfælde Napoli-bugten med udflugter til Pompeji og Pæstum. Den længste tur gik til Sicilien og Calabrien, fordi man havde læst specielt om disse områder i geografi. På Sicilien blev vi i bjerglandsbyen modtaget med sang skrevet til lejligheden og om aftenen dansede vore elever i lånte italienske dragter (opbevares endnu i film på skolen). I Calabrien besøgte vi en landsby, hvor vore danske venner havde arbejdet med et udviklingsprogram for landbruget. Her aflagde vi besøg i en gård, hvor træplogen hang i træet, og hvor onkelen forsikrede os om, at vin er godt og skænkede rundhåndet for os 60 mennesker. Jeg ser endnu for mig, hvordan Bente tolkede en samtale med den gamle bedstemoder.

Vort italienske var til husbehov, men vi havde dog lært at skelne mellem ragazze og ragazzi og tallene, for det var jo det første vi måtte opgive, når vi kom til indkvarteringsstederne. Vi førte også hele

holdet op til Vatikanindgangen, der var ikke et menneske at se?? Vi kendte ikke en af Roms helligdage: Peter og Paulsdag den 29.juni. Rejserne var indholdsrige og anstrengende, men eleverne var indstillet på det, så vi kendte ikke til nattebumleri, men derfor smagte vi jo alle rigeligt på vinen. På Piazza Navona bød jeg Marianne på en espresso og en Strega, "Smager det dig?", "Det ved jeg ikke, jeg drikker ikke kaffe og har aldrig drukket Strega". De mange piger og de italienske mænds interesse troede vi, at vi havde styr på, men julen efter skulle Ruth ned og se til sin greve. Det forstod vi ikke: "I skulle jo følges ad hele tiden", "Jo, men når de andre gik til højre, kom jeg til at gå til venstre."

Ikke alene mine kolleger, først og fremmest min skole- og studie-kammerat og ven Carl Tscherning, mindes jeg med stor glæde for vort inspirerende samarbejde, men også eleverne, som deltog. Ikke alene dem jeg har nævnt, men alle som var åbne for alt det vi ville vise dem.

Kostskoleerindringer på grænsen til ungdomsoprøret

Af Ib Bondebjerg (Årgang 1963-66)

Ib Bondebjerg.
Student 1966.
Cand.mag., universitetslektor.

"Kagen skæres", kalder Poul Hammerich den periode fra 1961-1968, som dækker min tid som elev på Birkerød statsskole fra 1963-1966. Han hentyder naturligtvis til, at 60'erne er den periode, hvor velfærdssamfundet udformes, og hvor mange gamle traditioner og kulturelle former ændres. På forsiden af bindet ser vi et billede af Henning Moritzen som popstjerne i Ernst Bruun Olsens musical "Teenagerlove", som havde premiere på selveste Det kongelige Teater i oktober 1962. Samme år opførte Kgl. Mayestaites Acteurs revyen "Gris på gaslen" som årets studentterrevy, med bl.a. en af de gamle Birkerød drenge, Leif Panduro som forfatter. En kulturradikal og modernistisk generation gik frækt og oprørsk til angreb på den etablerede kultur. Det var også i atomkampagnens tid, hvor man vandrede i protesttog mod krig og oprustning, samtidig med at det amerikanske engagement i Vietnamkrigen begyndte at blive optrappet, og satte sindene politisk i kog. I de samme år var der også gang i oprøret mod den etablerede musik og den gamle damp-radio: den nye musik kom først ind via den kommercielle Radio Mercur, og i 1963 måtte DR så overgive sig og

oprette P3. Lad mig straks fortælle, at her var Birkerød Statsskole tidligt med på noderne. Af årsskriftet for 1962-63 kan man læse under beretningen om foreningerne Athenæum og Odeum: "8. februar, 1963. Danmarks musikradio optager "'Ti' vi' ka' li'" under ledelse af Jørgen Hjorting. Derefter pop-diskussion. Begge dele udsendes over radioen." Det er egentlig flot klaret i den grad at være med i tidens diskussioner, for det var netop i de år pop-debatten og debatten om kulturkløfter rasede. Også på Birkerød Statsskole satte den nye ungdomskultur altså sine spor. Det gjorde den også i sproget. Hammerich noterer af nye ord fra den periode bla. : abeskøn, blomsterbørn, diskotek, fremmedgøre, happening, hippie, hash, lorteland, lårkort, poppet, porno, statussymbol, storfamilie, subkultur, tværfaglighed og unisex.

Mens alt dette foregik slog jeg mine folder langt ude i provinsen, nærmere bestemt på Gerlev Dråby Sogneskole, Jægerspris, og alt dette nåede mig gennem et forsinket provinsfilter, via tv og via den subkultur som efterhånden udviklede sig på teenage-værelserne efter andendags-gilderne og konfirmationen. Men relativt uskyldigt var det, i et lille samfund præget af nære relationer, sladder og helt sin egen kultur. Da jeg kom til Birkerød Statsskole i 1963 oplevede jeg det derfor som en stor forfremmelse: nærmere til storbyen, og der hvor det skete. Men selvom der skete noget under overfladen, og det jeg kom med i på skolen og omkring den, så kom alt det nye selvfølgelig delvis til os via traditionens filter: det var en ruge- og venteperiode, før det rigtigt gik løs i slutningen af 60-erne.

Skal jeg sammenfatte min tid som gymnasieelev på Birkerød Statsskole i nogle få sætninger, så vil jeg sige, at jeg som kostelev i 1 1/2 år var så "heldig" indefra at få lov til at opleve lidt af den gamle kostskoleånd fra før tiden "gik af lave" - den kostskoleånd, som vi kender fra de friske drenge-bøger og satiriske film og tegninger: velment, men formynderisk autoritetsudfoldelse, barske optagelses-ritualer, skæg og ballade på sovesalen, og en utrolig fantasi fra elevernes side for på snedigste vis at omgå alle de regler, som kostlærerne og rektor søgte at sætte for vores boblende ungdommelighed. Men i min årgang var vi også med til at gøre oprør mod nogle af de ting, som hørte traditionen til, og som det kommende ungdomsoprør skulle sætte spørgsmålstegn ved. Vi øvede os vel lidt i ungdomsoprør i de år, uden rigtig at vide, hvor det skulle føre hen. Men der var noget nyt i luften, som vi sugede op fra beat-musikken, medierne, den nye

livsstil i velfærdssamfundet osv.

Som dagelev fra midt i 2.g. forlod jeg dette kostskolemiljø, men fortsatte på skolen. Så på en måde fik jeg kun lidt af den gamle tradition, inden jeg hoppede fra, for at få et lidt mere frit liv som hjemmeboende. Men som dagelev blev jeg i 1965-66 formand for skolens diskussionsforening Athenæum, hvor jeg var med til at sætte en diskussionsdagsorden. Det var altså ikke sådan, at jeg gled ud af skolens indre liv ved at flytte hjem, selvom det faktisk var et slags oprør mod kostskole-ånden. Jeg var særdeles meget med, og min tid på skolen er derfor også personligt præget af denne dobbeltheds: på engang et mildt oprør mod dens kostskoletradition og på den anden side en oplevelse af et kulturelt miljø, som faktisk var ganske frit og progressivt.

BLANDEDE FOTOMINDER

I mit gamle fotoalbum fra 1960-erne, endnu mest med sort-hvide billeder, præcis som i TV-apparatets barndom, findes en række billeder fra min tid på Birkerød Statsskole. Det første forestiller den gamle hovedbygning, hvor rektor og en del af kosteleverne og de to tilknyttede kostlærere boede. Jeg startede på et tresengsværelse i 1.g oppe på 2.sal, og fik i 2.g værelse på 1. sal. Først i 3.g kunne man avancere til eneværelse, men så langt kom jeg som sagt ikke som kostelev. Værelset på 1.sal var med udsigt ud over haven, og jeg delte værelse med Peter. Jeg var sproglig og Peter var matematiker, så vi kunne supplere hinanden meget godt, og ind imellem geråde i diskussioner om områder, som ikke ellers lå centralt for os. Feks. så bibragte Peter mig en kortvarig, men glødende interesse for biokemi: man kan næsten sige, at jeg på det traditionelle gymnasium, som det stadig meget var i 60-erne, fik en slags tidlig forsmag på den tværfaglighed (et af de nye ord!), som jeg senere skulle møde meget stærkere, med ungdomsoprørets ideer om projektarbejde. Noget af det gode ved at være kostelev var faktisk, at man kom en hel masse andre meget tættere. Man fik en større familie, til gengæld for den som man havde efterladt derhjemme. Til gengæld var der måske en tendens til, at kontrollen i denne midlertidige familie var stærkere end godt var. Det andet billede i min fotobog viser mig og en anden ung mand -

hvis navn jeg faktisk har glemt - men hvis historie til gengæld står stærkt i min erindring. Han og en anden blev bortvist fra skolen i 2.g.: angiveligt fordi der var fundet for mange ølkapsler i deres skab, og muligvis var der også noget med piger. Jeg skal af diskretionsgrunde i øvrigt nok undlade at komme ind på skolens besvær med seksualmoralen, og de natlige vandringer henover taget til køkkenpigerne, som tit skiftede job! Historien om denne bortvisning fortæller tydeligt om en vis brydning i min studenter-tid, mellem den lidt støvede kostskole-ånd og så vores ønske om større frihed og tillid til at vi selv kunne sætte de grænser, der skulle sættes. Jeg husker at vi fulgte dem i flok, sådan lidt som i et demonstrationstog, ned til stationen, den dag de blev bortvist - lidt øl og pigesjov hører vel ungdommen til !! Nu kan det jo tænkes, at der var lidt mere i sagen end som så, men ungdommeligt forargede, det var vi i hvert fald - og det nye var, at vi på denne måde gav udtryk for det. Sammenlignet med hvordan unge gymnasie-elever nu om dage udfolder sig, så var det givet vis meget uskyldigt.

Billedet vi optræder på bærer i mit fotoalbum den noget prosaiske titel: "Birkerød, august 1963, Lorteren under nat-orientingsløbet". Nat-orientingsløbet var datidens kulmination på den lange række af optagelses-ritualer, som de ældre kostelever med en vis frydefuld og trods alt dansk-godmodig sadisme, morede sig med at udsætte de usle nybegyndere for. Forud gik en stribe af mere eller mindre harmløse prøvelser af den slags, hvor man skulle opvarte de ældre elever, og fik buksevand, hvis ikke det blev gjort hurtigt, underdanigt og godt nok. Det kunne også være at blive hevet ud af sengen og i underbukser at skulle stille til tredjegrads forhør. Forhørene havde en besynderlig tendens til at kredse om seksualitet, så de uskyldige små kom til at rødme. Selv husker jeg, at jeg blev sat til at læse op af et af verdenslitteraturens erotiske mesterværker, mens forsamlingen skratgrinede og kom med vovede vittigheder. Jeg klager ikke, for på den måde fik vi udvidet vores litteraturhistoriske viden, - for det pensum kom vi ikke ind på i dansk-timerne !

Nat-orientingsløbet var som sagt kulminationen på disse indvielses-ritualer. Man var inddelt i små grupper under ledelse af en 2.g-er, og så gik det ellers gennem skoven til diverse "poster", og formålet var sådan set, at man skulle nå først i mål med alle mand. Posterne var dog en væsentlig hindring, vil jeg sige. En af de mest populære poster

NATLØB

ÅNDERNES RIGE

Den natlige stropetur, som de nye kost-elever på Birkerød Statsskole traditionelt skal gennemgå, forsvares mod angrebene med, at eleverne lærer hinanden bedre at kende.

Bo Bojesen i Politiken, den 25. 8. 1964.

var klatring op ad en stamme, indsmurt i brun sæbe, som hang ud over en lille sø, Løgsøen i Rude Skov, og afslutningen var som sagt en svømmetur i bemeldte lorte-rende. I vores opgelede sindstilstand troede vi, som det blev sagt, at det var et af byens kloak-udløb. Jeg ved ikke om det var rigtigt, vi tog ikke skade, men i hvert fald så ligner mig og min kammerat på billedet, kun iført badebukser, et par rigtige kloak-arbejdere efter udført dåd. Men jeg erindrer ikke nogen eftervirkninger. Jeg tror nok vores gruppe vandt, men af gruppen var det faktisk kun os to der gennemførte: alle de andre faldt fra på grund af krampe og kulde efter de mange ture op og ned af vandet. Ak ja, en slap og utrænset ungdom!

De øvrige billeder i albummet er klasse-billeder, både de officielle og de uofficielle. Jeg kan se, at vi bestemt ikke var ungdomsoprørere i ordets senere forstand, hvis vi skal dømme efter det man ser på disse billeder. Vi er nydelige og kortklippede unge mennesker, og på studenterbilledet fra 1966 står min klasses 4 drenge (!) i jakkesæt - jeg selv i et grå-ternet - med hvid skjorte og slips. Pigerne er i fine hvide kjoler, og vi har alle studenterhuer. Nu er alt det vendt tilbage igen, men bare 3 år senere så de billeder helt anderledes ud over det ganske land, og studenterhuerne var ikke så hellige symboler en tid, som de var dengang. Det morsomme er, at mine private billeder, som afspejler denne ændring i mit udseende også er noget, som Hammerich bemærker i sin Danmarkskrønike. Han viser i bindet fra 1961-1968 to billeder af de unge i den berømte musik-familie Koppel. Det ene er fra det han kalder "det trygge før-revolutionære år 1965", hvor de unge ser ud præcis som på mine 65-66 billeder. På et billede 4 år senere sidder de som langhårede hippier i et kollektiv og er medlemmer af Savage Rose. Jeg bærer den samme dobbelthed i mig, også musikalsk, fordi jeg er opdraget med klassisk musik og spiller violin, men samtidig efterhånden kom helt med på den elektriske beat-bølge. Desuden viser mine billeder den samme udvikling i hår, påklædning og attitude - dog måske ikke helt så hippie-agtigt!

NATLØB OG REND OS I TRADITIONERNE

Trods denne ydre pænhed så var der alligevel noget i gang under overfladen i min gymnasie-tid. Det kommer meget bastant til udtryk

i det forhold, at min årgang ikke bare gik i demonstrationstog for de bortviste, men også i at vi begyndte at gøre oprør mod vores rolle i de rituelle optagelses-ceremonier. Det billede fra nat-orienteringsløbet, som befinder sig i mit private fotoalbum kunne faktisk være et forlæg for den Bo Bojesen tegning, som er optrykt i Politiken, d. 25/8 1964, altså året efter jeg begyndte på skolen, og netop det år, hvor min årgang skulle være plageånderne. Billedet hedder Natløb, og under selve billedet, der forestiller 5 totalt indmudrede elever i en sø, står teksten: "Åndernes rige. Den natlige stroppe-tur, som de nye kost-elever på Birkerød Statsskole skal gennemgå, forsvares mod angrebene med, at eleverne lærer hinanden bedre at kende."

Den debat som tegningen referer til løb i Politikens debatspalter fra 17. august til 30. august. Den starter med en journalistisk øjenvidneberetning d. 17. august, hvor Edw. C under overskriften "Hård natur skoleårets start" beskriver, hvordan de 26 nye kostelever løber 16 kilometer og skal klare 10 poster. Nogle af dem, fra Løgsøen, vises på fotos. Artiklen er præget af mild, ironisk afstandtagen: "Det er ikke synderligt opfindsomt, men det er altså en tradition", "Før var det ofte tortur" osv. 3 dage senere, d. 20. august melder en forarget læser fra Århus sig. Her står bla. følgende: "En indvielse af denne art, kan efter min mening kun betegnes som grove bøllestreger, der fuldt ud kan sidestilles med overbassers rekrutplagerier. Man læser om den slags i ældre bøger, men jeg troede, at man for længst var kommet bort fra sådan noget."

Så var bolden ligesom givet op og nu følte 4 af de 3.g-ere, som det år havde arrangeret natløbet sig foranlediget til at skride ind til forsvar for det, som de kaldte en "God skoletradition". Her peges der på, at det altsammen kun er en godmodig spøg, som alle deltagere synes er herlig, at rektor og lærerne følger det hele på nærmeste hold og overvåger at alt går rigtigt til, og selve traditionen forsvares med, at den skaber et sammenhold, som ellers ville være meget længe om at indfinde sig. Men samme dag og lige under 3.g-ernes svar skriver en J.P. Sørensen, som repræsenterer forældre til de unge mennesker, at natløbet jo også er forbundet med andre "grove" indvielsesritualer, og som pædagog spørger han, hvad det hele skal tjene til. Det gør også i et senere indlæg tre navngivne 3.g-ere fra 1963-årgangen, altså dem som arrangerede det natløb jeg deltog i. Her er overskriften "Rend mig i traditionerne", og de dementerer deres 3.g-efterfølgere

på det kraftigste: de taler om at løbet udvikler sig til en ubehagelig styrkeprøve, hvor de lidt svage bukker under, de taler om klar overbasse-mentalitet, og de påpeger at "der på de kolde poster indtages betydelige kvanta alkohol, under hvis indflydelse mange får sadistiske tilbøjeligheder, som rektor ingen kontrol kan have med." Dette indlæg stod klos op ad Bo Bojesens tegning.

Rektor Arentofts indlæg d. 24. august gør ikke tingene bedre, han lægger sig i den grad op ad sine 3.g-ere, så en senere læserbrevsskribent undrer sig, og spørger om det måske ikke var en god idé, hvis det er så herligt et løb, at lade rektor og lærerne løbe det næste år! Til gengæld følte Jørgen Barslund, 1.g-er fra 1964, sig foranlediget til, som han sagde "helt på eget initiativ og uden pres" at sige fra over for alle, der synes det var for galt. "Frels traditionerne" var overskriften og konklusionen. Bølgerne gik temmelig højt, meningerne delte også elever, nye som gamle, og debatten bredte sig også til andre blade. Eva Rothenborg, daværende adjunkt på skolen, havde d. 27. august et indlæg, hvor hun talte om storm i et glas vand, og hvor hun slog fast: at alt var kontrolleret og at deltagelsen er fuldstændig frivillig.

Men den 30.august slog den, som vel alle havde ventet på, endelig sømmet i debatten i sin søndagsklumme i Politiken "Panduro mener". Under overskriften "Natmanøvren" pegede han på, at optagelsesceremonier var uhyre almindelige, blandt "mere eller mindre civiliserede folkeslag", som han kryptisk skriver. Han går tilbage til sine egne skoleerindringer på samme skole, hvor han taler om optagelsesceremonierne som "et temmelig barsk foretagende, præget af lammende uopfindsomhed". Han giver ikke meget for påstandene om frivillighed, eller for de gamle brumbasser, der siger herligt, det tager man ikke skade af, hvorefter de nupper sig "en tre fire restenil". "Alle tåbelige ceremonier har altid fundet glimrende fortalere, og når alting slipper op, griber man til metafysikken og parrer den med menneskets natur: Sådan er vi nu engang". Således lød "Rend mig i traditionerne"s forfatters dom.

Jeg erindrer tydeligt min rolle som leder af en gruppe 1.g-ere under natløbet det år, hvor jeg som 2.g-er skulle være fører, mens det jo var 3.g-erne der planlagde det hele: halvt bevidst og halvt ved mangel på stedsans lykkedes det mig at få min gruppe ført uden om alle de væsentlige poster. Vi traskede altså stille og roligt rundt i skoven og

undgik alle fælderne. Næste dag måtte jeg stille til skideballe, en såkaldt 7-er nede foran Rektor Preben Arentofts dør, hvor jeg bedyrede min uskyld og mangel på stedsans: mere modig var man jo ikke! For den undrende, nye generation må jeg måske hellere fortælle hvad en 7-er er, men for at gøre det, så må jeg en lille omvej omkring hverdagen for en kostelev og vores strenge, regelstyrede klosterliv.

HVERDAGSLIV OG FORANDRING

Debatten om natløbet og alle de gamle traditioner og normer i 1964 var et varsel, og hvis man kigger i de gamle blade, dels for Foreningen BKS, "Birkebladet" og dels elevbladet "Birkebavnen", så får man et levende indtryk af de brydninger, der er i gang. Men debatten om natløbet må ses i forhold til hele debatten om den måde kostskolen blev drevet på. Her er det afgørende vendepunkt efteråret 1965, hvor min overgang til dagelev har fundet sted. I "Birkebavnen" fra august det år er der 2 indlæg, som varsler nye tider. Dels et interview med en af de nye 1.g-ere, dels en artikel om afskaffelsen af natløbet og indførslen af reformer i kostskolens hverdag. Den adspurgte 1.g-er har fulgt med i debatten om natløbet, som han aldeles ikke savner, fordi han finder at den slags gamle, naragtige, engelske kostskoletraditioner ikke har noget at gøre på et gymnasium. Den moderne indstillede unge mand taler om at den slags ikke passer til et demokratisk samfund, hvor økonomiske og sociale skel er ved at flyde ud, og den vakse redaktion har fundet ud af, at "ordet skole er græsk og betyder frihed!!!!".

Men af mere dybtgående betydning er nok den resolution, som det års kostelever, anført af 3.g-erne afleverer til Rektor, og hvor de kræver og får ændringer i skolens hverdags-reglement. I "Birkebladet" fra samme år hedder det i en artikel: "III G-ere "sælger" natløbet, og prisen er skovinspektionen. Epokegørende nyskabelser i rammen om kostskolelivet på Birkerød". Reformerne og debatten om dem er også kendt i den interne skolejargon og i andre indlæg som en debat mellem "pensionat" eller "kostskole", altså spørgsmålet om, om kostskolen blot skulle være et frit sted, hvor de unge kunne bo, eller om kostskolen skulle være mere opdragende og regulerende. I virkeligheden er det altså et tidligt oprør mod den delvis ubegrundede autoritetsud-

øvelse, som ikke på mere demokratisk vis lytter og tager hensyn til udfoldelses-behov. Men resolutionen fra 1965 er meget mindre "filosofisk" og meget mere kontant.

Vores dag som kostelever var inddelt meget nøje, sådan som man kan læse om det i skolens årsberetning. Vi blev vækket kl. 7, 7.30 var der morgenmad, fra 8-10.50 timer, 10.50 frokost, og igen fra 11.15 - 13.55 timer, hvorefter der var eftermiddagste. Fra 14.15-15.15 var der så den berømte/berygtede "skovinspektion" (hvor som der står, eleverne skal opholde sig i fri luft). Ak ja, vi var klogere end som så. Da vi først skulle være på skolen igen fra 16.30-17.55, hvor der var tvungen lektielæsning, så kunne denne tid give nogle af de kostbare fri timer, som mange af os tilbragte hos en god ven (eller veninde!) ude i byen, eller naturligvis i grupper med nogle af de andre kostelever. Selv vil jeg være familien Lassen på Kløvervej evigt taknemmelig for lange eftermiddage ved te-bordet, og den altid rigelige forsyning med boller, kage og fløde-boller. Det var kun min ivrige sportsaktivitet, der forhindrede, at jeg endte som smældfed yngling!

Så var der aftensmad kl. 18 - og jeg skal ikke gå i detaljer, men Birkerød Statsskoles køkken ville ikke have fået mange stjerner i avisernes guide. Dernæst var det igen lektielæsningstid, fra 18.45 - 20. Og når jeg siger lektielæsning, så mener jeg lektielæsning! For gud nåde og trøste den, der ikke sad ret op og ned på sin skrivebordsstol og studerede på reglementeret vis. Nu var jeg vild med musik - og i parentes bemærket - så takker jeg Birkerød Statsskole for al den musik, jeg der fik lov til at opleve og udøve, dels i lektor Dues timer, under hans violin-vejledning og dels som medlem af skolens orkester. Men musik og lektielæsning, det måtte altså ikke høre sammen. Der blev slået hårdt ned, selv hvis man nok så stille hørte lidt Dvorak, mens man læste dansk litteratur til dagen efter, - og det var slet ikke tilladt at læse klassikerne i liggende stilling! Man skulle være hjemme kl. 21.20, og man skulle være i seng og lyset slukket kl. 22.30 - basta! Jeg har altid haft et særligt forhold til den berømte og berygtede vise af Trille om "Øjet i det høje", for sådan virkede det kighul, som kostlærerne brugte, når de gik rundt for at se ind til os og kontrollere, at vi sad pænt, gjorde hvad vi skulle, og at vi - efter sengetid - holdt hænderne pænt over dynen! Kostlærerne boede på skolen - og jeg har altid siden tænkt, at det også måtte være strengt at bo under samme tag som sådan en bunke varylere i stedet for at have sit eget liv. Men

de gik i hvert fald nidkært op i deres job, - meget nidkært. Og så kommer vi så til 7-eren: for når ærkeenglenes strenge blikke ikke slog til, så måtte selveste Jahve ind på scenen. En 7-er betød simpelthen, at man blev vækket en 1/2 time før de andre, og så skulle man møde op i vasket og påklædt stand nede foran rektors dør, hvor man modtog en moral-prædiken.

Der var murren i min generation over denne meget udvendige form for disciplin, som kunne give sig absurde og urimelige udslag, og som bandlyste ting, som man selv dengang ville finde helt naturlige i en almindelig familie. Det var ændringer i dette forhold resolutionen fra 1965 gik på. Man fik indført følgende, som enhver moderne kostelev i dag naturligvis finder helt selvfølgeligt:

- ingen slukketid om aftenen, men man skulle have ordnet sit aftentoilette og være på sit værelse fra 22.30, dvs. man kunne nu faktisk læse og snakke efter 22.30.
- man afskaffede den tvungne udeordning ("skovinspektionen")
- man afskaffede reglen om at man skulle sidde ved sit skrivebord, når man læste lektier
- man fik ikke som ønsket en ugentlig friaften, så man f.eks. kunne nå i den lokale biograf, men man fik dog forlænget udgangstilladelsen med en time til 22.20.

Jeg kan delvis se min egen generation, som en del af det opgør, som allerede kommer til udtryk, f.eks. i Leif Panduros lidt respektløse, men dog også kærlige portræt af sin gamle skole. Panduros bog, "Rend mig i traditionerne" kom allerede i 1958, og i hans skildring af sit ophold på skolen i 30-erne aner man et ironisk oprør mod den velmenende, formynderiske opdragelse,- endda i form af spark(!) til den ellers legendariske og karismatiske rektor Holger V. Brøndsted (1941-1948). Men bogen slutter jo også med at hovedpersonen efter en krise, alligevel fortsætter på den skole, som han ironiserer over, og med at han ligefrem får en klump i halsen af rørelse under en snak med rektor. Jeg tror nok, at jeg har det lidt som Panduros hovedperson og alter ego i mit forhold til Birkerød Statsskole og de tre år jeg gik der: et stærkt ironisk og kritisk forhold til mit 1 1/2 år som kostelev og dog en slags klump i halsen over alt det, som den skole alligevel kom til at betyde for det jeg senere gik i gang med. Jeg så senere i 1968 englænderen Lindsay Andersons betydeligt mere kritiske og skarpe opgør med det engelske kostskolesystem i filmen "If...". Her slår ungdomsop-

røret igennem i et opgør med kostskolens autoritets-system, der er et symbol for en langt mere dybtgående oplevelse af undertrykkelse og klasseforskelle. Men selvom alle kostskoler vel har arvet lidt fra det engelske system, så var min oplevelse af Birkerød Statsskole slet ikke på det plan.

SKOLENS KULTURLIV

Jeg var bestemt ikke nogen ungdomsoprører, da jeg startede i 1963, og selvom jeg kom fra en venstreorienteret familie og lyttede til beat-generationens profeter, især Beatles, Donovan og Bob Dylan, så var jeg også dybt optaget af litteratur og kunst i den traditionelle betydning, og jeg spillede klassisk violin. Selv med min forhånds-skepsis overfor kostskole-disciplin, en skepsis som til dels blev bekræftet, så jeg først og fremmest frem til Birkerød Statsskole som en chance for at lære noget, for at stifte bekendtskab med traditioner og dannelse i god forstand. Og faktisk kan man jo sige, at den generation, som senere er blevet kaldt for ungdomsoprørers generation, var en af de mest uddannede, forkælede og belæste generationer i efterkrigstiden, og denne dannelse kom jo trods alt fra den skole, som de var kritiske mod.

Ved siden af det let støvede og dræbende regelsystem på kostskolen på den tid, så var der imidlertid også et andet skoleliv, både det der udfoldede sig i dagtimerne og i klasserne, og det som udfoldede sig i skolens kulturliv, dvs. foreninger, sport, diskussioner, musik osv. Det var et liv som jeg engagerede mig meget i, også uden for skolen. Men somme tider så kunne de to ting jo kollideres. Det var feks. utrolig lidt vi fik lov at gå til om aftenen, uden for skolen altså: en tur til den lokale biograf i ny og næ, men ellers ikke noget videre. Forholdet til piger for os kostelever, kunne jo også være lidt besværligt, og det må vel ellers siges at være en væsentlig ting i den "kulturelle" udvikling i den alder. Jeg husker engang, hvor jeg, som medlem af den lokale Foreningen Norden i 2.g, mens jeg endnu var kostelev, var blevet inviteret til viseaften med Kjell Ingris inde i byen. Jeg ville gerne med til det, og desuden invitere den pige, jeg dengang sværmede for, med. Jeg skulle ikke i bogstaveligste forstand indsende en ansøgning til rektor i tre kopier med udførlig begrundelse for formål, rejseplan

og tidsskema. Men det føltes åndeligt sådan. Selvom jeg fik tilladelsen, blot jeg var hjemme og meldte mig kl. 11. Og det skyldes jo ikke, at Arentoft var nogen konservativ mand - han havde tværtimod ry for som socialdemokrat at være liberal og åben over for det nye. Men selve kost-skole-systemet havde en traditionel tendens til at fremkalde den slags underligt stive omgangsformer.

Det ville være ganske uretfærdigt, som jeg forhåbentlig også har antydnet i det foregående, at bedømme Birkerød Statsskole alene på de irriterende ting, som den spirende generation af ungdomsoprørere gjorde oprør mod. Men det hører med til billedet af en ikke alt for fjern fortid, og det er en oplevelsesvinkel, som almindelige dagelever ikke har haft. Trods dette var Birkerød Statsskole også et utroligt levende miljø, som gav grobund for at alle mulige kreative evner kunne komme til udfoldelse, og som gjorde skolelivet til et øvelsesrum for ens fremtidige roller. Det er nok ikke tilfældigt, at Birkerød Statsskole tæller en så lang række af senere forfattere, journalister, skuespillere, politikere, videnskabsmænd osv.

For det første var der jo skolebladet "Birkebavnen" - måske ikke noget journalistisk mesterværk -, men det var alligevel et sted hvor spirende journalister og forfattere udfoldede sig. Når jeg i dag genlæser de utrolig følsomme, modernistiske og meget alvorlige og moralske digte og andet, som jeg og andre har fået trykt i det i tidens løb, som en slags lokal afløb for forfatterambitioner, så slår det mig hvor optaget unge mennesker kan være af de store, abstrakte spørgsmål. Især Birkebavnen fra 1965, hvor forandringerne synes at slå rigtigt igennem, er præget af seriøse boganmeldelser, af tidens debat-bøger og moderne litteratur, og man diskuterer temaer som: pacifisme og militærnægtelse, modernisme, Nato og atomkampagne, elite og masse, realpolitik/princippolitik, teaterkrise osv. Man mærker, at det er en skole og et miljø, som er vant til at være et centrum for tidens strømninger.

Så var der jo foreningerne, teaterforeningen Colosseum, musikforeningen Odeum, og endelig diskussionsforeningen Athenæum, som jeg var formand for i 1965/66. Her gik bølgerne højt, og vi synes i hvert fald, at der var højt til loftet, og vi var også med det år til at lave en ny tradition, fællestimerne. Så tidens kendte personer og temaer passerede faktisk forbi. I mit år bl.a.; Sven Erik Stybe, Johs. Væth, Aage Henriksen, Hans Scherfig, Peter P. Rohde, Hans Scherfig

og Jørgen Gustava Brandt. Desuden var der decideret politisk diskussion, f.eks. med alle de politiske ungdomsorganisationer. Jeg var dengang også glødende pacifist og militærnægter, og husker et møde "Militærnægter eller soldat" med en oberst og militærnægtere fra Gribskovlejren, som gik så hårdt til, at et grangiveligt slag med militæret var ved at udvikle sig, et slag, der bredte sig ud i den lokale presse. Også historiens vingesus husker jeg. Man siger jo, at de fleste mennesker klart husker, hvor de befandt sig d. 22. november 1963, den aften Kennedy blev skudt. Her sad jeg faktisk til et af mine første møder i skolens aula, som ny 1.g-er, "Forsvarets velfærdstjeneste orienterer mandlige elever om militærtjeneste", siger årsberetningen, da rektors kone kom over, hviskede rektor noget i øret, hvorefter han rejste sig og fortalte nyheden. Der gik et sug igennem forsamlingen, som jeg mærker den dag i dag. Som en tidsmyte - der faldt for vores øjne.

Når jeg i dag genser i sin helhed også de teater- og musik-arrangementer, som blev gennemført på skolen, arrangementer som konfronterede alle tidens stilarter, jazz, klassisk, moderne, beat-pop, ældre teater, absurd teater (i 1965 opførte man f.eks. et så moderne stykke som Erik Knudsens "Frihed det bedste guld") osv., så er jeg imponeret, og forstår bedre, at denne skole, trods de lidt negative erindringer jeg har fra kostskolen, fremstår som et stort kursus i kulturel mangfoldighed for mig. Det må have været byens kulturelt stærkeste udtryk i den periode. Kultur er mange ting - lærte 1960-erne os, noget om tolerance og åbenhed. Det var Birkerød Statsskole, sin alder og sine tyngende traditioner til trods også med til at indpode os kommende ungdomsoprørere. Der var dog også ofte indlæg i "Birkeavnen", som synes, at nu var det hele sgu blevet for alvorligt og langhåret, og formanden for Athenæum i 1966-67 kom angiveligt til magten på et ironisk program om "baller og bajere".

Men Kultur er jo også fester. Det stive kostskolesystem var én ting, men festerne og vores indbyrdes omgangsformer som elever var noget andet: vi udfoldede os - som unge mennesker altid har gjort - på vores egen måde. Og festerne var swingende, grænsende til det vilde - den ærværdige og traditionsrige gamle skole kunne godt sættes på den anden ende, selvom generationen i dag nok ville sige, at vi opførte os uhyre civiliseret. Men heldigvis var det ikke alt kostskolelærerne og festvagterne vidste om og fandt ud af. Men i 1964-65 var problemet

med vilde fester og øl faktisk blevet så påtrængende, at rektor for en tid udstedte totalt forbud mod øl, det havde ellers været tilladt officielt at drikke én øl, ved én af festerne. De andre hed Cola-fester. Det var naturligvis lige så håbløst som forbudstiden i USA! I Birkebakken var der et vittigt hoved der på den tid foreslog skolens motto "Semper Ardens" (Altid brændende) omdannet og oversat til "Altid en brandert"!

SKOLEN FOR LIVET?

For mig var kulturen på Birkerød Statsskole udover den litterære og journalistiske kultur, diskussionskulturen og festkulturen - desuden først og fremmest musik-kulturen og sportslivet. Jeg deltog i skoleorkesteret, var med i de årlige konkurrencer med andre strygeorkestre, "Strygerdyst fra kyst til kyst", og vi havde sammusikalske arrangementer med omliggende statskoler. Jeg spillede på fodboldholdet - jeg spiller fodbold endnu den dag i dag, og jeg kan endnu være lidt stolt af, at jeg i 1965, tror jeg det var, blev skolemester i atletik.

Men så var der jo også selve skoletiden - en lille "detalje" som jeg hidtil ikke har omtalt. Det var jo ikke moderne pædagogik og projektundervisning. Pensum var traditionelt, med enkelte moderne udflugter, og man sled sig gennem oldævl, latin, og historie. Men mange lærere var jo bag al deres gammeldags, autoritære fernis, lune personer og ikke til at stå for. Den herlige VC, som jeg havde i Engelsk, og som jeg nåede at opleve som konstitueret rektor i 1966 ved min translokation, hvor Arentoft var blevet syg. Han så ud til at kunne spise 1.G'ere råt, men vi lærte ham at kende fra helt andre sider efterhånden.

Men det blev dansktimerne og litteraturen, som gik af med sejren for mit vedkommende. Jeg var en læsehest, flittig benytter af det lokale bibliotek, og jeg grundlagde min bogsamling af billigbøger i den periode, hvor Tranebøgerne var en ret så ny foreteelse. Det var derfor ikke mærkeligt, at det var Vangmarks inspirerende dansktimer, og stileskrivningen, der blev min skæbne. Jeg husker - da jeg henad mod 3.g skulle betro Vangmark, at (det må være efter opgivelsen af de litterære forfatterdrømme!) jeg ville være noget ligesom Brandes! Skønt langt fra nogen Brandes, så blev jeg faktisk 10 år efter min start

på Birkerød Statsskole ansat som adjunkt og senere lektor i dansk på Københavns Universitet. Det er et eksempel på, hvad en skole som Birkerød Statsskole kunne sætte i gang og inspirere til, dels ved sine lærere, men også via det kulturmiljø, som man kom til at færdes i. Jeg er ikke sikker på at Vangmark i alle henseender er stolt af, hvad vi ungdommelige ideologikritikere og litteratursociologer gjorde ved litteraturen, da ungdomsoprøret gled ind over universitet, og vi krævede samfundsrelevans og mere demokratiske kulturforhold. Men Birkerød Statsskole har sin helt klare rolle ved at have bidraget til de forudsætninger på godt og ondt, som skabte os. I dag beskæftiger jeg mig med film og tv, medieforskning. Jeg tror også det har en baggrund på Birkerød, hvor vi aldrig fik stillet vores biografbehov ordentligt - på grund af det restriktive udgangsforbud.

Om kostskolen i dag

Af Hanne Bertelsen

På Birkerød kostskole bor der unge mellem 15 og 25 år. Eleverne kommer med vidt forskellige baggrunde og erfaringer fra alle sociale lag. En del elever har boet i udlandet en stor del af deres liv. Andre kommer på grund af sociale problemer, eller bare manglende lyst til at bo hjemme. At bo på kostskole er en god måde at flytte hjemmefra på - en blid overgang. Man bestemmer over sig selv og sin fritid, alligevel er der dog en form for "sikkerhedsnet" og socialt samvær, hvad der måske ikke ville være, hvis man boede helt alene. De eneste pligter er en uges årlig køkkenvagt og badeværelsesvagt hver 6. uge. På trods af den store aldersforskel mellem eleverne er der ingen form for præfekt-ordning. Der er venskaber på tværs af alder og klasser. Kostskolen er indrettet med 3 fløje med 2 gange på hver fløj. På hver gang er der 2 badeværelser, der deles af drenge og piger, og et tekøkken. I tekøkkenerne er der et fælles køleskab, hvor man kan opbevare sin mad, så længe man er indstillet på at dele den med resten af gangen. Stor er frustrationen, når man kommer ud i køkkenet for at hente sin nyligt indkøbte kage og finder et lille mikroskopisk stykke ladt alene tilbage. Dette system har dog også sine fordele, man kan jo være den heldige, der finder en andens kage.

På kostskolen er der mulighed for forskellige kreative udfoldelser såsom at spille musik, male, sy, spille billard o.s.v. i kostskolens hobbyrum. Selvfølgelig kan man også bare hygge sig helt almindeligt med de andre. Hver aften kl. 20.30 er der te i dagligstuen. Ofte bliver det også til et spil kort, trivial pursuit, backgammon, dungeons and dragons o.l. Det er næsten altid muligt at finde nogle, der kan hjælpe

Kostelever i 1990'erne.

med lektier, hvis det er nødvendigt. Er man aktiv idrætsudøver ligger gymnastiksalen 50 m fra skolen, og man er velkommen til at benytte den. I week-enderne sker det, at kostskolens festudvalg arrangerer en fest.

Midt i al denne hygge er der selvfølgelig også skolen og lektierne at tænke på. Af og til kan det være svært at løsrive sig fra alt det sjove for at gå op og "knokle". Det kan stille lidt store krav til ens selvdisciplin, men det er måske på længere sigt meget sundt.

Kosteleverne kan måske synes som en lidt isoleret gruppe i forhold til resten af gymnasiet; det mener jeg dog ikke er rigtigt. De fleste kostelever er mindst lige så engagerede og aktive som resten af skolen, alligevel kommer der af og til et spørgsmål som det, jeg fik stillet: kosteleverne plejer aldrig at interessere sig for elevrådet eller noget andet, hvorfor gør du?

Og skolen går sin gang.....

Af Anders Buhelt, 3.y og Mikkel Egelund Jensen, 3.a

Kaos og kosmos er de to dominerende magter på Birkerød Gymnasium. Det er balancen mellem disse forhold, som danner basis for elevens videre udvikling. Her på skolen går de to begreber hånd i hånd; forlovelsen mangfoldiggør mulighederne for at tegne sit eget liv.

Den almene dannelse er kosmos, den ordnede side af Birkerød Gymnasium - eksemplificeret ved den daglige undervisning og forberedelsen dertil. Undervisningen i dag er en fin balancegang, hvor der tages hensyn til hvad der i dag er almindende. I selve undervisningen er der et samspil mellem lærere og elever, hvor kritikken er i højsædet. I læren om kritik ligger grundlaget for forståelsen af demokratiet. Elevdemokratiet og ansvaret for samme varetages gennem Elevrådet, som en institution, der giver eleverne mulighed for at engagere sig i skolen og derved gøre den tidssvarende og til et godt sted at være. Dette sørger også Kulturudvalget for, såsom musikcafé, lektiecafé, fredagscafé og relevante foredrag.

Som noget nyt er man på Birkerød Gymnasium påbegyndt en internationalisering bl.a. via oprettelsen af en international klasse, I.B., hvor undervisningen hovedsageligt foregår på engelsk. Som supplement til dette, har man valgt at udveksle studerende med andre lande. Udover studieturen, som har til mål at lære eleverne at forstå det pågældende lands historie og baggrund, foretager man udvekslingsrejser for at lære landets befolkning at kende.

Der konkurreres på Birkerød Gymnasium på godt og ondt. Undervisningen skaber en vis form for konkurrence eleverne imellem.

Kravene til eleverne er så store, at nogle bliver tabt i svinget, mens andre bliver ekstra engageret. – Sportsligt konkurreres der også på Birkerød Gymnasium. Både volley- og badmintonhold gør sig godt bemærket, mens fodboldspillerne har svært ved at leve op til tidligere tiders triumfer. For også at dyrke bredden arrangeres hvert år en aktivitetsdag, hvor alle skolens elever deltager i forskellige discipliner. Som en mere åndelig mulighed opføres hvert år en skolekomedie/-tragedie, hvor der deltages på højt plan. Dramaet giver eleverne mulighed for at gå på opdagelse i deres eget og andres sind.

Her er vi mange der er glade for at pigerne har holdt deres indtog på denne gamle drengeskole. Det smukke køns tilstedeværelse på skolen er både god og ond. Mest god. Pigerne har afgjort skabt mere spændende fester. Dette ses bl.a. til en af BG's ældste traditioner: kaffeballet. Dette startede i hin tid som en fest hvor drengene spiste boller og drak kaffe, og har udviklet sig til *begivenheden*. Til dette bal er herrerne i smoking og pigerne er klædt i flotte rober, hvilket gør at folk opfører sig nobelt.

At opføre sig propert er ikke altid en given ting på Birkerød Gymnasium. De dannende studieture f.eks. kan føre til knap så nobel en opførsel. Det *kan* have noget med tøjet at gøre. På studieturen lærer man ikke alene det pågældende land at kende, men også det at føle sig fremmed i et andet land - og det at føle sig dansk. Udover det dannende element, spiller det sociale også en stor rolle. Man lærer hinanden bedre at kende, om ikke på British Museum så via samværet om aftenen.

Studieturen er nok det bedste eksempel på et forenet kaos & kosmos. Det er vigtigt, at man får en velafbalanceret dosis af kaos & kosmos, så forholdet til de to størrelser ikke bliver fremmed for en. Man er nødt til at kende kaos for at forstå kosmos og vice versa. Kendskabet til de to skaber ikke nødvendigvis et færdigt produkt, men man føler sig bedre rustet til at forstå livets værdier, til at klare livets raffinementer og til at respektere sine omgivelser. Det er dichotomien, der hjælper en til en bedre forståelse af ens egen personlighed.

Man kommer ind på Birkerød Gymnasium som råmateriale og gennemgår en modningsproces, som fortsætter livet igennem. Birkerød Gymnasium er en afspejling af "det virkelige liv" med udfordringer, sejre og nederlag - dog med et vist sikkerhedsnet.

Dannelsen af en *civis academicus* er dannelsen af et menneske.

Birkerød by og Birkerød Gymnasium

Af *O.C.Alminde*

Ove C. Alminde.
Borgmester i Birkerød siden 1990.

Den nære samhørighed har altid præget forholdet mellem Birkerød gymnasium og Birkerød kommune. De klæder på sin vis hinanden. Gymnasiets aktiviteter og dets lærere og elever er på en eller anden måde blevet imageskabende for Birkerød som samfund.

Hvis nogen i dag vil svinge sig op til at tale om en særlig Birkerød kultur, må de også tilskrive gymnasiet en del af æren herfor.

Det har nok gjort lidt ondt på en og anden med tilknytning til skolen, da den for nogle år siden skiftede navn fra "Statsskolen" til skolens nuværende navn Birkerød Gymnasium og HF, men for de fleste birkerødder var det kun en stadfæstelse af det vi altid havde følt, at gymnasiet var vores, og at skolen nu endelig havde fået sit rette navn. Rettelig er det jo ikke vores skole al den stund at gymnasierne sorterer under amterne, men ve den der ville tage den fra os, nok opretholder amtet skolen, men det er kommunen, der er skolens hjem, og eleverne er kommunens børn.

Et tilbageblik over de 125 år er ikke muligt for en borgmester anno 1993 uden til en vis grad at støtte sig til genfortælling fra de skrifter,

der gennem årene beskriver forholdet mellem skole og by. I 1936 skrev rektor Engelsen: "at om Birkerød som by kan der være delte meninger, men den er i al fald centrum, eller som de gamle grækere kaldte det, verdens navle, for de 3-4000 mennesker, som bor her. Den er også en by med mange muligheder for tilflytning. Den har udvidelsesmuligheder til alle verdenshjørner; mod Holte - Hørsholm - Lillerød - Bregnerød og Farum. Næsten lige udenfor byens vinduer ligger Nordsjællands skønne søer, og i løbet af 5 minutter kan man på cykel forsvinde i Rude Skov - der ligger helt uden for tilværelsen, som P.A. Rosenberg så smukt udtrykker det i sin kantate til Birkerød Kostskoles 50 års jubilæum:

*.. og tæt ved åbner sig de stille skove
med lyse, slanke bøges tempelhal,
med broget krat og dunkle ellemoser,
Hvor eventyret drømmer tågesvøbt*

Ja, her er afgjort godt at bo og bygge i Birkerød. Og så er Birkerød indtil nu blevet forskånet for den tilflytter-epidemi, som hedder rækkehus og villaby. Birkerød er endnu landet. Men Birkerød-idyllen synger på sit sidste vers, og når S-togene inden ret mange år begynder at køre forbi, så er det også forbi med idyllen. Der er mange, der vil beklage dette, men vi får trøste os med, at det ikke kan være anderledes. Og så kan vi også trøste os med de håndgribelige goder, som altid vokser frem, efterhånden som idyllen forsvinder - fremskridt af forskellig art. Og for den, som har levet i Birkerød i en menneskealder, er der mange og store fremskridt at notere - især den sidste halve snes år. Birkerød er blevet en renligere by. Der er kommet fortov, broer og nye veje, så store arealer er blevet frigivet til bebyggelse, og gamle veje er blevet forbedrede og - oplyste. Ja, selv jernbanestationen og dens omgivelser virker ikke mere afskrækkende og nedslående på byens gæster". Rektor Engelsens ord i 1936 giver ganske godt udtryk for en Birkerød-borgers tanker - også i dag. Nogle af synspunkterne og prognoserne holder måske ikke til en diskussion i dagens Birkerød, ligesom tiden på andre områder har vist en anden udvikling end den rektor Engelsen forudså, men holdningen bag ordene var den nok så kendte Birkerødholdning - bevare og udvikle - med al dens modsætning i

balancen mellem konservatisme og kreativitet, - en balance - som vi af en eller anden grund mestrer ganske godt i Birkerød, eller rettere, en balance vi elsker at udføre, med og uden succes.

Vi blev flere borgere i Birkerød, og heldigvis. Ellers havde vi måske slet ikke oplevet at fejre Birkerød Gymnasiums 125 års dag, når vi tænker på dagens kamp for at det enkelte gymnasium kan overleve, trods faldende elevtal.

Datidens sogneråd var også klar over kommunens forpligtigelser overfor skolen, og de var tidligt opmærksomme på konkurrencen fra gymnasierne i Rungsted og Søllerød. Et gymnasium var, og er, et værdifuldt aktiv for en kommunes borgere. Kontant gav det sig udtryk i, at sognerådet gennem mange år gav et årligt beløb til støtte for skolens drift. Ligesom man hjalp med reparationer og vedligeholdelse og opførelse af bygninger og anlæg.

Et helt specielt forhold mellem kommune og gymnasium har iøvrigt været skolens bygninger. Skolen startede som privatskole med beskeden vilkår, men bygningsmæssigt med en meget central placering i bybilledet, hvilket helt op til i dag har givet grundlag for en til tider meget modsætningsfyldt politisk debat.

Selv den ældst levende tidligere elev fra Birkerød Statsskole kan med største lethed følge med i debatten i dagens Birkerød Avis om anvendelse af Hvide sal, Blå sal og Rektorbygning eller andre lokaler, som bliver gjort til genstand for debat i byrådet.

Der er selvsagt megen nostalgi i gamle bygninger, og for gamle elever kan det være et stykke barndom, det kan være svært at skulle sige farvel til. Før 1905 bestod skolen kun af få bygninger med dårlig plads til de 150 elever skolen havde på dette tidspunkt. Til gengæld kunne de efter sigende om vinteren kælke fra skolegården og helt ned til Kirkestien. Da 1905-fløjen kom til var det en betydelig udvidelse, det blev fulgt op i 1921 med tilbygninger af økonomifløj, gymnastiksal og diverse andre bygninger. Langt fra arkitektoniske mesterværker, og nærmest lidt rodet og tilfældigt klistret uden på hinanden.

I 1936 kom så laboratoriebygningen, som heller ikke blev køn, men som i dag vel er den sundeste af bygningerne i det kompleks vi i daglig tale kalder Mantziusgården efter skolens grundlægger Johan Mantzius.

Da skolen flyttede til dens nye domicil overgik de gamle bygninger til kommunen.

Til de bygningsmæssige tanker her ved jubilæet i 1993 hører vel at tilføje, at det bliver netop i jubilæumsåret at der startes på en fornyelse af det gamle bygningskompleks, idet det er blevet besluttet at opføre en ny Multisal til erstatning for de meget utidssvarende gamle sale. De øvrige bygninger benyttes i dag flittigt til medborgeraktiviteter, som pensionisthus, skolefri-tidsordning, musikskole og værksteder for keramik, maling og meget mere.

Ved 75 års jubilæet kunne sognerådsformand J. Christiansen i sin tale pege på nogle samspil mellem byens borgere og skolen, som man på en måde også kan glæde sig over her ved 125 års jubilæet.

Han fortæller om skoleafslutningen for årets studenter, hvor de kører i optog gennem byen iklædt fantastiske kostumer, en tradition, som nok har hvilet i mange år, men de sidste tre år har vi atter fået studenterne på gaden. Det er dejligt at se, når de festligt danser omkring majstangen på Majpladsen og deler deres glæde over vel overstået eksamen med forældre og øvrige borgere.

Også en anden tradition har på sin måde overlevet og fået nye bånd spundet ind i traditionen. Statsskolens elever var i gamle dage kendt for deres skolekomedier, som blev opført med hele byen som publikum. Det gør de stadig, normalt dog kun for forældre og pårørende, men i de gamle lokaler på Mantziusgården har nye aktører taget over med Birkerød Revy og andre teatergrupper, der på denne måde giver forsat teaterliv på de "gamle scener".

De stærkeste bånd mellem kommune og skole er gennem årene givet bundet af de lærere og elever, der gennem deres personlighed tegnede skolen. Markante lærere og rektorer omtales den dag i dag med respekt. Nogle blev myter andre gav navne til gader og veje.

Kostskoleeleverne havde byens særlige bevågenhed, byens børn, som de jo var. Også blandt skolens øvrige elever er der gennem årene sendt utallige elever ud i samfundet, som siden, som gesandter for skolen og Birkerød, har været at finde blandt både Birkerøds og Danmarks meningsdannere.

Medvirkende til at skabe skolens smukke renommé, og dermed også kaste glans over Birkerød kommune, har været den høje etik, skolen altid har arbejdet for og videregivet til eleverne. Da skolen blev grundlagt for 125 år siden var den næppe mere end hvad vi i dag ville have kaldt en "Lilleskole", men visionen har foreløbig holdt i 125 år.

Ved rektor Engelsens tale ved skolens 70 årsdag citerer han Shakespeare fra tragedien - Julius Cæsar - som skolens elever for øvrigt opførte i 1910 på engelsk.

Der er et ordskifte mellem Brutus og Cæsar i feltherrens telt aftenen før slaget ved Philippi. Ordskiftet er måske mindre bemærket end en anden sætning i samme tragedie, men set i lyset af skolens 125 års fødselsdag og de mange trusler skolen har overlevet gennem årene rummer ordskiftet sin egen sandhed om skolens og Birkerød kommunes fællesskab.

*"I menneskenes liv er der flod og ebbe,
benyttes floden, leder den til lykke."*

Mange før os, både på Birkerød Gymnasium og i Birkerød kommune, har evnet at se hvornår det er flod og ebbe. Hver generation har sin forpligtelse, hvis nogen efter os skal høste.

På 125 årsdagen for Birkerød Gymnasium er jeg sikker på, at jeg som borgmester kan udtrykke et tillykke til Birkerød Gymnasium fra alle borgere i Birkerød, og forsikre om, at Birkerøds borgere fortsat vil værne om skolen og kende tid for flod og ebbe, til glæde og gavn for både Birkerød Gymnasium og Birkerød kommune.

27.11.93

Anvendt litteratur

- J.H. Badley, *Memoirs and Reflections*, 1955.
Holger Begtrup's *Levned fortalt af ham selv*. Kbh. 1929.
Birkebaennen. 1943-80.
Birkebladet. 1921-72.
Birkerød Kostskoles Samfunds årbog 1920. 1921.
Bogen om Knud (Rasmussen). Kbh. 1943.
Georg Bruun i *tidsskriftet Vor Ungdom*, årg. 1898, 1900 og 1901.
Carl-Johan Bryld m.fl., *GL 100 - skole, stand, forening*. *Gymnasieskolernes lærerforening 1890-1990*. 1990.
H.V. Brøndsted, *Et liv - tre tidsperioder*, Kbh. 1974.
Karen Margrethe Carstens, *Halvtreds Aar af Gymnasieskolernes Lærerforenings Historie*. 1940.
Vilhelm la Cour, *Livet begynder*. Kbh. 1953.
Vilhelm la Cour, *Lukkede Døre*. Kbh. 1956.
The Daily Telegraph Schools Guide 1992.
H.C. Engelsen, *Herfra og dertil*. Kbh. 1963.
H.C. Engelsen, *Nogle Bidrag til Birkerød Kostskoles Historie*. Kbh. 1954.
Errebo, Jørgensen og Tonnesen, *Birkerød Gymnasium i 1980'erne*. (1990).
Fra den gamle til den nye Birkerød Statsskole. 1968.
Torben Frische, *Dansk litteratur i gymnasiet 1910-71*. 1977.
Jonathan Gathorne-Hardy, *The Public School Phenomenon*. 1977.
Good Schools Guide 1991.
John Chr. Jørgensen, *Leif Panduro. En biografi*. 1987.
Jakob Klinkby, *Oplevelser*. Kolding 1927.
L. Koefoed (red.), *Til Minde om Johan Mantzius*. Kbh. 1893.
Gerda og P.G. Lindhardt, *Alting og Ingenting*, Kbh. 1966.
Aage Lotinga, *En lille dreng grubler*, Kbh. 1932.
Aage Mantzius, *Pædagogen Johan Mantzius*. Kbh. 1934.

- Meddelelser om Birkerød Kostskole (fra 1919 Statsskole). 1879-1983.*
- Jørgen Møller, Historieundervisning i gymnasiet gennem de sidste 100 år. 1983.*
- Leif Panduro, Rend mig i traditionerne. Kbh. 1958.*
- Birgitte Possing, Viljens Styrke, Kbh. 1992.*
- Adam Poulsen, En Skuespillers Erindringer I-II. Kbh. 1961-62.*
- Johannes Poulsen/Ulla Poulsen Skou. Skuespilleren og danserinden I-II. København 1958-59.*
- P.A. Rosenberg, Erindringer. Kbh. 1934.*
- Valdemar Rønnenkamp-Holst, Fra min Skoletid. 1934.*
- Georg Saxild, Statsskolernes lærerforening 1902-1952. 1952.*
- Vagn Skovgaard-Petersen, Dannelse og demokrati. Kbh. 1975.*
- W.A.C. Stewart, Progressives and Radicals in English Education 1750-1970. 1972.*
- O.B.J. Søkjær (red.), Min Skole i Billeder. Kbh. 1941.*
- Whitaker's Almanack 1992.*

Skolen i Birkerød 1868-1993

Copyright © by *Birkerød Gymnasium*, MCMLXXXIII.

Fotografisk, mekanisk eller anden gengivelse af bogen »Skolen i Birkerød 1868-1993« eller dele heraf er ikke tilladt ifølge gældende dansk lov om ophavsret. Undtaget herfra er korte uddrag til brug for anmeldelser.

»Skolen i Birkerød 1868-1993« er tilrettelagt, reproduceret og trykt hos Strandberg Bogtryk/Offset a.s. ISBN 87-7717-080-6.

For enkelte illustrationers vedkommende har det desværre ikke været muligt at lokalisere copyright-indehaverne. Hvis ophavsretten i den anledning eventuelt skulle være blevet krænkede, beklages dette. Ved henvendelse vil alle retmæssige krav naturligvis blive honoreret, som om tilladelse var blevet indhentet i forvejen.

